

БІОГРАФІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ у кейсах дослідників

(з практики студій соціологів, медіаторів та
кримінологів, істориків, політологів, міжнародників)

монографія

ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**БІОГРАФІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ
У КЕЙСАХ ДОСЛІДНИКІВ**

(з практики студій соціологів, медіаторів та кримінологів,
істориків, політологів, міжнародників)

Монографія

Запоріжжя
ЦНСД
2025

УДК 303.686:316.344.24
Б631
Л487

Рекомендовано до друку Вченою радою Запорізького національного університету (протокол №6 від 24.12.2024 р.)

Рецензенти:

Голубович Інна Володимирівна – доктор філософських наук, професор, завідувачка кафедри філософії Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (Україна),

Лобанова Алла Степанівна – доктор соціологічних наук, професор, професор кафедри соціології та масових комунікацій Криворізького державного педагогічного університету (Україна),

Русецький Олександр Володимирович – доктор психологічних наук, доктор політичних наук, координатор Грузинського національного комітету Гельсінської цивільної Асамблеї, професор Міжнародного університету Миру (Грузія).

Біографічне дослідження у кейсах дослідників (з практики студій соціологів, медіаторів та кримінологів, істориків, політологів, міжнародників): монографія / Головний ред. М.А. Лепський. Запоріжжя : ЦНСД, 2025. 278 с.

ISBN 978-617-8319-06-9

Монографія містить кейси використання біографічного методу досвідченими науковцями та дебюту студентів у біографічному аналізі. Основні ідеї включають аналіз друкованих та візуальних документів для розуміння кримінального світу, значення текстових наративів для інтерпретації соціальних явищ, а також використання біографічного методу для розкриття глибоких соціальних зв'язків.

Розкрито теорію та практику підготовки студентів соціально-поведінкових та гуманітарних наук у застосуванні біографічного методу для аналізу індивідуальної лінії життя людини та ідеї, яка змінює світ, а також продемонстровано застосування біографічного методу на практиці студентами освітньої програми «Соціологія медіації та кримінології». Автори демонструють гайд методики «Біографічний профайлінг злочинця (БПЗ)» та дебют студентів у застосуванні біографічного методу у соціологічній практиці кримінологів, автоматизації аналізу засобами диджиталізації для аналізу поведінкових патернів.

Книга адресована студентам, аспірантам, викладачам, дослідникам у сфері соціології, кримінології, поведінкових та гуманітарних наук, науковцям та експертам, а також широкому колу читачів, які цікавляться питаннями біографічного дослідження та прикладами їх застосування.

ISBN 978-617-8319-06-9

© Автори статей, 2025

ЗМІСТ

Вступ.....	5
-------------------	----------

Частина 1. Теорія та практика біографічного дослідження в кейсах дослідників.....	11
--	-----------

Розділ 1. <i>Лепський М.А.</i> Ідея «людського розвитку» в контексті вивчення трансформаційних фаз новації (біографічний метод розвитку ідеї).....	12
--	----

Розділ 2. <i>Маклюк О.М., Черкасов С.С.</i> Біографічний метод в історії, політичній психології та в аналітиці міжнародних відносин.....	36
--	----

Розділ 3. <i>Шиханов Р.Б.</i> Джерела біографічних даних: практика пошуку, інформаційне наповнення та використання..	51
--	----

Розділ 4. <i>Масюк О.П.</i> Порівняльний аналіз кримінальних біографій представників організованої злочинності.....	70
---	----

Розділ 5. <i>Грушева Т.В., Поняткова Д.В.</i> Валентин Отамановський: біографія вченого на тлі епохи.....	85
---	----

Розділ 6. <i>Лепський М.А., Кудінов І.О., Лепська Н.В., Скворець В.О.</i> Автоматизація аналізу диджиталізованих першоджерел у практиці застосування біографічного методу...	99
--	----

Частина 2. Дебют у біографічному дослідженні.....	151
--	------------

Розділ 7. <i>Калюжна А.О., науковий керівник Кудінов І.О.</i> Кримінологічний аналіз біографії Сальваторе Джуліано.....	152
---	-----

Розділ 8. <i>Ємельянова К.І., науковий керівник Лепський М.А.</i> Біографічний профайлінг Джона Вейна Гейсі.....	166
--	-----

Розділ 9. <i>Корольова О.С., науковий керівник Лепський М.А.</i> Біографічне дослідження Сергія Ткача.....	191
--	-----

Розділ 10. <i>Полтавець Є.А., науковий керівник Лепський М.А.</i> Біографічний профайлінг Сергія Головка.....	209
---	-----

Розділ 11. <i>Обілець С.Г., науковий керівник Лепський М.А.</i> Біографічне профілювання Мануеля Нор'єгі.....	223
---	-----

Розділ 12. <i>Турило А.Р., науковий керівник Лепський М.А.</i> Біографічний профайлінг Нестора Махна.....	235
---	-----

Розділ 13. <i>Якименко А.А., науковий керівник Лепський М.А.</i> Біографічний профайлінг Анатолія Онопрієнка.....	253
Післямова.....	268
Інформація про авторів.....	276

ВСТУП

Науковий світ постійно прагне до розуміння людської історії та поведінки людей у співвідносинах з масштабним соціальними спільнотами, в якому біографічний метод відіграє ключову роль. Доречи Ентоні Гідденс коли визначав тренди соціології відносно глобалізації та її впливу на життя людей підкреслював значення аналізу на рівні мікрözаємодій (*«Runaway World: How Globalisation is Reshaping Our Lives»* (1999)). Він підкреслював те, що глобальні процеси впливають на повсякденне життя і змушують соціологію звертатися до мікропроцесів. Біографічний метод «в цьому тренді» є потужним інструментом аналізу індивідуальної траєкторії життя. Тому в монографії «Біографічне дослідження у кейсах дослідників» на передній край цього пошуку поставлена мультидисциплінарність, оскільки кейс-стаді та приклади демонструють потужність біографічного аналізу у соціологічних, кримінологічних, історичних, політологічних, міжнародних та журналістських дослідженнях. Наша монографія за задумом мала актуалізувати значення комплексних і міждисциплінарних документальних, усних та візуальних досліджень для детального розгляду індивідуальних життєвих траєкторій та механізмів, що формують соціальну дійсність.

Сучасне суспільство вимагає від науки системного та комплексного розуміння людської поведінки та соціальних явищ. В цьому контексті біографічний метод виявляється надзвичайно корисним, оскільки він дозволяє аналізувати індивідуальні життєві історії з метою виявлення мікро і макро соціальних тенденцій. Монографія «Біографічне дослідження у кейсах дослідників» як результат біографічних студій має відповідати на цю потребу, тому ми бажаємо дещо стимулювати саме прикладні дослідження з використанням біографічного методу у соціально поведінкових та гуманітарних науках. Актуальність цієї монографії полягає також у її здатності демонструвати, як індивідуальні історії можуть стати ключем до розуміння масштабних історичних, соціальних та культурних процесів.

Як результат біографічних студій ця монографія безпосередньо пов'язана з монографією «Біографічний метод: конструктор дизайну методології дослідження» Максима Лепського. В останній розширена та поглиблена дискусія про можливості біографічного методу як вільної творчої праці дослідника, в якій знання традицій та новацій в методології спрямоване на формування методологічного дизайну дослідження, його конструювання. Вона демонструє, як можна використовувати біографічний підхід не тільки для аналізу злочинців або видатних особистостей, але й для вивчення менш видимих, але не менш значущих соціальних акторів. З'ясовується, що методи, розроблені у попередній монографії, можуть бути адаптовані та застосовані в різних наукових дисциплінах, від історії до психології та кримінології.

Головна мета колективної монографії «Біографічне дослідження у кейсах дослідників (з практики студій соціологів, медіаторів та кримінологів, істориків, політологів, між народників)» за загальною редакцією професора М.А. Лепського – розширити можливості використання біографічного методу в академічних дослідженнях. Це досягається шляхом залучення досвідчених науковців та викладачів до процесу написання і аналізу біографій, інтеграції цих методів до навчальної практики, а також за допомогою впровадження новітніх технологічних рішень, як наприклад, програмування на Python для автоматизації збору даних та аналізу.

Вступ і післямову монографії написав професор Максим Лепський. У першій частині монографії (яка складається з шести розділів) містяться дослідження досвідчених науковців, які використовують біографічний метод для глибокого аналізу індивідуальних життєвих траєкторій.

Розділ 1 «Ідея «людського розвитку» в контексті вивчення трансформаційних фаз новації» (автор М.А. Лепський). Цей розділ розглядає біографічний метод як інструмент для аналізу та інтерпретації ідей людського розвитку через вивчення життєвих історій вчених та інноваторів. Особлива увага приділяється тому, як особистісні переживання та історичний контекст впливають на розвиток наукових ідей та інновацій.

Розділ використовує біографічні дані для з'ясування, як ключові моменти у житті науковців сприяли їхнім проривам.

Розділ 2 «Біографічний метод в історії, політичній психології та аналітиці міжнародних відносин» (автори: О.М. Маклюк, С.С. Черкасов). У цьому розділі аналізується, як біографічний метод може бути використаний для вивчення значних історичних фігур та їхнього впливу на міжнародні відносини та політичні події. Зокрема, досліджуються можливості психологічного профілювання політичних лідерів та їх ролі у формуванні історичних подій, використовуючи біографічні дані для розуміння мотивів та дій лідерів.

Розділ 3 «Джерела біографічних даних: практика пошуку, інформаційне наповнення та використання» (автор Р.Б. Шиханов) Розділ зосереджується на методах пошуку та аналізу біографічних даних з «творчої лабораторії» автора, який багато років займається реконструкцією біографій представників політичної еліти Запорізького краю, України та світу. Обговорюються різні джерела інформації, від архівних записів до сучасних цифрових медіа, і методики їх використання для збору повної та точної біографічної інформації.

Розділ 4 «Порівняльний аналіз кримінальних біографій представників організованої злочинності» (автор О.П. Масюк). Цей розділ пропонує порівняльний аналіз життєвих шляхів кількох ключових фігур у світі організованої злочинності. Автор аналізує спільні та відмінні риси їхніх біографій, розглядаючи, як соціальне та культурне середовище вплинуло на їхні злочинні кар'єри.

Розділ 5 «Валентин Отамановський: біографія вченого на тлі епохи» (автори: Т.В. Грушева, Д.В. Поняткова). Розділ присвячений аналізу життя та кар'єри В.Д. Отамановського, видатного вченого, у контексті історичних та соціальних умов його епохи. Автори використовують біографічний метод для вивчення взаємодії його особистого життя та наукових досягнень з історичними соціальними процесами.

Розділ 6 «Автоматизація аналізу диджиталізованих першоджерел у практиці застосування біографічного методу» (автори: М.А. Лепський, І.О. Кудінов, Н.В. Лепська, В.О. Скворець). Останній розділ цієї частини монографії пропонує програму

навчальної практики студентів з використанням біографічного методу, надає методику «Біографічне профілювання злочинця» та досліджує використання сучасних технологій для автоматизації збору та аналізу біографічних даних. Автори розглядають, як програмування та цифрові інструменти можуть покращити точність та ефективність біографічного аналізу, зокрема через використання мови програмування Python для обробки великих обсягів інформації.

Друга частина монографії містить студентські кейс-стаді, де використовується біографічний профайлінг для розуміння кримінальної поведінки особи.

Розділ 7 «Кримінологічний аналіз біографії Сальваторе Джуліано» (автор А.О. Калюжна, науковий керівник І.О. Кудінов). Цей розділ вивчає життя та злочини Сальваторе Джуліано, одного з найвідоміших сицилійських бандитів післявоєнного періоду. Аналіз базується на біографічних даних, щоб зрозуміти, як соціальне та політичне середовище Сицилії вплинуло на його кримінальну діяльність. Розділ звертає увагу на мотиви, контекст і наслідки його злочинів, пропонуючи глибокий погляд на зв'язок між особистістю і злочинністю.

Розділ 8 «Біографічний профайлінг Джона Вейна Гейсі» (автор К.І. Ємельянова, науковий керівник М.А. Лепський). Вивчаючи життя Джона Вейна Гейсі, відомого американського серійного вбивці, розділ використовує біографічний метод для аналізу психологічного профілю злочинця. Обговорюються психологічні травми, сімейний вплив та соціальні чинники, що сприяли його кримінальній поведінці, а також методи поліції, які допомогли його затримати.

Розділ 9 «Біографічне дослідження Сергія Ткача» (автор О.С. Корольова, науковий керівник М.А. Лепський). Сергій Ткач був одним із найжорстокіших серійних вбивць України. Розділ аналізує його життя і злочини через призму біографічного профайлінгу, досліджуються ключові чинники, що формували його злочинну поведінку. Обговорюються його кар'єра у правоохоронних органах, сімейне життя і психологічний стан.

Розділ 10 «Біографічний профайлінг Сергія Головкина» (автор Є.А. Полтавець, науковий керівник М.А. Лепський). Сергій Головін, відомий як «Відмінник» або «Фішер» був

російським серійним вбивцею. Цей розділ досліджує, як освіта, сімейне виховання та соціальні умови вплинули на формування його злочинного профілю, коли сталася фатальна подія неповеннення злочинця. Аналіз заснований на детальному вивченні його біографії з використанням кримінологічних теорій.

Розділ 11 «Біографічне профілювання Мануеля Нор'єгі» (автор С.Г. Обілець, науковий керівник М.А. Лепський). Розділ досліджує життя Мануеля Нор'єгі, колишнього диктатора Панами. Він фокусується на його військовій кар'єрі, політичному впливі і кримінальній діяльності, а також на міжнародних відносинах, що сформували його правління і зрештою призвели до його падіння.

Розділ 12 «Біографічний профайлінг Нестора Махна» (автор А.Р. Турило, науковий керівник М.А. Лепський). Нестор Махно, анархіст та революціонер, є фігурою значної історичної суперечливості. Цей розділ аналізує його діяльність під час громадянської війни початку XX ст., розглядаючи його тактику, стратегії та вплив на події того часу через біографічний аналіз.

Розділ 13 «Біографічний профайлінг Анатолія Онопрієнка» (автор А.А. Якименко, науковий керівник М.А. Лепський). Останній розділ присвячений Анатолію Онопрієнко, ще одному з найбрутальніших серійних вбивць України. Аналіз зосереджений на його життєвому шляху, злочинах та психологічному профілі, використовуючи дані для розуміння зв'язків між його особистісними травмами та кримінальною поведінкою.

Колектив авторів сподівається, що у підсумку монографія «Біографічне дослідження у кейсах дослідників» буде важливим кроком у розвитку біографічних методів дослідження. Вона не тільки розширює горизонти існуючих наукових підходів, але й відкриває нові можливості для їх практичного застосування в соціології, кримінології, психології та інших дисциплінах. Подальше вивчення та використання біографічного методу розширює поле розуміння індивідуальних динамік і зв'язків із соціальними структурами, та має стати ціннісними інсайтами для різноманітних галузей знань.

Максим Лепський

м. Запоріжжя (Україна),

04.12.2024

Частина 1

**ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА
БІОГРАФІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ
В КЕЙСАХ ДОСЛІДНИКІВ**

Розділ 1

М.А. Лепський

Ідея «людського розвитку» в контексті вивчення трансформаційних фаз новації (біографічний метод розвитку ідеї)

Як і у більшості ідей соціального розвитку, витоки «людського розвитку» можна знайти в осмисленні філософами, мислителями і вченими Давньої Греції, Риму, Індії, Китаю; розгортання їх традиції можна прослідкувати в епохах Середньовіччя, Відродження, Нового часу. Все це, безумовно, необхідно досліджувати, але не менш цікавим для дослідника є подія ствердження ідеї, після якої ідея набуває втілення, долаючи неузгодженості і проходячи верифікацію обговорення і осмислення, досягає визнання і стає контуром діяльності суб'єктів. Поява «події ствердження ідеї» завжди пов'язана із генератором ідеї – її автором, однією людиною, або колективом авторів.

При цьому можливі, як мінімум два шляхи народження і просування ідеї. По-перше, концептуалізація парадигми автором, колективом авторів і її трансформація від новації до інновації, та, по-друге, емерджентизація як самоорганізація різних близьких за змістом ідей в якісно нову узгоджену концепцію, яка не зводиться до ідей, що її складають, а й має нову цілісну якість. Але частіше за все варіанти взаємозв'язані та визначені домінуванням «авторської концептуалізації» або «самоорганізації концептуального поля близьких ідей».

У нашій науковій розвідці ми розглянемо в якості домінуючого перший варіант, в якому розвиток ідей на певному етапі відбувається як формування науково-дослідницької програми в класичній схемі Імре Лакатоса. Але це не перший і не єдиний етап розвитку ідеї.

У методологічному аналізі І. Лакатоса програма складається із методологічних правил: частина із них – це правила, що вказують, яких шляхів дослідження необхідно запобігати (негативна евристика), друга частина – це правила, що вказують, які шляхи потрібно обирати і як ними прямувати (позитивна

евристика) [1, с. 47]. У всіх дослідницьких програмах є «тверде ядро». Негативна евристика забороняє використовувати *modus tollens*, коли мова йде про твердження, які включені у «тверде ядро». Замість цього, ми повинні напружувати винахідливість, щоб пояснити, розвивати ті, що вже є або висувати нові «допоміжні гіпотези», які утворюють захисний пояс навколо цього ядра; *modus tollens* своїм вістрям спрямовуються саме на ці гіпотези [1, с.48]. Якщо негативна евристика визначає «тверде ядро» програми, яке, за рішенням її прибічників, вважається «незаперечним», то позитивна евристика складається з частково сформульованого набору пропозицій або підказок щодо того, як змінити, розробити «спростовні варіанти» дослідницької програми, як модифікувати, вдосконалити «спростовний» захисний пояс [1, с.50].

Розглянемо ідею «людського розвитку», яка отримала визнання у сучасному світі в дискурсі класичної науково-дослідницької програми; при цьому нас цікавить, передусім, формування «змістовного жорсткого ядра» ідеї як нового, новації, яка поступово набуває практичного значення інновації і проходить фазові переходи в практичній реалізації. Тому, виходячи із змісту процесу, що розглядається, зберігається право дослідника шукати гносеологічні засоби відображення процесу. Кожна ідея має свій першопоштовх і стійку мотивацію авторів до її розробки.

В цілому, запропонований в цій розвідці метод дослідження можна позначити як **біографічний метод розвитку ідеї або дослідження біографії ідеї**.

В цьому методі: по-перше, розглядається ідея, яка має свій першопоштовх і довготривалу мотивацію, яку ми будемо називати перспективною, в іншому випадку ідея носить усічений нерозвинутий характер; по-друге, на відміну від науково-дослідної програми, яка має таке визначення як результат формування, ідея проходить стадії пошуку, формування, включення, входження, об'єднання і узгодження з іншими ідеями в процесах самоорганізації; по-третє, програма передбачає алгоритмічність і узгодженість дій дослідників, оскільки за визначенням є технологією, тобто є в науці центром сформованої ідеї; по-четверте, методологічно важливим є

положення про те, що ідея має свою біографію, яка може співпадати з біографією своїх носіїв-новаторів, але може повністю співпадати лише на перших етапах становлення.

Використання біографічного методу в розвитку ідеї, як дослідження біографії ідеї, дозволяє розглядати фази розвитку ідеї, які усвідомлюються як єдність процесів здійснення задуму авторів, і самоорганізації у взаємодії суб'єктів підчас її здійснення з об'єктивними умовами існування, об'єктивації результатів в інституціях конкурентної боротьби ідей.

Ідея «людського розвитку» обумовлена Другою світовою війною і післявоєнними тектонічними змінами, коли майбутні її автори були дітьми, і їх пережите стало першопопштовхом, що визначило їх науковий пошук в кінці 70-х – на початку 80-х років XX століття, та вилилося в концептуальну ідею наприкінці 80-х років.

Друга світова війна, її результати і світобудова після неї, формування двополюсного світу, поява і використання ядерної зброї почали вимагати у світового співтовариства активного формування ООН, як міжнародного інституту консолідації народів.

Єдність усвідомлювалась в умовах політичних комунікацій і процедур узгодження різноманітних ідей, їх конвергенції в ідеологічній боротьбі двох таборів. Не менш важливими умовами для формування і трансформації ідеї людського розвитку як новації (появи нового, ідеї як відкриття) в інновацію (ідею, як технологію, інструмент і формат конкретної практичної діяльності) стали вже тектонічні перетворення 1970-х років в розвитку «третього світу» як альтернативи, іншого шляху, ортодоксальної західної візії у використанні потенціалу світових інститутів.

Теоретичне «ядро» ідеї «людського розвитку» пов'язано з роботами британського економіста індійського походження **Амартія Сени** і пакистанського економіста, колишнього віце-президента світового банку **Махбуба-уль-Хака**.

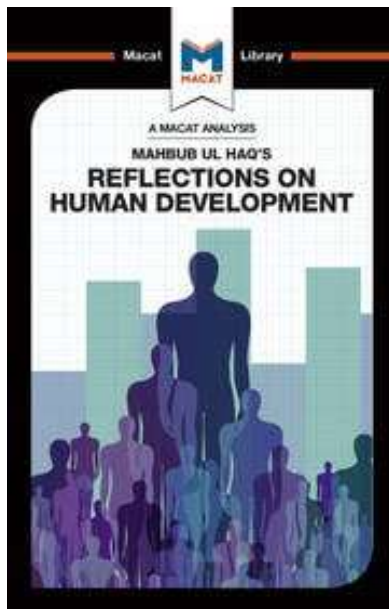
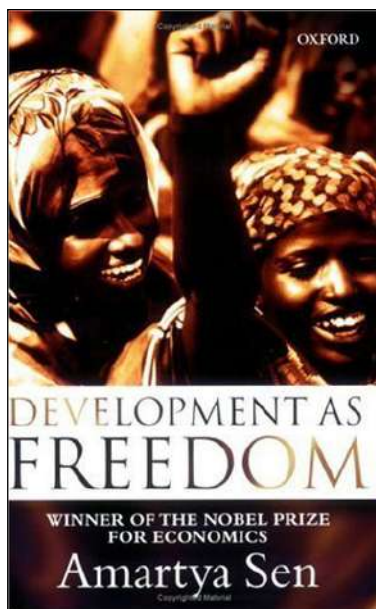
На початковому етапі формування ідеї людського розвитку є її повне злиття з біографією авторів, теоретиків-новаторів.

Амартія (Амартья) Сєн

Махбуб уль Хак

Британський економіст **Амартія (Амартья) Сєн** народився у 1933 р. в університетському містечку Сантіні-кетан провінції Бенгалія (Британська Індія). Його батько Ашьютош Сєн викладав хімію в університеті м. Дакка (сучасна столиця Бангладеш), а його мати була студенткою коледжу Рабіндраната Тагора, в якому її батько викладав санскрит і культуру давньої і середньовічної Індії. Амартія Сєн, який виріс у родині викладачів, в автобіографії писав: «я народився в кампусі університету і , здається, все життя прожив то в одному, то в іншому кампусі». Амартія у віці 10 років *став очевидцем кривавих міжнаціональних конфліктів і в 1943 році свідком голоду в провінції Бенгалія*, який знищив близько 3 мільйонів життів. Цей досвід визначив науковий пошук майбутнього нобелівського лауреата.

Махбуб-уль-Хак у 13 років *побачив релігійне насильство в Індії, що було викликане поділом субконтиненту* в серпні 1947 року. Він і його родина дивом unikли знищення і на поїзді втекли у Пакистан. Характер насильства на релігійному підґрунті залишив незгладимий слід у Махбуба-уль-Хака.

Аспірантом Амартія Сєн досліджував проблему демократії і соціальної нерівності у взаємозв'язку із морально-етичними і політико-філософськими проблемами в області суспільного вибору. Наукові результати поєднання морально-етичних принципів і математичної логіки обумовили отримання у 1959 році докторського ступеня. Центральними стали його роботи, які принесли йому популярність: «Колективний вибір і суспільний добробут» (Collective Choice and Social Welfare, Holden-day, 1971; 2nd edn, North-Holland, 1980), «Про економічну нерівність» (On Economic Inequality, W. W. Norton, Oxford University Press, 1973), а також дуже важлива стаття «Неможливість паретіанського ліберала» (The Impossibility of a Paretian Liberal, Journal of Political Economy, January/February 1970) [2, p.259].

Фаза особистісного довготривалого імпульсу ідеї поступово перейшла у фазу професійного становлення авторів ідеї. Однією із наукових задач теорії суспільного вибору стало просунення рішення «теореми неможливості» Кеннета Ерроу, яка стверджувала, що на основі голосування неможливо визначати суспільні пріоритети, які охопили би

індивідуальні уподобання всіх членів суспільства відносно економічних благ. Результатом стала його монографія «Колективний вибір і суспільний добробут» [3]. Амартія Сєн обґрунтував положення про те, що мінімальна вимога до захисту індивідуальних прав полягає у тому, що правило прийняття колективних рішень повинно враховувати уподобання, щонайменше, декілька людей в декількох відносинах. Дослідження агрегації індивідуальних, ціннісних уподобань в колективних рішеннях було спрямовано на відновлення етичного підходу в правилах прийняття колективних життєво важливих економічних проблем.

Методологічний пошук Сєна визначив практичну спрямованість розвитку методів і техніки економічного аналізу шляхом розробки нової системи індексів добробуту і бідності, розподілу національного доходу і проблеми нерівності, бідності і злиднів. Передусім аналіз був спрямований на вивчення причин голоду в країнах «третього світу» як економічної проблеми, а не просто проблеми браку продовольства. Він вивчав такі фактори, як розвиток інфляційної спіралі, ріст цін на продовольство, несприятливі природні умови і неправильну економічну політику, що визначали розподіл і загострення проблем голоду найбільш бідних прошарків населення. На цьому підґрунті Сєн розробив у статистиці систему індексів бідності та індикаторів добробуту суспільства, ролі рівня бідності, здоров'я і освіти.

В більш пізній із своїх значимих книг «Бідність і голод: нарис про права і позбавлення» (*Poverty and Famines: An Essay on Entitlement and Deprivation*, Oxford University Press, 1981) Сєн піддав критиці точку зору, відповідно до якої голод в країнах третього світу, як правило, є результатом посухи або наводнень: у більшості випадків під час голоду у країнах буває достатньо продуктів, але люди вмирають від голоду тому, що у них не має «прав» (entitlements) на їжу, тобто у них не має грошей для того, щоб купити собі їжу. Він проілюстрував свою точку зору детальним аналізом обставин, які були пов'язані із страшним голодом, що мав місце в недавньому минулому, і цей аналіз – справжня політична економія в повному сенсі цього слова. Ця тема, а також інші, які є безпосередньо пов'язаними з нею, теми,

знайшли свій подальший розвиток в книгах «Товари і можливості» (Commodities and Capabilities, North-Holland, 1985) і «Стандарт життєвого рівня» (The Standard of Living, Cambridge University Press, 1987), однак найбільш повно вони були відображені в книзі «Голод і суспільна реакція» (Hunger and Public Action, Clarendon Press, 1989), яка написана у співавторстві з Жаном Дрезе (J. Dreuze).

Сен стверджував, що економічна несвобода, у вигляді крайньої бідності, може зробити людину безпомічною жертвою порушення та інших видів свободи.

Класичними для його науково-дослідної програми стали роботи «Нерівність, розглянута повторно» 1992 року, «Розвиток як свобода» 1999 року. Остання робота перекладена на російську мову і видана у 2004 році. Його позитивна евристика, у відповідності до структури підсумовуючої роботи, має у складі: проблеми цілей і засобів розвитку; свободи і основ справедливості; бідності як відсутності свободи; ринків, держави і соціальних можливостей, значення демократії, ролі голоду та інших криз; активності жінок і змін у суспільстві; населення, продовольства і свободи; культури і прав людини; суспільного вибору та індивідуальної поведінки; індивідуальної свободи як суспільного боргу.

Амартія Сен – автор більш десятка монографій і декількох десятків статей із проблем економіки добробуту і теорії суспільного вибору. Він – почесний доктор ряду університетів і наукових співтовариств. Премія пам'яті Альфреда Нобеля з економіки за 1998 р. була присуджена Сену «за його внесок в економіку добробуту і відновлення етичного підходу до життєво важливих економічних проблем».

Нобелівська лекція Сена, з якою він виступив 8 грудня 1998 року, була присвячена фундаментальним проблемам теорії суспільного вибору. Одна із останніх книг вченого є свідомством певної еволюції його поглядів на міжнародні фінансові інститути, такі, як Світовий Банк, Міжнародний Валютний Фонд і Міжнародна організація торгівлі.

Амартія Сен входив у колектив, який готував першу Доповідь про людський розвиток, яка була опублікована у 1990

році. Цей колектив очолив пакистанський економіст Махбуб-уль-Хак.

Махбуб-уль-Хак (24 лютого, 1924 – 16 липня, 1998, PhD) – професор мікроекономіки в університеті Карачі, мав глибокі знання в соціальних науках, економіці і був спеціалістом в теорії ігор. До того ж став відомим і отримав досвід в практичному управлінні економікою Пакистану при режимі Зія-уль-Хака. До того часу за плечима Хака була робота у Всесвітньому банку в якості директора планування політики (1970-1982), а також він очолював міністерство фінансів Пакистану в якості міністра фінансів і планування (1982-1988). Широко відомим став його виступ на вершині економічного росту країни проти несправедливого розподілу економіки в інтересах 22 домінуючих сімей. Нездатність зраджувати свої переконання проявилась і в його відмові від пропозиції Беназир Бхуто очолити економіку Пакистану, коли він побачив соціалістичну направленість реформ. У 1989 році уль-Хак був призначений спеціальним радником ПРООН, де очолив групу міжнародних вчених, яких він збирав для підготовки першої Доповіді про розвиток людини. Махбуб також залишався радником Програми розвитку ООН (ПРООН) з 1989 по 1995 рік.

Лора Уоллес, головний редактор журналу «Фінанси і розвиток», так описує пропозицію Махбуба-уль-Хака про спільну роботу з Амартієм Сеной: «У 1976 році Сен запропонував новий показник бідності, який враховував «відносний рівень позбавлень» окремих осіб; цей показник широко використовувався в наукових колах (хоча не знайшов широкого застосування у розробників політики) і знову розпалив інтерес до цієї проблеми. У 1989 році його близький друг Махбуб-уль-Хак звернувся до нього з проханням допомогти в розробці показника соціального добробуту для «Доповіді про розвиток людського потенціалу», який видавався Програмою розвитку ООН. За спогадами Сени, Хак волів отримати не вектор і не набір чисел, а всього одне число, яке б виходило за рамки ВВП і враховувало би різні фактори, які впливають на добробут і можливості людини.

Згадуючи ту бесіду, він із посмішкою пригадував: «Я сказав йому, що це було б занадто просто. І він відповів, що

дійсно хоче отримати показник такий же простий, як і ВВП, але тільки краще». У кінці кінців Сен допоміг розробити індекс розвитку людського потенціалу, який оснований на характеристиках умов життя, що спостерігаються. З часом цей індекс став найбільш розповсюдженим показником порівняння добробуту в міжнародному масштабі. «Якщо Ви вважаєте, що індекс розвитку людського потенціалу ставить питання про рівень ВВП, але не зупиняється на цьому, – каже він, – значить, цей індекс виконав своє призначення».

Наступною була фаза інтенціональності формування команди однодумців і синергії ідеї, яка у свою чергу, передбачає не тільки інституціоналізацію відносин, але і розподіл креативних ролей. Так, Амартія Сен виступав як креатор методології, а Махбуб-уль-Хак як візіонер, що має широкий кругозір візії і організаторські здібності її організації, «стратегістом» виступив професор К. Гріффін, в подальшому важливу роль експерта в Доповідях відіграв Френсіс Стюарт та інші.

Один із учасників команди Махбуб-уль-Хака професор К. Гріффін, мав досвід визначення стратегічних пріоритетів починаючи з середини 1970-х років в Міжнародній організації праці. Він брав участь у дослідженні пріоритетів розвитку у затвердженні створення робочих місць і задоволенні основних потреб людей, таких, як потреба в їжі, житлі, одязі, початковій і середній освіті, в первинній медично-санітарній допомозі. «До числа таких «основних потреб» були віднесені товари і послуги, які вироблялися державним сектором (охорона здоров'я, освіта, а в деяких країнах – житло), а також продукти, які зазвичай купуються за рахунок приватних доходів (їжа та одяг). При такому уявленні про «основні потреби» поняття злиднів розширювалося і охоплювало товари, які вироблялися державним сектором, а також доходи домашнього господарства. Однак і «перерозподіл за рахунок росту», і «основні потреби» не виходили за рамки товарної концепції розвитку: вони мали на меті лише забезпечити отримання помітної частини вигід від росту виробництва групами з низькими доходами» [4, с. 18]. Формування такого підходу було пов'язано із теоретичною незадоволеністю валовим національним продуктом (ВВП) як показником розвитку і ринковими підходами. При цьому

інституціональним новатором поряд із міжнародною організацією праці став на початку 1970-х років Всесвітній Банк, який обґрунтовував невеликий перерозподіл доходів, в якому частина додаткових об'ємів виробництва, що виникли в процесі росту, була б використана на потреби бідних шляхом інвестування в активи, особливо важливі для них.

Пізніше до 1980-х років ЮНІСЕФ став інституційною протиположною ортодоксальним фінансовим теоріям МВФ і Всесвітнього Банку «стабілізації» і «структурної перебудови», які вели до економічного спаду і лягали на плечі знедолених, що підсилювало нерівність і злидні. «ЮНІСЕФ наполягав, що є можливим, і бажаним розроблення програми перебудови, яка захистила би бідних від різкого падіння доходів і огородила би основні служби охорони здоров'я, харчування, догляду за дітьми і освіту від скорочення державних витрат. Такий підхід, названий «перебудовою з людським обличчям», став серйозним викликом найбільш розхожим поглядам і зробив більше, ніж всі попередні публікації для того, щоб люди були «поставлені на перше місце» [4, с. 19].

Негативна евристика «ортодоксальних теорій» МВФ і Всесвітнього Банку була піддана наступу позитивної евристики ідеї «людського розвитку» в момент виходу теорії із академічного обґрунтування в інституціонально-інструментальний етап ідеї. У відповідності до образного виразу професора Гріффіна, «жолудь був посаджений, але не було гарантії, що із нього виросте дуб». Наступ позитивної евристики є можливим лише при наявності **атакуючої евристики**, яка передбачає у складі «жорсткого ядра» тих аргументів і положень, що руйнують негативну евристику альтернативних парадигм. Це особливо яскраво проявилось у **наступній фазі просування ідеї як альтернативи «ортодоксальній теорії»**.

Ось як Гріффін описує завершення процесу синергії ідеї: «До того часу інтелектуальний фундамент теорії розвитку людського потенціалу вже був закладений, і прийшов час для її визнання за межами наукових кіл. Імпульс цьому процесу надав у 1987 році Комітет Організації Об'єднаних Націй з планування розвитку. Комітет постановив, що у своїй доповіді 1988 року він розгляне людські витрати структурної перебудови. Була

створена робоча група під головуванням нині покійного Махбуба-уль-Хака, а мене запросили бути доповідачем. Мені виділили невеликі кошти, щоб я міг замовити декілька дослідницьких робіт і разом із Джоном Найтом із Оксфордського університету організувати науковий семінар в Женеві. Роботи були з часом опубліковані в спеціальному номері «Журналу із планування» (Journal of Development Planning) і перевидані у вигляді книги (Griffin and Knight, 1990). Синтезом цих матеріалів став проект моєї доповіді Комітету із планування розвитку, опублікований з невеликими змінами під необразливим заголовком «Розвиток людського потенціалу: забутий вимір стратегії розвитку» (UN Committee for Development Planning, 1988, Ch. III)» [4, с. 19].

Наступна фаза може бути визначена як формування екстенціональної спрямованості ідеї, як командного просування ідеї, і характеризується комунікативно-інституціональним змістом, умовами, в яких ідея отримує комунікативний простір для пропаганди своїх положень командою однодумців. «Теорія розвитку людського потенціалу пустила коріння рік після того, як Махбуб-уль-Хак перейшов на роботу в ПРООН в якості Спеціального радника при Адміністраторі і переконав ПРООН підтримати підхід, оснований на розвитку людського потенціалу (Наф, 1995). З 1990 року ПРООН почала випускати щорічну «Доповідь про розвиток людського потенціалу», в якому вона розширила поняття розвитку людського потенціалу і спробувала показати, як цю стратегію можна перевести в оперативні вказівки для розробників політики. «Доповідь про розвиток людського потенціалу» навмисно видали в тому ж форматі, в якому виходила флагманська публікація Всесвітнього Банку – «Доповідь про світовий розвиток». Однак «Доповідь про розвиток людського потенціалу» писалася в публіцистичному стилі; її автори були набагато більш прямолінійними у своєму аналізі і різкими в своїх рекомендаціях. Вона викликала великий інтерес у всьому світі і стала достатньо впливовою».

Комунікативно-пропагандистська фаза ідеї людського розвитку потребує визначення процесів інституціональної імплементації ідеї, переговорних практик підтримки інституціональних стейкхолдерів і осіб, які приймають рішення, та має

свого новатора в інституті втілення ідеї. *На цій фазі не менш важливим є процес перетворення ідеї «як теоретичного концепту» в інституціональному масштабуванні «формату інституціональної інновації»*, новація переходить в інновацію, діяльність суб'єкта стає діяльністю інституту.

Двадцять років потому у Вступі ювілейної Доповіді про розвиток людини 2010 року з назвою «Реальне багатство народів: шляхи до розвитку людини» Амартія Сєн писав: «У 1990 році розуміння суспільством проблем розвитку гальванізовано появою першої *Доповіді про розвиток людини*. Очолене візіонером Махбубом-уль-Хаком, це дослідження здійснило глибокий вплив на те, як розробники політики, офіційні особи, засоби масової інформації, а також економісти і представники інших суспільних наук оцінюють соціальний прогрес. Доповідь не зосереджувалась на нечисленних традиційних індикаторах економічного прогресу (таких як валовий національний продукт на душу населення), але пропонувала систематичне дослідження величезного пласту інформації про те, як люди живуть в кожному суспільстві і якими основними свободами вони користуються. В той час, коли Махбуб-уль-Хак прокладав нові шляхи в області концепції розвитку людини, роздавалися голоси незгодних, які вимагали більш широкого підходу, ніж стандартні економічні вимірювання, які використовуються, і висували конструктивні пропозиції. Із своєю чудовою проникливістю Махбуб побачив можливість використання цих ініціатив для розробки ємного альтернативного погляду, який був би одночасно практичним та інклюзивним. Доповідь про розвиток людини заклала основу для широкого спектру інформаційних та аналітичних матеріалів, пов'язаних із різноманітними аспектами життя людини» [5, р. vi].

Процес масштабування новації в інновацію потребує втілення стратегії, критеріїв практичності, можливості реалізації, конкретності. Отже, **наступною фазою стала «пілотна обкатка» – апробація формату інституціональної інновації як альтернативної пропозиції «ортодоксальним теоріям».**

К. Гріффін описує цей процес таким чином: «із самого початку Махбуб-уль-Хак домагався, щоб підхід, оснований на

розвитку людського потенціалу, давав чіткі вказівки країнам, що розвиваються, в сфері політики. Він запропонував мені і Террі Маккінлі написати доповідь про проблеми здійснення стратегії, яка була згодом опублікована у вигляді книжки під назвою «Здійснення стратегії розвитку людського потенціалу» (Griffin and McKinley, 1994). Потім ПРООН направила мене, як очільника групи економістів і спеціалістів з інших суспільних наук, в Монголію, Узбекистан і В'єтнам із завданням сформулювати конкретну політику в рамках розвитку людського потенціалу (Griffin, 1995, 1996, 1998). Обрані країни виявилися найбіднішими в світі, зіткнулися із великими економічними і соціальними проблемами. Цей досвід був безцінним, принаймні для мене: він показав, що підхід, заснований на розвитку людського потенціалу, можна із успіхом застосовувати навіть у дуже складних обставинах. Альтернатива класичним приписам є, і ПРООН може надати цінну послугу, запропонувавши країнам з низькими доходами «іншу думку» з питань розвитку» [4, с. 21].

Фаза інституційної інновації визначила процес перетворення фундаментальних досліджень ідеї людського розвитку на складові перевodu ідеї в понятійний ряд, а останній – перетворення параметрів на індикатори. Процес операціоналізації і формування зрозумілого і зручного індексу дослідження став основним процесом втілення критеріїв конкретності і застосовності. На це звертає увагу і Амартія Сєн. «Однак проблема заміни простих цифрових даних, таких як ВВП, масою таблиць (і багаточисельними результатами аналізу) полягає в тому, що останнім не вистачає практичності і зручності грубого показника ВВП. Тому на противагу ВВП був створений інший простий показник – Індекс розвитку людського потенціалу (ІРЛП), – який концентрується тільки на тривалості життя, базовій освіті і мінімальному доході. Не дивно, що ІРЛП, який став дуже популярним в публічних дискусіях, мав «грубість», схожу на ВВП. Цей діагноз не означає, що ІРЛП – «неінтелігентний» показник. Як один із людей, які мали щастя працювати поряд із Махбубом, я би сказав, що «грубий» ІРЛП виправдав очікування: він працює як простий індикатор, подібний ВВП, однак на відміну від ВВП він не замикається тільки на доходах і товарах. В той же час, величезну широту

концепції розвитку людини не слід плутати, як це іноді роблять, з вузькими рамками ІРЛП» [5, р. vi].

Завершення інституційно-інструментального етапу у формуванні програми моніторингу і обґрунтування прийняття рішень на основі «людського розвитку» означає **початок інноваційного етапу розвитку ідеї «людського розвитку»**, його соціально-просторового просунення і тиражування національними і локальними інноваційними суб'єктами.

20 років потому Сен прекрасно розуміє, що інструментальна методологія поступово модифікується, видозмінюється, але це, передусім, **фаза характеристики інтенсивного і екстенсивного концептуального охопту ідеї або фаза диференціації предметного поля ідеї**. «З 1990 року світ пішов далеко вперед. Було чимало досягнень (наприклад, в галузі грамотності); однак – концепція розвитку людини мотиваційно пропонує концентрацію на тому, що ще не зроблено – і що вимагає найбільшої уваги в сучасному світі: від бідності і депривації до нерівності і відсутності безпеки. В стабільному потоці Доповідей про розвиток людини продовжують з'являтися нові таблиці, і розробляються нові індекси, які покликані розширити ІРЛП і збагатити наші оцінки» [5, р. vi].

Розвиток ідеї «людського розвитку» показав свою евристичність і потенціал у дослідженнях світу і це визначило тиражування, або визначив в поняттях синергетики, фрактальності досліджень людського розвитку в світі. Показовими стали тексти доповіді 2004 року, в якій підсумовувалося розповсюдження ідей в предметному полі сфер суспільства, що пронизували охоплення сфер людської діяльності. В нижче наведеному тексті надається характеристика розширення «складових людського розвитку в напрямку культурної сфери, визначенні культурної свободи».

«Людський розвиток – це процес розширення можливостей вибору людьми, ким бути і що робити, згідно їх життєвих цінностей. В центрі уваги попередніх Доповідей про розвиток людини знаходились питання розгортання соціальних, політичних і економічних можливостей для розширення такого вибору.

Розглядалося те, яким чином політика справедливого росту, розширення можливостей в соціальній сфері і

поглиблення демократії можуть підвищити якість такого вибору для всіх людей світу. Ще однією життєво важливою «складовою» людського розвитку, для якої складно знайти критерій і просто дати визначення, є культурна свобода: вона має першорядне значення для здібності людей жити згідно до їх вподобань. Прогрес культурної свободи повинен бути центральним елементом розвитку людини, а для цього необхідно вийти за рамки соціальних, політичних і економічних аспектів розвитку, оскільки вони не гарантують такої свободи» [6, р. 6].

Поступово диференціація проблематики ідеї «людського розвитку» розширюється за рівнями і послідовно *формує проблему інтеграції предметного поля ідеї*, спрямовує увагу на теоретичну цілісність в процесі глобалізації, вводяться не тільки пошук розширення можливостей індивідуального рішення, але і розглядаються надіндивідуальні рівні.

«Рішення полягає не в тому, щоб блокувати потоки інвестицій чи знань чи зберігати традиції заради них самих. Людський розвиток має на меті розширення можливостей вибору людини через зростання, яке сприяє бідним, і через справедливі соціально-економічні можливості в демократичних рамках, які захищають свободи. Вирішення проблем корінного населення вимагатиме глобальної, національної та корпоративної політики, спрямованої на досягнення цілей людського розвитку» [6, р. 93].

Диференціація предметного поля застосування ідеї визначає наступну *фазу пошуку основ інтеграції, цілісності*. На цій фазі відбувається уточнення змісту «жорсткого ядра», його зміцнення, холистична спрямованість.

При цьому можливі різноманітні варіанти розвитку подій, формування або деформації «концептуального ядра ідеї». Ідея може входити складовою в метаідею, наприклад, ідею «стійкого розвитку», як такого розвитку, що задовольняє потреби теперішнього часу, але не ставить під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби. Також вона увійшла складовою в ідею (метаідею, що формується) «людського розвитку» поряд з теорією «розвитку людського потенціалу» Т.У. Шульца.

Можливими є інститутційні інклюзивності (включеності) і клоузальності (закритості) ідеї. Так, багато ідей в Радянському Союзі на рівні інститутів заборонялися як такі, що не відповідають марксистсько-ленінському ядру ідеології, але така клоузальність поступово веде до застою і змертвінню ідеї, оскільки живе забороняється закритістю, забороняється і розвиток теорії.

Цілісність концепції «людського розвитку» пов'язана не тільки з процесом вибору, але й з можливостями процесів, наприклад, мобільності, подолання бар'єрів, здійснення свобод.

Ключовою стає концепція свободи як родове поняття, що охоплює різноманітні види соціальних, політичних, економічних, культурних «свобод»; справедливості і можливостей інновації, інвестиції, інституціонального доступу, цифрової рівності тощо. А, отже, поступово досліджується проблема протилежного «несвободи».

«Розвиток людини стосується конкретних людей. Він пов'язаний з розширенням реального вибору для людини і сутнісними свободами – можливостями, – якими користуються люди з тим, щоб вести життя, яке вони цінують. Вибір і свобода у розвитку людини означають дещо більше, ніж відсутність обмежень. Люди, чиє життя отруєне злиднями, хворобами або безграмотністю, ні в якому скільки-небудь значному сенсі не вільні вести таке життя, яке їм до душі. Також не вільними є і люди, що позбавлені громадянських і політичних прав, які є необхідними для того, щоб впливати на рішення, від яких залежить їх життя» [7, р. 24].

Концепт «вибір» змістовно змістився з проблеми «вибору людини» до «доступу і участі (інклюзивності)» у виборі інституціональних рішень держави, громадянського суспільства, глобальних суб'єктів. Дослідження проблеми індивідуального вимагало вивчення колективного і інституціонального, як

*Теодор Уільям Шульц
(Teodor Schultz)*

об'єктивування, закріплення в інститутах результатів і механізмів людської діяльності.

Диференціацію проблемного поля характеризує різноманіття тем Доповідей про розвиток людини.

Таблиця 1

Доповіді про людський розвиток (1990-2013 рр.)

<i>Рік</i>	<i>Назва доповіді</i>
1990	Концепція і вимірювання людського розвитку
1991	Фінансування розвитку людини
1992	Глобальні вимірювання розвитку людини
1993	Участь населення
1994	Нові вимірювання безпеки людини
1995	Гендерні питання і розвиток людини
1996	Економічний ріст і розвиток людини
1997	Розвиток людини як засіб ліквідації злиднів
1998	Споживання з точки зору розвитку людини
1999	Глобалізація з людським обличчям
2000	Права людини і розвиток людини
2001	Використання нових технологій в інтересах розвитку людини
2002	Поглиблення демократії у фрагментарному світі
2003	Цілі в області розвитку, сформульовані в Декларації тисячоліття: міждержавна домовленість про позбавлення людства від злиднів
2004	Культурна свобода в сучасному багатоманітному світі
2005	Міжнародне співробітництво на роздоріжжі: допомога, торгівля і безпека у світі нерівності
2006	Що ховається за браком води: влада, бідність і глобальна криза водних ресурсів
2007/ 2008	Боротьба із змінами клімату: людська солідарність у розділеному світі
2009	Подолання бар'єрів: людська мобільність і розвиток
2010	Реальне багатство народів: шляхи до розвитку людини
2011	Сталий розвиток і рівність можливостей: краще майбутнє для всіх
2013	Піднесення Півдня: людський прогрес у багатоманітному світі

У таблиці 2 подані характеристики 1990 року і нового, 2010 року, уточненого визначення «людського розвитку». Можна помітити, що «жорстке ядро» зберегло декілька концептуальних положень, але відбулися сутнісні концептуальні зсуви в «ядрі», яке стало менш «жорстким».

Таблиця 2

Визначення «людського розвитку»

<i>Початкове визначення 1990 року</i>	<i>Нове визначення 2010 року</i>
Короткий розділ «Визначення розвитку людини» починався словами, які згодом стали стандартним формулюванням: «Розвиток людини є процесом розширення спектру вибору. Найбільш важливі елементи вибору – жити довгим і здоровим життям, отримувати освіту і користуватися гідним життєвим рівнем. Додаткові елементи вибору складаються з політичної свободи, гарантованих прав до самоповаги – того, що Адам Сміт називав здатністю спілкуватися з іншими «і з'являтися на людях, не відчуваючи почуття сорому». У Доповіді про розвиток людини 1990 року підкреслювалось, що розвиток – це свобода, яка відноситься як до людського вибору (свободи, пов'язані із можливостями), так і до процесу участі (свободи, пов'язаної з процесами) [5, р. 12].	Розвиток людини передбачає збереження позитивних ресурсів протягом тривалого часу і протидію процесам, які ведуть до зубожіння людей або підсилюють їх пригнічення і структурну несправедливість. Тому ключовими є процесуальні принципи, такі як справедливість, стійкість і повага до прав людини. Незмінним в традиціях розвитку людини залишається те, що концепція повинна бути динамічною, а не застиглою. Ми пропонуємо її нове, уточнене визначення, яке відповідає практиці розвитку на місцях і науковій літературі з проблем розвитку і здібностей людини: «Розвиток людини має у своєму складі, в числі людських свобод, права людей на довге, здорове і творче життя, на здійснення інших цілей, які, на їх думку, мають цінність; на активну участь у забезпеченні справедливості і сталості розвитку на нашій спільній планеті. Люди – як індивідуально, так і в групах – одночасно є і бенефіціаріями, і рушійною силою розвитку людини». Це нове визначення підкреслює сутність розвитку людини: мотиви стійкості, справедливості, розширення прав і повноважень і властиву даному підходу гнучкість. Оскільки вигоди можуть виявитися крихкими і не захищеними від регресу, і оскільки до майбутніх поколінь слід

	відноситися справедливо, необхідні особливі зусилля для того, щоб результати розвитку людини були довгостроковими, тобто щоб вони були стійкими. Розвиток людини також передбачає протидію процесам, які ведуть до зубожіння людей, посиленню гніту і структурної несправедливості; він повинен бути справедливим. І він також передбачає надання людям можливості реалізувати індивідуальний вибір, а також приймати участь, формувати і отримувати вигоди від процесів, які відбуваються на рівні домогосподарств, спільнот і на загальнонаціональному рівні; необхідно розширювати права і можливості людей [5, р.2].
--	---

Показовою стає і Доповідь 2013 року, яка не тільки чітко визначає сфери розгляду, що «окреслюються» прикладанням зусиль, в імпульсі розвитку діяльності масштабних суб'єктів людського розвитку, як в референтних спільнотах, групах, домогосподарствах, громадах, суспільних організаціях, так і в загальнонаціональній цілісності і наднаціональній метацілісності світової цивілізації. Базовою для метацілісності стає концепція взаємодії поколінь як «сталий розвиток», що піднімає проблеми екології та інвайроментальності у демографічних процесах як відтворенні людей, гендерної рівності, і тільки після цього розглядає економічну, політичну та інформаційну зв'язаність народів. У Доповіді 2013 року досліджується вже геополітична визначеність відносин, в центрі яких знаходиться «Південь».

Доповідь 2013 року виділяє чотири конкретних сфери прикладання зусиль, спрямованих на збереження імпульсу розвитку: забезпечення рівності можливостей, в тому числі в гендерному вимірі; розширення права голосу і політичної участі громадян; протидія екологічному тиску; і управління демографічними змінами. В доповіді також відзначається, що у

міру того, як глобальні виклики в сфері розвитку стають все більш комплексними і трансграничними за своїм характером, життєво важливу роль набувають скоординовані дії з найбільш невідкладними проблемами нашої епохи, чи то ліквідація бідності, зміна клімату або мир і безпека. В умовах, коли завдяки торгівлі, міграції інформаційно-комунікативним технологіям все сильніше зростає взаємозалежність країн, недивно, що політичні рішення, прийняті в одній країні, впливають на інші держави. ПРООН здатна зіграти корисну роль в якості провідника знань і координатора партнерів – урядів, громадянського суспільства, багатонаціональних компаній – при обміні досвідом. Нам також належить ключова роль у полегшенні навчання і формування потенціалу. В нашій Доповіді містяться дуже корисні ідеї, які стосуються нашої майбутньої участі у співробітництві Південь-Південь [8, p.iv].

Програма розвитку ООН стверджує свої функції і можливості як глобального світового інституту ідеї «людського розвитку» – провідника знань, координатора масштабних суб'єктів, навчання і технолога людського потенціалу, при цьому не знижується значимість критичної функції і «атакуючої евристики» «концептуального ядра, що еволюціонує».

Як відзначає Хелен Кларк, Адміністратор Програми розвитку Організації Об'єднаних Націй: «Нарешті, Доповідь також пропонує критично поглянути на інститути глобального управління, щоб допомогти зробити світ більш справедливим і рівноправним. Вона вказує на застарілі структури, які вже не відображають нову економічну і геополітичну реальність, яка описується в Доповіді, і пропонує варіанти рішень для нової ери партнерства. Вона також закликає до підвищення прозорості і підзвітності, і підкреслює роль глобального громадянського суспільства у просуванні цих вимог і в адвокуванні за розширення повноважень в сфері прийняття рішень для тих, хто самим безпосереднім чином охоплений глобальними проблемами і хто зазвичай є найбільш бідною і вразливою частиною населення нашого світу» [8, p.V].

Підведемо основні підсумки нашого наукового дослідження.

На початковому етапі формування ідеї людського розвитку вона злита з біографіями її теоретиків-новаторів. Теоретичне ядро ідеї «людського розвитку» пов'язано із роботами британського економіста індійського походження Амартія Сени і пакистанського економіста, колишнього віцепрезидента Всесвітнього банку Махбуба-уль-Хака. Фазою початкового імпульсу, першопштовхом осмислення ідеї став пережитий авторами екзистенційний досвід національного і релігійного насилля і масштабний національний голод. Другою фазою було становлення Амартія Сена як «новатора методологічно обґрунтованої ідеї», а Махбуба-уль-Хака як візіонера, що мав достатній теоретичний і організаційний потенціал здійснення візії ідеї «людського розвитку».

Позитивна евристика ідеї людського розвитку мала таке проблемне поле: цілей і засобів розвитку; свободи і основ справедливості; бідності як відсутності свободи; ринків, держави і соціальних можливостей; значення демократії, голоду та інших криз; активності жінок і змін в суспільстві; населення, продовольства і свободи; культури і прав людини; суспільного вибору та індивідуальної поведінки; індивідуальної свободи як суспільного боргу.

В Доповіді 1990 року «людський розвиток» було визначено як «процес розширення спектру вибору. Найбільш важливі елементи – жити довгим і здоровим життям, отримати освіту і користуватися гідним життєвим рівнем. Додаткові елементи вибору це – політична свобода, гарантовані права людини і самоповага – те, що Адам Сміт назвав здатністю спілкуватися з іншими «і з'являтися на людях, не відчуючи почуття сорому».

Другим у розвитку ідеї людського розвитку став інституціонально-інструментальний етап новації. Цей етап визначений такими фазами. Етап починається з фази інтенціональності формування команди однодумців і синергії «визрівання» ідеї, в якій відбувалося командування, інституціоналізація відносин і розподіл креаторських ідей, при цьому кожен учасник команди привносив свій внесок у «загальну справу». Завершення «теоретичного ядра» ідеї пов'язано із формуванням не тільки позитивної евристики, але і

негативної, а також, як показав біографічний метод, «атакуючої евристики», спрямованої на критику «ортодоксальних визнаних альтернатив» і застарілих економічних концепцій. Цей процес визначив початок фази просування ідеї як альтернативи «ортодоксальній теорії». Позначена фаза характеризується формуванням екзистенціальної спрямованості ідеї, комунікативно-інституціональним змістом і умовами, в яких ідея отримує комунікативний простір для пропаганди своїх положень командою однодумців. На цій фазі не менш важливим є процес перетворення ідеї «як теоретичного концепту» в інституційному масштабуванні «формату інституціональної інновації», новація переходить в інновацію, діяльність суб'єкта стає діяльністю інституту. Саме з цієї фази ідея може в повній мірі визначатися як науково-дослідна програма. Інститутами просування ідеї людського розвитку стали ЮНІСЕФ і ПРООН.

Наступна фаза визначена процесами масштабування новації в інновацію, втіленням стратегії, критеріїв практичності, зручності реалізації, конкретності, у здійсненні «пілотної обкатки», апробація формату інституціональної інновації як пропозиції альтернативи «ортодоксальним теоріям».

«Пілотна обкатка» інституціональної інновації визначила процес перетворення фундаментальних досліджень ідеї людського розвитку на складові переводи ідеї в понятійний ряд, а останньої – у перетворенні параметрів в індикатори. Наразі індекс розвитку людського потенціалу, навіть з його різноманітними уточненнями, доповненнями і модифікаціями (ІРЛП), розглядається як діючий моніторинг «людського розвитку» і інструмент обґрунтування рішень суб'єктів людського розвитку. Третім етапом розвитку ідеї «людського розвитку» стає екстенціональна спрямованість, перетворення новації в інновацію, поступове просторове просування ідеї як програми і технології, її тиражування і відтворення національними та регіональними суб'єктами в діагностиці, моніторингу і прийнятті управлінських рішень.

Етап відбувається у фазі інтенсивного і екстенсивного концептуального охоплення ідеї або фазі диференціації предметного поля ідеї. Вона модифікувалась, але еволюція ідеї виявила свою евристичність і потенціал в дослідженнях світу,

технологічно-програмне тиражування і фрактальність розповсюдження досліджень людського розвитку у світі.

Диференціації предметного поля застосування ідеї визначили наступну фазу – пошуку основ інтеграції, цілісності, зміни властивостей «жорсткості» і «закритості» на «м'якість» і «відкритість» при піднесенні ідеї до метаідеї, в гармонізації єдиного «теоретичного ядра» ідеї «стійкого розвитку» і «людського потенціалу». Концепт вибору окремої людини досяг єдності з протилежним, з колективним, як проблема доступу і участі у виборі референтних спільнот і груп, інституціональних рішень держави, громадянського суспільства, глобальних суб'єктів. Відбувається відповідна зміна інструментально-технологічної системи і ролі інститутів ідеї «людського розвитку», які беруть на себе науково-освітні і координуючі зцілюючі функції метасуб'єкта. Вказані процеси відобразились в уточненому новому понятті «людського розвитку».

Не менш цікавим, на наш погляд, висновком є положення про те, що біографія ідеї розвитку, в нашому випадку, «людини», поступово привела до основних сутнісних і атрибутивних характеристик родового поняття «розвиток», до таких як закономірність і незворотність з єдиною внутрішньою зв'язаною лінією розвитку, спрямованою здійсненням об'єктивних суспільних потреб суб'єктної діяльності, досягненням якісного нового стану цілісності.

Використана література:

1. Lakatos, Imrei. *The Methodology of Scientific Research Programmes*. Philosophical Papers. Volume I. Edited by John Worrall and Gregory Currie. New York: Cambridge University Press. 1989. 257 p.

2. Blaug, Mark. *Great Economists Since Keynes: An Introduction to the Lives & Works of One Hundred Modern Economists*. Harvester Wheatsheaf, 1988. 288 p.

3. Sen, Amartya. *Collective Choice and Social Welfare: An Expanded Edition*. Harvard University Press, 2019. 601 p.

4. Сталий розвиток суспільства: Запорізький регіональний досвід: монографія / укладачі Лепський М.А., Дударева І.В., заг.ред. Лепського М.А. Запоріжжя: КСК-Альянс, 2015. 198 с.

5. Programme, United Nations Development, editor. *Human Development Report 2010: 20th Anniversary Edition*. Palgrave Macmillan, 2010. xiii+227 p.

6. Development Programme, United Nations. *Human Development Report 2004: Cultural Liberty in Today's Diverse World*. Edited by United Nations Development Programme, Oxford University Press, 2004. xiv+285 pp.

7. Programme, United Nations Development. *Human Development Report 2007/2008: Fighting Climate Change: Human Solidarity in a Divided World*. Palgrave Macmillan, 2007. xvi+384 pp.

8. *Human development report, 2013: the rise of the South: human progress in a diverse world*. New York: United Nations Development Programme, 2013. ix+203 pp.

Розділ 2

О.М. Маклюк, С.С. Черкасов

Біографічний метод в історії, політичній психології та в аналітиці міжнародних відносин

Біографія як опис життя людини, була відома людству ще з античних часів. Мова йде в першу чергу про життєписи видатних філософів доби античності. Так, біографічний жанр використовувався наприклад у перипатетичній традиції, серед послідовників давньогрецького філософа Аристотеля з одного боку для опису життєвого шляху філософів та політичних діячів, з іншого, для аналізу ідей у контексті їх філософських поглядів. Фокус уваги при цьому робився на етичному та інтелектуальному розвитку особистості. Біографії використовували як практичний інструмент для демонстрації прикладів доброчесного життя, успіху у досягненні внутрішньої гармонії і щастя через осмислення світоустрою та моральні вчинки. Якщо говорити про метод, то одним із перших дослідників, хто застосовував його, як прикладний інструмент в історичних дослідженнях, був давньогрецький історик Плутарх (І-ІІ ст. н.е.), автор більш ніж 200 творів, найвідомішим з яких є «Порівняльні життєписи» [6]. Твір складався з 50 біографій: чотири одиночні та сорок шість – парні. Історик порівнював життя видатних греків і римлян: Тесей / Ромул, Олександр Македонський / Гай Юлій Цезар, Лісандр / Луцій Корнелій Сулла тощо. Цей підхід давав змогу досліджувати вплив індивідуальних якостей, рис характеру та рішень на перебіг історичних подій. Прикладом використання біографічного методу в епоху Відродження може бути праця «Життєписи найславніших живописців, скульпторів та архітекторів» Джорджо Вазарі [1], і Джованні Боккаччо, «De claris mulieribus» («Про славних жінок») перша збірка, присвячена жіночим життєписам, містить 106 жіночих життєписів [12].

Системного використання біографічний метод набуває тільки у ХІХ столітті, зі становленням історії як науки, коли біографічні дослідження почали базуватися на наукових принципах. В цей час біографічний метод використовували для

дослідження життя видатних особистостей. Зазначимо, що в історичних дослідженнях біографічний метод активно використовували представники культурно-історичної школи, позитивізму, а також історики, що цікавилися роллю особистості в історії. Біографічний метод став важливим інструментом дослідження у арсеналі теорії міжнародних відносин, і також у XIX столітті саме він дозволив доповнити традиційні макротеоретичні підходи аналізом індивідуальних факторів. Впровадження методу забезпечило унікальний погляд на роль особистості в міжнародних процесах, даючи можливість краще зрозуміти психологічні та моральні аспекти прийняття рішень на міжнародному рівні.

Повертаючись до досліджень позитивістів, звернемо увагу на роботи французького філософа, історика, психолога, засновника культурно-історичної школи у мистецтвознавстві Іпполіта Адольфа Тена. Науковець приділяв велику увагу біографії, оскільки вважав, що дії особистості визначаються історичними обставинами, впливом культурного оточення, громадського світогляду, особливостей раси, середовища й моменту тощо [5]. Представник об'єктивної школи в німецькій історіографії, розробник методології сучасної історіографії Леопольд фон Ранке вважав що основою історичного знання є реконструкція життя людини й діяльності ключових фігур політичної історії, науковець з одного боку наголошував що дослідження має бути емпіричним, з іншого, звертав увагу на необхідність поєднання окремих елементів як частин єдиного історичного процесу [7]. Макс Вебер – німецький соціолог та історик, використовував біографічний метод для дослідження впливу харизматичної особистості на історичні процеси [21]. Британський історик і філософ Томас Карлайл, автор роботи «Герої, культ героїв та героїчне в історії» (1841) також використовував біографічний метод, він вважав, що саме великі особистості, «герої», визначають хід історії [13].

У XX столітті метод зазнав нового розвитку в контексті розвитку мікроісторії та соціальної історії, з посиленням уваги до вивчення повсякденного життя, індивідуальних людських доль у поле зору науковців потрапляють не лише видатні особистості, але й прості люди. Варто відзначити, що

підвищення наукового інтересу до індивіда як суб'єкта міжнародних/політичних відносин, а також концептуалізація його ролі в політиці припадає на другу половину XX століття. Значною мірою це зумовлено трансформацією міжнародних процесів та початком домінуванням біхевіоральних, неоліберальних і постмодерністських ідей у теорії міжнародних відносин. Що стосується міжнародних відносин, то метод також набрав популярності, так за твердженням відомого американського політолога Г. Кіссінджера, саме біографічні дослідження здатні виявити якості політичних лідерів, які засновані на архетипах, ментальності, формують схильність (чи несхильність) до швидких змін, готовність (чи неготовність) до компромісів у міжнародній політиці. Важливим чинником впливу на міжнародні відносини виступають індивідуальні мотивації та ціннісні орієнтації, зумовлені співвідношенням суспільних та особистих цілей [17]. Контекстуалізація біографічної інформації реалізується у тому, що діяльність індивідів розглядається в ширшому історичному та міжнародно-політичному контексті. Наприклад, рішення того чи іншого лідера можуть бути зрозумілі лише у зв'язку з конкретними політичними, соціальними та економічними умовами. Особисті переживання, психологічні травми або, навпаки, успіхи лідерів що впливають на їхню політичну поведінку стали предметом уваги політичної психології, дослідження таких аспектів дозволяє краще зрозуміти мотивацію прийняття політичних рішень.

У сучасному світі, де міжнародні відносини є складною мережею взаємодій між державами, міжнародними організаціями та окремими лідерами, біографічна інформація відіграє важливу роль у формуванні переговорної стратегії. Одним із важливих інструментів, який використовують аналітичні центри та урядові спецслужби для аналізу та прогнозування поведінки політичних лідерів інших країн, є створення портфоліо та біографій цих діячів. Така діяльність дозволяє урядам більш точно розуміти наміри та можливі кроки політичних лідерів, що є ключовим для забезпечення національної безпеки і дипломатії. Аналітичні центри прагнуть зібрати інформацію, яка дозволяє передбачити рішення політика

у різних сценаріях. Це особливо важливо під час криз, коли швидка реакція та правильне розуміння намірів опонента можуть мати вирішальне значення.

Метою нашої наукової розвідки є вивчення специфіки використання біографічного методу в історичних дослідженнях, в дослідженнях з політичної психології та в аналітиці міжнародних відносин.

Акцентуємо увагу на тому факті, що на сучасному етапі розвитку біографічний метод є універсальним інструментом, який застосовується у соціології, психології, педагогіці [2], медицині, кримінології, політології, історії, літературознавстві, антропології та етнографії, міжнародних відносинах тощо. Зазначимо деякі загальні особливості використання біографічного методу саме в історичних дослідженнях та в теорії міжнародних відносин: (1) об'єктом дослідження методу завжди є життя конкретної особи, тобто у фокусі дослідження є індивідуальність; (2) дослідник вивчає конкретну особистість в контексті умов її життя: соціальні, політичні та культурні тощо; науковці намагаються відтворити не лише події, пов'язані з особистістю, але й її психологічні особливості, погляди та впливи. Для цього аналізують як прямі біографічні факти, так і непрямі дані (контексти, суспільні процеси). (3) Метод дозволяє вивчати суб'єктивний досвід людей (думки, переживання та емоції).

Збирання біографічних даних істориками має свою специфіку, яка залежить від кількох ключових аспектів. Історики використовують біографічний метод звертаючись до першоджерел, а саме: офіційних документів (листів, мемуарів, щоденників, урядових постанов), архівних матеріалів, свідчень сучасників, саме ці джерела є основними для реконструкції фактів життя та діяльності особистості. Джерелами другого порядку стають дослідження, історичні твори, огляди чи біографії, написані іншими істориками. Крім того, окремо необхідно визначити матеріали усноісторичних досліджень, які акумулюють свідчення про особистість від сучасників або нащадків у форматі інтерв'ю та опитувань.

Політичні портрети: від історичного наративу до міждисциплінарності в дослідженнях

Одним з перших став застосовувати історичний аналіз для складання психологічного портрета видатних особистостей Павло Іванович Ковалевський (1849-1923), відомий психіатр, публіцист і громадський діяч. Сам П. Ковалевський навчався на медичному факультеті Харківського університету, після захисту докторської дисертації, став професором кафедри психіатрії Харківського університету, у 80-ті роки XIX ст. очолив медичний факультет Харківського університету, а у 1892-1897 був ректором Варшавського університету [3]. Дослідницькі нариси з аналізу спадковості та психічних характеристик видатних історичних діячів: Івана Грозного, Петра III, Магомета, Жанни Д'арк, Павла I, Наполеона та інших під назвою «Психіатричні ескізи з історії» принесли П.Ковалевському світову славу [4].

Яскравим прикладом використання не тільки методу психоаналізу, але й біографічного методу і для істориків, і для фахівців з міжнародних відносин є робота Зигмунда Фрейда та Вільяма Булліта «Томас Вудро Вільсон. Двадцять восьмий президент США. Психологічне дослідження» [15]. Дослідження присвячене особистості 28-го президента Сполучених Штатів (1913-1921) проведено американським дипломатом, журналістом, політологом Вільямом Буллітом та австрійським психологом та неврологом, засновником психоаналізу Зигмундом Фрейдом. Робота містить вступне слово від кожного з авторів. Цікавим є пояснення такого наукового тандему від Вільяма Булліта. Політик розповідає, що дружив з Фрейдом ще до початку написання книги та перебуваючи у Берліні, зайшов відвідати Фрейда після невеликої операції. Фрейд був пригніченим та спитав про те чим зараз він займався. Булліт відповів, що працює над книгою про Версальський договір, в якій буде подано дослідження діяльності Клемансо, Орlando, Ллойда Джорджа, Леніна та Вудро Вільсона, яких він знав особисто. Політик згадує як спалахнули очі Фрейда, він задавав запитання та запропонував співпрацю у написанні розділу про Вільсона. Булліт пояснив, що за замислом робота буде цікава фахівцям у галузі закордонних справ, але вже через декілька

днів він зателефонував Фройд, і після тривалого обговорення вони погодилися співпрацювати. Робота над проектом була завершена тільки через десять років. Привертає увагу перелік джерельної бази, за якою працювали дослідники: промови та всі опубліковані книги Вільсона, тритомна біографія Томаса Вудро Вільсона, опублікована його біографом Реєм Стеннардом Бейкером, «Архів полковника Хауза», який був найближчим другом президента; матеріали написані його секретарем Джоозефом П.Тьюмалті та багато інших [15].

Метод психобіографії: від дослідження історичних постатей до аналізу особистості сучасних політиків

Учень та біограф Зигмунда Фрейда британський психоаналітик Ернест Джонс один з перших почав використовувати метод психобіографії, застосував психоаналітичний підхід до аналізу життя історичних та культурних діячів. Дослідник вважав, що для повного розуміння особистості та мотивації важливо враховувати біографічні деталі, особисті переживання та несвідомі імпульси. Іншим впливовим діячем у розвитку психобіографії був Ерік Еріксон, який розширив цей метод у своїх працях про психосоціальний розвиток. Його відома праця «Молодий Лютер» — це приклад застосування психобіографічного підходу до дослідження життя Мартіна Лютера [14]. Психобіографія зосереджується на аналізі життєвого шляху особистості, часто з акцентом на її ранні переживання та взаємодію між свідомими і несвідомими процесами.

Одним із основоположників запровадження міждисциплінарного підходу до дослідження поведінки особистості у різних сферах діяльності став американський політолог, соціолог Гарольд Дуайт Лассвелл (1902-1978). Влада, згідно Р. Лассвеллу, є засобом, який компенсує травми, що і пояснює її привабливість. Як матеріал для аналізу осіб американських політиків він використовував їх медичні карти. Шукав перш за все приховані несвідомі мотиви вчинків політичних діячів і знаходив їх в особливостях дитячого розвитку, в тих конфліктах, які стали причиною психологічних травм майбутнього політика. Вперше опубліковане у 1930 році дослідження «Психопатологія та політика» стало класичним, у роботі сформульовані основні

засади психоаналізу та розкриті його можливості застосування у політичній сфері. Концепцій клінічної психології Р. Лассвелла дають змогу зрозуміти кар'єри таких історичних постатей, як Адольф Гітлер і Річард Ніксон тощо. Зазначимо, що методологічні принципи дослідження типів особистості, сформульовані Р. Лассвеллом і сьогодні залишаються актуальними в дослідженні міжнародних відносин [18].

Традиційно, портфоліо політиків, які створюються міжнародниками-аналітиками включають передусім біографічні дані, тобто базову інформацію про політика: місце і дата народження, освітній та кар'єрний шлях, політична кар'єра, ключові посади, партійна приналежність, сімейний стан, важливі події в житті тощо. Важливим доповненням портфоліо є психологічний портрет та визначення психологічного профілю політика. Тут враховуються такі фактори, як тип темпераменту, рівень стресостійкості, схильність до ризикованих рішень, наявність політичних або інших амбіцій.

Біографічний метод в міжнародних відносинах

За твердженням американського дослідника Елісона Грехема, міжнародники-аналітики застосовують широкий спектр інструментів для збору біографічної інформації про політиків. Ці методи включають аналіз відкритих джерел (OSINT) таких як соціальні мережі, інтерв'ю, виступи, книги та статті політиків. В епоху цифрових технологій велика кількість інформації про політиків може бути отримана шляхом аналізу їхньої кібердіяльності: від фінансових операцій до користування соцмережами [9]. Використання кіберпростору дозволяє виявити інформацію про особисті інтереси, зв'язки та навіть інформацію, яка може бути використана для дипломатичного тиску. Аналіз політичних позицій та переконань дозволяє зрозуміти, як політик ставиться до основних політичних проблем та прогнозувати його реакцію на міжнародні кризи, політику інших держав або навіть на внутрішні загрози. Аналіз політичних зв'язків дозволяє дослідити коло осіб, які мають вплив на політика. Інформація про те, хто консультує або фінансує політика, є важливою для розуміння його дій на міжнародній арені. Оцінка впливу зовнішніх факторів – це частина аналізу, яка стосується того, як зовнішні обставини

можуть змінити поведінку політика. Розуміння таких чинників допомагає дослідникам прогнозувати можливі зміни в політичній стратегії лідера [19].

Brookings Institution є одним з провідних аналітичних центрів у США, що вивчає політичне лідерство, політику та міжнародні відносини. Вони регулярно публікують дослідження, присвячені світовим політичним лідерам та їхньому впливу [20]. Важливо відзначити, що предметом досліджень біографічного методу у міжнародних відносинах може виступати не тільки особа політичного лідера, але й будь-якої людини, причетної до міжнародних процесів: роль дипломатів, інтелектуалів у міжнародних подіях. Біографічний метод дозволяє оцінити, як їхні погляди еволюціонували і вплинули на зовнішню політику держав світу.

Беззаперечною перевагою методу є те, що він дозволяє уникати узагальнень, характерних для макротеоретичних підходів, і зосередитися на особливостях конкретних особистостей.

Перехід влади є також стійкою біографічною темою в міжнародних відносинах. Численні дослідження намагаються виявити ключові системні причинні змінні, такі як систематичні ієрархії, зміни влади та трансформація міжнародного порядку, а також внутрішні змінні, як-от економічний розвиток, які сприяють підйом та падіння великих держав. Проте все частіше світ зараз зіштовхується з безпрецедентними змінами, пов'язаними з індивідуальним лідерством. Так, як відзначають американські дослідники, з моменту, коли Дональд Трамп обійняв посаду президента в 2017 році, скорочення участі США на світовій арені стало очевидним через відмову від кількох міжнародних зобов'язань, зокрема виведення військ з Сирії, скасування Іранської ядерної угоди та вихід з Паризької угоди. Замість того щоб зупинити спад США як міжнародного лідера, ця зміна політики ще більше послабила американське лідерство, підтверджуючи його занепад. Як зазначає Д. Най, хоча президент Джо Байден намагається повернути домінування США на світовій арені шляхом відновлення альянсів і партнерств та відновлення зобов'язань щодо мобілізації глобальних дій у боротьбі з глобальними загрозами, такими як

зміна клімату, значних покращень у глобальному лідерстві США поки що не відбулося [19, 284]. Більше того, прихід адміністрації Трампа підірвав жорсткість системного детермінізму, який приписує підйом великої держави її передовій політичній системі, а відставання інших держав – їхнім відсталим політичним системам, тому що, хоча США залишаються демократичною нацією, якою завжди були, їхнє міжнародне лідерство значно занепало. Тим часом Китай, чия політична система залишається незмінною з 1949 року, значно скоротив дисбаланс потужностей з США, ставши другою за величиною економікою світу. Співвідношення сил між США та Китаєм перейшло від потенційного до реального. Однак застосування існуючої теорії переходу влади до переходу між США і Китаєм ускладнюється невизнанням теоретичних обмежень або контекстуальних відмінностей між цим переходом і минулими змінами влади.

Щодо розуміння поточних змін у динаміці влади, хоча багато хто наполягає на структурній та матеріальній перспективах, знову з'явився інтерес до постаті політика та його ціннісних орієнтацій, та, особливо – моралі. Генрі Кіссінджер у своїй книзі «Лідерство: Шість досліджень світової стратегії», опублікованій у 2022 році, розкриває, як стратегії шести великих діячів XX століття формували еволюцію їхніх суспільств. Дві книги – «Лідерство та підйом великих держав» Яня Сюетун [22], опублікована у 2019 році, і «Чи важлива мораль?» Джозефа Ная, видана у 2020 році, є важливими доповненнями до цієї дискусії [19]. Янь і Най, відповідно, вірні одному з двох протилежних поглядів – реалізму та лібералізму, що домінують у сучасному вивченні біографістики у світовій політиці. Їхні книги могли б логічно очікувати на філософське протистояння. Однак несподівано, хоча обидва вчені аналізують проблему переходу влади з різних теоретичних підходів, їхні аналізи збігаються на лідерстві, а точніше на моральному аспекті лідерства як визначальній змінній.

Натхненний М. Вебером, Лебоу [18] вважає обов'язковим, щоб будь-який аналіз починався з індивідуального рівня аналізу. Разом із своїми колегами, які прийняли психологічний підхід, він намагається відкрити «чорну скриньку» людської природи,

яку ігнорували системні пояснення. Дослідник стверджує, що «колективні одиниці, такі як групи, організації та держави, відрізняються від індивідів тим, що вони не мають психіки. Тому розумно приписувати мотиви, як-от апетит, дух, розум або страх соціальним колективам, є проблематичним. Індивіди діють на основі власних мотивів і емоцій, часто використовуючи свою владу для просування власних інтересів, що є одним із способів, як людська мотивація проявляється в інституціях. Залежно від природи організації або політичної одиниці, від лідерів можна очікувати, що вони будуть просувати інтереси своїх виборців. Саме на цій основі реалісти та ліберали приписують державам цілі безпеки та економічного благополуччя у їхній політиці. В епоху націоналізму люди також очікують, що держави підвищуватимуть їхню самооцінку, і цей вид переносу чинить однаковий тиск на лідерів, щоб вони здобували та зберігали честь і статус для своїх політичних одиниць. Таким чином людські мотиви переходять від психіки до держав і міжнародних відносин» [10].

У підході Лебоу індивід є критичним у міжнародних відносинах, але невизначеним. Як вдало зазначає Стефано Гуцціні, Лебоу «використовує індивідуалістичну методологію, водночас допускаючи соціальні онтології». На основі такої методологічної конвергенції та переходу від системного аналізу до індивідуальної перспективи ці три автори далі сходяться на питанні моралі [11].

По-перше, морально-ціннісний біографічний аспект лідерства є ключем до підвищення та підтримки міжнародного впливу держави. Най стверджує у своєму дослідженні, що саме моральний аспект президента визначає, чи зможе він сформулювати якісну зовнішню політику. Навіть у період свого розквіту США потребували послідовників, щоб лідирувати. «США завжди поклалися на мережі багаторівневих партнерств з іншими і функціонували найбільш ефективно, коли наші президенти розуміли це» [19].

Як і Янь, який значно вплинув на класичний реалізм, Лебоу також розглядає біографічний підхід з інструментальної, а не ціннісної перспективи, оскільки це може забезпечити реалізацію довгострокових національних інтересів. Аналізуючи

три випадки – політику США щодо Європи після Другої світової війни, спроби Китаю вирішити територіальні суперечки з сусідніми країнами за Мао Цзедуна та зусилля Федеративної Республіки Німеччина щодо реструктуризації відносин із сусідніми країнами – Лебоу стверджує, що ініціативи, які відповідають прийнятим нормам і уявленням про справедливість, можуть приносити довготривалі політичні та економічні вигоди. Дотримання як національних, так і міжнародних законів є ключовим для досягнення етичної та ефективної політики. Це, однак, означає утримання від політики, яка порушує закон або підриває основоположні принципи демократії, такі як незаконні військові операції та підтримка корумпованих і авторитарних урядів. Це також означає дотримання правових і етичних принципів, які узгоджуються з національними цінностями та прагнуть до чесних результатів.

У своїй статті «Реалістичний конструктивізм» (2003) в *International Studies Review* Дж. Самуель Баркін стверджує, що традиційний погляд на опозицію між реалістичною та конструктивістською школами думки в міжнародних відносинах може бути не таким відмінним, як зазвичай вважають. Баркін, прагнучи просунути комбінацію реалістичного та конструктивістського підходів, зазначає, що подолання розриву між реалістами та конструктивістами дозволяє нам ефективно вирішувати питання моралі в міжнародних відносинах. Ця стаття йде далі, зазначаючи, що моральне лідерство є одним із способів ініціювати діалог між реалізмом, лібералізмом і конструктивізмом. Конвергенції, виявлені в цій статті, відображають невідкритий, справедливий діалог між реалізмом, лібералізмом і конструктивізмом і що насправді існують підґрунтя угод між цими підходами. Крім того, в наші дні, з виникненням і розвитком шкіл «східних міжнародних відносин», розподіл між східною інтелектуальною парадигмою та західною був надмірно підкреслений. Партикуляризм переважає над універсалізмом у розумінні інтелектуальних запитів східних теоретиків міжнародних відносин та спільності між східними та західними школами, які були проігноровані [16].

Як зазначає Д. Най, механізм прийняття рішень одноосібно стає популярним серед великих держав [19]. Проте

цей механізм, який діє без інституційних обмежень, часто призводить до радикальних та емоційних політик. Непослідовна зовнішня політика і невизначеність стають неминучими. Коли зовнішня політика держави визначається механізмом одноосібного прийняття рішень, особисті інтереси і сприйняття лідерів переважають національні інтереси в процесі формування зовнішньої політики. В результаті політики, що керуються лідерами, стають непередбачуваними. Систематичні теорії не змогли надати відповіді ні на існування та популярність таких політик, ні на наслідки цих політик для міжнародної системи. У цих умовах аналіз зовнішньої політики держави як продукту єдиного та раціонального актора, не враховуючи індивідуальних відмінностей, є небезпечним. Таким чином, як Най, так і Янь коригують свої рівні аналізу на рівень ключового рішення – біографії лідера держави – і досліджують через детальний аналіз внутрішніх змінних, що визначають їхні рішення, замість зовнішньої змінної, а саме політичної системи.

Підводячи підсумки зазначимо, що сьогодні біографічний метод є міждисциплінарним, він дозволяє детальніше дослідити мотивації та вибори, які здійснювали окремі історичні/політичні діячі, надає можливість простежити взаємодію між особистим життям людини та її історичним/політичним контекстом, дозволяє краще зрозуміти роль випадковостей або особистих обставин у великих історичних/політичних подіях. Біографічний метод став важливим інструментом у дослідженні історії, політичної психології, міжнародних відносин. Біографічний метод як науковий підхід розвивається в рамках якісних досліджень, що робить його особливо цінним для аналізу унікальних життєвих подій та індивідуальних рішень. Він ґрунтується на кількох основних принципах, першим з яких є фокус на індивіді, а не на системі. Біографічний метод вивчає життєвий шлях окремих осіб, їхні рішення та вплив на події. Сам він значною мірою дозволяє зрозуміти роль окремих особистостей чия діяльність формує зовнішню політику країн: політичних лідерів, дипломатів, військових та інших ключових фігур у світовій політиці. Метод сприяє аналізу суб'єктивних факторів, таких як мотивації, цінності та особисті характеристики, що впливають на прийняття рішень на

міжнародній арені. Зазначимо, що сьогодні біографічні дослідження допомагають аналітикам-міжнародникам, політологам розкривати неформальні аспекти міжнародної дипломатії, такі як особисті стосунки між лідерами держав, які впливають на міжнародні відносини, на формування альянсів або розв'язання конфліктів. Антропологічний аспект міжнародної політики якнайкраще реалізується у біографічних дослідженнях державних та політичних діячів, впливу індивідуальних якостей міжнародних політичних лідерів на прийняття політичних рішень. Особливої ваги набувають цінності, світоглядні засади та переконання політичних лідерів, які надають можливість персоніфікувати зовнішньополітичні курси держав (курс Рейгана, доктрина Ніксона тощо). Але одночасно треба зазначити окремі недоліки методу: зосередження на деталях індивідуального життя, іноді відволікає від більш широких суспільних процесів, є ризики суб'єктивізму в оцінках.

Використана література:

1. Вазарі Джорджо. Життєписи найславніших живописців, скульпторів та архітекторів. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Vazari_Dzhordzho/Zhyttypysy_naislavetnishykh_zhyvopystsiv_skulptoriv_ta_arkhitektoriv/
2. Єльченко О. Біографічний метод в історико-педагогічному дослідженні: сутність, принцип, специфіка. *Педагогічні науки*. 2018. №71. С.61-66.
3. Керівники вищої медичної школи: Харківський національний медичний університет / за заг. ред. В.М. Лісового, В.А. Капустника, Ж.М. Перцевої; укладачі: Ж.М. Перцева, І.В. Киричок, О.В. Семененко. Харків: ХНМУ, 2020. 180 с.
4. Ковалевский П.И. Психиатрические эскизы из истории. 5-е изд. Санкт-Петербург: Издание журнала "Русского Медицинского Вестника", 1900. URL: <https://ekhnuir.karazin.ua/items/0bf106b0-beac-4fe8-8d86-320e43c3dded/full>
5. Культурно-історична школа. *Літературознавча енциклопедія*: у 2 т. / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ: ВЦ «Академія», 2007. Т. 1: А-Л. С.537-538. URL: <https://archive.org/details/literaturoznachat1/page/n537/mode/1up?view=theater>

5. Плутарх. Порівняльні життєописи. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Plutarch/Porivnialni_zhyttiepysy/
6. Стельмах С.П. Методологія історії, методологія історичної науки. *Енциклопедія історії України*. Т. 6: Ла-Мі / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.. Київ: Наукова думка, 2009. 790 с. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Metodologiya_istorii.
7. Текст лекції з навчальної дисципліни «Історія психології» обов'язковий компонент освітньої програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти 053 Психологія (практична психологія). URL: <https://nm2.univd.edu.ua/download/129649>.
8. Allison Graham. *Destined for War: Can America and China Escape Thucydides's Trap?* Boston, NY : Mariner Books, 2018.
9. Amitav Acharya. From Heaven to Earth: 'Cultural Idealism' and 'Moral Realism' as Chinese Contributions to Global International Relations. *Chinese Journal of International Politics*, Vol. 12, No. 4 (2019), pp. 467-94.
10. Baldwin David A. *Neoliberalism. Power and International Relations: A Conceptual Approach*. Princeton: Princeton University Press, 2016. pp. 162–3.
11. Boccaccio Giovanni. *De Mulieribus Claris*. Harvard University Press, 2001. 572 p. URL: <https://books.google.ru/books?id=pArYB6VgRq8C&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false>
12. Carlyle Thomas. *On Heroes, Hero-worship, & the Heroic in History : Six Lectures; Reported, with Emendations and Additions* James Fraser, 1841. 393 p. URL: https://books.google.com.ua/books?id=HJwQAAAAAYAAJ&redir_esc=y
13. Erikson's Erik H. *Young Man Luther : A Classic Revisited*. URL: https://www.researchgate.net/publication/271919799_Erik_H_Erikson's_Young_Man_Luther_A_Classic_Revisited
14. Freud Sigmund, Bullitt William C. *Thomas Woodrow Wilson, twenty-eighth President of the United States : A psychological study*. Boston : Houghton Mifflin Company, 1967. 307 p. URL: <https://pep-web.org/search/document/IJP.048.0462A>.
15. Ikenberry G. John. Two Books on Ethics in International Relation. *Foreign Affairs*. (2020). URL: <https://www.foreignaffairs.com/reviews/capsule-review/2020-12-08/two-books-ethics-international-relations>.

16. Kissinger Henry. *Leadership: Six Studies in World Strategy*. New York: Penguin Press, 2022.
17. Lasswell Harold D. *Psychopathology and politics*. New York : Viking Press, 1966. 338 p. URL:<https://archive.org/details/psychopathologyp00lass/page/n9/mode/2up>
18. Lebow Richard Ned. *Ethics and International Relations: A Tragic Perspective*. Cambridge : Cambridge University Press, 2020.
19. Nye Joseph S., *Presidential Leadership and the Creation of the American Era*. Princeton: Princeton University Press, 2013.
20. Synder Richard C., Bruck H. W., and Sapin Burton. *Decision-Making as an Approach to the Study of International Politics. Foreign Policy Decision-Making* New York: Palgrave Macmillan, 2002, pp. 21-152.
21. Weber Max. *Politics as a Vocation*. URL: <https://web.archive.org/web/20130319092642/http://anthropos-lab.net/wp/wp-content/uploads/2011/12/Weber-Politics-as-a-Vocation.pdf>
22. Xuetong Yan and Jin Xu. *Wangba tianxia sixiang ji qidi (Thoughts on World Leadership and Implications)*. Beijing: World Affairs Press, 2009. pp. 130-52.

Розділ 3

Р.Б. Шиханов

Джерела біографічних даних: практика пошуку, інформаційне наповнення та використання

Дослідження життєвого та професійного шляху державних та громадських діячів є надзвичайно складною та копіткою працею. Повнота біографічних досліджень напряду залежить від кількості та якості залучених джерел на підставі яких реконструюються різні періоди життя та діяльності досліджуваної особи.

Основними типами сучасних біографічних досліджень є нариси життя та діяльності, критико-біографічні нариси, наукові біографії, науково-популярні біографії та біографічні довідки (короткі та розгорнуті). Кожен з цих типів має свої особливості та завдання, але кожен з них має ґрунтуватися на достовірних джерелах.

З 2001 року нами було написано та видано низку наукових праць біографічного характеру, які містять біографічні довідки, як історичних, так і сучасних політичних та громадських діячів, зокрема: біографічні довідки діячів доби козаччини [1], серію біографічних довідників «Хто є хто на Запоріжжі» [2], біографічні довідники, присвячені керівникам міста Запоріжжя та Запорізької області [3], біографічний довідник, присвячений Почесним громадянам міста Запоріжжя [4], серію видань присвячених історії становлення та розвитку місцевих органів влади районів міста Запоріжжя (з біографічними довідками їх керівників) [5], біографічні довідки відомих науковців факультету історії та міжнародних відносин Запорізького національного університету [6].

Наш практичний досвід пошуку та використання різноманітних джерел біографічних даних може стати у нагоді іншим дослідникам для написання максимально повних та об'єктивних біографій. Тому **метою нашої публікації** є характеристика практики збору біографічних даних та розкриття інформа-

ційного наповнення тих джерел, що використовуються нами для написання біографій.

У своїй практичній роботі ми дотримуємось наступної **методики збору біографічних даних**, яку можна умовно розподілити на сім основних етапів.

Першим етапом є опитування найближчих родичів особи, яке надає можливість зібрати окремі факти не лише з її особистого життя, але й її сім'ї вцілому і таким чином створити «початкову інформаційну базу» для нашого біографічного дослідження і зрозуміти потенційне коло джерел для пошуку відсутніх або неповних фактів з біографії особи.

Другий етап – пошук та опрацювання записів у метричних книгах, сповідальних відомостях та ревізських казках. Завдяки їх аналізу досліднику надається можливість віднайти та уточнити інформацію щодо дати народження, хрещення, шлюбу та смерті фігуранта біографічного дослідження, а також складу його родини (якщо усі ці події відбулися до 1918 року).

Третій етап – виявлення та опрацювання записів актів цивільного стану про народження, шлюб, розлучення та смерть, а також відповідних свідоцтв про ці події, які є важливою інформативною частиною для продовження складання біографії особи (якщо зазначені події відбувалися після 1918 року).

Четвертий етап – пошук та опрацювання особових справ фігуранта біографічного дослідження та його трудових книжок (за їх наявності) – надає нам можливість реконструювати певні етапи біографії особи та уточнити відомості щодо життя та трудового шляху, отримані нами з інших джерел.

П'ятий етап – пошук та аналіз військово-облікових документів та документів щодо військових, цивільних державних нагород, відомчих відзнак, наукових праць та інших публікацій, творів мистецтва, що належать фігуранту біографічного дослідження. Вони надають нам можливість прослідкувати службу особи у військових формуваннях та її участь у війнах, з'ясувати її здобутки у професійній діяльності та її участь громадському житті країни.

Шостий етап – складання облікової картки фігуранта біографічного дослідження, яка допомагає нам впорядкувати вже зібрану інформацію щодо його життя та трудової діяльності.

До такої облікової картки заноситься наступна інформація: прізвище, ім'я та по-батькові особи, повна дата народження, місце народження, дата смерті, причини смерті, дата та місце поховання, прізвище, ім'я та по-батькові його батьків того, місце їх народження та місце смерті, відомі посади та місця роботи батьків (подібна інформація фіксується і по дружині/чоловіку та дітям особи), нагороди, звання, трудовий шлях (враховуючи такі місця навчання, як школа, училище, технікум та ЗВО, та роботи), а також дані щодо громадської роботи особи.

Сьомий етап – пошук та аналіз зображальних джерел, що мають відношення до життя особи (портретних, сімейних та повсякденних фотографій, а також фотографій з надмогильних плит) – надає нам можливість прослідкувати як візуально змінювалася особа та представники її родини з віком, де вона працювала, чим займалася на роботі, у побуті та на відпочинку, з ким комунікувала і які місця відвідувала. Інформація та фотографії з надмогильних плит дозволяють нам доповнити вже наявні біографічні данні особи, а також знайти зображення тих родичів особи, які були відсутні у родинному архіві фотографій.

На кожному із вищезазначених етапів збору біографічних даних нами залучаються джерела різної видової належності. Природно, що їх «наповнення» біографічними даними також є абсолютно різним.

І тут дослідник, по-суті, виконує роль слідчого, який викликає на допит «свідків минулого», тобто аналізує наявну інформацію з джерел біографічних даних. Важливо щоб цей «слідчий» розумів які саме данні може «повідомити на допиті» те чи інше джерело і формулював «правильні» запитання до нього. Виходячи з цього вважаємо за доцільне **охарактеризувати насамперед змістовну частину тих джерел біографічної інформації**, які ми використовуємо у своїх дослідженнях та місця їх зберігання (знаходження).

За способом фіксації інформації **уся сукупність джерел біографічних даних поділяється на три великих групи або категорії: усні, візуальні та писемні.**

Серед **усних джерел біографічних даних** вагоме місце посідають інтерв'ю самої досліджуваної особи, а також

інтерв'ю та опитування родичів, які допомагають нам у реконструюванні певних прогалин у наявній біографічній інформації. Інтерв'ювання родичів передбачає обов'язкове попереднє складання дослідником переліку питань, які треба з'ясувати під час співбесіди. Запитання можуть бути абсолютно різного характеру і стосуватися, як самого фігуранта дослідження, так і членів його родини. Окрім цього, в ході інтерв'ю, можна задавати уточнюючі запитання для того щоб підтвердити або спростувати свідчення про ту чи іншу подію, яку переживала особа чи її сім'я.

Візуальні джерела складають групу джерел, інформація в яких зафіксована у вигляді різноманітних зображень. До цієї групи джерел відносяться такі носії інформації як фотографії, художні портрети, пам'ятники, **меморіальні дошки** (пам'ятні знаки, встановлені на нерухомих історико-культурних об'єктах чи пам'ятних місцях, із текстом, що розкриває зв'язок історико-культурного об'єкта з історичними подіями чи визначними діями).

Основна маса фотографій з життя та діяльності тієї чи іншої особи зазвичай зберігається у нащадків цієї особи та/або у фондах архівів та музеїв. Фото з сімейних фотоархівів відображають величезний пласт повсякденної культури: звички, побут і життя людей, характерні для конкретного історичного часу.

Одним з найцінніших джерел цієї групи є родинні фотоальбоми. Зазвичай фотографії до альбому вклеювали за хронологічним принципом. Традиційно на звороті фото зазначали хто на ньому зображений, а також дату та місце де була зроблена фотографія. Інколи цю інформацію записували безпосередньо під фото в самому альбомі. Крім фотографій до фотоальбому інколи вклеювалися і документи з часів навчання чи роботи членів родини.

Групові фотографії надають нам можливість побачити родичів, близьких друзів чи колег по роботі особи, а також фіксують її участь у різноманітних колективних подіях.

Фотографії з надгробних плит родичів особи, що вивчається, відіграють важливу роль у біографічних дослідженнях. Часто, внаслідок відсутності записів у метричних

книгах, актах ЗАЦСу та інших документах, нам відразу не вдається віднайти ту чи іншу особу, або встановити її рік народження або смерті, досліднику залишається одне – прямувати на місце проживання конкретної особи чи її родини (село, місто) та обстежити місцеві цвинтарі на предмет виявлення поховань осіб, що цікавлять дослідника.

Зазвичай поховання родичів та близьких (особливо на сільських цвинтарях) розташовувались поряд, а поховання сімейних пар могли бути з'єднаними в одну могилу, відповідно пам'ятник був на двох, або зовсім поруч один з одним. Завдяки подібному розташуванню, нам вдавалось віднайти чимало невідомих до цього родичів, досліджуваної особи, їх фото, встановити або уточнити роки їх життя та родинні зв'язки.

Важливе місце для реконструкції біографій посідають також відео-джерела, які містять записи інтерв'ю або кінофільми спеціально присвячені окремій особі чи організації в якій вона працювала.

Писемні джерела біографічної інформації поділяються (за родово-видовим принципом) на наступні підгрупи: 1) документальні джерела (актові, діловодні, статистичні); 2) оповідні джерела: твори наукової та навчальної літератури, публіцистика; 3) періодична преса; 4) джерела особового походження: спогади (мемуари), щоденники, листи, автобіографії та ін.

Характеристику змістовної частини **документальних джерел** розпочнемо з *метричних книг*, які виконували важливу культову, статистично-демографічну та правову функції. Завдяки зафіксованій у них інформації ми можемо встановити: дату народження та хрещення особи, її прізвище, ім'я та по-батькові особи та її батьків, їх віросповідання, місце проживання, стан та рід занять, встановити свідків хрещення чи вінчання («восприємників» та поручителів); дату та місце вінчання, повне прізвище, ім'я та по батькові молодят, їх вік, віросповідання, місце проживання, їх стан та рід занять; дату та причину смерті, а також місце поховання особи.

Сповідальні розписи церков надають нам можливість встановити роки народження та смерті особи та її

найближчих родичів, місця її проживання, з'ясувати її сімейно-шлюбні зв'язки.

У *ревізьких казках* ми можемо знайти інформацію про склад та вік членів родини особи, місця їх постійного проживання, вік вибулого між ревізіями члена родини (наприклад у випадку смерті, переїзду чи призову до армії).

Після 1918 року реєстрація актів цивільного стану перейшла з духовного відомства до спеціально створених відділів запису актів цивільного стану при виконавчих комітетах рад народних депутатів, які вели відповідні *записи у книгах реєстрації актів цивільного стану* (про народження, шлюб, розлучення та смерть) і видавали громадянам офіційні свідоцтва про ці події.

Записи у книгах реєстрації актів цивільного стану про народження містять інформацію про повне прізвище, ім'я та по батькові особи, дату та місце її народження та реєстрації, про її батьків (їх прізвища, ім'я та по батькові, вік, національність та зайняття). Також у цих записах фіксувалася інформація щодо того якою була за рахунком ця дитина в родині, скільки всього народилося дітей у батьків і скільки з них є живими.

Записи про шлюб включали інформацію щодо дати та місця укладання шлюбу, повні прізвища, ім'я та по батькові молодят, їх вік (інколи повну дату та місце народження), національність та зайняття, фіксувалося також в який за рахунком шлюб вступав кожен з подружжя, документ засвідчувався підписами подружжя.

У книгах реєстрації актів цивільного стану про смерть фіксувалася інформація про дату та місце смерті особи, причину її смерті, прізвища та імена заявників та свідків смерті, їх родинні відносини з померлим та місце їх проживання (домашня адреса).

Відзначимо, що видані громадянам свідоцтва (про народження, шлюб чи смерть) містили не всю інформацію, яка була зафіксована у книгах реєстрації актів цивільного стану. Наприклад свідоцтво про народження містило наступну інформацію: прізвище, ім'я та по батькові особи, число, місяць та рік її народження, місце народження, дата та номер запису в книзі реєстрації актів про народження. На другій сторінці

свідоцтва містилась інформація щодо батьків особи, а саме: прізвище, ім'я та по батькові та національність кожного з батьків, місце реєстрації дитини (назва та місцезнаходження бюро ЗАЦСу), дата видачі свідоцтва, його серія та номер. Завірялося таке свідоцтво підписом завідуючого бюро ЗАЦСу та печаткою.

Актові про записи про шлюб допомагають досліднику: дізнатися дівоче прізвище нареченої, виявити статус нареченої/нареченого до вступу в шлюб (вдівці, неодружені), встановити національність, дізнатися фактичну адресу проживання молодят; визначити вік молодят на момент вступу до шлюбу.

Записи актів цивільного стану про смерть, являють собою унікальну інформативну складову, оскільки виходячи з даних записів ми можемо встановити вік небіжчика, причини його смерті, місце смерті та свідків даної події.

Отже, кожен з трьох основних видів книг реєстрації актів цивільного стану, охарактеризованих нами вище (про народження, шлюб та смерть), являє собою цілком репрезентативний та унікальний документ, а викладеної у ньому інформація є цінним джерелом біографічних даних та верифікації наявних відомостей, отриманих з інших джерел.

Значну допомогу з уточнення наявної інформації щодо життя та діяльності особи у другій половині XIX – на початку XX століття надають нам **видання довідкового та статистичного характеру**, представлені насамперед адрес-календарями, пам'ятними книжками губерній, списками студентів та службовців навчальних закладів, а також іншими працями подібного роду.

Зокрема з **адрес-календарів та пам'ятних книжок губерній** ми можемо зібрати інформацію щодо місця роботи та посади а також адреси проживання окремої особи, а зі **списків учнів, студентів та службовців навчальних закладів** містили інформацію щодо повного прізвища, ім'я та по батькові особи, її року народження, місця звідки особа прибула до навчального закладу (вказувалась губернія та повіт), приналежності особи до відповідного стану, року вступу до навчального закладу та факультет на якому навчалася особа [7].

Матеріали переписів населення (особливо у містах) та погосподарські книги сільських рад народних депутатів значно допомагають у пошуку біографічних даних, як по досліджуваній особі так і по членам її родини.

Як приклад наведемо зміст інформації зафіксованій у «Переписі населення міста Запоріжжя 1942 року». Інформація по кожній особі, зазначеній у цьому переписі, складалася з наступних даних: повне прізвище, ім'я по батькові, повна дата та місце народження, стать, сімейний стан, національність, зазначалось коли особа прибула до міста, освіта та професія, місце роботи, посада, повна адреса проживання кожної особи (вулиця, будинок, квартира) [8].

З 1935 року документами первинного обліку населення у сільських радах народних депутатів були *погосподарські книги*. Вони склалися з окремих особових рахунків на кожне господарство, що знаходилося на території сільської ради. В особових рахунках містилися відомості про членів родини, які проживали в кожному господарстві, а також дані щодо землі, будівель і худоби, що знаходилися в особистому користуванні. Погосподарські книги містили інформацію щодо всіх осіб, які постійно проживали в господарстві (дату їх народження, стать, національність, освіту, місць навчання та роботи, посади або заняття, відомості щодо інвалідності та пенсійного забезпечення). Тут же зазначалася інформація щодо новонароджених і новоприбулих, тих хто помер чи вибув до іншого місця проживання, а також робилися позначки щодо осіб, тимчасово відсутніх.

Для пошуку даних щодо осіб, які брали участь у Першій та Другій Світових війнах, можуть бути використані оцифровані документи та зведена інформація з сайтів: «Памяти героев Великой Войны 1914-1918», «Обобщенный банк данных «Мемориал», «Подвиг народа 1941-1945» та «Память народа 1941-1945» [9]. Зазначимо, що ці сайти створені на території Росії і тому, після початку агресії Росії проти України і прийняттям відповідних урядових рішень, доступ до них через звичайні браузері обмежений. Але враховуючи той факт, що розміщені на цих сайтах документи мають безпосереднє відношення до осіб українського походження,

вважаємо за доцільне коротко оглянути інформативні можливості цих сайтів.

На порталі «Памяти героев Великой Войны 1914-1918» користувачі можуть знайти відомості про подвиги та нагороди героїв Першої світової війни, про загиблих і зниклих військовослужбовців. На сайті є 2 278 000 записів на персоналії з «Картотеки Бюро з обліку втрат на фронтах Першої світової війни 1914-1918 рр.».

Портал «Подвиг народа 1941-1945» містить документи щодо нагороджених осіб (цифрові копії нагородних аркушів та наказів щодо нагородження) та дозволяє шукати нагороджених осіб за прізвищем. Інформація щодо військових нагород за певні заслуги у ході війни, відіграє важливу роль для упорядкування біографічних даних про ту чи іншу особу. Данні щодо нагородженої особи зазвичай містилися у декількох різних документах, головними з яких були «Нагородний аркуш» та «Іменний список офіцерського, сержантського та рядового складу (зазначалась назва військового підрозділу), представлених до нагородження (зазначалась назва нагороди)».

«Іменний список», містив коротку інформацію, в якому підрозділі і на якій посаді служила особа та впродовж якого часу вона перебувала на фронті і до якої нагороди подається. У «Нагородному аркуші» містилася більш розгорнута інформація. Тут зазначалася посада та повна назва підрозділу в якій служила, особа, що нагороджувалася, її військове звання, назва нагороди на яку подавалася ця особа, рік її народження, національність, цивільна професія, партійність (зазначалося з якого року), з якого року служить у Червоній Армії, чи має поранення та контузії, коли, за що і якими нагородами відзначалася раніше, зазначалася домашня адреса, після чого викладався особистий бойовий подвиг чи заслуги, які пропонувалося відзначити відповідною нагородою.

Портал «Память народа 1941-1945» містить відомості про військовослужбовців, які повернулися з фронтів Другої світової війни, про загиблих і зниклих безвісти. Усі відомості об'єднані у єдину інформаційну інтерактивну систему з можливістю підбору документів та відновлення історії служби воїна. Тут розміщені цифрові копії документів про безповоротні втрати

Червоної армії, військово-пересильних пунктів та запасних полків; понад 79 000 паспортів військових поховань; понад 41 млн. записів документів щодо нагородження; 12,5 млн. записів з інформацією на картах про скоєні подвиги солдатів та офіцерів; 27 млн. записів з карток про поранення та померлих від ран у госпітальях та медсанбатах.

Зокрема з «Іменного списку безповоротних втрат начальницького та рядового складу» та «Донесення про безповоротні втрати» ми можемо дізнатися, дату та місце народження відповідної особи, її національність, партійність, цивільну професію, ким і коли вона була призвана на службу, її військову частину, військове звання та посаду, дату та причину вибуття зі служби (полон, поранення, загибель), а якщо особа загинула вказувались обставини її загибелі та місце поховання, також зазначалися її найближчі родичі та їх адреса.

«Анкета з обліку загиблого та такого, що пропав без вістей рядового та сержантського складу» – містив наступні пункти: прізвище, ім'я по-батькові, дата народження, місце народження (місто, область, район), яким військкоматом призваний, в яку частину та коли відправлений, військове звання, займана посада в лавах Червоної армії. Окрім цього, у пунктах анкети було перераховано уточнюючі запитання, які стосуються безпосередньо запиту, а саме: коли припинився письмовий зв'язок з військовим, його військова адреса, де проживав до призову, чи маютья листи до товаришів, хто з родичів, близьких або друзів розшукує, а також особистий висновок воєнкома за наявними матеріалами: загинув/зник.

Інформацію щодо особи, яка перебувала у полоні чи на примусовій праці за межами України під час Другої світової війни, можна знайти у фільтраційних справах репатріантів з фондів обласних управлінь Служби безпеки України, які зберігаються у державних архівах областей України.

Особові справи репресованих осіб, які складені на основі анкетування чи допитів, допомагають заповнити прогалини в ході збирання біографічних даних про ту чи іншу особу, про стосунки між представниками окремої родини, тощо. Так у Державному архіві Запорізької області, зберігаються особові справи репресованих у 1930-1940-х роках, складені

представниками органів безпеки УРСР. З матеріалів цих особових справ, а саме: анкет, протоколів допиту, автобіографій та довідок-характеристик, ми можемо дізнатися інформацію щодо дати та місця народження особи, членів її родини (батьки, чоловік чи дружина, сестри та брати, діти), про її освіту та партійність, де і ким вона працювала, яку мала професію, про військову службу та участь у бойових діях, полон, поранення та нагороди, перебування за кордоном, наявність судимості, чи були серед її родичів «зрадники», судимі, тощо.

Матеріали особової справи репресованого допомагають нам також дізнатися про особисте життя особи, інформацію щодо її близьких та друзів (які зазначені у протоколі допиту).

Значну допомогу у встановленні дат смерті репресованих керівників міста Запоріжжя надали матеріали Архіву Президента Російської Федерації (Ф.3, оп.24. спр.409-419), де зберігаються так звані «сталінські списки» – переліки людей, засуджених за особистою санкцією Й. В. Сталіна та його найближчих соратників по Політбюро ЦК ВКП(б) до різних мір покарання – у переважній більшості до розстрілу.

Відомості щодо осіб, які загинули під час політичних репресій 1921-1941 рр., німецької окупації 1941-1943 рр. та на фронтах Другої світової війни, містяться також у таких меморіальних науково-довідкових виданнях як: «Книга Пам'яті України. Запорізька область», «Книга скорботи України. Запорізька область», «Реабілітовані історією. Запорізька область». Зокрема у серії книг «Книга Пам'яті України. Запорізька область», що складається з 21 тома (23 книги), міститься інформація про запорожців, які загинули на фронтах Другої Світової війни зі зброєю в руках у складі підрозділів Червоної армії, пропали безвісти, померли від ран, згинули в концентраційних таборах для військовополонених, були необґрунтовано репресовані та розстріляні органами СМЕРШ, або загинули в радянських виправно-трудовах таборах і пізніше реабілітовані, а також агинули в радянських фільтраційних таборах [11].

Військовий квиток СРСР був одним з основних військово-облікових документів осіб, які служили у Радянській армії. Він

містив інформацію щодо повного прізвища, імені та по батькові особи, її повної дати та місця народження, національності, освіти, дані про членів родини військовозобов'язаного, його військової спеціальності, військових звань, посад та місць служби особи, дати призову, хронологію проходження військової служби та звільнення з неї, нагород та заохочень отриманих під час служби.

Основним документом про трудову діяльність працівника чи працівниці установи, організації чи підприємства є **трудова книжка**. Здебільшого, до трудових книжок вносились наступна інформація: 1) відомості про працівника: а саме – прізвище, ім'я та по батькові, дата народження, 2) відомості про роботу – переведення на іншу або постійну роботу, звільнення, 3) відомості про нагородження і заохочення: нагородження державними нагородами та відзнаками, заохочення за успіхи в роботі та інші заохочення відповідно до чинного законодавства України, тощо. До записів трудової книжки не вносяться: 1) стягнення, 2) премії, що передбачені системою заробітної плати.

Перша сторінка трудової книжки заповнюється за таким зразком: прізвище, ім'я та по батькові (повністю, без скорочення або заміни імені та по батькові ініціалами) і дата народження вказуються на підставі паспорту або свідоцтва про народження. Окрім цього, нормальним явищем у трудовій книжці є закреслення, наприклад, колишнього прізвища або ім'я, по батькові, дату народження, записують нові дані з посиланням на відповідні документи на внутрішньому боці обкладинки і завіряють підписом керівника підприємства або спеціально уповноваженої ним особи і печаткою підприємства або печаткою відділу кадрів.

У разі зміни особою свого прізвища (наприклад у випадку вступу до шлюбу) до трудовою книжки обов'язково вносилося нове прізвище та вказувалася назва, серія, номер та дата видачі документу на підставі якого були внесені ці зміни його (наприклад – це могло бути свідоцтво про шлюб).

Окрім цього, на першій сторінці, зазвичай, прописувалась освіта, професія, ставився підпис власника/власниці трудової книжки, а також дата її заповнення.

На другій та третій сторінках трудової книжки, зазвичай прописувалися наступні пункти відомостей про роботу: номер запису, дата (рік, місяць та число), відомості про прийняття на роботу (назва організації чи підприємства та повна назва посади), переміщення по роботі та звільнення (з вказівкою причини), а також підстава внесення запису (документ, дата та номер). Часто першим записом, що зафіксований у трудовій книжці був запис про навчання в училищі чи виші.

Розділ трудової книжки «Відомості про заохочення та нагородження», містив інформацію щодо подяк, грамот, почесних звань, державних нагород, якими відзначалася особа.

Таким чином, трудові книжки дають можливість детально прослідкувати трудовий шлях особи. Використання інформації з трудових книжок, дає можливість визначити, ким досліджувана особа була за професією, ким працювала, чи мала якісь відзнаки або нагороди. Окрім цього, використання трудової книжки дає можливість заповнити прогалини у складанні її біографічних даних, а також реконструювати картину минулого, визначивши при цьому впродовж якого періоду і ким особа працювала, на яких підприємствах, прослідкувати причини її переведень чи звільнення (як за власним бажанням, так і згідно зі статей трудового законодавства). Вцілому трудові книжки допомагають нам скласти повну картину трудового шляху їхніх власників.

Ще одним надзвичайно важливим *джерелом біографічної інформації щодо осіб, які були членами Комуністичної партії України*, є матеріали фондів Центрального комітету КПРС, Центрального комітету КПУ, обласних, районних та міських комітетів КПУ, відповідних комітетів ЛКСМУ та місцевих рад депутатів трудящих.

Наприклад більшість із невідомих раніше біографій керівників міста Запоріжжя та Запорізької області нам вдалося реконструювати завдяки документам, які збереглися у фондах Державного архіву Запорізької області (ДАЗО), насамперед це фонди: Р-1 (Запорізький окружний виконавчий комітет Рад), Р-2 (Запорізький губернський виконавчий комітет Рад), Р-27 (Запорізький повітовий виконавчий комітет Рад), Р-73 (Олександрівський губернський військово-революційний комітет), Р-75 (Запорізька міська рада), Р-356 (Запорізька районна рада), П-1

(Запорізький окружний комітет КП(б)У), П-47 (Запорізький повітовий комітет КП(б)У), П-149 (Дніпробудівський районний комітет КП(б)У), П-157 (Запорізький міський комітет КП(б)У), П-163 (Ворошиловський районний комітет КП(б)У), П-164 (Ленінський районний комітет КП(б)У), П-165 (Жовтневий (Сталінський) районний комітет КП(б)У), П-229 (Орджонікідзевський районний комітет КП(б)У), П-6638 (Запорізький губернський комітет КП(б)У) та інші.

Особові справи на членів КПУ та ЛКСМУ велися у трьох основних видах: Особова справа зі вступу до КПУ чи ЛКСМУ, Особова справа номенклатурного працівника та Персональна справа члена КПУ (заводилась на порушників Статуту КПРС). Ці справи раніше зберігалися в обласних партійних архівах, а після 1991 року було передані до обласних державних архівів.

«Особова справа на працівника, знятого з персонального обліку», формувалася з особової справи номенклатурного працівника заводського, міського, районного чи обласного комітету КПУ, таких же комітетів ЛКСМУ та номенклатурних працівників місцевих рад народних депутатів.

Ця особова справа включала наступні ключові документи: особистий аркуш з обліку кадрів та автобіографію номенклатурного працівника (ці два документи заповнювалися безпосередню особою, на яку заводилась справа, на спеціальних бланках і містили детальну інформацію щодо самої особи та її найближчих родичів), засвідчену копію документу про його освіту, постанови партійних органів про затвердження номенклатурного працівника на посаді, його переведення на інші посади, звільнення з посади, його партійні характеристики.

Особистий аркуш з обліку кадрів містив фото особи та наступну інформацію щодо неї: її повне прізвище, ім'я та по батькові, повну дату та місце народження, національність, рік вступу до партії, данні про освіту (з вказівкою навчального закладу, дати його закінчення та отриманої кваліфікації), володіння іноземними мовами, науковий ступінь та вчене звання, наявні наукові праці та винаходи, відомості про роботу особи у минулому (із зазначенням місяців та років перебування на посаді, назви посади та повної назви місця роботи), перебування за кордоном (із зазначенням року та країни), участь особи у

роботі центральних, республіканських, крайових, обласних, окружних, міських, районних партійних комітетів, радянських та інших виборних органів, наявність урядових нагород (з назвами та роками нагородження), наявність партійних стягнень, відношення до військової служби та військове звання, сімейний стан та склад родини, домашню адресу.

Важливою складовою особової справи був також документ під назвою *«Довідка на особу, яка подавалася на затвердження обкомом Компартії України на посаду»*. Він містив короткі біографічні данні про особу, а саме: її повне прізвище, ім'я та по батькові, повну дату та місце народження, національність, рік вступу до партії, данні про освіту (з вказівкою навчального закладу, дати його закінчення та отриману кваліфікацію), володіння іноземними мовами, перебування за кордоном (із зазначенням року та країни), наявні партійні стягнення, наявність урядових нагород (з назвами та роками нагородження), перебування особи депутатом Верховної ради, членом бюро обкому, міському, райкому Компартії України, відомості про роботу особи у минулому (із зазначенням місяців та років перебування на посаді, назви посади та повної назви місця роботи) [11].

Подібні за структурою та інформаційним наповненням особові справи працівників велися й у місцевих радах народних депутатів, на інших підприємствах, в організаціях та установах і зазвичай вони зберігаються в їх поточних архівах. Правда робота з такими справами може бути ускладнена тим фактом, що доступ до особових справ з поточного архіву місцевої ради чи підприємства (на відміну від фондів обласного державного архіву) регулюється його керівництвом і не завжди може бути наданий досліднику.

Отже залучення до біографічного дослідження офіційно-засвідчувальної документації (записів актів цивільного стану, трудових книжок, особистих справ, автобіографій, матеріалів щодо нагородження державними нагородами, військово-облікових документів періоду Другої світової війни) та її аналіз не лише дозволяють нам дізнатися чимало цікавих фактів з біографії особи, але і верифікувати ці факти, залучаючи для їх перевірки джерела інших видів.

До *оповідних джерел*, які залучаються для написання біографій науковців та педагогів, належать їх наукові та навчально-методичні праці. Ці твори є і важливим історіографічним джерелом, оскільки відбивають рівень знань і сферу їх побутування у суспільстві на час їх створення. Найчисельнішим підрозділом документів цього виду є наукові публікації вченого (статті, монографії, рецензії, відгуки, доповіді), його робочі матеріали – чернетки, плани робіт, варіанти статей, конспекти його лекцій, виписки з архівів, списки його праць за різні роки. Ці документи та матеріали дозволяють нам визначити основну сферу наукових уподобань та проблематику наукових студій вченого.

Матеріали періодичної преси дозволяють суттєво доповнити інформацію щодо політичної, громадської чи наукової діяльності особи, знайдену в інших джерелах. В окремих випадках, за відсутності інших збережених даних, газети вони стають єдиним джерелом такої інформації. Наприклад біографії керівників Запорізької міськради нам довелося реконструювати залучаючи публікації місцевих газет: «Большевик Запорожья», «Дніпровський пролетар», «Дніпрострой», «Дротяр», «Дніпровський металург», «Комунаровець», «Красное Запорожье», «Пролетар Дніпробуду», «Червоне Запоріжжя» та низки інших друкованих видань, що збереглися у бібліотеці Державного архіву Запорізької області.

Нарешті, серед писемних джерел окрему підгрупу становить *мемуаристика*: спогади та листи учасників або свідків тих чи інших подій. Спогади відрізняються від інших джерел більшою суб'єктивністю, вони повніше та яскравіше відбивають індивідуальність автора, його симпатії чи антипатії. Стрижнем подачі інформації у мемуарах виступає сам автор. Він же визначає їх форму та структуру. А усі події, свідком або учасником яких він був, характеризуються ним через особисте сприйняття реальності. Використовуючи мемуари ми можемо передати атмосферу епохи та її колорит.

На останок зробимо важливе застереження. Щоб уникнути можливих непорозумінь та виконувати норми закону щодо захисту персональних даних, під час збору інформації, її збереженні та публікації біографічних даних, потрібно

обов'язково отримати у респондента письмове погодження на оприлюднення його біографії [12].

Підсумовуючи викладену у нашій публікації інформацію зазначимо, що повну та об'єктивну характеристику життєдіяльності особи можливо відтворити лише завдяки комплексному використанню джерел біографічних даних у їх порівняльно-аналітичному вимірі.

Використана література:

1. Шиханов Р. Б. Баторій Стефан // Українське козацтво : Мала енциклопедія. Київ : Генеза - Запоріжжя : Прем'єр, 2002. С.30; Шиханов Р. Б. Лясота Еріх // Українське козацтво : Мала енциклопедія. Київ : Генеза - Запоріжжя : Прем'єр, 2002. С.302; Шиханов Р. Б. Претвич Бернард // Українське козацтво : Мала енциклопедія. Київ : Генеза - Запоріжжя : Прем'єр, 2002. С.410.

2. Шиханов Р. Б. Хто є хто на Запоріжжі: Біографічний довідник. 2001 рік. Запоріжжя : РА «Тандем-У», 2002. 68 с.; Шиханов Р. Б. Хто є хто на Запоріжжі: Біографічний довідник. 2002 рік. Запоріжжя : РА «Тандем-У», 2003. 120 с.; Шиханов Р. Б. Хто є хто на Запоріжжі: Біографічний довідник. 2003 рік. Запоріжжя : РА «Тандем-У», 2004. 128 с.; Шиханов Р. Б. Хто є хто на Запоріжжі: Біографічний довідник. 2004 рік. Запоріжжя : РА «Тандем-У», 2005. 118 с.; Шиханов Р. Б. Хто є хто на Запоріжжі: Біографічний довідник. 2005 рік. Запоріжжя : РА «Тандем-У», 2006. 124 с.; Шиханов Р. Б. Хто є хто на Запоріжжі: Біографічний довідник. 2006 рік. Запоріжжя: РА «Тандем-У», 2007. 198 с.; Шиханов Р. Б. Хто є хто на Запоріжжі: Біографічний довідник. 2007 рік. Запоріжжя: РА «Тандем Арт Студія», 2008. 202 с.; Шиханов Р. Б. Хто є хто на Запоріжжі: Біографічний довідник. 2008 рік. Запоріжжя: «Тандем Арт Студія», 2009. 212 с.; Шиханов Р. Б. Хто є хто на Запоріжжі: Біографічний довідник. 2009 рік. Запоріжжя: «Тандем Арт Студія», 2010. 230 с.

3. Шиханов Р. Б. Керівники міста Запоріжжя (1921-1939 роки). Запоріжжя : РА «Тандем-У», 2006. 136 с.; Шиханов Р. Б. Керівники міста Запоріжжя (1939-2000 рр.): Біографічний довідник. Запоріжжя : РА «Тандем-У», 2000. 72 с.; Шиханов Р. Б. Керівники Запорізької області (1939-2000 рр.): Біографічний

довідник. Запоріжжя : РА «Тандем-У». 2000. 72 с.; Шиханов Р. Б. Керівники Запорізької області (1939-2009 роки) : Біографічний довідник. Запоріжжя: «Тандем Арт Студія», 2009. 112 с.

4. Шиханов Р. Б. Почесні громадяни міста Запоріжжя : Біографічні нариси. Запоріжжя : Привоз-принт, 2015. 146 с.

5. Шиханов Р. Б. Комунарський район міста Запоріжжя (1977-2007 роки) : Становлення та розвиток місцевих органів влади. Запоріжжя : РА «Тандем-У», 2007. 120 с.; Шиханов Р. Б. Шевченківський район міста Запоріжжя (1962-2007 роки) : Становлення та розвиток місцевих органів влади. Запоріжжя : «Мотор Січ», 2008. 180 с.; Шиханов Р. Б. Ленінський район міста Запоріжжя (1928-2008 роки) : Становлення та розвиток місцевих органів влади. Запоріжжя : «АА Тандем», 2008. 384 с.; Шиханов Р. Б. Заводський район міста Запоріжжя (1969-2009 роки) : Становлення та розвиток місцевих органів влади. Запоріжжя : «Тандем Арт Студія», 2009. 300 с.; Шиханов Р. Б. Жовтневий район міста Запоріжжя (1935-2010 роки) : Становлення та розвиток місцевих органів влади. Запоріжжя : «Тандем Арт Студія», 2010. 274 с.

6. Шиханов Р. Б. Мальований Олександр Михайлович : Біографічна довідка. *Артист за кафедрою : Збірник пам'яті професора Олександра Мальованого*. Запоріжжя : Інтер-М, 2016. С.16-20; Шиханов Р. Б. Штурман історичного факультету : Життєвий шлях Іллі Михайловича Бірюльова. *Штурман історичного факультету : збірник пам'яті доцента Іллі Бірюльова*. Запоріжжя : Інтер-М, 2019. С. 10-16.

7. Памятная книжка Полтавской губернии на 1910 год. Полтава : Типо-литография Полтавского губернского правления, 1910. 508 с.; Список лиц, служащих в Императорском Харьковском Университете (на 1 января 1913 г.). Харьков : Типография "Печатное дело", 1913. 25 с.; Список лицам, служащим по Императорскому Харьковскому университету. 1913. Харьков : Типо-литография М.Сергеева и К.Гальченка, 1913. 64 с.; Список студентов, посторонних слушателей и посторонних слушательниц Императорского Харьковского университета. Весеннее полугодие 1906 г. Харьков : В Университетской типографии, 1906. 92 с.; Справочная книжка по Полтавской губернии на 1906 год. Полтава: Типо-литография

Полтавского губернского правления, 1906. 434 с.; Харьковский календарь на 1912 год: (Год сороковый) / Изд. Харьк. губерн. стат. ком. Харьков : Типогр. губерн. правления, 1911. VI, 87, 75, 83, 115, 132; Общий список студентов и сторонних слушателей Императорского Санкт-Петербургского университета 1915-16 уч. г. Петроград : Типография Т-ва "Наш век", [1915]. 294 с.

8. Списки перепису населення вулиці Главної, Глісерної, Жуковської та провулку Глінки м. Запоріжжя 1942 року. Державний архів Запорізької області. Ф.Н-1433, оп.2, спр.122, арк.20 зв.

9. «Памяти героев Великой Войны 1914-1918». URL: <https://gwar.mil.ru>; «Обобщенный банк данных «Мемориал». URL: <https://www.obd-memorial.ru>; «Подвиг народа 1941-1945». URL: <http://www.podvignaroda.ru>; «Память народа 1941-1945». URL: <https://pamyat-naroda.ru>.

10. Книга пам'яті України. Запорізька область / ред. І. Герасимов. Т. 14. Запоріжжя : Дике Поле, 2003. 505 с.; Книга скорботи України. Запорізька область. Запоріжжя: ВПК "Запоріжжя", 2000. 504 с.; Реабілітовані історією. Запорізька область. Кн.1. Запоріжжя: Дніпровський металург, 2004. 584 с.; Реабілітовані історією. Запорізька область. Кн.2. Запоріжжя: Дніпровський металург, 2006. 774 с.; Реабілітовані історією. Запорізька область. Кн.3. Запоріжжя: Дніпровський металург, 2006; 720 с.; Реабілітовані історією. Запорізька область. Кн.4. Запоріжжя: Дніпровський металург, 2008. 702 с.

11. Особова справа на працівника, знятого з персонального обліку. Алішевський Анатолій Семенович. Державний архів Запорізької області. Ф.П-102, оп.37, спр.240, 23 арк.

12. Закон України «Про захист персональних даних» від 01.06.2010 №2297-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>

Розділ 4

О.П. Масюк

Порівняльний аналіз кримінальних біографій представників організованої злочинності

1. Біографічний метод у кримінології: соціологічний аспект

Зазвичай життєвий шлях злочинця в кримінології розглядається через доміанти соціального та біологічного в його житті з наполяганням на те, що саме перевага біологічного робить із людини не просто тварину, а й злочинця. Проте, нам подібний погляд на кримінальну біографію не підходить, бо значно звужує простір дослідження.

Спираючись на твердження Інни Голубович, зафіксуємо, що поняття біографія має давньогрецьке походження і складається із двох слів: «*біос*» – жити, «*графо*» – пишу [2]. Тобто, маємо опис життя людини, яка існує за рамками соціально схвальних та законних норм поведінки. Крім того, Інна Голубович пропонує ділити поняття «життя» на дві складові: зоо – життя як властивість живого, біо – спосіб проявлення вітальної енергії.

Якщо використовувати наведену термінологію, то нам у дослідженні будуть потрібні формальні біографії, які описують етапи життя представника злочинної організації, а також емоційно забарвлені біографії та автобіографії, які дають нам розуміння вітальної енергії цієї людини або групи людей.

Життєву історію людини можна вивчати по різному: архіви, особисті справи, спогади близьких, або ж спроби самопрезентації у вигляді відеоматеріалів та друкованих видань. У нашому випадку варто використовувати комплексний підхід, який вибудовується навколо біографічного методу. Ірина Ройзман розглядає його як «...комплекс методів соціологічного дослідження (аналіз фактів, їхня інтерпретація, узагальнення тощо), головним об'єктом якого є індивідуальне життя людини, пов'язане з її середовищем, а також суб'єктивні уявлення особисті про своє життя і соціальну реальність» [3, с. 59]. Даний метод є важливим для нас, тому що ми маємо справу з оцінкою

межі належного, яка формується через вплив суспільства на людину, а також через її відповідь суспільству. Зауважимо, що представники організаційної злочинності взяти як об'єкт дослідження не тому, що вони є популярними героями теперішньої масової культури, а тому що в їх біографіях конфлікт «людина – суспільство» прослідковується частіше за інших.

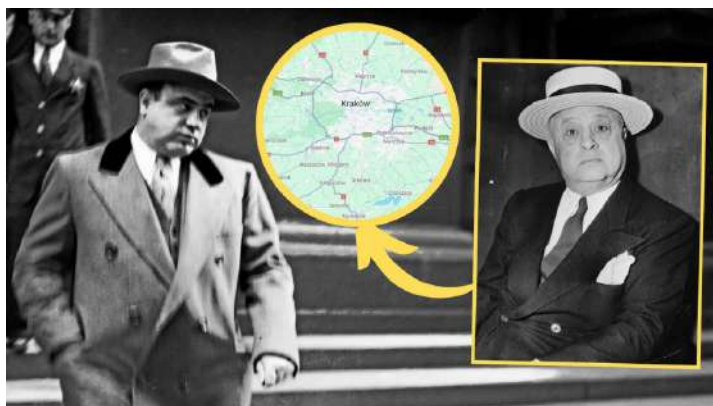
Для того, щоб провести повноцінний аналіз кримінальних біографій представників організованої злочинності, нам треба звернути увагу на наявні вектори практичного дослідження цих осіб та їх вчинків у кримінології та криміналістиці. Візьмемо за основу ідею Міністерства фінансів США, яке ділить злочинні угруповання за етнічним принципом і за грошовими інтересами ще з часів Аль Капоне [5]. Отже, маємо в якості дослідницького інструмента комплексний підхід, який включає біографічний метод та класифікацію злочинців за етнічною належністю, фінансовими інтересами, а також «господарськими пріоритетами» в організації кримінальної діяльності.

2. Біографії та автобіографії представників космополітичної американської мафії як зразок кримінальної біографії

Говорячи про організовану злочинність не можна пройти повз її зразкових відображень у суспільній свідомості. Для багатьох людей – це італо-американська мафія, яка включала в себе представників інших етнічних груп та національностей.

Одним із головних критеріїв нашого дослідження ми обрали конфлікт людини з навколишнім суспільним середовищем та злочинну діяльність на цьому ґрунті. Зазвичай, окрім благородних розбійників, у будь-якому суспільстві злочини зазнаються осуду та покарання. Проте, завжди є виключення у подібних відносинах.

Як приклад, **Джейк Гузік** – єврейський гангстер польського походження. Він був другом Аль Капоне та зробив зразкову кар'єру у американській мафії без єдиного пострілу. Напевно за зневагу до насильства його так полюбила теперішня польська преса. Електронна газета «Onet відомості» присвятила йому цілу пригодницьку оповідку.

Аль Капоне та Джейк Гузік [13]

Джейк Гузік: «Гангстер єврейського походження народився 20 березня 1886 року поблизу Кракова, який тоді був частиною Австро-Угорщини. Походив із родини німецьких євреїв із Катовіце. Однак на землях, які сьогодні належать Польщі, Гузік прожив недовго. На початку 20 століття разом із братом Гаррі емігрував до США» [13]. Зауважимо, що життя національної меншини ніколи не буває солодким, але в Австро-Угорщині до 1918 року до євреїв ставились точно краще, ніж у Російській імперії, а відповідно Джейк, скоріш за все, не мав травм, пов'язаних зі своєю етнічною приналежністю.

Викликає певний подив, що сьогоднішня польська преса пише про Гузіка виключно у позитивному ключі і з захопленням, наче про відомого бізнесмена чи політика. Джейк Гузік: «Гангстер єврейського походження почав із сутенерства в кварталі червоних ліхтарів Чикаго. Гузік ніколи не носив зброї і будь-що уникав насильства... Справжній прорив у його Гангстерській кар'єрі стався на початку 1920-х років. Саме тоді Гузік почув розмову ворогів Аль Капоне про підготовку замаху проти нього. Він негайно повідомив про це Капоне. Так почалася їх багаторічна, дуже міцна дружба» [13]. Отже, Дж. Гузік не мав травматичного дитинства, схильності до насильства, не використовував зброю, цінував дружбу впливових людей.

Судячи з описаного, людина просто мала світогляд, який не обмежувався нормами права та моралі.

Окрім, економічних талантів, видання «Onet відомості» описує людські якості Гузіка: «Коли Капоне захворів, Гузік піклувався про нього та його родину. До самої смерті боса він стежив, щоб їм нічого не бракувало. Пізніше він не зник із кримінального світу. Він став близьким соратником нового боса чиказької мафії Тоні Аккардо. За всю свою гангстерську кар'єру він провів за ґратами лише кілька років за несплату податків» [13]. Отже, маємо перед собою нетипову біографію злочинця, який був талановитим підприємцем та добрим другом. Якби не сфера його діяльності, то імовірно його можна було б побачити на сторінках журналу *Forbes*.

Проте, окрім виключень давайте розглянемо і закономірності. Не втрачаючи з поля зору фігуру Аль Капоне як певний стандарт кримінальної біографії, перейдемо до більш сучасних італо-американський мафіозі.

Як приклад, **Семі «Бика» Гравано**. Коли аналізують життєвий досвід людини з девіантною поведінкою, то зазвичай багато уваги приділяють дитинству. Висвітлюючи біографію цього злочинця, Пітер Маас зазначає: «У дев'ять років Семі пережив травматичний досвід, який змінив усе його життя. Його залишили в четвертому класі на другий рік. Коли його батьки пішли до школи, щоб з'ясувати, що не так, їм сказали, що Семі, на жаль, «повільно вчиться»... Насправді Семі була дислексія ... Але в початкових школах Бенсонхерста в 1950-х роках ніхто, здається, не знав про цю хворобу. Не було доступних варіантів лікування. При повторенні четвертого класу пониження повторювалось раз за разом» [12, с. 4-5]. Тобто, маємо подвійний негативний вплив. З одного боку, хвороба людини, а з іншого, негативне суспільне середовище, яке погано на неї впливало. Проте травма не зламала Семі. Він почав постійно пускати в хід свої кулаки.

Ми знаємо, що травми можуть руйнувати життєвий сценарій, але можуть і давати новий поштовх для розвитку людини. Безумовно травми посилюють агресивність людини, що є підґрунтям для криміналізації поведінки. Проте, є багато людей, які були у подібних ситуація, але стали добропорядними

людьми. Наведений приклад дає нам підґрунтя стверджувати про наявність соціокультурного чиннику, традицій суспільної взаємодії, які пропонують людині потенційно бажаний наратив її гармонійного життєвого розвитку за межами закону.

Щоб зрозуміти кримінальні біографії мафіозі та визначити їх основні наративи життя, нам потрібен порівняльний аналіз. Порівняємо біографію Семі «Бика» Гравано з іншим відомим гангстером у масовій культурі та масовій суспільній свідомості – Аль Капоне.

По-перше, конфлікт із навколишнім суспільним оточенням на ґрунті фізичного розвитку, зовнішності, матеріального добробуту та етнічної приналежності. По-друге, подія, яка стала своєрідним оформленням людини у кримінальному середовищі, визначила риси характеру та дала псевдо. Якщо у Аль Капоне – це невдала бійка в барі та прізвище «Обличчя зі шрамом», то у Семі Гравано – це бійка зі старшими однолітками за свій велосипед та прізвище «Бик». В обох випадках, друге ім'я вплинуло на характер злочинців та їх сприйняття світу. По-третє, кримінальний наставник, який інсталує злочинцю гнучкі норми та правила кримінальної поведінки, які більше йому підходять. Для Аль Капоне – це його бос Джонні Торіо, а для Семі Гравано – це його другий капітан Сальваторе «Тадо» Аурелло.

Якщо кримінальна кар'єра людини в цій сфері не закінчувалась швидко як це було у вказаних осіб, то фінальним акордом можна виділити важку «професійну» хворобу свого часу та втрату кримінального авторитету за рахунок зламу у в'язниці або співробітництва із правоохоронними органами.

Разом із цим, біографія кримінальних злочинців це не тільки їх життя, але й життя їх рідних та близьких. Аналіз девіантної поведінки людини передбачає і цей аспект дослідження.

Якщо проаналізувати мемуари Карен Гравано «Донька мафії», то можна зробити висновок, що вона бачить в Семі Гравано по-перше батька, а потім крутого гангстера. І звинувачує його не стільки у його злочинах перед державою та суспільством, а в тому, що він мало спілкувався з нею, а також часто був непривітний під час спілкування. Тобто, сімейна роль тут виступає важливішою за соціальну.

Семі Гравано після виходу на волю розповідає у своєму підкасті історію з мотилем у в'язниці «ADX-supermax» [7]

Річард Куклінські дає інтерв'ю HBO [10]

Карен Гравано так описує своє хвилювання перед візитом до батька, після його переведення з тюрми «ADX-supermax», де він провів п'ять років в одиночній камері: «Минули роки, відколи я востаннє бачила свого тата, Семі «Бика» Гравано. Наша попередня зустріч пройшла не дуже добре. Ми витратили багато часу на суперечки. Я була дуже сильною духом, як і мій батько, і ми не завжди йшли один одному на зустріч. Я сподівалась, що ця вистава не повториться» [8, с. 7]. Отже, у аналізі кримінальних біографій важливим є не тільки хронологія, а й емоційний підтекст. До речі, діти представників організованої злочинності є одними з небагатьох, хто підтримує публічно позитивну або негативну ідентифікацію зі своїми батьками.

Крім того, у біографії Семі Гравано можна зайти підтвердження того, що тортури депривацією є найбільш страшними для будь-якої людини, навіть для такої зухвалої як Гравано. У своєму подкасті та youtube [7] він дуже чуйно та емпатично описує свою самотність у камері в'язниці «ADX-supermax», а також свою «дружбу» та розмови із сезонним мотелем у цій в'язниці.

Злочинці у розповідях про себе завжди намагаються побудувати асоціативний ряд свого життя, щоб порівняти себе з кимось більш гідним. Тут це «Гравано – мотиль».

Звернемо увагу ще на один нюанс. Діти західних гангстерів та вбивць набагато відвертіші з пресою і громадськістю,

ніж їх батьки, а також діти гангстерів у Азії та на пост-радянському просторі.

Проте, особняком тут стоїть дуже цікава постать, наближена до італо-американської мафії – **Річард Куклінські – The Iceman**. Г. Каліфорд так описує його життя: «Куклінські народився в насильстві, а його батько Стенлі був убивцею, який бив його сина в дитинстві. У віці всього 14 років Куклінські вперше відчув смак вбивства, коли до смерті забив хулігана в жорстокому районі Джерсі-Сіті. До того часу, як він привернув увагу нью-йоркської бандитів в середині 20 років, Куклінські був досвідченим убивцею... З часом він почав працювати на страшного мафіозі Роя ДеМео, соратника злочинної родини Гамбіно» [4]. Безумовно психологи та психіатри зможуть поставити йому великий перелік діагнозів, проте варто вказати і на особливість цієї людини – насильство та вбивства не було його потаємними бажаннями. Це знов ж таки були частини його світогляду та відношення до світу.

Так його формальну життєву історію можна умовно поділити на чотири частини. По-перше, дитинство у проблемній родині зі схильністю до фізичного та морального насильства, яке він транслиував назовні. По-друге, декілька тимчасових робіт, два шлюби та таємне життя серійного вбивці. По-третє, робота на команду гангстера Рой Демео, якого ліквідували інші злочинці за надмірну жорстокість. По-четверте, життя у в'язниці, смерть та популярність у Голівуді як «героя» фільму «Крижаний». Ілюстрація його вітальною енергії в інтерв'ю телеканалу НВО [10] показує дитячу травми з перенесення агресії, показний атеїзм та хижацьку модель соціальних реакцій, а також жаль, що він причинив біль своїй родині. Тобто, сімейна роль була для Крижаного важливіша за кримінальну та соціальну.

Якщо Річард Куклінські хотів бути соціальним у власному розумінні цього слова, то його сім'я зовсім не хотіла з ним асоціюватись. У цьому ж інтерв'ю [10] його дружина Барбара Куклінські сприймає своє прізвище як тавро, якого вона та її діти не в силах позбутись. Тобто, у даному випадку, сором від своєї кримінальної діяльності не був властивий злочинцю, але передався його дружині та дітям.

Таким чином, виділимо три аспекти кримінальних біографій представників космополітичної американської мафії. По-перше, це їх певна шаблонність «травма – боротьба – падіння». По-друге, привалювання сімейної ролі людини на будь-якою іншою в її житті, а також агресивний захист цієї ролі. По-третє, відкритість дітей гангстерів щодо переосмислення ролі та вчинків їх батьків. При цьому, конфлікт людини із суспільно-державним утворенням може приводити і до швидкого закінчення кримінальної кар'єри, і до захоплення широким загалом її кримінальними «талантами» на багато років уперед.

3. Біографії представників азійської та пост-радянської організованої злочинності: соціокультурний аспект

Історія представників пострадянської організованої злочинності відрізняється від західних аналогів. У даному випадку нас цікавлять азійські наркобарони, а також перевертні у погонах, тому що їм не байдужа власна біографія і вони виступили своєрідним злочинним містком від Азії до Європи, та між різними етапами суспільного розвитку, які торкались і нашу країну.

Спершу поглянемо на представників узбецької мафії, яких свого часу Міністерство фінансів США включило в організацію «Злодії у законі» та «Братське коло» [5]. Це **Гафур Рахімов** та **Алімжан Тохтахунов**, в біографіях яких міцно переплетені спортивні досягнення, злочинна кар'єра, меценатська та благодійна діяльність і навіть робота на правоохоронні органи злочинної держави. Для аналізу біографій цих осіб візьмемо як їх офіційні історії життя, так і їх автобіографія, а також праці журналістів-розвідувачів. Крім того, інформація про Рахімова та Тохтахунова зберігається в архівах США та Великобританії, але на жаль чомусь досі засекречена.

Гафур Рахімов. Його офіційна біографія малює нам зразкового громадянина СРСР та спортивного функціонера та торгового представника Узбекистану. Виділяється дві особливості.

Гафур Рахімов [6]

Алімжан Тохтаєв [9]

Опис життя Г. Рахімова показує нам людину з поважної родини, яка доволі швидко змогла розбити кар'єру і не тільки у спортивній адміністрації, а й у Міністерстві торгівлі Узбекикої РСР. А ще офіційна біографія цієї людини містить цікаву інформацію про її бізнес: «За контрактами, укладеними із фірмами Г. Рахімова, до Узбекистану надходять товари народного споживання, сировина для хімічної, автомобільної та легкої промисловості. Крім того, дуже ефективно діють спільні підприємства, створені ним із компаніями різних країн» [1].

Тут уважних дослідників мають зацікавити такі логічні неспівпадіння. По-перше, подібні товари у достатній кількості виробляються у самому Узбекистані. По-друге, імпортування хімічної продукції в країну значно послаблює можливість ефективної роботи прикордонників, які шукають заборонені речовини.

Неофіційну історію життя цієї людини, розкриває нам кримінолог М. Галеотті: «Рахімов – класичний узбецький гангстер. Ви не зміг би стати узбецьким гангстером, не маючи партнерів серед впливових державних посадовців.

В Узбекистані немає місця для незалежних злочинців. Адміністрація Обама стверджує, що Рахімов спеціалізується на організованому виробництві наркотиків у Центральній Азії та керує великими міжнародними наркосиндикатами, що займаються торгівлею героїном» [6].

Цей висновок підтверджують багато журналістів-розслідувачів [11], деякі з яких навіть наполягають на близькому

знайомстві Г. Рахімова із генералом Абдулом-Рашидом Дустумом, який контролював вирощування наркотичних рослин в Афганістані.

Ще більш цікавою є автобіографія його партнера – радянського картяра з кримінальним минулим Алімжана Тохтахунова. У свої книзі «Мій шовковий шлях» він неодноразово описує факти власного затримання та виселення з центру країни за порушення суспільно-правових норм у СРСР, а пізніше з країн Європи. Проте, сам він себе бачить не злочинцем, а новим Марко Поло, який попри небезпеку та проблеми займається улюбленою справою та підтримує вигідні контакти по всьому світу.

Крім того, у автобіографії А. Тохтахунова можна виділити декілька етапів його життєвої «мандрівки»: радянська ігрова (футбол, карти) молодість, радянське тюремне становлення та розпад країни, пошук свого місця в Європі та повернення на батьківщину. Завершення кожного періоду життя супроводжувалось соціальним відторгненням, що доволі болісно відображалось на душевному стані автора біографії. Головними елементами біографічної формули можна назвати дружбу, сім'ю, честь у власному розумінні, батьківщину та свободу. При цьому всі елементи мають власну авторську трактовку.

У своєму життєвому описі А. Тохтахунов завжди акцентує увагу на конфлікті з навколишнім суспільно-державним середовищем та звинувачує його у неприйнятті себе як є. Особливо треба відмітити те, що траєкторією розвитку визначають не його наставники, а його власний пошук референтних груп та схвальних соціальних ролей як позитивної презентації себе у світі.

Темний бік біографій Г. Рахімова та А. Тохтахунова висвітлює узбецька філія видання «Радіо Свобода», яка наводить перекази з книги колишнього полковника ФСБ О. Литвиненко: «Як пише Литвиненко, довіреними особами Гафура в Москві були «зłodії в законі» Алік Тохтахунов на прізвище «Тайванчик» та якийсь Алішер. Прізвище Алішера у книзі колишнього чекіста також не наводиться. Однак Литвиненко згадує, що дружина Алішера була старшим тренером збірної з гімнастики» [11]. Оскільки мова, скоріш за все, йде про Алішера Усманова, то можна зробити висновок, що біографії Г. Рахімова і А. Тохтахунова містять інформацію не тільки про їх спортивні

ініціативи, та кримінальну діяльність, а й про їх участь у справах організаційної злочинності на рівні злочинної влади.

Доповнює цю історію розслідування ФБР, яке пов'язує А. Тохтахунова з впливовими особами в Україні: «Організація Тайванчика-Трінчера була злочинною організацією з тісними зв'язками в Росії та Україні. Підприємство керувало нелегальним бізнесом – спортивні азартні ігри із високими ставками в Нью-Йорку та обслуговувало переважно олігархів, що проживали в Україні та Росії» [14]. Варто зауважити, що в Україні і зараз є велика проблема із розповсюдженням незаконних онлайн-казино та квітучою лудоманією, що як і раніше може бути пов'язано із цими особами.

Крім того, зауважимо, що казино в історії організованої злочинності є найкращим способом для відмивання та збільшення кримінальних доходів. Ось так дуже химерно переплітаються кримінальні історії окремих осіб із життям цілих країн та контентів. І часто ці особи хочуть здаватись видатними діячами своїх країн, але по факту є страшними монстрами, які руйнують все на своєму шляху.

Досліджуючи кримінальні біографії, ми мали можливість проаналізувати причини, які стимулюють порядних людей переходити на «темний бік». Зазвичай злам відбувається ще у дитинстві або у підлітковому віці, але інколи занурення у злочинне життя відбувається як відповідь на ціннісну кризу у дорослому віці.

Давайте на останок подивимось на біографію **Олексія Шерстобітова** [14], яка далеко не відразу стала кримінальною. Він народився у 1967 році у добропорядній родині військових.

Отримав гарну освіту та працював у відділі спеціальних перевезень МВС СРСР в Москві.

Проте, у 1991 році країна, в якій він народився та зробив кар'єру зникла з мапи світу, що значно понизило його соціальний статус з еліти майже до жебрака.

Наступним етапом його життя стала «робота за фахом», але вже не на державу, а на злочинне угруповання, де він відзначився як відповідальний та доволі креативний кіллер.

Окремим етапом його біографії можна назвати арешт у 2006 році, співпрацю з правоохоронними органами та засудження на двадцять три роки колонії, де він і захопився написанням художніх та біографічних книг.

У своїй автобіографічній книзі «Сповідь вбивці» він пояснює свій вибір необхідністю годувати родину, порівнює себе з імператорами Сулою та Діаклетіаном, а також філософствує щодо відсутності іншого вибору у бандитській країні. Проте, насправді у авторській презентації його вітальної енергії неможливо виокремити будь-які маркери, окрім його власного «Я». Служба, вбивства, сім'я, любов, кримінальна діяльність вступають не окремими частинами його біографії, а тільки частиною якого особистості як такої.

Тут також варто підкреслити переплетення біографії людини та історії країни. У своїх спогадах Олексій Шерстобітов зізнавався, що після скоєння тяжких злочинів на батьківщині він переїжджав в Україну, як колись робили американські бандити, тікаючи у Мексику. Аналізуючи цю біографічну інформацію, можна тільки підтримати факт, що Україна відмовилась бути подібною Мексикою для російських бандитів, а також висловити сподівання, що й далі так буде.

Олексій Шерстобітов доволі відома та медійна особа, при цьому не тільки на пострадянському просторі, а й на Заході [14]. Останнім часом від старанно намагається повернутись до суспільного життя. Проте, його фотосесія з другою дружиною у в'язниці доволі добре свідчить про те, що зруйнована у 90-х система цінностей так і не змогла відновитись.

Відтак, напевно йому все ж краще бути подалі від цивілізованого та недуже цивілізованого суспільства. Тобто,

*Олексій Шерстобітов
з другою дружиною
у в'язниці [14]*

конфлікт «людина – суспільство» явно не вичерпано, але для «героя» цієї кримінальної біографії напевно це на краще, дивлячись на те, в якій країні він перебуває.

Таким чином, біографії азійських кримінальних діячів набагато завуальовані, ніж в їх західних колег, а псевдопорядний образ має більше значення для людини, ніж визнання власних злочинів перед суспільством. Замість кризи дорослішання у цих біографіях наявна криза життєвих цінностей, яку люди зазвичай переживають набагато важче. При цьому, на відміну від західних бандитів, описані особи тяжіють до побудови тісних зв'язків із злочинною владою, а інколи і в декількох державах.

Висновки

Підбиваючи підсумки порівняльного аналізу опису життя обраних діячів організованої злочинності, можна виділити наступні види кримінальних біографій: правдиві офіційні або неофіційні біографії, прикрашені автобіографії або перекази життя родичами злочинця, біографії-сповіді та інтерв'ю.

При цьому, тільки зрідка родичі злочинців намагаються підсвічувати кримінальні подвиги їх близької людини. Зазвичай у них є спроби придумати портрет сильної людини зі складним характером, яка не змогла встояти на морально-правовому боці суспільного життя.

Пошук правдивих біографічних даних героїв кримінальних хронік ускладнений тим, що до рішення органів судової влади окремі факти з їх життя можна вважати тільки здогадками. Крім того, дезінтеграція глобального світу призвела до відмови від універсальних критеріїв злочину. Люди можуть вважатись злочинцями за кордоном, але вдома мати кристально чисту репутацію. Особливо, якщо вони долучені до кіл злочинної влади.

За цієї ж причини можна вважати неефективним американський підхід до класифікації злочинних угруповань за Етнічними ознаками та фінансово-господарськими інтересами. Злочинна влада дає можливість своїм підопічним бути більш гнучкими та маневреними у справах.

Всі кримінальні діячі мають різні погляди до своєї ідентичності. Меншість з них приймає своє кримінальне нутро як є, а інші намагаються ототожнювати себе з мандрівниками, спортсменами, меценатами, підприємцями, а інколи і з римськими імператорами. На Заході злочинці простіше презентують свої гріхи, а на Сході їх «колеги» завжди намагаються зберегти таємницю Полішинеля, незважаючи на те, що вона відома майже всім без виключення як в країні проживання, так і за її межами.

Велике значення у кожній кримінальній біографії має виклик або злам сценарію життя людини в суспільстві. Це може бути як індивідуальна боротьба з агресивним суспільним середовищем, так і розпад або руйнація суспільно-державних конструкцій, або ціннісна криза. Водночас, шаблонна форма часто наповнюється креативним змістом та практиками – нестандартні підходи до кримінальної кар'єри та безпосереднього виконання злочинів.

Перспективою досліджень у цій сфері є аналіз виключень – «кримінальних талантів», які не вкладаються у бідь-які спроби стандартизації та нормування антисоціального життя.

Використана література:

1. Біографія (2013). Рахимов Гафур Ахмедович. Персональний сайт. URL: <https://web.archive.org/web/20130312035543/http://gafurrakhimov.uz/biography.htm>

2. Голубович, И. В. (2008). Біография : силуэт на фоне. *Humanities (методология анализа в социогуманитарном знании)*. Одесса : Фридман АС. 372 с.

3. Розман, І. І. (2018). Біографічний метод як комплекс методів соціологічного дослідження. *Polish science journal : international science journal*. Warsaw, Issue 8, 57-60.

4. Culliford G. (2013). MOB wife. I was married to the Mafia's most feared hitman... and I didn't know it. URL: <https://www.thesun.co.uk/news/774098/i-was-married-to-the-mafias-most-feared-hitman-and-i-didnt-know-it/>

5. Designations Linked to the Thieves-in-Law Transnational Criminal Organization. URL: <https://ofac.treasury.gov/media/7516/download?inline>

6. Galeotti M. (2012). What is the Brothers' Circle? URL: <https://www.occrp.org/en/investigations/1393-what-is-the-brothers-circle>
7. Gravano S. (2020). Inside the ADX Supermax. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=kUPcdvYrVpo>
8. Gravano K., Pulitzer L. (2013). Mob Daughter: The Mafia, Sammy "The Bull" Gravano, and Me! NY : St. Martin's Press. 272 p.
9. Kramer, A., Glanz, J. (2013). In Russia, Living the High Life; in America, a Wanted Man. URL: <https://www.nytimes.com/2013/06/02/world/europe/tokhtakhounov-says-criminal-charges-are-just-a-misunderstanding.html?searchResultPosition=2>
10. Kuklinski R. (1992). The Iceman Tapes: Conversations with a Killer. URL: <https://www.imdb.com/title/tt0874289/>
11. Litvinenko (2016). "o'zbek banditlari G'afur va Salim" bilan Putin o'rtasida aloqalar borligini da'vo qilgan. URL: <https://rus.ozodlik.org/a/27569767.html>
12. Maas P. (1997). Underboss. Sammy the Bull Gravano's Story of Life in the Mafia. New York: Harper. 339 p.
13. MĆw. (2024). Prawa ręka Ala Capone urodziła się pod Krakowem. Ten, kto tknął Jake'a Guzika, był likwidowany. URL: <https://wiadomosci.onet.pl/swiat/al-capone-zawsze-sluchal-gangstera-spod-krakowa-jake-guzik-był-nietykany/4nn2twc>
14. Steward W. (2018). Russian contract killer boasts of behind-bars relationship to glamorous 'model' after marrying in prison dressed as a 1920s gangster. URL: <https://www.dailymail.co.uk/news/article-6077949/Russian-contract-killer-marries-model-prison-dressed-1920s-gangster.html>
14. Two Defendants Sentenced for Participating in Racketeering Conspiracy with Russian-American Organized Crime Enterprise Operating International Sportsbook That Laundered More Than \$100 Million. URL: <https://surl.li/dyphqs>

Розділ 5

Т.В. Грушева, Д.В. Поняткова
Валентин Отамановський:
біографія вченого на тлі епохи

Повернення забутих імен української історії потребує ретельного вивчення їхньої біографії. Останнім часом є актуалізованим переосмислення поняття «героїчного» в історії України. Життєвий шлях історичної постаті вкрай важливо досліджувати враховуючи умови, в яких відбувалося становлення особистості, та роки активної діяльності. Біографістика (біографіка) як сучасна історична дисципліна дає можливість, використовуючи методологію, відтворити об'єктивний образ постаті, показати вплив політичних, економічних реалій на долю людини. Представлена розвідка – спроба підсумувати узагальнення сучасної української біографіки та, враховуючи ці висновки, проаналізувати життєвий шлях **Валентина Дмитровича Отамановського** – політичного та громадського діяча, що став жертвою сталінського терору.

Сучасна українська біографіка вийшла за академічні межі; біографічний інформації належить усе більше місця в культурі, духовному розвитку суспільства. Ми погоджуємося із думкою Л. Буряк, яка зазначає, що за роки незалежності України біографічні дослідження сприяли еволюційним трансформаціям українського суспільства в питаннях пошуку, відновлення та розбудови національної ідентичності; подоланню советських історичних міфів, культивуванню власних національних цінностей та історичної пам'яті, консолідації суспільства [1, с. 40]. Сучасний період розвитку української біографістики характеризується завершенням постколоніального періоду, подоланням посттравматичного синдрому та советських міфів й стереотипів; творчою адаптацією українськими дослідниками західних методологій та методів біографічних досліджень; формуванням традиції стереоскопічних життєписів; «поверненням» імен «присвоєних» сусідніми імперіями; переглядом критеріїв включення до національного пантеону; розвитком нових форм поширення біографічної інформації; пошуком у досвіді попередніх поколінь

духовних орієнтирів, життєво важливих під час випробувань світової кризи й новітньої російсько-української війни [14, с. 269].

Ці зміни стали можливими завдяки інтеграції України до європейського і світового культурного, видавничо-інформаційного простору, розширенню інтелектуальної та духовної свободи після Революції Гідності. У сучасних умовах директор інституту біографічних досліджень В. Попик виділяє низку завдань української біографістики: ознайомлення широких верств населення з історією України через біографії діячів минулого; подолання психологічних травм, опрацювання болючого досвіду російсько-української війни; підтримка бойового духу, віри в перемогу; збереження гуманістичних цінностей та запобігання радикалізації суспільства; «повернення» забутих, «присвоєних» імен, відновлення історичної справедливості щодо однобічно тенденційно висвітлених постатей; показ цивілізаційних ментальних граней іманентного російсько-українського конфлікту через людські долі; конче потрібні для кваліфікованої деколонізації – оцінка діяльності, світогляду та ставлення до нашої держави російських діячів культури й науки, переосмислення внеску «недоторканих» діячів совєтської епохи [15, с. 20, 22-23].

Здобутки вітчизняної біографіки, урізноманітнення арсеналу методів та підходів, постановка нових завдань узагальнені в серії монографій, виданих інститутом біографічних досліджень: «Українська біографіка ХХІ століття: мозаїка контекстів і форм» (2021), «Історична біографіка в Україні: проблеми, завдання і перспективи розвитку досліджень видавничої та інформаційної роботи» (2019), «Вітчизняні ресурси біографічної та біобібліографічної інформації: проблеми формування й використання» (2016) [3; 6; 26].

Тематичний спектр досліджень можемо простежити за публікаціями у провідному виданні «Українська біографіка=biografica Ukrainica». Фахівці зазначають, що серед постатей, чий життєпис опубліковані на сторінках видання, найбільше науковців, громадських діячів та діячів культури [11]. Потужними є ювілейні публікації, наприклад, до 200-річчя народження Т.Г. Шевченка 11-й випуск цілком присвячений

шевченкознавчим дослідженням; різні аспекти біографії Лесі Українки реконструйовано у 19-му випуску (2020); біографічний вимір подій Української національної революції та визвольних змагань 1917-1921 рр. відтворено у 15-му випуску (2017) [11].

Розробкою персональної бібліографії займаються О. Яценко, Н. Любовець; бібліотечної біографіки Т. Ківшар; гендерної біографіки Л. Буряк; музичної біографіки О. Бугаєва; слов'янознавчої біографіки І. Стамбол; дослідженням виховного потенціалу дитячої біографічної літератури займається Н. Марченко; роботи Л. Буряк, С. Ляшко, В. Попика присвячені розробці й обґрунтуванню нових прийомів та методів біографічного письма [11, с. 191].

Біографічний метод в історичних студіях використовується для максимально об'єктивної реконструкції життєвого шляху та суспільної діяльності визначних діячів минулого. За І. Колесник, він є вивченням особистості в системі соціокультурних комунікацій [7, с. 7]. Використовується у політичній, економічній, соціальній історії, історичній антропології [4, с. 156-157]. Метод базується на вивченні різних типів джерел, що дають уявлення про розвиток індивіда, важливі події на різних періодах становлення особистості. Він передбачає реконструювання життєвого сценарію людини і соціального середовища епохи через розкриття тем: людина / події; особистість / історія; приватне / публічне; індивідуальне / суспільне [7, с. 9]. Використання методу здійснюється за певними принципами: об'єктивності (неупереджене ставлення до об'єкта дослідження), системності (врахування всіх обставин розвитку особистості), всебічності (дослідження всіх якостей особистості), історизму (аналіз фактів, явищ, подій зі врахуванням історичного контексту) [4, с. 157-159]. І. Колесник зазначає, що при написанні біографії повинні бути враховані сімейний, психологічний, професійний, політичний, соціальний, економічний, культурний, побутовий чинники життя людини [7, с. 9]. Т. Попова запропонувала розлогу схему біографічного дослідження науковця-історика, що складається з 21 шару: базові біографічні дані; національні, соціальні характеристики; походження й родинне становище; освіта; наукова підготовка та наукове зростання;

наукова, науково-педагогічна, науково-організаційна діяльність; науковий категорійний профіль; наукове кредо (концептуальні погляди); сфера наукової діяльності; тип ученого; історіографічна класифікація (належність до напрямку, течії, школи); світоглядний категорійний профіль; визнання заслуг у науковій діяльності; громадська діяльність; суспільні наукові санкції, арешти, заслання; професійна та особистісна характеристика; географія мешкання; оточення (комунікації); наукометричний аналіз публікацій [16, с. 26-32].

Під час дослідження створюється особистісний та професійний наративи. Особистісний наратив – акт уяви, сенс якого в інтеграції подій із життя, спогадів, планів на майбутнє відповідно до певного життєвого сценарію, моделі поведінки у баченні основного персонажа біографії. Професійний наратив – оповідь, переосмислена та переструктурована відповідно до ідеологічної орієнтації дослідника [7, с. 9-10]. За В. Чишком, біографічне дослідження проходить 3 стадії: емпірична (базується на евристичних та джерелознавчих методиках); реконструкція життя та діяльності, психологічного складу особистості (за допомогою методів історичної, психологічної реконструкції); репрезентація особи в усій сукупності внутрішніх і зовнішніх зв'язків [4].

Серед інших відзначимо в українській біографістиці тенденцію до дослідження постатей, що були на «другому плані». Яскравий, однак донедавна недооцінений, представник часів Української національної революції Валентин Дмитрович Отамановський – засновник «Братства самостійників», Української Центральної Ради, учасник битви під Крутами, краєзнавець, фахівець з історії середньовічних міст правобережжя, організатор науки. Ставлення до цієї постаті було контраверсійним: цілковите замовчування в СРСР і включення довідок про життя та діяльність в енциклопедії української еміграції [21]. Після того як сторінки його біографії були відтворені діаспорними істориками – сучасниками Р. Бжеським та П. Мірчуком, його постать активно досліджувалася в часи незалежності [2; 8]. У 2016 р. Вінницький краєзнавець Л. Філоненко зняв фільм «З Отамановським по Вінниці» [5], у 2024 р. у Вінницькому краєзнавчому музеї відбулася виставка «Літо-

писець Вінниці», співробітники зазначають, що інформація про його життєвий шлях є частиною стаціонарної експозиції музею [25]. Його ім'ям названі Вінницька обласна бібліотека (2022), центр медичного краєзнавства Харківського медичного університету (2015). На його честь під час декомунізації були названі вулиці у Києві, Вінниці, Харкові.

Валентин Дмитрович Отамановський народився 26 лютого 1893 р. у с. Мала Яблунівка Смілянської волості Черкаського повіту Київської губернії у родині рахівника на цукроварні Бобринських. Мати походила зі священницького роду. Дід по батьковій лінії під час 25-літньої служби в імперській армії став фельдшером [22, с. 14]. Після того, як у 1895 р. згоріла цукроварня, де працював батько, родина переїхала до Києва. Там у 1912 р. В. Отамановський закінчив 5-ту Київську гімназію із золотою медаллю, безкоштовно вступив на юридичний факультет університету Св. Володимира, наступного року перевівся до Київського політехнічного інституту [20, с. 132]. У гімназії та університеті формувалися його національні погляди, яких родина не підтримувала [18, с. 154]. В. Отамановський належав до нелегальної студентської громади, працював головою термінологічної комісії, що виробляла українську наукову термінологію.

Ще до початку Першої світової у Варшаві виникло «Братство самостійників», що поширювало ідеї українського націоналізму серед молоді. Організація, ідейним натхненником якої став В. Отамановський, була малочисельна і мала високий рівень конспірації (навіть ідеолог самостійництва М. Міхновський не знав про неї до 1917 р.). Братчикам заборонялося купувати російські книги, відвідувати російські імпрези, вони мали послуговуватися російською мовою тільки для конспірації. «Самостійники» пропагували серед молоді ідею бойкоту московської культури на українських землях. Члени вивчали українську історію, політологію, світову та вітчизняну літературу. Цікаво, що В. Отамановський навіть освоїв стиль письма, яким користувалися за доби Гетьманщини [12, с. 31; 20, с. 132].

У 1916 р., щоб уникнути поліцейського переслідування за свою діяльність, В. Отамановський став уповноваженим Комітету відділу харчових пунктів Південно-Західного фронту

Всеросійського Союзу міст. Водночас він брав участь у виданні нелегальної газети «Вільна думка», був душею (перекладачем, коректором, редактором) кооперативного видавництва «Вернигора» (1916). Метою видавництва було утвердити європейську орієнтацію української культури. Про це красномовно свідчить асортимент продукції з початку 1917 р.: серія патріотичних листівок, з антиросійськими написами, книги націоналістичного спрямування «Українці та москвини», «Катехизм українця»; нариси про гетьманів Мазепу, Дорошенка, Полуботка; настінні плакати, наприклад, «Як жив український нарід» авторства В. Отамановського.

Він переклав для видавництва легенду Чайльд Горн, роман Д. Дефо «Робінзон Крузо» [21, с. 5]. Був поліглотом, володів, за його свідченнями, 14 мовами: латиною, англійською, давньоруською, польською, німецькою, французькою та ін. «Стимулювали мене мотиви громадського характеру, літературна праця була одним із більш-менш можливих у тогочасних політичних обставинах способів сприяти розвитку української культури» – писав В. Отамановський про роботу у «Вернигорі» [2, с. 143]. У роки української революції його активна видавнича діяльність йшла пліч-о-пліч з політичною.

За версією діаспорного історика Романа Бжеського (Млиновецького), Центральну раду створили самостійники на чолі з В. Отамановським: «...Створено було вже дня 15 березня 1917 року самостійниками “Українську Центральну Раду”. Самозрозуміле, що самостійники створили цю першу Українську Центральну Раду не з “братчиків”, а притягнули до неї всіх, хто лише годився на конечність боротьби за здобуття цілковитої самостійності. Звичайно і “братчики” до неї входили також» [13]. У квітні 1917 р. український конгрес обрав Отамановського до УЦР, на ньому він намагався виступити з доповіддю «Боротьба наших предків за самостійність України», однак вона не була виголошена через опір «автономістів» [22, с. 22, с. 19]. Також, за ініціативи В. Отамановського, 14 червня 1917 р. у Києві пройшов установчий з'їзд «Союзу української державності», а 19 червня 1917 р. відбулося майже 3-тисячне віче з гаслами самостійності України. На 3-му військовому з'їзді він виступив як представник «Союзу української державності»,

заявивши, що бачить Україну самостійною, незалежною республікою. Українським військовим були адресовані його слова: «... багато з вас пролле кров за відбудовання української державності. Слава ж товарищам, які перші поляжуть у цій страшній святій боротьбі!» [18, с. 156].

У грудні В. Отамановський разом з іншими самостійниками став членом УПС (Української партії соціалістів-самостійників), основними вимогами якої були: незалежна українська держава на чолі з президентом; націоналізація, безоплатна передача селянам землі. В. Отамановський був фундатором збройних сил. За його ініціативи було створено штаб української міліції, першу кінну сотню. Разом із М. Міхновським заснував товариство «Український військовий клуб ім. гетьмана П. Полуботка». Сотник А. Гончаренко надав таку характеристику своєму зв'язковому Отамановському в бою під Крутами: «Атамановський був дуже відважний, і що було в нім найбільш цінне – це завжди прекрасний гумор. І в цю вирішальну хвилину він почав порівнювати наш бій з боями під Полтавою шведів і наших з москалями...» [22, с. 22, с. 23].

Гетьманський переворот В. Отамановський не сприйняв, тож, у цей час брав участь у створенні військового клубу старшин «Батьківщина», низці акцій, що стосувалися повернення історичної пам'яті українського народу. Наприклад, у липні 1918 р. як відповідь на проведений чорносотенцями, за згоди гетьмана Скоропадського, молебні у Св. Софії за здоров'я Миколи II, у роковини Полтавської битви організували панахиду по гетьману Мазепі на Софійському майдані і 10-тисячне віче, учасники якого після палкої промови В. Отамановського постановили перенести в Софію останки українських гетьманів Мазепи, Дорошенка, Орлика. Самим В. Отамановським на вимогу старшин було збито геологічним молотком з пам'ятника Хмельницькому слова: «Волім царя московського православного». Після розгону цієї акції, він у зв'язку з політичними переслідуваннями вирушив на еміграцію. У Відні продовжив юридичні студії [18, с. 157]. Однак, вищу освіту в ті роки він не завершив.

Вираженням ідейних поглядів В. Отамановського є видана у «Вернигори» (1919 р.) під псевдонімом Вал. Златополець

повість «Син України» (задум набув літературної форми після загибелі під Крутами його друга Миколи Лизогуба). Її сюжет подібний до «Робінзона Крузо», головний герой – нащадок Северина Наливайка, опиняється на безлюдному острові й перемагає у боротьбі за життя, повернувшись в Україну героїчно гине у битві під Конотопом [12, с. 31; 22, с. 27–28].

За допомогою біографічного методу можемо реконструювати психологічний портрет та життєві стратегії В. Отамановського. Він, як і багато представників української молоді обрав українську національну позицію деколи попри конфлікти з рідними, був учасником нелегальних політичних гуртків ще із студентської лави. В. Отамановський у молоді роки проявив себе цілеспрямованим, дисциплінованим, наполегливим та обережним, про що свідчить його навчання, саморозвиток, нелегальна громадська діяльність. Приділення значної уваги питанням українського війська та національної пам'яті в політичній діяльності Отамановського вказують на глибокі знання історії та практичну мудрість у виправленні помилок минулого для розбудови незалежної України.

У 1920 р. в Україні набрав обертів краєзнавчий рух, що невіддільно був пов'язаний із музейною справою. Для тих часів характерна тенденція розвитку краєзнавства на місцях зусиллями фахівців, що після поразки української національної революції перемістилися з центральних установ у периферійні міста. Приклад В. Отамановського є доброю ілюстрацією цього [23, с. 217]. У зв'язку з тяжкою хворобою батька В. Отамановський у 1920 р. повертається в Україну, оселяється у Вінниці. Його титанічну працю в цей час ілюструє автобіографічний вислів: «...Я є людина слова і обов'язку, і там, де моя праця цілком відповідала світогляду та почуттю обов'язку, я працював віддано, не оглядаючись на власні інтереси» [22, с. 49]. Він долучився до формування центральної подільської книгозбірні, що постала в результаті націоналізації бібліотек панських маєтків. Уже у вересні 1920 р. зусиллями В. Отамановського Вінницьку бібліотеку визнали філією всенародної бібліотеки України, налагоджено її фінансування. У 1923 р. В. Отамановський очолює бібліотеку, що нараховувала 200 тис. видань, 40 тис. з яких були каталогізовані [19, с. 46]. Запровадив нові

форми роботи, наприклад, лекції з поділлєзнавства, що за 1924 р. зібрали 500 слухачів [22, с. 39].

У лютому 1924 р. пройшла виставка, присвячена 350-річчю друкованої книги в Україні (її відвідало близько 5000 людей). Відзначимо великий внесок В. Отамановського в музейне будівництво на Поділлі – він створив музей друку (1927 р.), меморіальний будинок-музей М. Коцюбинського (1928 р.) [22, с. 40-41]; консультував організаторів краєзнавчих музеїв Тульчина, Могилева-Подільського [22, с. 46]. Опікувався збереженням пам'яті про видатних подолян С. Руданського та Л. Українку в Ялті, М. Коцюбинського (збирав кошти на пам'ятник, підготував ювілейне видання «Тіней забутих предків», на республіканському рівні порушив питання про меморіальні дошки в місцях перебування письменника) [19, с. 50-51].

Значним досягненням у краєзнавчій царині стало заснування «Кабінету виучування Поділля» при Вінницькій філії всеукраїнської бібліотеки, що працював без державного фінансування, об'єднуючи науковців та аматорів краєзнавства. «Кабінет» складався із секцій: бібліографії та історії друку, садово-городньої, історії Вінниці та її околиць, увічнення пам'яті Михайла Коцюбинського. Було опубліковано 26 випусків «Енциклопедії Поділлєзнавства» – праць, що давали всебічні знання про Поділля [22, с. 47]. Зусиллями В. Отамановського були створені Вінницьке округове краєзнавче товариство та Кам'янець-Подільське наукове товариство при ВУАН (1925 р.), комісія для вивчення Вінниці та її околиць (1926 р.), Тульчинське краєзнавче товариство (1927 р.) [22, с. 49]. Він розробив типовий статут краєзнавчого товариства, орієнтовний план роботи, програми для збирання відомостей про край. Рекомендації щодо організації краєзнавчих осередків, викладені у статті «Про потребу утворення кабінетів вивчення територій у культурно-економічних осередках УРСР міжокружного (краєвого) значення», є актуальними й сьогодні [22, с. 50-52; 19, с. 49-50].

Послугуючись біографічним методом, можемо додати штрихи до портрета В. Отамановського. Він не здався й не втратив віри в українську справу, перемагаючи складні життєві обставини. Факти «подільського» періоду красномовно свідчать

про його наполегливість, енергійність, працелюбність, що зробили подільську книгозбірню та численні краєзнавчі товариства опорою українського життя в краї, активними осередками краєзнавства, які були прикладом для інших регіонів країни.

Наприкінці 1920-х та на початку 1930-х рр., у ході політики «Великого перелому» й утвердження тоталітарної системи Й. Сталіним, усі сфери життя беруться під жорсткий контроль. Музейництво не стало винятком. Командне управління музейною справою перекреслювало народну ініціативу, об'єктивне висвітлення історії українського народу. Демократичні засади музейництва підмінюються уніфікацією та запровадженням соціологізації (відтворення «успіхів» соціалістичного ладу, домінування сучасної тематики класової боротьби, обов'язкове висвітлення соціальних проблем суспільства), відбувається переорієнтування роботи музеїв на політико-виховну функцію, підпорядкування їх діяльності політичним кампаніям [23, с. 219; 10, с. 134, 140]. Советська влада сприймала музей як політосвітній комбінат. У постанові ВЦВК та РНК «Про музейне будівництво» (1928 р.) робота музею прописана з акцентом на вирішення тодішніх виробничих завдань – сприяння розвитку індустріалізації та колективізації. Більшість фахівців-музейників не сприйняла цих нововведень, тому проти них було застосовано широкий арсенал репресивних методів. Про масштаби репресій свідчить те, що за опублікованими даними зазнав переслідування кожен 3-й представник центральних музеїв і кожен 4-ий співробітник установ підпорядкованих наркомату освіти [9].

За першою найгучнішою сфабрикованою Об'єднаним державним політичним правлінням УСРР справою Спілки визволення України навесні 1930 р. проходив серед інших музейників і В. Отамановський, якого було заарештовано 29 серпня 1929 р. Його звинувачували у керівництві Вінницькою філією організації. Оскільки обвинувачення були безпідставні, тоталітарна машина вдалася до «пригадування» усіх «гріхів» – «націоналістичних поглядів» – участі у видавництві «Вернигора», активній позиції щодо українізації, впорядкування могил солдатів-галичан [22, с. 69-70]. «Зізнання» В. Отамановського в анти-советській діяльності були викликані бажанням захистити брата

Михайла – голову Вінницької комісії з українізації [22, с. 77]. Дійсно, М. Отамановський не проходив за справою обвинуваченням, а В. Отамановський отримав 5 років виправно-трудових таборів зі пониженням у правах на 2 роки. Вирок В. Отамановського серед 45 найяскравіших представників академічного загалу свідчить про велику значущість цієї постаті в тодішньому академічному житті.

Після звільнення у 1936 р. В. Отамановський працював викладачем латини та іноземних мов у медичних університетах Казані, Саратова та Харкова (з 1958) [17, с. 143]. Він захистив кандидатську (1946 р.) та докторську (1956 р.) дисертації, присвячені розвитку правової системи Вінниці у XIV-XVII ст [24, с. 10]. Оптимізував викладання латини у Харківському медичному університеті «...поставив латинську мову на службу медицині, залишив два відмінки, що вживаються в медичних термінах і дієслівні форми в рецептах» [22, с. 122]. У 1960-ті рр. Отамановський зосередився на історії медицини. Його праці виходили у провідних медичних виданнях СРСР (1952 р., 1958 р., 1962 р., 1965 р.) [22, с. 110, 111, 137, 140]. Монографія «Історія аптечної справи на Україні XIV – початку XIX ст.» (1963 р., російською мовою) лишилася неопублікованою [22, с. 148]. Помер вчений у 1964 р. у м. Харкові, похований на міському цвинтарі. Посмертно реабілітований у серпні 1989 р.

Факти останніх десятиліть життя В. Отамановського розкривають нові грані його особистості. Наполегливість, любов до історії, досвід краєзнавчої роботи сформували В. Отамановського як історика медицини, фахівця у галузі медичного краєзнавства та міського права. Його плідна викладацька та наукова діяльність у різних університетах СРСР, відгуки колег та студентів свідчать про твердість духу та незламний оптимізм. У той же час біографія вченого – ознака трагічної долі інтелігенції часів тоталітаризму, яка була наполегливою у служінні українській справі попри заслання, моральний тиск та матеріальну скруту.

Використані джерела та література:

Буряк Л. Українська біографіка «плинних часів»: пропозиції осмислення. *Українська біографістика*. 2020. Вип. 19. С. 33-52.

Верстюк В., Остапко Т. Діячі Української Центральної Ради. *Бібліографічний довідник*. Київ, 1998. 255 с.

Вітчизняні ресурси біографічної та біобібліографічної інформації: проблеми формування й використання: колективна монографія / В.І. Попик (кер. проекту), Н.І. Любовець, О.М. Яценко, С.М. Ляшко та ін.]; НАН України, Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського. Київ : Б.м., 2016. 272 с.

Власова Т.І., Кривчик Г.Г. Рецепція біографічного методу в історико-антропологічних студіях. *Антропологічні виміри філософських досліджень*. 2018. Вип. 13. С. 156-164.

«З Отамановським по Вінниці». Фільм Леоніда Філонова. URL: <https://postati.vntu.edu.ua/filonov/statti/txt/a45.html> (дата звернення 27.08.2024).

Історична біографіка в Україні: проблеми, завдання і перспективи розвитку досліджень, видавничої та інформаційної роботи. НАН України, Нац. б-ка України імені В.І. Вернадського; редкол. : В.І. Попик (голов. ред.) та ін. Київ : НБУВ, 2019. 364 с.

Колесник І. Передмова. «Нова біографічна історія» як метод. *Ейдос : Альманах теорії та історії історичної науки*. Київ : Ін-т історії України НАНУ. 2014/2015. Вип. 8. С. 7-13.

Кот С.І. Честі свої не зрадив (В.Д. Отамановський). Репресоване краєзнавство (20–30-і роки). Київ–Хмельницький : Рідний край, 1991. С. 133-142.

Маньковська Р. Репресії серед музейних працівників в кінці 1920–30-х рр. URL: <http://lostart.org.ua/ua/research/450.html> (дата звернення 27.08.2024).

Маньковська Р. В. Музейна справа в Україні: теоретичні, практичні та антропологічні виміри історичного досвіду (1920-і рр. – початок ХХІ ст.). Дис. д.і.н.: 07.00.01 – історія України. Київ. 2017. 475 с.

Марченко Н.П., Патик В.В. «Українська біографістика = biographistica Ukrainica»: фіксація та трансформація біографічного дискурсу в Україні. *Українська біографістика*. 2019. Вип. 17. С. 165–195.

Млиновецький Р. Нариси з історії українських визвольних змагань 1917-1918 рр. (про що «мовчить історія»). Б.м. (Чужина), 1970. Т.1. 571 с.

Млиновецький Р. Початки визвольної боротьби українського народу (до 85-річчя проголошення української центральної ради. URL: https://universum.lviv.ua/previous-site/archive/journal/2002/mlynov_3.html (Дата звернення 27.08.2024).

Попик В.І. Біографіка: феномен культури і науки, інформаційний ресурс суспільства. Київ : НБУВ, 2021. 528 с.

Попик В.І. Виклики буремної доби і нові обрії української біографіки. *Українська біографістика*, 2022. Вип. 23. С. 13-43.

Попова Т.М. Жизнеописание ученого-историка на перекрестке историографических традиций: теория, методология, практика. *Ейдос : Альманах теорії та історії історичної науки*. Київ : Ін-т історії України НАНУ. 2014/2015. Вип. 8. С.15-41.

Робак І. «Білі плями» в біографії В.Д. Отамановського і перспективи архівних досліджень для їх усунення. *Історичний архів*. 2011. Вип. 6. С. 145-149.

Робак І. Валентин Отамановський – борець за українську державність. *Вісник КНЛУ. Серія Історія, економіка, філософія*. Вип. 17, 2012. С.153-160.

Робак І. Валентин Отамановський як один з фундаторів сучасного вітчизняного краєзнавства. *Краєзнавство*. 2014. № 3-4. С. 46-55.

Робак І. Валентин Отамановський: молоді роки вченого. *Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»* : збірник наукових праць. Харків, 2011. №48. Тем. вип.: Історія науки і техніки. С.127-136.

Робак І., Демочко Г. Українська емігрантська історіографія ХХ ст. про В. Д. Отамановського. *Історичний архів*. Наукові студії: Зб. наук. пр. Миколаїв : ЧДУ ім. Петра Могили. 2013. Вип. 11. С. 32-39.

Робак І. Ю., Савчук З. С. Валентин Отамановський – революціонер, вчений, організатор науки. Харків : Колегіум, 2013. 184 с.

Савчук В. Музеї України як центри краєзнавчої роботи в 20-х – 30-х рр. ХХ ст. *Краєзнавство*. 2011. Вип.2. С. 216-223.

Савчук З.С. В.Д. Отамановський (1893-1964) – вчений, педагог, організатор науки : автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.07. УААН. Держ. наук. с.-г. бібліотека. Київ, 2006. 20 с.

Скрипник В. Як Отамановський на допиті обдурював «енкаведистів». Уперше показали матеріали з архіву КДБ. URL: <https://vn.20minut.ua/Podii/yak-otamanovskiy-na-dopiti-obduryuvav-enkavedistiv-upershe-pokazali-ma-11918115.html> (дата звернення 27.08.2024).

Українська біографіка ХХІ століття : мозаїка контекстів і форм. В.І. Попик, Г.А. Александрова, Л.І. Буряк та ін. НАН України, Нац. б-ка України імені В.І. Вернадського. Київ, 2021. 400 с.

Розділ 6

М.А. Лепський, І.О. Кудінов, Н.В. Лепська, В.О. Скворець **Автоматизація аналізу диджиталізованих першоджерел у практиці застосування біографічного методу**

Метод біографічного інтерв'ю, що покладений в основу навчально-виробничої практики (*див. Додаток А*), є одним із найпотужніших інструментів якісного соціологічного дослідження, що дозволяє глибоко зануритися в життєвий досвід респондентів (одиниць спостереження), простежуючи ключові події, які формують їх особистість, поведінкові стилі та соціальний контекст існування. Однією із варіацій застосування методу є метод біографічного профілювання злочинця (далі – метод БПЗ) (*див. Додаток Б*), що акцентує увагу на зв'язку між біографічними обставинами, індивідуальними виборами та злочинною активністю, дозволяючи визначити фактори, що сприяють формуванню злочинної кар'єри.

Метод БПЗ базується на детальному аналізі семи ключових аспектів біографії респондента. Перш за все, це створення загального біографічного опису, що включає основні соціально-демографічні характеристики, зокрема інформацію про сімейний стан, соціальне походження та етапи соціалізації. Значна увага приділяється індивідуальному життєвому шляху респондента, його взаєминам із сім'єю та середовищем. Аналіз відносин у сім'ї дозволяє виявити ключові родинні сценарії та роль різних членів родини в формуванні особистості. Ці аспекти є важливими для розуміння соціального контексту, в якому респондент набуває життєвих цінностей, формує життєві установки та реагує на соціальні виклики.

Етапи формування злочинної кар'єри є наступним важливим аспектом методики. Згідно з теорією кримінального розвитку, злочинна активність особи є результатом складного взаємозв'язку між індивідуальними характеристиками та соціальним середовищем. Метод БПЗ дозволяє простежити ці етапи, аналізуючи вплив конкретних подій, осіб і середовищ на формування антисоціальної поведінки. Особливий акцент ставиться на ідентифікації моментів, які є критичними у

формуванні злочинних установок, і розмежуванні між тимчасовою антисоціальною поведінкою, характерною для підліткового віку, та стабільними патернами рецидивної злочинності.

Методика застосування цього методу дозволяє визначити спеціалізацію злочинця за видами злочинів, виявляючи відповідність між типом злочинів і характерологічними особливостями респондента. Аналіз цього аспекту включає як традиційні злочини (наприклад, злочини проти особистості чи власності), так і більш складні види злочинної активності, такі як організована злочинність або кіберзлочини. Це дає змогу сформувати цілісне уявлення про специфіку злочинної діяльності, враховуючи як індивідуальні, так і соціальні аспекти.

Важливою частиною методу є також аналіз відображення біографії злочинця у засобах масової інформації та питання стигматизації. Завдяки використанню теорії навішування ярликів, можна дослідити, як соціальне сприйняття злочинця формує його самоідентифікацію та впливає на подальші життєві вибори. Аналіз цього аспекту спрямований не лише на вивчення впливу соціального тиску, але й на пошук способів пом'якшення наслідків стигматизації, що є важливим завданням як соціології, так і кримінології.

Слід зазначити, що практична реалізація методу біографічного інтерв'ю у проведенні соціологічних досліджень поєднана із активним впровадженням автоматизованих аналітичних систем, що є ключовим елементом у процесі підготовки конкурентоспроможних спеціалістів (*див. Додаток В*).

Навчально-виробничі практики, передбачені в освітніх програмах студентів кафедри соціології Запорізького національного університету, орієнтовані на підготовку практикантів для роботи зі значними обсягами емпіричних даних, в тому числі, архівними документами, інтерв'ю та кримінологічною документацією. Результати практик демонструють, що застосування інноваційних аналітико-статистичних технологій, наприклад мови Python та сервісів штучного інтелекту, дозволяють студентам оптимізувати процеси збору, обробки та аналізу даних. Це не лише підвищує продуктивність їхньої роботи, але й сприяє розвитку аналітичного мислення, необхідного для роботи з великими масивами даних (big data).

Використання мови Python та відповідних сервісів штучного інтелекту у цьому аспекті дало змогу студентам реалізувати комплексний підхід до дослідження архівних документів. Завдяки спеціально розробленим Python-застосункам (скриптам, кодам), студенти змогли достатньо швидко і ефективно опрацювати текстові, аудіо- та відеоматеріали, отримуючи структуровані дані для подальшого аналізу. Застосування новітніх технологій під час навчальної практики про демонструвало, що цифрові інструменти здатні значно спростити виконання складних завдань, і що інноваційні аналітико-статистичні підходи мають значний потенціал для вдосконалення процесу навчання.

Крім того, інструментарій, який використовувався під час практики, реалізовував можливість автоматизованого аналізу біографічних даних, що зосередило студентів на інтерпретації даних і розробці гіпотез, замість витрачання часу на технічні аспекти обробки інформації.

Одним із найбільш вагомих досягнень під час проходження практики стало формування у студентів розуміння важливості аналітичних та програмних навичок для їхньої майбутньої професійної діяльності, тобто того, що у сучасних дослідженнях, називають *soft* та *smart skills*. Освоєння Python не лише полегшило виконання завдань, але й сприяло формуванню цифрової компетенції та комп'ютерної грамотності, які стають ключовими в інформаційному диджиталізованому світі. Важливо зазначити, що навіть студенти без попереднього досвіду програмування змогли успішно опанувати базові функції інструментарію та застосувати їх у своїй роботі.

Таким чином, інтеграція інноваційних технологій до навчально-виробничої діяльності відкрила нові можливості для міждисциплінарних досліджень, оптимізує швидкість збору, транскрипції та аналізу документальних, усних та візуальних першоджерел. Автоматизація опрацювання диджиталізованих документів прекрасно поєднується з програмою якісного аналізу та інтерпретації даних MAXQDA. Кримінологічні дослідження, які традиційно базуються на якісному аналізі, отримали новий імпульс завдяки можливостям кількісного аналізу та кластеризації даних, що дозволило студентам формувати цілісну картину досліджуваних явищ і робити обґрунтовані висновки.

ДОДАТКИ

Додаток А

Загальний опис практики

Навчальна практика кримінологічно-архівна (біографічна)

Мета навчальної практики – отримання студентами навичок роботи з кримінологічними матеріалами в архівах, літературі, при аналізі фото та відеоматеріалів, програмування та проведення прикладних соціологічних досліджень в сфері кримінології, а саме біографічного методу дослідження розуміння специфіки організації та роботи архіву.

Завдання навчальної практики:

1. Формування у студентів навичок роботи з ін формаційними запитами потенційних замовників щодо проведення дослідження.

2. Формування у студентів навичок щодо розробки та обґрунтування методології дослідницького біографічного проекту та роботи з першоджерелами в архіві.

3. Набуття практичних навичок роботи над дослідницьким проектом з використанням архівних матеріалів (фондів, описів, документів, літератури, фото і відеоматеріалів тощо) кримінологічної спрямованості, співставлення їх з даними у відкритому доступі, здійснення їх змістовного структурування й узагальнення.

4. Набуття досвіду аналізу різних документальних та фотографічних джерел кримінологічного спрямування, кримінальних справ; здійснення аналізу профілю злочинця та психологічної картини соціального часу, простору та подій; використання числових й нечислових кримінологічних даних.

5. Набуття практичних навичок програмування соціологічного кримінологічного дослідження та створення інструментарію відповідно до мети дослідницького проекту.

6. Набуття практичних навичок обрахунку репрезентативної вибірки першоджерел.

7. Набуття практичних навичок класичного (кабінетного) аналізу документів, контент аналізу, візуальної соціології та

антропології; формування бази даних; роботи з фото-, аудіо-та відео документами,.

8. Набуття практичних навичок підготовки загального аналітичного матеріалу кримінологічного архівного дослідження.

10. Набуття практичних навичок візуалізації даних та підготовки презентацій за результатами проведених соціолого-кримінологічних досліджень на основі модулю Smart Art, застосунків WEB2.0.

Місце проведення практики (організації, підприємства, установи): соціологічні служби; кримінологічні, правозахисні фонди та громадські організації; міжнародні організації, тощо, ЗМІ, відділи кадрів та кадрові агенції, діловодства і т. ін.

Первинна посада, за якою проходить практика – асистент соціолога, асистент кримінолога, технічний фахівець в галузі управління, організатор діловодства, організатор у сфері культури та мистецтва, лаборант наукового підрозділу (інші сфери (галузі) наукових досліджень), фахівець відділу організації і координації архівної справи та з питань кадрової роботи; фахівець відділу формування Національного архівного фонду та діловодства; фахівець відділу зберігання, обліку та довідкового апарату; фахівець відділу відділ інформації та використання документів.

Вміння (компетентності), якими має оволодіти студент:

1. Здатність розробляти програму соціологічного біографічного дослідження кримінологічних документів.

2. Здатність застосувати соціологічний дослідницький якісний інструментарій.

3. Здатність працювати з архівними матеріалами (фондами, описами, документами тощо) кримінологічної спрямованості, співставляти їх з даними у відкритому доступі, здійснити їх змістовне структурування й узагальнення.

4. Здатність аналізувати, представляти та інтерпретувати числові й нечислові кримінологічні дані.

5. Вміння формулювати дослідницькі запитання та конкретизувати мету біографічного дослідження.

6. Вміння розробляти дизайн та інструментарій для досліджень базового рівня складності.

7. Вміння формувати контент аналіз, формувати бази даних, працювати з фотодокументами,

8. Вміння формувати репрезентативну вибірку сукупність у дослідженнях базового рівня складності та розраховувати її обсяг.

9. Вміння використовувати знання якісних соціологічних методів, біографічного методу як якісного соціологічного методу в аналізі психобіографії злочинця, застосовувати знання курсів «Соціологічний профайлінг злочинця, «Соціологія агресії».

10. Вміння за гайдом проводити біографічне дослідження, з можливістю обґрунтовано змінювати дизайн.

10. Презентувати результати

Контроль за проходженням практики

Контроль за роботою студентів під час практики здійснюють: *від університету*: методисти від кафедр, керівники практики, які відповідають за організацію практики, завідувачі кафедр, які забезпечують проведення практики, заступник декана факультету соціології та управління з навчальної роботи, декан факультету соціології та управління; *від бази практики*: керівник практики від бази практики

Види та форми поточного та підсумкового контролю визначаються робочими програмами практик.

Вимоги до звітної документації

Основними видами звітної документації є звіт студента про проходження практики та щоденник практики. Інші види звітної документації визначаються робочими програмами практик, за пропозиціями випускових кафедр та затверджуються радами факультетів.

Підведення підсумків практики

Критерії оцінювання роботи студентів під час проходження практик визначаються робочими програмами практик. Підсумки практик підводяться керівниками практики від кафедр на підставі оцінювання роботи студентів на базах практик, оформлення звітної документації та захисту звітів. Оголошення оцінок за проходження практик відбувається на підсумкових конференціях. Результати практик обговорюються на засіданнях кафедр, науково-методичної та вченої ради факультету соціології та управління.

**Гайд біографічного дослідження злочинця
за методом “Біографічне профілювання злочинця /
Biographical profiling of the criminal” (БПЗ/ВРС-7)**

© Лепський М., Скворець В., Лепська Н., Кудінов І., 2023

Тема	Питання для аналізу	Основні теоретичні засади
1. Загальний біографічний опис	Надати класичну біографічну довідку. Фотографію досліджуваної людини.	Зразком можуть бути біографічні довідники історичних діячів.
Виконання завдання 1.		
2. Індивідуальний шлях, відносини у сім'ї, вплив вулиці.	Проаналізувати індивідуальний розвиток особистості. Етапи та кризи.	Життєвий цикл індивіда. З соціологічної точки зору основний інтерес представляє не фізичний вік індивіда, а сприйняття соціально-конструйованих категорій віку: "молодий", "людина середнього віку", "літній" і т.д. У моделі соціального психолога Е. Еріксона [Смелзер Н. Соціологія. 8, с.10-111] життєвий цикл людини складається із восьми стадій. На кожній стадії у житті індивіда виникає специфічна криза, а перехід від однієї стадії до іншої відбувається внаслідок подолання цієї кризи. Перші чотири стадії припадають на дитинство. П'ята стадія — юність пов'язані з вибором професії, пошуком підходящої роботи, вибором

		супутника життя. На шостій стадії (початок дорослого періоду) основного значення набувають залицяння та шлюб. Подальший розвиток індивіда визначає вирішення конфлікту між інтимністю та самотністю. На сьомій стадії (середній вік) людина освоює певну діяльність та батьківські функції, а на восьмій стадії (старість) підбиває підсумки свого життя, переосмислює та переоцінює її основні події. Конкретизуючи модель Еріксона, Левінсон у [Levinson P.J. The seasons of a man's life. N.Y.: Knopf, 1978. 14] стверджує, що у процесі переходу від однієї фази до іншої індивід приймає ряд ключових рішень, що визначають його подальше життя на 5-7 (до 10) років. Як стверджує Левінсон, на життєвому шляху людини є критичні точки у віці 20, 30 і 40 років, коли навколишнє соціальне середовище пред'являє йому різні вимоги. Досягаючи ці тимчасові віхи, індивід намагається поглинути він по-новому, відмовитися від усталених стереотипів, визначальних за інерцією попередній відрізок життєвого шляху. Психологам відома так звана "криза сорокарічних", коли людині здається, що життя
--	--	--

		втрачає колишній сенс, робота стає нецікавою, а сім'я нагадує "порожнє гніздо" [14]. У п'ятдесятирічних виникають проблеми. Нобелівський лауреат, економіст Ф. Модільяні, досліджуючи моделі життєвого циклу, звернув увагу на те, що рівень доходу коливається протягом життя людини і що заощадження дозволяють споживачам перерозподіляти дохід з періодів, коли він високий, на періоди, коли він низький [Modigliani F. Life Cycle, Individual Thrift and the Wealth of Nations //American Economic Review. 1986. № 76. Р. 297-313. 16]. Плануючи вийти на пенсію у 65 років, багато хто очікує значного зниження своїх доходів. Тому більшість людей відкладають кошти на момент виходу на пенсію. Важливим чинником є також страх перед можливими захворюваннями, що помітно частішають після 50 років. На основі цієї моделі життєвого циклу були отримані значно точніші прогнози поведінки споживачів. Як показав Тілекоут, за суттєвих змін демографічної структури суспільства подібні ефекти можуть відчутно впливати на попит, викликаючи циклічні коливання економічних показників [17]**. Tylecote A.
--	--	---

		The Long Wave in the World Economy. L.: Longmans, 1992. Вплив сім'ї Описання соціально-демографічного стану сім'ї у конкретно історичних умовах. Основні родові сценарії. Роль матері, батька, братів, та сестер, бабусь та дідусів, інших старших дорослих. Вплив вулиці або іншого середовища.
Виконання завдання 2.		
3. Етапи формування злочинної кар'єри.	Визначити основні етапи, навички та персонажі, події етапів злочинної кар'єри.	Теорія кримінального розвитку або «кримінальної кар'єри» Ця теорія пов'язана з дослідженням злочинної активності людини протягом життя, дослідження «кримінальної кар'єри» (Блумштайн, Коен, Фаррінгтон, 1988; Фаррінгтон, 1992; Свенссон, 2002). Поняття «розвиток», як і «кар'єра» не цілком адекватні, оскільки в цих дослідженнях розглядаються зміни або їх відсутність у злочинній активності з плином часу, як послідовність злочинів, скоєних протягом життя. Як зазначає Девід Кантер, «два аспекти тривалості та інтенсивності кримінальної «кар'єри» виникли з різноманіття всіх проведених досліджень (Статтін і Магнуссон, 1991; Пікєро і Бука,

		2002; Свенссон, 2002; Пікер, Бреймі Лайн, 2004; Каземін і Фаррінгтон, 2005). 1. Стала протягом життя антисоціальна поведінка. 2. Антисоціальна поведінка, обмежена підлітковим віком» [Кантер Д., 2021. с. 91] Ранні підліткові розлади, погане виховання і моделі антисоціальної поведінки формують цю активність - «кар'єру» злочинця, рецидивну активність. Є ті, хто припиняють з дорослішанням злочинну активність і ті, хто її продовжують, стають «рецидивістами», постійними порушниками закону. Одночасно є ті хто, застиг або застряг в підлітковій антисоціальній поведінці і ті, хто є рецидивістами в розвитку антисоціальної поведінки. Моффіт (1993) стверджує, що незрілі злочинці скоюють злочини як отримання доступу до дорослих привілеїв, стверджуючи незалежність від сім'ї, батьків. Злочинці-рецидивісти братимуть участь в найбільш агресивних, жорстоких злочинах, орієнтованих на жертву. Ця різниця проявляється і в видах злочинів і їх забарвленні. У соціологічних дослідженнях розглядаються гендерні та феміністські теорії, гендерна специфіка і види злочинів
--	--	--

		(Белнап, 2007), злочини як результат напруги і нездатності досягти певних цілей (Агню і Брежінью, 2010); економічна диференціація людей як основа злочинів (Рейман і Ляйтон, 2009) і ін. Лепський М.А. Соціологія агресії: монографія. Запоріжжя: КСК-Альянс, 2021. 289 с. с.124-125.
4. Спеціалізація у злочинах та відповідність до характеру злочинця.	Зробити опис основних видів злочинів , які здійснював злочинець та його організована злочинна організація (за наявності такої) їх відповідність характеру та поведінці злочинця	У кримінологічній літературі розглядаються 7 різних видів злочинів, що визначені за критеріями відповіді на питання – хто, які типи злочинів виконує і чому: Злочини проти особистості включають вбивство, напад при обтяжуючих обставинах, з'валтування і грабіж. Часто ці злочини, наприклад, в США пов'язують з молодими, міськими, бідними і расовими меншинами, які частіше страждають від них і частіше скоюють і піддаються арештам за них. Злочини проти власності включають крадіжку майна без нанесення тілесних ушкоджень, наприклад крадіжку зі зломом, крадіжку, викрадення автомобіля і підпал. Ці види злочинів часто пов'язані як і перший тип, з представниками меншин за різними ідентичностями. Злочини на ґрунті ненависті це злочини проти осіб або

		власності, які відбуваються з посиланням на заборони, пов'язані з расою, статтю або гендерною ідентичністю, релігією, інвалідністю, сексуальною орієнтацією або етнічною приналежністю. Рівень злочинів на ґрунті ненависті в США залишається відносно постійним з року в рік, але в 2016 році слідом за обранням Дональда Трампа пішов сплеск злочинів на ґрунті ненависті, як і після закінчення його терміну і нових виборів. Злочини проти моральності також називаються злочинами без потерпілих, тому що немає позивача або потерпілого, сюди відносять проституцію, незаконні азартні ігри і незаконне вживання наркотиків. Злочин «білих комірців» відбуваються людьми з високим соціальним статусом, часто в контексті своєї професії. До цього виду відносять розтрату (крадіжку грошей у роботодавця), торгівлю інсайдерською інформацією, ухилення від сплати податків та інші порушення законодавства про податок на прибуток, корупцію і хабарництво. Злочини «білих комірців» зазвичай викликають меншу стурбованість у суспільній свідомості, ніж інші види
--	--	--

		злочинів, при цьому володіють істотною значущістю для суспільства в цілому. Організована злочинність здійснюється структурованими групами, які зазвичай займаються розповсюдженням і продажем незаконних товарів і послуг (незаконні азартні ігри, торгівля наркотиками, зброєю, людьми, проституція, замовні вбивства, тінізація і легалізація злочинного бізнесу, відмивання кримінальних грошей і т.д.). Основними прототипами організованої злочинності, як правило розглядають мафію, ндрангетту, каморру, російську кримінальну традицію, арабську злочинність, тріади Південно-Східної Азії і т.п., зі своїми традиціями технологіями організації, злочинної кар'єрою, специфікою злочинної активності та самовідтворення. Часто соціологічною проблемою є інноваційність організованої злочинності, що не скута правовими нормами, інституційність як прихильність до певних територій, масштабованість і організованість за корпоративними принципами, включення як легальних, так і нелегальних форм організації «бізнесу». Організована злочинність часто швидше освоює і впроваджує
--	--	--

		нові технології кіберзлочинності, власні інтернет спільноти (Даркнет), інформаційні та репутаційні війни, що особливо яскраво продемонстрували події пандемії 2020-2021 років COVID-2019, коли малий і середній бізнес, щоб не розоритися був змушений звертатися за інвестуванням і підтримкою до кримінальних структур, а в великому бізнесі організована злочинність здійснювала зміну менеджеріального управління, з розстановкою своїх представників в топ-менеджменті, рух товарів і послуг при закритих карантинних кордонах і т.д.
Виконання завдання 4.		
5. Профалінг злочинця.	Надайте профіль злочинця. Опишіть основні прояви характеру та його 3 базові радикали.	Використовувати матеріали курсу Соціологічний профайлінг злочинця.
Виконання завдання 5.		
6. Відображення біографії злочинця у ЗМІ. Стигматизація злочинця.	Опишіть основні події та образи, які використовують ЗМІ та література відносно злочинця. Чи є стигматизація реальної людини?	Теорія навішування ярликів служить важливою основою для дослідження девіації, як відхилення від норми і злочинності. Нормативність і відхилення від неї тісно пов'язане з ідеями бачення уявлення себе як злочинця, як формування самооцінки і

		оцінки через взаємодію з іншими людьми. Як людина визначає інших, так вона визначає і себе. Така соціальна проєктивність має походження з ідей «дзеркального Я» Чарльза Кулі (1902) і «символічного інтеракціонізму» Г. Міда (1934). Ідея полягає в тому, що самоідентифікація людини є відображенням сприйняття цієї людини іншими людьми. Важливу роль зіграла і робота Ірвіна Гоффмана «Подання себе іншим». Теорія стигматизації знайшла своє відображення в наукових роботах Едвіна Лемерта, Френка Танненбаума, Говарда Беккера, Фріца Зака, Джона Брейтуейта та інших авторів. В результаті девіантною стає людина, яку «затаврували» ярликом відхилення, «девіантності». Ярлик може бути навішеним людьми, які створюють або уособлюють соціальні правила, наприклад, владою, поліцією судьями, психіатрами і т.д. (Коулман і Нории, 2000). В соціальній стигматизації (навішуванні ярликів, соціальних упереджень) важливим є не саме відхилення від норми, злочин, скільки застосування санкцій і покарань через інтерпретацію характеристик злочину (статі, віку, національності і т.д.). В
--	--	---

		результаті відхилення від норми (первинна девіація) підкріплюється адаптацією на стигматичну реакцію. А сам соціальний ярлик є важливою проблемою. Злочинна кар'єра посилюється процедурами санкцій (Блекберн, 1993; Семпсон, 2001), самоздійснюваним прогнозом (Кассон, 2001). Стигматизація пов'язана з інтерналізацією прийняття людиною ярлика і діями відповідно до ярлика «злочинця», оскільки так вважають інші. Стигматизація демонструє побічний, часто прихований процес правових і моральних відносин, в цілому тиску соціального середовища, соціальної ідентифікації людей і соціальних груп. Лепський М. Соціологія агресії С.124
Виконання завдання 6.		
7. Висновки та рефлексія.	У вигляді есе, вільного викладення від себе напишіть узагальнено висновки по 6-ти попереднім завданням. Зробіть рефлексію за такими питаннями: 1. Що Вам було складно та легко у застосування біографічного методу? 2. Чи Ви досліджували особистість чи Ваш аналіз повторював думку літературних джерел? 3. Чим відрізнялися у	

	Вашому аналізу факти біографії від їх інтерпретації? 4. Чи вдалося Вам позбутися ярликів стигматизації при застосуванні біографічного методу? 5. Що Вас вразило при застосування біографічного методу? 6. Які фатальні помилки зробила людина або які умови призвели людину на злочинний шлях? 7. Ваші пропозиції та поради відносно практики.	
Виконання завдання 7. Висновки та рефлексія відносно практики.		

Додаток В

Інструменти автоматизації дослідницької роботи практикантів

В умовах сучасного розвитку соціологічної науки зростає потреба у використанні цифрових технологій, які допомагають у зборі, обробці та аналізі даних. Це особливо актуально для практичної соціології, яка зосереджується на роботі з емпіричними даними, включаючи архівні матеріали, біографічні інтерв'ю та кримінологічну документацію. Навчальна практика з кримінологічно-архівної роботи ставить перед студентами завдання розвивати навички аналізу великих обсягів даних, структурування інформації та підготовки дослідницьких висновків. У цьому контексті Python стає незамінним інструментом, який допомагає автоматизувати рутинні процеси, звільняючи більше часу для якісного аналізу та інтерпретації отриманих результатів.

Біографічне інтерв'ю як метод соціологічного дослідження є одним із найбільш трудомістких і водночас найінформативніших підходів. Цей метод потребує ретельного збору даних, їхньої верифікації та подальшої обробки для встановлення ключових закономірностей і чинників, що впливають на життєвий шлях індивіда. Архівні матеріали, які часто стають джерелом додаткової інформації для таких досліджень, можуть містити велику кількість текстових і мультимедійних даних. Обробка цих даних вручну є не лише складним, але й тривалим процесом. Python дозволяє автоматизувати частину цих завдань, забезпечуючи швидкий доступ до релевантної інформації, її попереднє структурування та фільтрацію.

Навчальна практика з кримінологічно-архівного дослідження орієнтована на формування навичок роботи з архівами, включаючи створення баз даних, візуалізацію інформації та контент-аналіз документів. Використання Python у цьому процесі дає студентам можливість освоїти інструменти автоматизації, які значно підвищують ефективність їхньої роботи. Наприклад, скрипти Python можуть бути використані для пошуку та аналізу текстових документів, аналізу фотографій і відеоматеріалів, а також для побудови психологічних профілів респондентів на основі біографічних даних. Це дає змогу отримувати структуровані дані, які є основою для формування наукових висновків.

Крім того, біографічний метод дослідження має значний потенціал у поєднанні з автоматизованими підходами. Використання бібліотек Python, таких як *pandas*, *nlk* чи *scikit-learn*, дозволяє студентам аналізувати тексти біографічних інтерв'ю, виділяти ключові слова, створювати тематичні кластери та навіть будувати моделі для аналізу поведінкових особливостей злочинців. Завдяки цьому студенти не лише отримують практичний досвід роботи з сучасними технологіями, але й розвивають аналітичне мислення, необхідне для розуміння складних соціальних явищ.

Таким чином, інтеграція Python до навчальної практики з кримінологічно-архівного дослідження відкриває нові горизонти для студентів. Вона дозволяє їм не лише освоїти основи роботи

з даними, але й глибше зрозуміти природу соціальних і кримінологічних процесів. Це підготовка майбутніх фахівців до роботи у світі, де ефективний аналіз великих обсягів інформації стає необхідною умовою для досягнення успіху в науковій і професійній діяльності.

Python, як потужний інструмент для автоматизації, набуває все більшої популярності серед соціологів. Особливо актуальним використання Python стає для студентів, які готуються до написання курсових, дипломних робіт або звітів за результатами соціологічних досліджень, в т.ч. виробничих практик.

В умовах зростаючої конкуренції та постійного розширення доступних джерел, студенти часто стикаються з проблемою пошуку релевантної інформації. Автоматизація цього процесу дозволяє їм економити час і зосереджуватися на глибшому аналізі отриманих даних. До того ж, опанування таких інструментів, як Python, сприяє розвитку цифрових навичок, які стають важливими не лише в науковій сфері, але й у професійній діяльності соціологів.

Окрім цього, соціологи, які займаються дослідженням медіа та суспільної думки, можуть використовувати Python для моніторингу змін у медійному просторі або аналізу громадських настроїв. Зібрані автоматизованим шляхом дані можуть бути корисними для досліджень конфліктів, політичних процесів або соціальної нерівності. Важливим аспектом є також можливість інтеграції даних з різних джерел, що дозволяє побачити більш повну картину досліджуваних соціальних явищ.

Врешті, Python є не лише інструментом для автоматизації, а й відкриває нові можливості для соціологів у сфері аналізу та візуалізації даних. Здобуті навички допоможуть студентам краще розуміти суспільні процеси та робити точні висновки на основі великих обсягів інформації. У кінцевому результаті, автоматизація пошукових запитів за допомогою Python не тільки підвищує ефективність досліджень, але й робить їх більш точними та структурованими, що є необхідним у сучасній соціологічній науці.

Зазначимо, що того щоб будь-який студент зміг успішно налаштувати автоматизоване робоче місце (АРМ) для запуску

коду, не потрібно глибоких знань програмування. Важливо лише правильно налаштувати середовище, яке зробить роботу з Python максимально комфортною та продуктивною. Студентам, навіть без попереднього досвіду програмування, достатньо виконати декілька простих кроків для встановлення Python і редактора коду Visual Studio Code (VS Code), щоб вони могли самостійно налаштувати своє робоче місце для автоматизації завдань.

Перший крок полягає у встановленні середовища Python на комп'ютер. Python – це мова програмування, яка проста у використанні та має величезний набір бібліотек для виконання різноманітних завдань. Для початку студентам потрібно завантажити останню версію Python з офіційного сайту (<https://python.org>) і встановити її. Важливо під час інсталяції поставити галочку на пункті “Add Python to PATH”, щоб комп'ютер міг розпізнавати Python команди з будь-якого місця. Після успішної інсталяції можна перевірити, чи все працює, відкривши командний рядок і ввівши команду `python --version`. Це має вивести поточну версію Python, що означає, що середовище налаштоване правильно.

Далі рекомендується встановити Visual Studio Code (VS Code) – це потужний, але простий у використанні текстовий редактор, спеціально створений для програмування. VS Code забезпечує інтуїтивно зрозумілий інтерфейс і безліч можливостей, які значно спрощують процес роботи з кодом. Для встановлення достатньо завантажити інсталятор з офіційного сайту (<https://code.visualstudio.com>) і пройти стандартний процес інсталяції. Після встановлення, студенти зможуть писати, редагувати та запускати Python-код, а також налаштовувати під себе робоче середовище.

Для автоматизації дослідницької діяльності студентів було розроблено набір кодів (надалі – застосунків), які написані мовою Python. Кожний із застосунків дозволяє здійснювати пошук першоджерел в інтернет-просторі, завантажувати результати пошуку на комп'ютер користувача, організовувати процеси масового стенографування (транскрибування) аудіо-, відео-записів, перекладу текстового матеріалу з української на англійську і навпаки: `search_pdf`, `search_scholar`, `search_youtube`,

youtube_downloader, video_downloader, record_splitter_merger, transcribator_en, transcribator_multi, translator.

Вихідний код кожного застосунку представлено у відповідних додатках та в репозиторії Github (<https://github.com/iitiro>). Для успішного застосування коду створено відео-інструкції із детальними поясненнями логіки виконання (перелік всіх інструкцій у додатках).

Зробимо узагальнений опис кожного застосунку.

SEARCH_PDF

Цей Python-скрипт є важливим інструментом для роботи з біографічними дослідженнями, оскільки автоматизує пошук та завантаження PDF-файлів за ключовими словами, які можуть стосуватися біографічного методу. Зокрема, скрипт дозволяє знаходити архівні матеріали, наукові статті, історичні документи чи звіти, що є основою для аналізу життєвого шляху респондентів або соціальних груп. Для роботи скрипту необхідно мати Google Custom Search API, зокрема API-ключ та ідентифікатор пошукової системи. Основними модулями для виконання є requests, який обробляє API-запити і завантажує PDF-файли, pandas для структурування й збереження даних, os для управління файловою системою, а також datetime для додавання часових позначок до назв файлів та даних.

Цей скрипт може автоматизувати виконання завдання 1 і 2 (пошук архівних документів, статей чи інших текстових матеріалів для створення біографічного опису досліджуваної особи).

SEARCH_SCHOLAR

У контексті біографічного методу дослідження, цей застосунок також дозволяє зосередитися на пошуку наукових статей, що стосуються біографічного підходу, історичних аналізів або специфіки роботи з архівами. Застосунок автоматизує збір наукових статей в просторі Google Scholar за списком ключових слів, збережених у файлі keywords.txt. Для кожного ключового слова виконується пошук із використанням модуля scholarly, і результати збираються та зберігаються у структурованому вигляді. Якщо URL знайденої статті вказує на

PDF-файл, він автоматично завантажується і зберігається в підпапці, названій за відповідним ключовим словом та позначений поточною датою й часом. Модуль `requests` використовується для завантаження PDF, а також передбачає обробку помилок при завантаженні.

Зібрані дані, включаючи заголовок статті, авторів, рік публікації, назву журналу, анотацію, URL, статус завантаження PDF та часову позначку запиту, зберігаються у форматі `DataFrame`, а потім експортуються в Excel-файл із додаванням дати і часу в назві. Основні модулі, що використовуються в скрипті: `os` для управління файловою системою, `requests` для завантаження PDF-файлів, `scholarly` для пошуку статей, `pandas` для обробки та збереження даних у табличній формі, та `datetime` для позначення часу та дати запиту.

Цей інструмент є незамінним для завдання 2 та завдання 3.

SEARCH_YOUTUBE

Цей скрипт є інструментом для аналізу мультимедійного контенту, що також стає об'єктом соціологічних досліджень, в тому числі під час дослідження біографій. Наприклад, при дослідженні історій респондентів через призму культурного чи соціального контексту можна збирати відеоматеріали, пов'язані з певними темами, подіями чи явищами. Зібрані дані про відео – назва, опис, канал – дозволяють зрозуміти, як конкретні події чи явища представлені у медіа-просторі. Це може слугувати основою для аналізу впливу медіа на формування суспільних уявлень або самоідентифікації респондентів.

Скрипт автоматизує процес збору інформації про відео на YouTube і зберігає результати у форматі Excel. Використовуючи API YouTube, скрипт проводить пошук за заданими ключовими словами, а для кожного знайденого відео збирає такі дані, як назва відео, опис, ідентифікатор каналу, пряме посилання на відео і канал. У соціологічних дослідженнях такий інструмент може бути особливо корисним для вивчення медіа-контенту, аналізу тем та тенденцій у відеоматеріалах, або вивчення соціальної значущості певних відео.

Цей скрипт може бути корисним для завдання 6, забезпечуючи доступ до відеоматеріалів, які ілюструють

медійний образ злочинця чи висвітлення його біографії у соціальних мережах та ЗМІ. Зібрані відео дозволяють аналізувати аспекти стигматизації чи створення певних образів у масовій свідомості.

YOUTUBE_DOWNLOADER

У межах біографічного методу цей інструмент дозволяє завантажувати метадані про всі відео з цільових YouTube-каналів, які можуть бути джерелом додаткової інформації для вивчення соціального середовища або контексту життєвих історій респондентів. Наприклад, дані з каналів, присвячених локальній історії, культурі чи спогадам очевидців, можуть допомогти виявити додаткові аспекти досліджуваного явища. Зібрана інформація зберігається в Excel-форматі для подальшого використання в дослідницьких цілях.

Скрипт дозволяє автоматизувати збір даних про відеоматеріали з цільових каналів YouTube та зберігати ці дані у зручному форматі Excel для подальшого аналізу. Використовуючи інструмент yt-dlp (має бути попередньо встановлений в системі), код отримує метадані про всі відео на вказаних каналах, зокрема інформацію про назву, опис, кількість переглядів, дати публікації та інші деталі, що робить його універсальним для моніторингу вмісту каналів. Список каналів, з яких потрібно завантажити дані, зберігається у відповідному файлі, тому застосунок може обробляти як один канал, так і всі канали включені у список.

Завдання 6.

VIDEO_DOWNLOADER

Автоматизація завантаження відео з YouTube є корисною для біографічного аналізу, якщо відеоматеріали використовуються як джерело даних. Наприклад, відео з інтерв'ю, особистими спогадами або записами архівних подій можуть бути проаналізовані для реконструкції життєвих історій респондентів. Тому цей скрипт створено для автоматизації процесу завантаження цільового контенту (відео-записів) з YouTube із подальшим збереженням його у зручному форматі на вибір користувача. Після запуску скрипт пропонує

користувачеві вибрати, чи потрібно завантажити відео у форматі avi або mp3. Формат avi підходить для тих, хто планує переглядати відео на пристроях, що не мають доступу до інтернету, оскільки він зберігає високу якість та підтримується багатьма медіаплеєрами. Формат mp3 найкраще підходить для подальшої транскрибації, зокрема для тих, хто працює з аудіоматеріалами і потребує текстового представлення контенту. Окрім того, користувач може обрати додаткову опцію конвертації файлів у формат .mov, що особливо корисно для тих випадків, коли відео потрібно демонструвати під час Zoom-зустрічей. Скрипт використовує застосунок ffmpeg, що має бути попередньо встановлений в системі.

Скрипт корисний для завдань 3 та 6.

SPLIT_MERGE

Скрипт є корисним для обробки великих відео- чи аудіозаписів, які часто використовуються у біографічному методі. Наприклад, інтерв'ю респондентів або записи конференцій можуть бути розділені на частини для більш детального аналізу або об'єднані в один файл для презентації результатів дослідження. Така гнучкість у роботі з матеріалами забезпечує зручність в управлінні даними. Цей Python-скрипт забезпечує автоматизовану обробку відео, дозволяючи як розділяти відеофайли на частини, так і об'єднувати їх в один файл. Користувач вказує кількість частин, час початку та завершення для кожного сегмента, а скрипт, використовуючи ffmpeg, виконує нарізку відео, зберігаючи кожен частину в окремому файлі. Після завершення «порізки» скрипт також може об'єднати отримані частини в один файл.

Цей інструмент допомагає в завданнях 3 та 6, якщо аналізується великі за обсягом відео- чи аудіозаписи. Крім того, цей застосунок можна використовувати під час звітування за результатами роботи.

TRANSCRIBATOR

Даний скрипт є ключовим для роботи з аудіо- та відеоматеріалами у біографічному методі. Транскрипція інтерв'ю, лекцій або архівних записів дозволяє перетворити

аудіоінформацію на текст, що є основою для якісного аналізу (контент-аналізу, аналізу документів). Скрипт автоматизує процес транскрипції аудіо- та відеозаписів, дозволяючи зручно обробляти як англomовні, так і україномовні чи російськомовні записи. Для роботи коду необхідно отримати API-ключ сервісу AssemblyAI. Програма дозволяє користувачу обрати мову транскрибування. Якщо користувач обирає англійську мову (en), транскрипція виконується з увімкненою функцією розпізнавання спікерів, що дозволяє розділяти висловлювання різних людей. Якщо ж обрана інша мова (ua для української або ru для російської), скрипт використовує іншу конфігурацію, яка не включає розпізнавання спікерів, оскільки ця функція менш точна для цих мов. Результат транскрипції зберігається у текстовому файлі з відповідною назвою в окремій папці для збереження текстових даних. Така функціональність корисна для дослідників, аналітиків або журналістів, які працюють з великим обсягом аудіо- та відеоконтенту різними мовами та потребують структурованого текстового представлення записів.

Скрипт корисний для завдань, пов'язаних із аналізом відео-, аудіозаписів, що використовуються для складання профілю злочинця (завдання 1, 2, 3, 4, 5, 6).

TRANSLATOR

Автоматизований переклад текстів є важливим інструментом для роботи з біографічними матеріалами, особливо якщо вони представлені різними мовами. Наприклад, переклад архівних документів, інтерв'ю або наукових статей дозволяє використовувати ширший спектр джерел. Цей скрипт автоматизує переклад текстових файлів, використовуючи сервіс штучного інтелекту OpenAI GPT-4, і підтримує переклад між англійською, українською та російською мовами. Для роботи потрібно мати API-ключ OpenAI. Скрипт обробляє текстові файли, які знаходяться у вказаній вхідній папці. Назва файлу визначає мову вихідного тексту та мову перекладу. Наприклад, файли з суфіксом _en.txt перекладаються на українську, _ua.txt – на англійську, у випадку _ru.txt застосунок дає можливість користувачу обрати мову перекладу (англійську чи українську). Перед початком перекладу скрипт розбиває текст на блоки за

реченнями, щоб уникнути перевищення ліміту токенів. Кожен блок передається до API OpenAI для перекладу з використанням специфічної конфігурації, яка включає вказівки для моделі та параметри, що покращують якість перекладу. Перекладений файл зберігається у вихідній папці. Скрипт автоматизує процес перекладу, обробляючи кілька файлів одночасно та підтримуючи інтерактивність.

Скрипт також корисний для завдань, пов'язаних із аналізом відео-, аудіозаписів, та інших тематичних текстів англійською, німецькою, французькою, італійською, іспанською, російською та іншими мовами, що використовуються для складання профілю злочинця (завдання 1, 2, 3, 4, 5, 6).

Вихідні коди застосунків для автоматизації роботи практикантів надано нижче:

SEARCH_PDF

```
import requests
import pandas as pd
import os
import json
from datetime import datetime

# Шляхи до файлів з API ключем та ідентифікатором
пошукової системи
api_key_file = '/Users/ikudinov/Documents/Code/keys/api.txt'
engine_id_file =
'/Users/ikudinov/Documents/Code/keys/engine.txt'

# Перевірка наявності файлу з API ключем
if not os.path.exists(api_key_file):
    print(f"Файл {api_key_file} не знайдено.")
    exit(1)

# Перевірка наявності файлу з engine ID
if not os.path.exists(engine_id_file):
    print(f"Файл {engine_id_file} не знайдено.")
    exit(1)
```

```

# Читання API ключа з файлу
with open(api_key_file, 'r') as file:
    api_key = file.read().strip()

# Читання ідентифікатора пошукової системи з файлу
with open(engine_id_file, 'r') as file:
    cx = file.read().strip()

# Читаємо ключові слова з файлу "keywords.txt"
keywords_file = 'keywords.txt'

# Перевіряємо, чи існує файл з ключовими словами
if not os.path.exists(keywords_file):
    print(f"Файл {keywords_file} не знайдено.")
    exit(1)

with open(keywords_file, 'r') as file:
    keywords = [line.strip() for line in file if line.strip()]

# Максимальна кількість файлів для кожного ключового
слова
max_results = 8

# Основна папка для збереження всіх результатів
main_folder = '!search_pdf'
os.makedirs(main_folder, exist_ok=True)

# Поточна дата і час для позначення запиту
current_time = datetime.now().strftime('%Y-%m-%d %H-%M')

# Проходимося по кожному ключовому слову
for keyword in keywords:
    # Пропускаємо ключові слова, які починаються з символу
    #
    if keyword.startswith("#"):
        print(f"Пропуск ключового слова: {keyword}")
        continue

```

```

print(f"Обробка ключового слова: {keyword}")

# Створюємо підпапку для ключового слова з додаванням
дати і часу запиту
keyword_folder = os.path.join(main_folder, f"{current_time}
{keyword}")
os.makedirs(keyword_folder, exist_ok=True)

# Список для зберігання даних
data = []
start_index = 1

while len(data) < max_results:
    # Формуємо запит до Google Custom Search API
    query = f"{keyword}" filetype:pdf
    url =
f"https://www.googleapis.com/customsearch/v1?q={query}&ke
y={api_key}&cx={cx}&start={start_index}"

    # Відправлення запиту до API
    response = requests.get(url)
    results = response.json()

    # Перевірка на наявність результатів
    if 'items' in results:
        # Обробка кожного результату
        for i, item in enumerate(results['items']):
            title = item.get('title', 'No title')
            link = item.get('link', 'No link')
            snippet = item.get('snippet', 'No description')
            timestamp = datetime.now().strftime("%Y-%m-
%d %H:%M:%S") # Час для кожного запиту
            status = 'Not Attempted' # Статус за замовчуванням

    # Якщо посилання веде до PDF
    if link.endswith('.pdf'):
        # Спробуємо скачати PDF файл

```



```

try:
    pdf_response = requests.get(link, timeout=10) # Вказуємо
тайм-аут
    pdf_response.raise_for_status() # Перевіряємо, чи немає
помилки в відповіді

    # Зберігаємо PDF-файл в підпапку ключового слова
    pdf_name = os.path.join(keyword_folder, f"file_{len(data) +
1}.pdf")
    with open(pdf_name, 'wb') as f:
        f.write(pdf_response.content)

    status = 'Успішно завантажено'
    print(f"Файл {pdf_name} завантажено успішно.")

except requests.exceptions.Timeout:
    status = 'Тайм-аут при завантаженні'
    print(f"Тайм-аут при завантаженні файлу: {link}")
except requests.exceptions.RequestException as e:
    status = f"Помилка при завантаженні: {e}"
    print(f"Помилка при завантаженні файлу {link}: {e}")

# Додаємо дані в таблицю
data.append([len(data) + 1, title, snippet, link, status,
timestamp])

# Перевірка ліміту
if len(data) >= max_results:
    break

# Оновлення start_index для наступного запиту
start_index += 10
else:
    # Якщо результатів немає, цикл завершується
    print("Немає більше результатів пошуку.")
    break

# Трансформація даних в DataFrame

```

```
df = pd.DataFrame(data, columns=['Index', 'Title', 'Description',  
'Link', 'Status', 'Timestamp'])
```

```
# Збереження результатів в Excel з додаванням дати і  
часу до назви файлу  
excel_file_path = os.path.join(keyword_folder,  
f'pdf_files_data_{current_time}.xlsx')  
df.to_excel(excel_file_path, index=False, engine='openpyxl')
```

```
print(f"Готово! Збережено {len(data)} файлів і даних для  
ключового слова '{keyword}'.")
```

```
print("Обробка всіх ключових слів завершена.")
```

SEARCH_SCHOLAR

```
import os  
import requests  
from scholarly import scholarly  
import pandas as pd  
from datetime import datetime
```

```
# Файл з ключовими словами  
keywords_file = 'keywords.txt'
```

```
# Назва папки для збереження результатів і файлів  
output_folder = '!search_scholar'
```

```
# Створення основної папки, якщо її немає  
os.makedirs(output_folder, exist_ok=True)
```

```
# Поточна дата і час для позначення запиту  
current_time = datetime.now().strftime('%Y-%m-%d %H-%M')
```

```
# Зчитування ключових слів з файлу  
with open(keywords_file, 'r', encoding='utf-8') as file:  
    keywords = [line.strip() for line in file if line.strip()]
```

```

# Кількість потрібних результатів для кожного ключового
слова
desired_results = 30

# Список для збереження всіх даних
all_data = []

# Цикл для кожного запиту
for keyword in keywords:
    # Пропускаємо ключові слова, які починаються з символу
    #
    if keyword.startswith("#"):
        print(f"Пропуск ключового слова: {keyword}")
        continue

    print(f"Обробка ключового слова: {keyword}")

    # Створення підпапки для поточного ключового слова з
    додаванням дати і часу
    keyword_folder = os.path.join(output_folder, f"{current_time}
{keyword}")
    os.makedirs(keyword_folder, exist_ok=True)

    # Виконання пошукового запиту в Google Scholar
    search_query = scholarly.search_pubs(keyword)

    # Збір даних з результатів пошуку для поточного
    ключового слова
    data = []
    for i, result in enumerate(search_query):
        # Отримання поточного часу для фіксації дати та часу
        запиту
        timestamp = datetime.now().strftime('%Y-%m-
%d %H:%M:%S')

        # Отримання інформації про публікацію
        title = result.get('bib', {}).get('title', 'No title')
        authors = result.get('bib', {}).get('author', 'No authors')

```

```

abstract = result.get('bib', {}).get('abstract', 'No abstract')
year = result.get('bib', {}).get('pub_year', 'No year')
journal = result.get('bib', {}).get('venue', 'No journal')
url = result.get('pub_url', 'No URL')

# Якщо посилання закінчується на ".pdf", завантажуюємо
цей файл
status = 'Not Attempted'
if url.endswith('.pdf'):
    try:
        pdf_response = requests.get(url, timeout=10)
        pdf_response.raise_for_status() # Перевірка на помилки у
відповіді

# Збереження PDF-файлу у підпапку ключового слова
pdf_name = os.path.join(keyword_folder, f'file_{i + 1}.pdf')
with open(pdf_name, 'wb') as pdf_file:
    pdf_file.write(pdf_response.content)

status = 'Успішно завантажено'
print(f'Файл {pdf_name} завантажено успішно.")
except requests.exceptions.RequestException as e:
    status = f'Помилка при завантаженні: {e}"
    print(f'Помилка при завантаженні файлу {url}: {e}")

# Додаємо у список
data.append([i + 1, title, authors, year, journal, abstract, url,
status, timestamp, keyword])

# Перевірка на досягнення бажаної кількості результатів
if len(data) >= desired_results:
    break

# Перевірка, якщо бажаних результатів менше бажаної
кількості
if len(data) < desired_results:
    print(f'Для ключового слова '{keyword}' знайдено лише
{len(data)} результатів, хоча хотілось {desired_results}.")

```

```

# Додаємо дані до загального списку
all_data.extend(data)

# Трансформація даних в DataFrame
df = pd.DataFrame(all_data, columns=['Index', 'Title', 'Authors',
'Year', 'Journal', 'Abstract', 'URL', 'Status', 'Timestamp',
'Keyword'])

# Збереження в Excel з додаванням дати і часу до назви
файлу
excel_file_path = os.path.join(output_folder,
f'scholar_results_{current_time}.xlsx')
df.to_excel(excel_file_path, index=False)

print(f"Готово! Результати пошуку і файли збережені в
папці '{output_folder}'.")

```

SEARCH_YOUTUBE

```

import os
import pandas as pd
from googleapiclient.discovery import build
from datetime import datetime

# Функція для читання API-ключа з файлу
def get_api_key(file_path):
    try:
        with open(file_path, 'r') as file:
            api_key = file.read().strip()
        return api_key
    except FileNotFoundError:
        print(f"Файл {file_path} не знайдено.")
        return None

# Функція для читання ключових слів з файлу
def get_search_queries(file_path):
    try:
        with open(file_path, 'r', encoding='utf-8') as file:

```

```

    queries = [line.strip() for line in file.readlines()]
    return queries
except FileNotFoundError:
    print(f"Файл {file_path} не знайдено.")
    return []

# Функція для отримання хендлу каналу за його
# ідентифікатором
def get_channel_handle(youtube, channel_id):
    request = youtube.channels().list(
        part='snippet',
        id=channel_id
    )
    response = request.execute()
    items = response.get('items', [])
    if items:
        custom_url = items[0]['snippet'].get('customUrl')
        if custom_url:
            return f"@{custom_url}"
    return None

# Функція для виконання пошуку відео на YouTube
def youtube_search(query, api_key, max_results):
    youtube = build('youtube', 'v3', developerKey=api_key)

    videos = []
    next_page_token = None
    total_results = 0

    while total_results < max_results:
        request = youtube.search().list(
            q=query,
            part='snippet',
            type='video',
            maxResults=min(50, max_results - total_results),
            pageToken=next_page_token
        )
        response = request.execute()

```

```

# Обробка результатів
for item in response['items']:
    channel_id = item['snippet']['channelId']
    channel_url =
f"https://www.youtube.com/channel/{channel_id}"
    channel_handle = get_channel_handle(youtube, channel_id)
    channel_handle_url =
f"https://www.youtube.com/{channel_handle}" if
channel_handle else channel_url

# Отримання поточного часу для фіксації дати та часу
запиту
timestamp = datetime.now().strftime("%Y-%m-
%d %H:%M:%S")

video_data = {
    'title': item['snippet']['title'],
    'description': item['snippet']['description'],
    'channel': item['snippet']['channelTitle'],
    'video_id': item['id']['videoid'],
    'url':
f"https://www.youtube.com/watch?v={item['id']['videoid']}",
    'channel_url': channel_url,
    'channel_handle_url': channel_handle_url,
    'timestamp': timestamp
}
videos.append(video_data)

total_results += len(response['items'])
next_page_token = response.get('nextPageToken')

if not next_page_token:
    break

return videos

# Функція для збереження даних в Excel-файл

```

```

def save_to_excel(videos, query):
    output_folder = "!search_youtube"
    if not os.path.exists(output_folder):
        os.makedirs(output_folder)

    # Отримання поточної дати і часу для назви файлу
    current_time = datetime.now().strftime('%Y-%m-%d %H-%M')

    # Формуємо назву файлу з додаванням дати і часу
    file_name = os.path.join(output_folder,
                              f"{query}_{current_time}.xlsx")
    df = pd.DataFrame(videos)
    df.to_excel(file_name, index=False)
    print(f"Результати збережено у файл: {file_name}")

# Основна програма
if __name__ == '__main__':
    # Читання API-ключа з файлу
    api_key_path =
"/Users/ikudinov/Documents/Code/keys/api_yt_2.txt"
    api_key = get_api_key(api_key_path)

    if api_key:
        # Читання ключових слів з файлу
        queries_file_path = "keywords.txt"
        queries = get_search_queries(queries_file_path)

        if queries:
            # Вкажіть, скільки результатів ви хочете отримати
            (наприклад, 200)
            max_results = 20

            for query in queries:
                # Пропуск ключових слів, що починаються з #
                if query.startswith("#"):
                    print(f"Пропуск ключового слова: {query}")
                    continue

```



```

    print(f"Пошук за ключовим словом: {query}")
    videos = youtube_search(query, api_key, max_results)
    save_to_excel(videos, query)
else:
    print("Файл із ключовими словами порожній або не
знайдено.")
else:
    print("Не вдалося отримати API-ключ.")

```

YOUTUBE_DOWNLOADER

```

import os
import subprocess
import pandas as pd
import json

# Шлях до файлу з назвами каналів YouTube
channels_file = 'youtube.txt'

# Шлях до папки для збереження JSON файлів
directory = "./!youtube_downloader/"
os.makedirs(directory, exist_ok=True)

# Зчитування каналів з файлу youtube.txt
with open(channels_file, 'r') as file:
    channels = [line.strip() for line in file if line.strip()]

# Прохід по кожному каналу
for channel in channels:
    # Визначення імені файлу для збереження даних каналу
    json_filename = f"{channel}.json"
    json_filepath = os.path.join(directory, json_filename)

    # Команда для викачування даних с каналу YouTube із
    використанням yt-dlp
    command = ['yt-dlp', '-j',
f"https://www.youtube.com/{channel}"]

    try:

```

```

# Запуск команди і запис результатів у файл
with open(json_filepath, 'w') as output_file:
    subprocess.run(command, stdout=output_file, check=True)
    print(f"Дані з каналу {channel} збережені у файл {json_filepath}")
except subprocess.CalledProcessError as e:
    print(f"Помилка при завантаженні даних з каналу {channel}: {e}")

# Після завантаження даних виконується конвертація JSON у Excel

# Прохід по всім JSON файлам в директорії
for filename in os.listdir(directory):
    if filename.endswith(".json"): # Перевірка, що файл має розширення .json
        filepath = os.path.join(directory, filename)

        # Читання вмісту JSON файлу
        with open(filepath, 'r') as file:
            content = file.read()

        # Спроба розділити вміст на окремі JSON об'єкти, якщо файл містить кілька JSON
        json_objects = content.strip().split("\n")

        data_frames = []
        for json_str in json_objects:
            try:
                # Завантаження JSON рядка як словника
                json_data = json.loads(json_str)
                # Перетворення словника у DataFrame
                df = pd.DataFrame([json_data])
                data_frames.append(df)
            except json.JSONDecodeError as e:
                print(f"Помилка парсингу JSON з файлу {filename}: {e}")

# Об'єднання всіх DataFrame в один

```

```

if data_frames:
    combined_df = pd.concat(data_frames, ignore_index=True)
    # Збереження DataFrame у Excel файл з тим самим
    іменем, що й вихідний JSON
    excel_path = os.path.join(directory,
f'{os.path.splitext(filename)[0]}.xlsx')
    combined_df.to_excel(excel_path, index=False)
    print(f"Збережено {excel_path}")
else:
    print(f"Немає даних для збереження з файлу {filename}")

# Повідомлення про завершення обробки
print("Обробка завершена.")

```

VIDEO_DOWNLOADER

```

import os
import subprocess

# Шлях до файлу з URL відео
url_file = 'video.txt' # Назва файлу з URL
output_folder = 'video_downloader' # Папка для збереження
відео

# Перевірка наявності файлу з URL
if not os.path.exists(url_file):
    print(f"Файл {url_file} не знайдено.")
    exit()

# Перевірка наявності папки для збереження відео, якщо її
немає - створюємо
if not os.path.exists(output_folder):
    os.makedirs(output_folder)

# Запит користувача щодо формату
format_choice = input("Оберіть формат для збереження:
'avi' для відео або 'mp3' для аудіо: ").strip().lower()

# Перевірка вибору формату

```

```

if format_choice == 'avi':
    output_format = 'avi'
    command_template = f"yt-dlp -f
bestvideo[ext=mp4]+bestaudio[ext=m4a]/best -o
'{output_folder}%{(title)s.%(ext)s}' --merge-output-format avi -a
{url_file}"
elif format_choice == 'mp3':
    output_format = 'mp3'
    command_template = f"yt-dlp -x --audio-format mp3 -o
'{output_folder}%{(title)s.%(ext)s}' -a {url_file}"
else:
    print("Неправильний вибір. Спробуйте ще раз.")
    exit()

```

```

# Запуск команди для завантаження відео або аудіо
print(f"Завантаження відео у форматі {output_format}...")
subprocess.run(command_template, shell=True)
print("Завантаження завершено!")

```

```

# Питання про конвертацію у формат mov
convert_to_mov = input("Чи потрібно конвертувати файли у
формат .mov? (y/n): ").strip().lower()

```

```

if convert_to_mov == 'y':
    # Проходимо по всіх файлах у папці і конвертуємо їх у
    формат mov
    for file_name in os.listdir(output_folder):
        if file_name.endswith(f".{output_format}"): # Перевіряємо
        розширення файлу
            input_file = os.path.join(output_folder, file_name)
            output_file = os.path.join(output_folder,
os.path.splitext(file_name)[0] + ".mov")

```

```

    # Використання ffmpeg для конвертації у формат .mov
    convert_command = f"ffmpeg -i '{input_file}' -c:v libx264 -
preset slow -crf 22 -c:a aac -b:a 128k '{output_file}'"
    print(f"Конвертація {file_name} у формат .mov...")
    subprocess.run(convert_command, shell=True)

```

```
print(f"Файл {output_file} збережено.")

print("Усі завдання виконано!")
```

SPLIT_MERGE

```
import os
import subprocess
import re

# Функція для розрізання відео на частини
def split_video(input_file, output_folder, segments):
    """Розбиває відео на частини"""
    for idx, segment in enumerate(segments):
        start_time, end_time = segment
        output_file = os.path.join(output_folder, f"part_{idx + 1}.mp4")
        command = f"ffmpeg -i \"{input_file}\" -ss {start_time} -to {end_time} -c copy \"{output_file}\""
        subprocess.run(command, shell=True)
        print(f"Частина {idx + 1} збережена як {output_file}")

# Функція для об'єднання відео з папки у один файл
def combine_videos(input_folder, output_file):
    """Об'єднує відео у один файл"""
    # Отримуємо список всіх mp4 файлів у папці та сортуємо їх
    files = sorted(
        [f for f in os.listdir(input_folder) if f.endswith('.mp4')],
        key=lambda x: int(re.search(r'\d+', x).group())
    )

    # Створюємо тимчасовий текстовий файл зі списком файлів для об'єднання
    with open("file_list.txt", "w") as f:
        for file in files:
            f.write(f"file '{os.path.join(input_folder, file)}'\n")

    # Виконуємо об'єднання файлів за допомогою ffmpeg
```

```

ffmpeg_command = ["ffmpeg", "-f", "concat", "-safe", "0", "-i",
"file_list.txt", "-c", "copy", output_file]
subprocess.run(ffmpeg_command)

# Видаляємо тимчасовий файл зі списком
os.remove("file_list.txt")
print(f"Сборка завершена: {output_file}")

# Головна програма з вибором дії
if __name__ == '__main__':
    action = input("Виберіть дію: 'розрізати' або 'об'єднати':
").strip().lower()

    if action == 'розрізати':
        # Папка з відео для порізки
        split_folder = '!split' # Папка з відео для порізки

        # Перевірка наявності папки для відео порізки
        if not os.path.exists(split_folder):
            print(f"Папка {split_folder} не знайдена.")
            exit()

        # Показуємо файли в папці
        files = [f for f in os.listdir(split_folder) if
os.path.isfile(os.path.join(split_folder, f))]
        print("Доступні файли для порізки:")
        for i, file in enumerate(files):
            print(f"{i + 1}: {file}")

        # Вибір файлу для порізки
        file_index = int(input("Введіть номер файлу для порізки:
").strip()) - 1
        if file_index < 0 or file_index >= len(files):
            print("Неправильний вибір файлу.")
            exit()

        input_file = os.path.join(split_folder, files[file_index])

```

```

# Питання про розбиття відео на частини
num_segments = int(input("Скільки частин потрібно?
Введіть число: ").strip())
segments = []
for i in range(num_segments):
    start_time = input(f"Час початку для частини {i + 1} (у
форматі hh:mm:ss): ").strip()
    end_time = input(f"Час завершення для частини {i + 1} (у
форматі hh:mm:ss): ").strip()
    segments.append((start_time, end_time))

# Створення папки для збереження порізованих частин
output_folder = 'split_parts'
if not os.path.exists(output_folder):
    os.makedirs(output_folder)

# Виконуємо розрізання
split_video(input_file, output_folder, segments)
print("Порізка файлу завершена!")

# Пропонуємо користувачу об'єднати щойно створені
частини
combine_now = input("Чи потрібно об'єднати щойно
створені частини у один файл? (y/n): ").strip().lower()
if combine_now == 'y':
    output_file = os.path.join(output_folder, "output.mp4")
    combine_videos(output_folder, output_file)
    print("Об'єднання відео завершено!")

elif action == 'об'єднати':
    # Папка з частинами відео для об'єднання
    input_folder = 'split_parts'
    output_file = os.path.join(input_folder, "output.mp4")

# Перевірка наявності папки для об'єднання частин
if not os.path.exists(input_folder):
    print(f"Папка {input_folder} не знайдена.")
    exit()

```

```
# Виконуємо об'єднання відео
combine_videos(input_folder, output_file)
print("Об'єднання відео завершено!")

else:
    print("Неправильний вибір дії. Спробуйте ще раз.")
```

TRANSCRIBATOR

```
import assemblyai as aai
import os

# Шлях до файлу з API ключем
api_key_file =
'/Users/ikudinov/Documents/Code/keys/api_assembly.txt'
# Папка з файлами для транскрипції
audio_folder =
'/Users/ikudinov/Documents/Code/!transcription/audio'
# Папка для збереження текстових файлів
text_folder =
'/Users/ikudinov/Documents/Code/!transcription/text'

# Перевірка наявності файлу з API ключем
if not os.path.exists(api_key_file):
    print(f"Файл {api_key_file} не знайдено.")
    exit(1)

# Читання ключа з файлу
with open(api_key_file, 'r') as file:
    api_key = file.read().strip()

# Встановлення API ключа
aai.settings.api_key = api_key
transcriber = aai.Transcriber()

# Перевірка наявності папки для текстових файлів, якщо її
немає - створюємо
if not os.path.exists(text_folder):
```



```

os.makedirs(text_folder)

# Пошук файлів у папці для транскрипції
files = [f for f in os.listdir(audio_folder) if f.endswith(('.mp3',
'.mp4', '.wav', '.m4a'))]

# Перевірка, чи є файли для транскрипції
if not files:
    print(f"У папці {audio_folder} не знайдено файлів для транскрипції.")
    exit(1)

# Відображення списку доступних файлів
print("Доступні файли для транскрипції:")
for i, file in enumerate(files):
    print(f"{i + 1}: {file}")

# Вибір файлу для транскрипції
file_index = int(input("Введіть номер файлу для транскрипції: ").strip()) - 1
if file_index < 0 or file_index >= len(files):
    print("Неправильний вибір файлу.")
    exit(1)

# Вибраний файл
selected_file = os.path.join(audio_folder, files[file_index])

# Вибір мови запису
language_choice = input("Введіть мову запису: 'en' для англійської, 'ua' або 'ru' для інших мов: ").strip().lower()

if language_choice == 'en':
    # Конфігурація для англomовних записів з розпізнаванням спікерів
    config = aai.TranscriptionConfig(speaker_labels=True)

# Виконання транскрипції
transcript = transcriber.transcribe(

```

```

selected_file,
config=config
)

# Формування імені текстового файлу на основі назви
аудіофайлу
output_filename = os.path.splitext(files[file_index])[0] + ".txt"
output_filepath = os.path.join(text_folder, output_filename)

# Запис транскрипції у текстовий файл
with open(output_filepath, 'w', encoding='utf-8') as f:
    for utterance in transcript.utterances:
        f.write(f"Speaker {utterance.speaker}: {utterance.text}\n")

print(f"Транскрипт збережено: {output_filepath}")

elif language_choice in ['ua', 'ru']:
    # Конфігурація для інших мов (без розпізнавання спікерів)
    config = aai.TranscriptionConfig(
        speech_model=aai.SpeechModel.best,
        language_detection=True
    )

    # Виконання транскрипції
    transcript = transcriber.transcribe(selected_file, config)

    # Перевірка на помилки транскрипції
    if transcript.status == aai.TranscriptStatus.error:
        print(f"Транскрипція не вдалася для {files[file_index]}:
{transcript.error}")
    else:
        # Формування імені текстового файлу на основі назви
аудіофайлу
        output_filename = os.path.splitext(files[file_index])[0] + ".txt"
        output_filepath = os.path.join(text_folder, output_filename)

        # Запис транскрипції у текстовий файл
        with open(output_filepath, 'w', encoding='utf-8') as f:

```

```

for sentence in transcript.get_sentences():
    f.write(sentence.text + "\n")

print(f"Транскрипт збережено: {output_filepath}")

else:
    print("Неправильний вибір мови. Спробуйте ще раз.")

print("Обробка завершена.")

```

TRANSLATOR

```

import json
import os
from openai import OpenAI
import re

# Читання API ключа з файлу API_assembly.txt
api_key_file =
'/Users/ikudinov/Documents/Code/keys/api_openai.txt'

# Перевірка наявності файлу з API ключем
if not os.path.exists(api_key_file):
    print(f"Файл {api_key_file} не знайдено.")
    exit()

# Читання ключа
with open(api_key_file, 'r') as file:
    api_key = file.read().strip()

# Ініціалізація клієнта OpenAI
client = OpenAI(api_key=api_key)

# Системне повідомлення для моделі
def get_system_prompt(language):
    if language == "ua":
        return "You are a language expert, your job is to translate from English to Ukrainian."
    elif language == "en":

```

```

    return "You are a language expert, your job is to translate
from Ukrainian to English."
    elif language == "ru-en":
        return "You are a language expert, your job is to translate
from Russian to English."
    elif language == "ru-ua":
        return "You are a language expert, your job is to translate
from Russian to Ukrainian."

def split_text_by_sentences(text, max_tokens=3000):
    """Функція для розбиття тексту на частини за реченнями (з
урахуванням знаків '.', '?', але не '...')"""
    sentences = re.split(r'(?<!\.\.\.)(?<=\.|?|)\s', text) # Розбиваємо
текст на речення

    chunks = []
    current_chunk = ""

    for sentence in sentences:
        # Якщо довжина поточного блоку і нового речення
перевищує ліміт, зберігаємо блок
        if len(current_chunk) + len(sentence) > max_tokens:
            chunks.append(current_chunk.strip())
            current_chunk = sentence
        else:
            current_chunk += " " + sentence

    # Додаємо останній блок тексту
    if current_chunk:
        chunks.append(current_chunk.strip())

    return chunks

def translate_text(text, system_prompt):
    """Функція для перекладу тексту за допомогою GPT-4"""
    try:
        # Виклик моделі для перекладу тексту
        chat_completion = client.chat.completions.create(

```

```

    messages=[
        {"role": "system", "content": system_prompt},
        {"role": "user", "content": f"Translate the following text:
{text}"}
    ],
    model="gpt-4", # Використання GPT-4
    temperature=0.2,
    max_tokens=3000, # Ліміт на кількість токенів для
перекладу частинами
    top_p=0.1,
    frequency_penalty=0.2,
    presence_penalty=0.1,
)
response_json =
json.loads(chat_completion.model_dump_json(indent=2))
content = response_json['choices'][0]['message']['content']
return content.strip()
except Exception as e:
    print(f"Помилка під час перекладу: {e}")
    return None

# Шлях до папки з текстовими файлами
input_directory = "./!translator/in/"
output_directory = "./!translator/out/"

# Перевірка наявності папки для виведення, якщо її немає
- створюємо
if not os.path.exists(output_directory):
    os.makedirs(output_directory)

# Перевірка наявності папки з вхідними файлами
if not os.path.exists(input_directory):
    print(f"Папка {input_directory} не знайдена.")
    exit()

# Створюємо список файлів і мов для перекладу
translation_choices = {}

```

```

# Проходимо по всіх файлах у папці і збираємо вибори
користувача
for filename in os.listdir(input_directory):
    if filename.endswith(".txt"): # Перевірка, що файл має
    розширення .txt
        # Визначаємо мову для перекладу на основі назви файлу
        if filename.endswith("_en.txt"):
            translation_choices[filename] = "ua"
        elif filename.endswith("_ua.txt"):
            translation_choices[filename] = "en"
        elif filename.endswith("_ru.txt"):
            print(f"Файл {filename} містить текст російською.")
            language_choice = input("Перекласти на (en) англійську чи
(ua) українську? Введіть 'en' або 'ua': ").strip().lower()
            if language_choice in ["en", "ua"]:
                translation_choices[filename] = f"ru-{language_choice}"
            else:
                print(f"Неправильний вибір мови для файлу: {filename}")
                continue
        else:
            print(f"Файл {filename} не відповідає жодному відомому
суфіксу для перекладу.")
            continue

# Перекладаємо всі файли на основі виборів користувача
for filename, language in translation_choices.items():
    file_path = os.path.join(input_directory, filename)
    system_prompt = get_system_prompt(language)

    # Читання тексту з файлу
    with open(file_path, 'r', encoding='utf-8') as f:
        text_to_translate = f.read()

    print(f"Переклад файлу: {filename}")

    # Розбиття тексту на частини за реченнями
    text_chunks = split_text_by_sentences(text_to_translate)

```

```

translated_text = ""

# Перекладаємо кожен блок тексту окремо
for chunk in text_chunks:
    translated_chunk = translate_text(chunk, system_prompt)
    if translated_chunk:
        translated_text += translated_chunk + "\n\n"

if translated_text:
    # Формування імені для збереження перекладеного
    # файлу
    output_filename = os.path.splitext(filename)[0] +
    "_translated.txt"
    output_filepath = os.path.join(output_directory,
    output_filename)

    # Запис перекладеного тексту у новий файл
    with open(output_filepath, 'w', encoding='utf-8') as f:
        f.write(translated_text)

    print(f"Переклад збережено: {output_filepath}")
else:
    print(f"Не вдалося перекласти файл: {filename}")

# Повідомлення про завершення обробки всіх файлів
print("Переклад всіх файлів завершено.")

```

Частина 2

ДЕБЮТ
У БІОГРАФІЧНОМУ ДОСЛІДЖЕННІ

Розділ 7

А.О. Калюжна,
науковий керівник І.О. Кудінов
Кримінологічний аналіз біографії
Сальваторе Джуліано

Сальваторе Джуліано

1. Загальний біографічний опис Сальваторе Джуліано

Сальваторе Джуліано, відомий як «Турріду», народився 16 листопада 1922 року в селищі Монтелепре на заході Сицилії, Італія, в сім'ї селян.

Зміни в його житті настали після залишення школи в 1935 році, коли він приєднався до роботи свого батька на фермі, згодом вирішив зайнятись бізнесом, а саме продажом оливкової олії але не на довго.

З початком Другої Світової війни на Сицилії почався голод. Із приходом німецької армії почалися страждання сицилійців, їжі майже не було, нацистська армія катувала та вбивала людей.

Після відступу німецької армії голод не закінчився, життя на Сицилії було все більш складнішим. Місце німецьких окупантів зайняли італійські карабінери, які не відрізнялись своїм ставленням до народу, катування та вбивства не припинились, розпочались масові арешти, напруга зростала. Позбавлений засобів до існування Джуліано розпочав збройний супротив владі. Зібрав навколо себе групу людей, які також втратили свої джерела доходів. Більшу частину своєї кар'єри він мав групу підлеглих, був яскравим злочинцем високого рівня, нападав на поліцію принаймні так само часто, як вона його шукала.

*Сальваторе Джуліано
у віці 16 років*

Крім того, він був місцевим посередником у сицилійській політиці між 1945 і 1948 роками, включаючи його роль номінального полковника Руху за незалежність Сицилії. Саме за допомогою збройної сили Джуліано намагався повернути незалежність Сицилії.

Джуліано вважався фольк-героєм, загартований в боротьбі, він став символом опору проти системи та влади. Однак його дії також викликали спір та роздуми щодо його справжніх мотивів та зв'язків з іншими політичними гравцями на Сицилії.

Після багатьох років кримінальної діяльності, на його рахунок приписували сотні вбивств. Життя Сальваторе Джуліано завершилося трагічно

5 липня 1950 року, коли його вбив власний приятель за неоднозначних обставин. Смерть Джуліано підняла багато питань і невизначеностей, додаючи його імені легендарність та міфічність.

2. Індивідуальний шлях, відносини у сім'ї вплив вулиці

2.1. Аналіз індивідуального розвитку особистості.

Етапи та кризи.

Сальваторе Джуліано, італійський бандит, відомий своєю злочинною діяльністю, став героєм кримінальних подій. Його захоплюючі вчинки, пристосування до змін у владі та розгалуження кримінальних дій роблять його зацікавленням для дослідження кримінологів та істориків.

Аби бути точною у своєму аналізі я буду спиратися на біографічну книгу автором якої є рідна сестра Сальваторе Джуліано Маріанна «Мій брат Сальваторе Джуліано».

На цьому моменті ми повинні повернутися на початок історії, а саме у 20 століття.

Батьком Сальваторе був селянин на ім'я Сальваторе Джуліано, на честь свого батька він і отримав своє ім'я. Сальваторе Джуліано старший працював на фермі але більшу частину свого життя провів на заробітках в Америці [1, с.11].

Мати Сальваторе Джуліано Марія Ломбардо родом була із селянської сім'ї середнього достатку [1, с.10]. Сім'я мала середній достаток але із народженням третьої дитина, а саме Джуліано, почалися труднощі із бюджетом. Сальваторе Джуліано старший був вимушений протягом свого життя залишати свою родину декілька разів на строк у 4-5 років за для заробітку в Америці. Незважаючи на такі обставини вплив батька на Джуліано є значним про що нам каже відношення самого Джуліано [1, с. 18].

Зі слів Маріанни її брат Джуліано був у довірливих, міцних відносинах із усією родиною. В дитинстві він завжди відзначався особливою вдумливістю та розсудливістю. З самого дитинства він був тим, хто пропонував нові ігри та з легкістю пояснював їх оточуючим. Його здатність надихати та впевненість у собі вражали, викликаючи захоплення оточуючих. Фізичне здоров'я та сила були невід'ємною частиною його росту, і він ніколи не хворів. Доброта та турбота про страждаючих були вродженими рисами його характеру, які продовжували розвиватися та проявлятися в різних сферах його життя [1, с. 18]. Він приділяв багато часу літературі, читав епічні поеми: історію французьких лицарів, Орландо Фуріозо та інші. Потім

він почав читати складніші книги Манцоні, Верга, Пасколі та Євангеліс та Біблію. Після його повернення з полів і його звичайного заходу до церкви або гри в більярд у клубі робітників, він вважав за краще закрити двері кімнати і присвятити час книгам [1, с. 21].

З моменту появи в школі в семирічному віці він виділявся високим інтелектом і відданістю гуманітарним наукам. Його талант до навчання дозволив йому легко засвоювати навіть складні матеріали, і він став найкращим учнем у класі, його вчителями були Франческо Пупруа, який зіграє значну роль у його житті, та леді Кампаньєлла. Сальваторе впевнено здобув репутацію лідера завдяки своїй відкритості та справедливості, що призвело до його любові та поваги однокласників. У віці 12 років він успішно закінчив початкову школу і стикнувся з викликом, коли його батько повернувся з США.

Довелося покинути школу та адаптуватися до фермерського життя, що, незважаючи на вроджене прагнення до знань, викликало у нього невдоволення. Джуліано почав відвідувати церкву у пошуках знань, де познайомився із Братом Джузеппе Ді Белла, який надавав хлопчику вчення. Приближаючись до двадцятиріччя замість роботи на полях, що було вибіркоким заняттям для старшого брата Пеппіно, Сальваторе віддавав перевагу торгівлі, вбачаючи в ній легкість і престиж [1, с. 19].

2.2. Етапи формування злочинної кар'єри

Основні етапи, навички та персонажі, події етапів злочинної кар'єри.

Розвиток злочинної діяльності Сальваторе Джуліано починається у часи Другої Світової війни. 10 червня 1940 року Муссоліні оголосив по радіо, що Італія вступає в війну проти Франції та Англії. Наслідки були негайними: люди почали масово закуповувати продукти, а ті, хто мав гроші, намагалися запастися усім можливим. З кожним днем ситуація погіршувалася, і голод став проблемою для бідних. Деякі були змушені їсти те, що їли тварини на фермі. Монтелепре став притулком для тих, хто біг від війни. Жінки та діти вирушали в сільську місцевість у пошуках їстівних рослин. Не було взуття,

одягу та медикаментів. Нехватка їжі призводила до численних смертей, особливо серед грудних дітей та немовлят. [1, с.30].

В цей час у Сальваторе Джуліано горить вогонь несправедливості, гніву та почуття обов'язку захистити свою батьківщину та сім'ю від ворогів і голоду. Він прагне змінити течію подій, у сторону справедливості та гідності але він не знає як саме це зробити.

У цей час Джуліано навчається у свого колишнього шкільного вчителя *Франческо Пурпуа*. *Саме під час цих занять Сальваторе Джуліано дізнається про існування організації, яка веде революційну діяльність за незалежність Сицилії – «Сицилія і свобода»*, заснована Вінченцо Пурпуа, братом професора Франческо Пурпуа, і Андреа Фінокіаро Апріль. Мета організації була боротьба проти фашизму та режиму, щоб встановити демократичну республіку на Острові [1, с. 39-40].

Потрібно зауважити, що військові періоди часто створюють неоднозначні умови, при яких важко однозначно оцінювати дії у межах злочинності. У деяких випадках, коли країна перебуває під впливом військового режиму або перебуває у стані конфлікту, норми та правила громадського порядку можуть суттєво змінюватись. У таких умовах, самозахист, який у мирний час міг би розглядатися як злочин, може набувати іншої природи. Злочинна діяльність Сальваторе Джуліано має революційний характер, але перший його злочин, зі слів його сестри є у результаті самооборони. Із приходом на острів американської влади усі посіви контролювалися, усі роботи та доходи населення, їжі не вистачало. У зв'язку з цим Джуліано прийняв рішення самостійно здобувати зерно для своєї сім'ї. Він вирішив таємно купити зерна, після цього, повертаючись додому, він опинився в складній ситуації. Зустрівшись із карабінерами, вони звинуватили його у вивозі пшениці із села. Солдати вимагають від нього відповідальності, загрожуючи привести до Американського Президіуму, який контролює острів і встановити військовий трибунал. Джуліано намагається виправдати себе, але солдати не вірять йому і погрожують арештом. Він вирішує обрати варіант узгодження, пропонуючи їм свого коня чи пшеницю. Проте, солдати наполягають на його

затриманні. Ситуація загострюється, коли Джуліано намагається втекти й у нього стріляють карабінери. Джуліано вирішує себе захистити та вбиває одного солдата, йому вдається втеча, після якої починається його розшук [1, с.49-51].

Цю подію можна *відзначити вирішальною в злочинній «кар'єрі»* Сальваторе Джуліано. Адже вона спричинила масові арешти громадян Монтелепре. Джуліано був у протистоянні з італійським урядом та його військовою адміністрацією. Його дії, хоч і були спрямовані проти фашистського режиму, включали також напади на представників закону. Наступні його злочини направлені проти карабінерів та їх діяльності. Один із таких вчинків трапився, коли його батька арештували без підстав у момент масового арешту. Джуліано дочекався слушного моменту на головній площі та вбив трьох карабінерів оточуючих його батька. [1, с. 67-68]. Після чого

Джуліано активно веде самостійні бої із карабінерами до моменту, коли він організував втечу свого брата із в'язниці тим самим отримавши шість добровольців у боротьбі за свободу Сицилії.

28 лютого 1944 року, була заснована Lega Giovanile Separatista (Ліга молодих сепаратистів) з участю Сальваторе Джуліано. Вона складалася в основному з молодих людей, повних патріотизму, які вирішили присвятити їхньому життю незалежності та підтримці M.I.S. (Рух за незалежність Сицилії). Із цього моменту Сальваторе веде групову організовану злочинну діяльність до своєї смерті. [1, с. 79-81].

3. Спеціалізація у злочинах та відповідність до характеру злочинця

С. Джуліано протягом свого життя був залучений до низки злочинів, але основні типи злочинів, через які він став відомим, наступні:

1. Організована злочинність: Джуліано очолював угруповання, яке вчиняло різні злочини, зокрема, пограбування, вимагання викупу та викрадення людей [1, с. 128; 162; 184].

2. Спротив та опір владі: Під час періоду, коли Джуліано протистояв домінуючому режиму, він брав участь в акціях

протесту проти правоохоронних та військових сил [1, с. 94; 163-164].

3. Вбивства (злочини на ґрунті ненависті включно): Джуліано був звинувачений у причетності до численних вбивств, включаючи поліцейських, політиків та членів конкуруючих банд [1, с. 91].

4. Контрабанда та крадіжка. Банда Джуліано також була відома участю в контрабанді товарів та крадіжках худоби [1, с. 161].

5. Акти саботажу. Під час періоду політичного опору Джуліано та його банда брали участь в актах саботажу проти інфраструктури влади [1, с. 207].

6. Організував втечу з в'язниці. Після арешту брата Джуліано йому вдалося організувати втечу восьми ув'язнених з в'язниці [1, с. 79-81].

Сальваторе Джуліано, хоч і отримав прізвисько «Король Соломона», залишив за собою двозначне сприйняття. В очах сицилійців він став символом захисту і підтримки бідних. Його активна допомога потребуєчим у продовольстві, одязі та захисті надавала йому образ благородного заступника [1, с. 87-88; 185]

Тим не менше злочини, які вчинив Джуліано, не завжди відповідали ідеалізованому образу «Короля Соломона». Його методи боротьби за справедливість іноді були надто жорсткими, і його діяльність включала пограбування, вбивства та інші протиправні дії. Це створювало дилему між образом благодійника і справедливого правителя, що захищає свій народ, і жорстоким злочинцем, готовим до насильства. Таке двозначне сприйняття може бути обумовлене складними обставинами того часу, включаючи політичну нестабільність і соціальні нерівності. Сицилійці бачили в Джуліано захисника, визволителя від утисків, тоді як його злочинна діяльність – викликала сумніви щодо справедливості його методів. [1, с. 142-146; 149-150]

4. Профайлінг злочинця

При психологічному аналізі Сальваторе Джуліано я користувалась методикою семи радикалів, яка є психологічним дослідженням (діагностикою) основних груп людських якостей

у структурі реального характеру. Дослідження пропонує нам опиратися на "сім радикалів", що стали результатом переломлення загальноприйнятої теорії характеру, які були виведені через власний професійний досвід. Представлені сім основних людських радикалів – істероїдний, епілептоїдний, паранояльний, емотивний, шизоїдний, гіпертимний і тривожний. Використання методики семи радикалів для психологічного аналізу особистості Сальваторе Джуліано виокремлює два основних переважаючих радикали: емотивний та паранояльний.

4.1. Емотивний радикал

Опис: Емотив – особистість з низьким порогом емоційного реагування та високою чутливістю. Його поведінка розділяється на дві основні тенденції: альтруїстичну, що виражається в гуманістичних діях, і естетичну, спрямовану на гармонію.

Прагнення до рівноваги визначає його дії, і він реагує на будь-яке відхилення від неї, прагнучи відновити гармонію. Не привертаючи до себе уваги, він має збалансований зовнішній вигляд та елегантний настрій. Свій сумний вираз обличчя він виражає через стриману, але експресивну жестикуляцію.

Емотив виявляє себе як людина справжніх емоцій, співчуває іншим, є тактовним і уважним до настрою співрозмовника. Як особистість, він володіє відповідальністю та сумлінністю у діяльності. Емотив важко завдати фізичного або психологічного збитку, і його взаємодія з іншими базується на співчутті, жалості та увазі [2].

Незважаючи на його тенденцію до рішучості, емотив не проявляє жорсткості. Він вибирає оптимальний спосіб спілкування та демонструє довірливість, хоча ця властивість може йому заподіювати шкоду. Це достатньо спірне зауваження відносно Сальваторе, але у книжці його сестри ми можемо прочитати деякі історії, які ми могли б віднести саме до опису даного радикалу. Його діяльність, включаючи злочинну, часто супроводжувалася вираженими емоціями, чи то гнівом, страхом чи співчуттям до страждаючих [1, с. 21-22; 70; 86-89].

4.2. Паранояльний радикал

Опис: Паранояльний радикал – особистість сильного типу, визначена сильною нервовою системою та легкими органічними змінами в головному мозку. Цей тип особистості ставить перед собою завдання, розміри та складність яких перевищують його об'єктивні можливості.

Лідерські якості визначають його як цілеспрямовану та впевнену особистість, яка відображає силу та готовність служити суспільним інтересам. Впевненість у собі, наполегливість та лідерство – ключові риси його характеру.

Його жестикуляція виявляється напрямною та ритмоутворюючою, що відображає його консолідовану силу. Вимагаючи зосередженості та відсутній можливості уникнути розмови, він прагне досягти мети за будь-яку ціну.

Характеризується цілеспрямованістю, високою працездатністю, завзятістю у подоланні труднощів. Однак його однобоке сприйняття світу, негнучкість та тенденція слідувати лише обраному шляху можуть обмежити його сприйняття різноманітності інших поглядів та думок [2].

Прояви у Сальваторе Джуліано: Його діяльність мала політичний відтінок, і він часто інтерпретував події у світлі боротьби з ворогами режиму і відкрито відстоював свої цілі. [1, с. 93; 96; 104]. Його поведінка та стратегії спрямовані на захист власних ідей та інтересів, можливо, часто пов'язаних з параноєю. Емоційна інтенсивність та схильність бачити приховані мотиви могли впливати на його прийняття рішень, формування стратегій та взаємодію з навколишнім світом. Психологічний аналіз у контексті цих радикалів може глибше проникнути в мотивацію та внутрішній світ Сальваторе Джуліано.

5. Відображення біографії злочинця у ЗМІ. Стигматизація злочинця

Сальваторе Джуліано був популярною постаттю в ЗМІ, особливо в 1940-х роках. Його історія широко висвітлювалася газетами та засобами масової інформації того часу. Джуліано, як бандит і повстанець, привертав увагу як своїми насильницькими діями, так і вмінням маніпулювати своєю громадською іміджем.

Його зростаюча популярність також була пов'язана з його здатністю уникати правоохоронних органів на тривалий період і з його репутацією «сицилійського Робін Гуда», який крав у багатих, щоб давати бідним. Це, разом із його конфліктами з владою, сприяло створенню міфічного образу Джуліано.

У книжці «Мій брат Сальваторе Джуліано» описується приїзд американського журналіста Майкла Стерна до Сицилії у пошуках того самого

"Робін Гуда" і він його знайшов. У результаті їх взаємодії у світ вийшли статті про життя революціонера Сальваторе Джуліано [1, с.225]. Однак важливо відзначити, що медійне відображення Джуліано може бути сформоване під впливом різних перспектив та інтересів, включаючи політичні та соціальні інтереси того часу.

Один із найвідоміших фільмів про нього – «Сальваторе Джуліано» [4], режисера Франческо Розі, вийшов у 1962 році. Цей фільм – екранізація, заснована на житті та подвигах Сальваторе Джуліано. Фільм здобув популярність і міжнародне визнання, сприяючи ще більшому закріпленню постаті Джуліано в культурі.

Документальний фільм «Без страху та жалю» 2018 року, режисером якого є Олег Мальцев, знятий на замовлення НДІ «Міжнародне долеаналітичне співтовариство». Цей проєкт було реалізовано завдяки співпраці газети «Нераскрытые преступления», продакшн-компанії «ActionX» та кінокомпанії «Статус» [5].

Кадр із фільму Франческо Розі 1962 р.

Документальний фільм Олега Мальцева не просто розповідає про національного героя Сицилії, Сальваторе Джуліано, але, скоріше, ставить перед глядачами питання про сенс життя кожної людини і причини того, чому люди не можуть жити гідно. Інноваційність фільму полягає в використанні багатовекторної психологічної парадигми, вперше застосованої в історії. Зйомки виконувалися спонтанно, щоб показати, як приймаються рішення і допускаються помилки. Експериментальний підхід демонструє, як людина формує свою долю і скільки разів вона помиляється. Актори не знали своїх ролей, питань і сюжету, що дало глядачам унікальний погляд на роботу рішучого апарату людини. Експерименти, проведені під час зйомок, розкривають, як "нормальна" людина миттєво може стати об'єктом насмішок. Фільм висуває виклик впевненості в злі і піднімає питання про правдивість. Це дослідження того, як нас обманюють і як ми самі обманюємо себе, довіряючи ЗМІ та іншим джерелам інформації.

У 2011 році П'єр Паоло Раффа створив тематичний сайт присвячений особистості Сальваторе Джуліано [6].

Рассел Айуто написав статтю присвячену питанню злочинності Сальваторе Джуліано під назвою «Бан-дит і вбивця чи герой і патріот?» [7]. Рассел Айуто – педагог, був професором біології в коледжі, який спеціалізується на генетиці, деканом, проректором та президентом коледжу. Ступінь магістра та доктора філософії. Кандидат генетики та ботаніки з Університету Північної Кароліни.

Також його біографії та діяльності присвячують багато науково-популярних статей [8]. Сальваторе Джуліано став об'єктом вивчення в літературі, кіно та наукових дослідженнях.

Його життя відображає великі суперечності та трагедії періоду післявоєнної Італії. Таємнича і суперечлива особистість Сальваторе Джуліано стала предметом обговорення, яке залишається актуальним в історії. Джуліано був складною постаттю, а багато обставин, пов'язаних із його життям та смертю, залишаються туманними та предметом дискусій.

Його смерть у 1950 році викликала багато питань та теорій змови. Офіційна версія стверджує, що він був убитий під час протистояння з поліцією, але деякі гіпотези вказують на організоване вбивство політичними чи злочинними силами для того, щоб завадити виявленню неприємних таємниць. Контрверсії навколо його особистості також охоплюють психологічні аспекти, з деякими тлумаченнями, які зображають його як героя опору, а інші висвітлюють його сумнівні вчинки.

Висновки та рефлексія

С. Джуліано на обкладинці журналу "ТЕМПО" 1949 року

Під час біографічного аналізу Сальваторе Джуліано я використовувала зміст книги, написаної його сестрою Маріанною, на основі її власних спогадів та переживань щодо минулих подій. Цей вид аналізу став не лише захоплюючим, але й надзвичайно корисним завданням, яке дозволило глибше пізнати тонкощі та складнощі життя Сальваторе. Основною моєю задачею як соціолога-кримінолога була здатність утримати нейтралітет та врахувати різноманітні точки зору: як громадську думку, що підтримувала ідею "Герой, Джуліано!", так і думку представників закону, які прагнули до військового трибуналу. Мною не було прийнято жодних стереотипів або ярликів із самого початку, але варто відзначити, що з кримінологічної точки зору Сальваторе Джуліано розглядається як злочинець.

Особистість Сальваторе Джуліано дійсно суперечлива, і оцінка його ролі в історії залежить від точки зору. На Сицилії його часто вважають героєм, символом опору і захисником народу від соціального утиску та мафіозних структур. Проте, незважаючи на цей статус, ми не можемо ігнорувати факт скоєних ним злочинів. Аналіз включав багатогранне розглядання дій Джуліано в контексті його часу та обставин. Умови голоду, страх за життя, переслідування, а також період воєнних дій створювали складне тло, на якому важко робити категоричні судження про його вчинки. Важливо було врахувати зовнішні фактори, які могли вплинути на його прийняття тих чи інших рішень. Оцінка особистості Джуліано залежить від того, з якої точки зору її розглядати. Для сицилійців він залишається національним героєм, тоді як для влади він був сприйнятий як злочинець. Ці контрасти створюють складний образ особистості, з яким пов'язані історичні дискусії та спори.

Цей досвід дозволив мені глибше розуміти та використовувати методи біографічного дослідження. Складність суджень про дії особистості в контексті її життя підкреслила важливість врахування обставин і часу під час аналізу біографії та історичних подій.

Використана література:

1. Giuliano, Marianna & Giuliano, Giuseppe Sciortino. Mio fratello, Salvatore Giuliano. La vera storia. Casa Editrice La Rivalsa, 1987. 350 p.

2. Лепський М.А. Характерологія з елементами прогнозування та управління поведінкою: Методика «Сім радикалів»: матеріали лекції, м. Запоріжжя, 7 лютого 2023 р.

3. Finkelstein, Monte S. Separatism, the Allies, and the Mafia : The Struggle for Sicilian Independence, 1943-1948. Cranbury : Lehigh University Press. 1998. 289 p.

Інформаційні ресурси:

1. Фільм «Сальваторе Джуліано» (1962). Режисер Франческо Розі. URL: <https://www.imdb.com/title/tt0055399/>

2. Фільм «Без страха и сожаления» (2018). Режисер Олег Мальцев. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=zDVQfb43FgI>

3. Raffa, Pier Paolo. The Giuliano Project. 2011. URL: https://thegiulianoproject.blogspot.com/2011/06/il-progetto-giuliano-giuliano-project_15.html

4. Aiuto, Russell. «Bandit and Murderer, or Hero and Patriot?». URL: https://web.archive.org/web/20060709102339/http://www.crimelibrary.com/gangster_s_outlaws/outlaws/sicilian_robin_hood/1_index.html

5. Roselli, Alberto. «Salvatore Giuliano: la verità è ancora un segreto? Di Roberto Roggero». URL: <https://www.storiaverita.org/2020/12/20/salvatore-giuliano-la-verita-e-ancora-un-segreto-di-roberto-roggero/>

Розділ 8

К.І. Смельянова,
науковий керівник М.А. Лепський
Біографічний профайлінг Джона Вейна Гейсі

Джон Уейн Гейсі або «Вбивця-клоун» – американський серійний вбивця, який зґвалтував і вбив 33-х молодих людей.

Народився 1942 року в Чикаго. Страждав від жорстокого поводження в сім'ї: батьківської агресивності та алкоголізму. У дев'ять років став жертвою педофіла, що входив до сімейного кола. У 1964 році одружився, почав працювати керівником ресторану швидкого харчування Kentucky Fried Chicken, який належав родині його дружини. Гейсі відрізнявся завидною працьовитістю – щодня невтомно працював по 12 годин, а іноді й більше. Шлюб розпався після того, як у 1968 році Гейсі вперше судили за зґвалтування підлітка. Він був засуджений судом штату Айова до десяти років позбавлення волі, але за 18 місяців був достроково звільнений.

Після звільнення з в'язниці Гейсі переїхав до передмістя Чикаго – Норвуд Парк, а у 1971 купив там будинок і зайнявся будівельним бізнесом. У цей час він вступив до Демократичної партії США, став скарбником благодійного товариства, займався громадською діяльністю. Одним словом, поведився як звичайний добropорядний громадянин. Однак, коли влітку 1972 року Джон одружився з Керрол Хофф, він уже був убивцею.

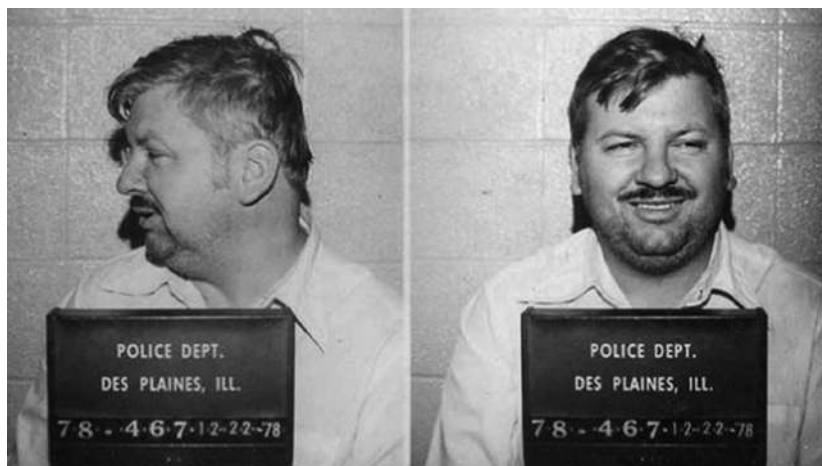
Джон Вейн Гейсі народився 17 березня 1942 року в Чикаго, штат Іллінойс, у родині Меріон Елсін Робінсон Гейсі та Джона Вейна Гейсі старшого. Він був другим із трьох дітей, маючи старшу сестру Джоанн і молодшу сестру Карен. Всі діти Гейсі виховувались у католицькій вірі та відвідували католицькі школи. Родина Гейсі належала до середнього класу, і як багато хлопців у їхньому районі, Джон підробляв після школи. Відносини з батьком були складними. Джон старший був алкоголіком і часто змушував над родиною, особливо над Джоном молодшим. У віці одинадцяти років Джон зазнав травми голови, яка спричинила утворення тромбу в мозку, що призвело до частих впертіостей до шістнадцяти років, поки тромб не було розчинено медикаментами. У сімнадцять років йому діагностували серцеве захворювання, яке турбувало його протягом усього життя.

POLICE DEPT.
DES PLAINES, ILL.
7-8-4621-2-1-78

Своє перше вбивство Джон Уейн Гейсі скоїв 2 січня 1972 року, ще до другого шлюбу, причому зробив він це випадково. Після чергової бурхливої ночі зі своїм гомосексуальним партнером Тімоті МакКоем Джон відпочивав на ліжку. Коли Тімоті підійшов до нього з кухонним ножом у руці, Гейсі сильно злякався і почав боронитися. У ході бійки він убив свого молодого коханця, оскільки був набагато старшим і сильнішим за нього. Пізніше, коли Гейсі вийшов на кухню і зрозумів, що МакКой просто готував для них сніданок, він не дуже засмутився через це вбивство. Тому що отримав дуже сильне і яскраве задоволення від почуттів, що нахлинули на нього, переповнювали його під час боротьби з жертвою.

Цей, другий та останній за ліком, шлюб теж тривав недовго – вже тоді Гейсі остаточно зрозумів, що гетеросексуальні стосунки не для нього. У 1975 році Керролл залишила чоловіка наодинці зі своїми збоченими садистськими фантазіями. Після розлучення вже ніщо не заважало маніяку цілком і повністю займатися втіленням цих фантазій.

У тому ж 1975 році Гейсі почав виступати на дитячих святах у ролі клоуна Пого (Pogo).

Подружжя ще не встигло до кінця оформити документи про розлучення, а Гейсі вже привів до себе чергового підлітка, свою другу жертву. Під час вбивства в будинок зайшла Керрол Хофф, але нічого не побачила. Гейсі поспішив забрати тіло Джона Бутковіча в гараж. Злякавшись, новоспечений маніяк причаївся на 8 місяців і всі наступні вбивства обмірковував більш ретельно.

Схема його дій практично завжди була однаковою: він їздив вечорами своїм автомобілем і підшукував жертву – молодого сексуального хлопця. Потім знайомився з ним, привозив до себе додому, гвалтував, бив і катував. Це могло продовжуватися дуже довго. У перервах між тортурами Гейсі читав своїм жертвам Біблію, після чого душив і скидав у підвал або місцеву річку, коли підвал вже переповнився.

Іноді жертви самі приходили до нього додому за оголошенням пошуку працівників у будівельну компанію. Гейсі запрошував їх на співбесіду, після чого накидався, пов'язував і розпочинав свої ігри.

Кривавий азарт та безкарність вводили Гейсі в екстаз. Хотілося випробувати ще сильніші відчуття, і він привіз до будинку одразу двох. Тіла Ренделла Реффетта і Сема Стэплтона він поховав у позі 69, вклавши їм у рот статеві члени один одного.

За словами криміналістів, це був далеко не найзбоченіший і найжорстокіший акт. І наступні вбивства це довели. Вдалося врятуватися лише двом його жертвам – Роберту Донеллі та Джефрі Рігналу, і досі не зрозуміло, чому вбивця відійшов від своєї звичайної схеми.

22 травня 1978 року Джефрі Рігнал, 26-річний гомосексуал, який підробляє проституцією, повернувся із зимових канікул у Флориді, додому, в Чикаго. Він вирішив прогулятися містом. Під час прогулянки його шлях перегородив великий чорний автомобіль, водій якого запропонував підвезти його, побалакати, покурити траву. Рігнал був дуже радий пропозиції прокататися разом, яку він, природно, прийняв. Але, не встигнувши проїхати кілька кілометрів, шофер різко дістав ганчірку, просочену хлороформом, і почав душити Рігнала, внаслідок чого той знепритомнів. Протягом кількох годин Рігнал то опам'ятовувався, то знову втрачав свідомість, намагаючись зрозуміти, що ж з ним відбувається, але, не даючи йому прийти до тями, незнайомиць знову перекривав його дихальні шляхи хлороформом. Того вечора Рігнал зазнав жахливих тортур і був жорстоко зґвалтований незнайомцем. Вранці, наступного дня він прийшов до тями під статуєю, в парку Лінкольна, в Чикаго, і був дуже здивований, що незнайомиць залишив його в живих. Травми, завдані Рігналу, змусили його протягом шести днів перебувати в лікарні, в стінах якої він повідав поліції про цей інцидент. Поряд із численними порізами, піками печінки, спричиненими хлороформом, Рігнал переніс серйозну емоційну травму.

Але Рігналу тоді не повірили, вважаючи його шантажистом. Також вийшло і із заявою Донеллі у 1977 році, який перебував на обліку у психіатра. Адже Джон Уейн Гейсі був скарбником благодійного товариства та надавав помітну матеріальну допомогу поліції району Норвуд Парк. До того ж він був членом місцевої масонської ложі, займався благодійністю, відвідував лікарні та брав участь у парадах. Не було прийнято до уваги навіть те, що Гейсі був засуджений за сексуальні домагання до неповнолітніх.

11 грудня 1978 року зник 15-річний підліток Роберт Піст, якого востаннє свідки бачили з Гейсі. Мати цього підлітка

сказала, що він пішов влаштовуватися на роботу до Гейсі і вже не повернувся. Гейсі був затриманий, йому довелося провести ніч у поліцейській дільниці. У своїй ексцентричній манері він запросив поліцейських до себе додому на філіжанку кави, тоді вони вперше звернули увагу на дивний, специфічний запах. Після попереднього обшуку в його будинку знайшли ремені, наручники, фалоімітатори, марихуана, таблетки валіуму. Однак поліція не стала перевіряти підвал і горище будинку, і Гейсі було випущено. Наступного дня поліція отримала інформацію, що 1977 року якийсь Донеллі звертався із заявою на Гейсі, де скаржився, що був зґвалтований Гейсі. Також спливла і заява Джеффа Рігнала.

Додатково поліція зробила запит до штату Айова у старій справі Гейсі 1968 року. З'ясувалося, що керуючим ресторану, він схиляв підлеглих до гомосексуальних контактів. Тому його повторно затримали 21 грудня. У цей час поліція провела повторний обшук у будинку Гейсі, цього разу у підвалі.

Поліцейські, що спустилися без протигазів, ледь не втратили свідомість через запах безлічі трупів, виявлених у підвалі. 22 грудня йому звинуватили і запропонували вказати місце поховання жертв. Гейсі, який не знав про обшук у його підвалі, повідомив, що в його гаражі залито бетоном тіло якогось Бутковича.

З підвалу було вилучено тіла 29 осіб, поліція працювала у костюмах протихімічного захисту. Деякі тіла лежали в непристойних позах, багатьом до рота були поміщені фалоімітатори і статеві члени. Проте тіло Роберта Піста, який зник нещодавно, не було виявлено. Гейсі зізнався, що він утопив у річці тіла ще 4 людей.

Суд розпочався у лютому 1980 року. 13 березня того ж року Гейсі був засуджений до страти. Однак Гейсі подав чотири апеляції, затягуючи виконання вироку. Він також написав книгу, де стверджував, що Бог повернув йому гетеросексуальну орієнтацію. Гейсі малював картини, перебуваючи в камері смертників і продавав їх колекціонерам. Страчено 10 травня 1994 року за допомогою смертельної ін'єкції.

Індивідуальний шлях та соціально-демографічний стан Джона Вейна Гейсі

Етапи індивідуального розвитку особистості та кризи:

1. Дитинство та підлітковий вік

Джон Вейн Гейсі народився 17 березня 1942 року в Чикаго, штат Іллінойс. Його дитинство можна розділити на кілька ключових етапів відповідно до теорії психосоціального розвитку Еріка Еріксона. Згідно з цією моделлю, перші чотири стадії життя припадають на дитинство і включають:

Довіра проти недовіри (0-1 рік): У цей період дитина розвиває базову довіру до світу завдяки стабільному та турботливому догляду. Відомо, що Гейсі мав гарні стосунки з матір'ю, яка була уважною до його потреб.

Автономія проти сорому та сумнівів (1-3 роки): Діти вчаться бути незалежними, але це може бути ускладнено жорстоким ставленням батька, Джона старшого, який був схильний до фізичного насильства та знущань.

Ініціатива проти провини (3-6 років): На цій стадії діти починають брати ініціативу у грі та інших активностях. Гейсі займався скаутингом та працював у продуктовому магазині, що свідчить про його ініціативність.

Працьовитість проти почуття неповноцінності (6-12 років): В цей період діти розвивають почуття компетентності та досягнення у школі та інших сферах життя. Гейсі був сумлінним учнем, хоча й не дуже популярним серед однолітків.

2. Юність

Ідентичність проти плутанини ролей (12-18 років): Цей період пов'язаний з вибором професії, пошуком роботи та визначенням власної ідентичності. Гейсі боровся зі своєю сексуальною ідентичністю та мав проблеми зі здоров'ям, включаючи неназвану серцеву хворобу.

3. Дорослий період

Інтимність проти самотності (18-40 років): У цьому віці особа шукає близьких стосунків та шлюбу. Гейсі одружився двічі, але його шлюбні відносини були складними через його гомосексуальні нахили та кримінальну діяльність.

Продуктивність проти стагнації (40-65 років): Людина освоює певну діяльність та виконує батьківські функції. Гейсі активно займався бізнесом та громадською діяльністю, але також почав здійснювати серійні вбивства.

Цілісність проти відчаю (після 65 років): Підбиття підсумків життя. Гейсі не дожив до цієї стадії, оскільки був страчений у віці 52 років.

Вплив сім'ї

Соціально-демографічний стан сім'ї Гейсі значно вплинув на його розвиток. Його батько був жорстоким алкоголіком, що залишило глибокий емоційний слід. Мати та сестри намагалися підтримувати теплі стосунки, але вплив батька був домінуючим.

Родинні сценарії

Роль батька: Джон Вейн Гейсі старший був суворим, агресивним та знущався над родиною. Його насильницька поведінка та алкогольна залежність створили атмосферу страху та стресу.

Роль матері: Меріон Елейн Гейсі була більш турботливою та підтримуючою, що компенсувало деякі негативні впливи батька.

Роль сестер: Сестри Джоанн і Карен мали теплі стосунки з Джоном, але не могли вплинути на його конфлікти з батьком.

Вплив вулиці та середовища

Вулиця та навколишнє середовище також мали значний вплив на Гейсі. Він виріс у районі середнього класу, де багато хлопців підробляли після школи. Однак у підлітковому віці він зазнав серйозних травм та хвороб, що також вплинуло на його психічний стан.

Життєві кризи та ключові рішення

Згідно з моделлю Левінсона, Гейсі пережив кілька критичних точок у своєму житті:

У 20 років: Після закінчення школи він переїхав до Лас-Вегаса, де працював у морзі. Це рішення вплинуло на його подальші життєві події та інтереси.

У 30 років: Гейсі одружився вдруге та почав свій бізнес. Це був період професійного успіху та соціального визнання, але також і початку його серійних вбивств.

У 40 років: Його арешт та судове переслідування. Гейсі зіткнувся з правосуддям за свої злочини, що призвело до його остаточного засудження та страти.

Аналіз життєвого шляху Джона Вейна Гейсі показує, що його індивідуальний розвиток був суттєво впливовий родинним середовищем, здоров'ям та соціальними відносинами. Кризи, які він переживав на різних етапах життя, значно вплинули на його поведінку та життєвий шлях.

Етапи формування злочинної кар'єри Джона Вейна Гейсі

Розвиток злочинної кар'єри Джона Вейна Гейсі є яскравим прикладом теорії «кримінальної кар'єри», яка досліджує злочинну активність людини протягом життя. Згідно з цією теорією, кар'єра злочинця включає різні етапи та події, які впливають на розвиток його злочинної діяльності.

1. Ранні кримінальні дії та перший арешт (1968):

Перша кримінальна дія: У 1968 році Гейсі був звинувачений у содомії підлітка Марка Міллера. Гейсі заманив хлопчика до свого дому, зв'язав і жорстоко зґвалтував його. Після цього Гейсі намагався організувати напад на Міллера, щоб змусити його мовчати.

Арешт та суд: Гейсі визнав себе винним у содомії та отримав десять років ув'язнення. Проте він був звільнений через вісімнадцять місяців за хорошу поведінку.

2. Повернення до Чикаго та подальший розвиток злочинної діяльності (1970-1976):

Повернення до Чикаго: Після звільнення Гейсі повернувся до Чикаго, де почав нове життя, працюючи кухарем. Він активно долучався до громадських заходів і політичної діяльності, що дозволяло йому створити позитивний імідж.

Початок серійних вбивств: Гейсі відкрив власний бізнес з контрактування PDM Contractors, де наймав підлітків і молодих чоловіків, яких потім зґвалтовував і вбивав. Перші вбивства сталися в 1972 році, а потім знову в 1974 році.

3. Активна фаза серійних вбивств (1976-1978):

Методи вбивств: Гейсі заманював жертв до свого дому, де одягався в клоунський костюм і використовував різні способи катування, зґвалтування та вбивства. Він душив своїх жертв, затискаючи горло мотузкою або іншими предметами.

Зростаюча кількість жертв: Протягом цього періоду Гейсі вбив понад тридцять молодих чоловіків, більшість з яких були поховані в підземному приміщенні його дому.

4. Арешт та суд (1978-1980):

Розслідування та арешт: Після зникнення Роберта Піеста поліція почала розслідування, яке призвело до арешту Гейсі. Під час обшуку його дому були знайдені тіла численних жертв.

Судовий процес: Суд над Гейсі розпочався у 1980 році. Прокурори наголошували на передумовах і плануванні злочинів Гейсі, в той час як захист намагався довести його неосудність через психічні розлади. Суд визнав Гейсі винним у вбивстві 33 людей, і він був засуджений до смертної кари.

Аналіз кримінальної кар'єри Гейсі

Кримінальна кар'єра Джона Вейна Гейсі демонструє важливість ранніх соціальних і психологічних факторів, таких як жорстоке поводження з боку батька та ізоляція від суспільства. Його злочинна активність показує ескалацію від менш серйозних злочинів до жорстоких вбивств, що відповідає теорії кримінального розвитку, згідно з якою рецидивісти з часом здійснюють все більш серйозні злочини.

Гейсі є прикладом злочинця-рецидивіста, який почав з сексуальних злочинів і поступово перейшов до серійних вбивств, використовуючи свої професійні та соціальні навички для маніпуляції жертвами та уникнення підозр. Його випадок також підкреслює важливість ретельного моніторингу та підтримки осіб, які виходять з в'язниці, для попередження рецидиву злочинної поведінки.

Спеціалізація у злочинах та відповідність до характеру злочинця

Джон Вейн Гейсі є одним з найбільш відомих серійних вбивць в історії США. Його злочинна кар'єра охоплювала різні типи злочинів, включаючи содомію, викрадення, катування та вбивства. Розглянемо основні види злочинів, які він здійснював, та їх відповідність його характеру та поведінці.

Основні види злочинів

Содомія та сексуальні злочини:

Гейсі почав свою злочинну кар'єру зі злочинів сексуального характеру. У 1968 році він був засуджений за содомію підлітка Марка Міллера, якого він зв'язав і згвалтував у своєму домі. Після цього він намагався організувати напад на Міллера, щоб змусити його мовчати.

Під час розслідувань у його будинку були знайдені порнографічні матеріали, що підтверджують його інтерес до молодих чоловіків та підлітків.

Викрадення та катування:

Гейсі часто використовував хитрість і силу, щоб викрадати своїх жертв. Він заманював їх до свого будинку, часто використовуючи приманку у вигляді обіцянок роботи або вживання наркотиків. Одного разу він запропонував молодому чоловіку покататися на машині та курити марихуану, але замість цього знепритомнив його хлороформом і відвіз до свого дому, де згвалтував та катував його.

Для контролю над жертвами Гейсі використовував наручники та інші засоби обмеження свободи, що дозволяло йому безперешкодно здійснювати свої злочини.

Вбивства:

Гейсі здійснював свої вбивства з особливою жорстокістю. Він душив своїх жертв мотузкою або іншими предметами, одночасно здійснюючи сексуальне насильство. У деяких випадках він використовував борди або інші інструменти, щоб тиснути на горло жертви до її смерті.

Гейсі зізнався, що іноді тримав тіла своїх жертв під ліжком або на горищі, перш ніж поховати їх у підземному приміщенні свого будинку.

Приховування трупів:

Гейсі ховав тіла своїх жертв у підземному приміщенні свого дому, що свідчить про високий рівень організованості та планування. Він використовував вапно, щоб запобігти поширенню запаху розкладання тіл.

Коли місце під будинком закінчувалося, Гейсі почав скидати тіла в річку, що також вказує на його здатність адаптувати свої методи приховування злочинів.

Відповідність характеру та поведінці

Антисоціальна особистість:

Психіатри, які обстежували Гейсі, виявили у нього антисоціальну особистість, що включає відсутність емпатії, маніпулятивну поведінку та схильність до насильства. Його злочини відображають ці риси, оскільки він систематично планував та здійснював свої злочини без жалю до жертв.

Жорстокість та садизм:

Гейсі отримував задоволення від катувань та жорстокості, що підтверджується свідченнями виживших жертв. Він застосовував різні методи катування, зокрема задушення та сексуальне насильство, що свідчить про його садистські нахили.

Організованість та маніпулятивність:

Гейсі був дуже організованим злочинцем, який ретельно планував свої дії та приховував сліди злочинів. Він використовував свій соціальний статус та участь у громадських заходах, щоб уникнути підозр та створити позитивний імідж у суспільстві.

Злочинна кар'єра Джона Вейна Гейсі демонструє високу організованість, маніпулятивність та жорстокість, що відповідає характеристикам антисоціальної особистості. Його злочини охоплюють різні види насильства, включаючи сексуальне насильство, катування та вбивства, що свідчить про його глибокі психопатологічні проблеми. Гейсі є прикладом злочинця, який використовував свою соціальну маску для прикриття жажливих дій, що дозволяло йому тривалий час уникати правосуддя.

Профайлінг злочинця: Джон Вейн Гейсі

Профайлінг злочинця є важливою методикою в кримінології та соціології, яка дозволяє визначити характер, мотивації та поведінкові особливості злочинця на основі його дій та життєвого шляху. Джон Вейн Гейсі, відомий як «Клоун-вбивця», є одним із найбільш вивчених серійних вбивць, що надає багатий матеріал для аналізу його особистісного профілю.

Основні прояви характеру

Антисоціальна особистість:

Гейсі демонстрував класичні риси антисоціальної особистості, включаючи відсутність емпатії, маніпулятивну поведінку та схильність до насильства. Його дії були спрямовані на задоволення власних потреб без урахування наслідків для інших людей.

Він використовував свою чарівність та соціальний статус, щоб отримувати довіру своїх жертв та уникати підозр з боку оточуючих. Це дозволяло йому довго залишатися поза увагою правоохоронних органів.

Садистські нахили:

Гейсі отримував задоволення від катувань та жорстокого поводження з жертвами. Він використовував різні методи катування, зокрема задушення та сексуальне насильство, що свідчить про його садистські нахили.

Жертви Гейсі часто зазнавали тривалих страждань перед смертю, що підкреслює його схильність до жорстокості та насолоди від контролю над жертвами.

Організованість та планування:

Гейсі був дуже організованим злочинцем, який ретельно планував свої дії та приховував сліди злочинів. Він використовував свій будинок для приховування тіл, ретельно плануючи розташування могил та використовуючи вапно для зменшення запаху розкладання.

Його здатність до планування була також видно у виборі жертв та методах їх викрадення, що дозволяло йому тривалий час уникати викриття.

Три базові радикали

Нарцисизм: Гейсі мав високий рівень нарцисизму, що проявлялося в його бажанні бути в центрі уваги та отримувати

визнання. Його участь у громадських заходах та політичній діяльності була частиною його стратегії створення позитивного іміджу.

Він організовував великі вечірки та приймав активну участь у місцевих організаціях, що дозволяло йому підтримувати соціальний статус та уникати підозр.

Сексуальна девіація: Гейсі був гомосексуалом, що приховував свою орієнтацію та використовував для задоволення своїх сексуальних бажань насильницькі методи. Його злочини часто включали сексуальне насильство, що свідчить про його сексуальні девіації та бажання домінувати над жертвами.

Його інтерес до порнографії та сексуальних ігор з жертвами свідчить про глибокі психосексуальні проблеми.

Психопатія: Гейсі демонстрував багато рис психопатії, включаючи поверхнєве чарівність, відсутність емпатії, брехливість та маніпулятивність. Його здатність до холоднокровного планування та здійснення жорстоких злочинів без почуття провини або жалю є класичними ознаками психопатії.

Психіатри, які обстежували Гейсі, виявили у нього симптоми антисоціальної особистісної розладу та можливої шизофренії, що також підтверджує його психопатологічний профіль.

Профайлінг Джона Вейна Гейсі показує, що його злочинна діяльність була результатом складної взаємодії особистісних розладів, сексуальних девіацій та психопатичних рис. Його здатність маніпулювати людьми та створювати позитивний імідж у суспільстві дозволяла йому тривалий час уникати викриття та здійснювати жорстокі злочини безкарно. Гейсі є яскравим прикладом того, як комбінація нарцисизму, сексуальних девіацій та психопатії може призвести до створення серійного вбивці.

Відображення біографії злочинця у ЗМІ та стигматизація злочинця

ЗМІ відіграють важливу роль у формуванні громадської думки про злочинців, створюючи певні образи та впливаючи на сприйняття суспільством. Теорія навішування ярликів та

стигматизація пояснюють, як медіа та соціальні інститути сприяють закріпленню девіантних ідентичностей. Джон Вейн Гейсі, відомий як «Клоун-вбивця», є прикладом того, як ЗМІ створюють образ злочинця та як цей образ впливає на сприйняття і стигматизацію.

Основні події та образи у ЗМІ

Арешт та суд:

Арешт Джона Вейна Гейсі та виявлення тіл під його будинком стали сенсаційними новинами. ЗМІ активно висвітлювали процес розслідування, пошуку тіл та судового процесу. Відомі ЗМІ, такі як Chicago Tribune та Chicago Sun-Times, публікували численні статті, що детально описували злочини Гейсі та реакцію громадськості.

Під час судового процесу було опубліковано багато матеріалів про свідчення родичів жертв, які розповідали про їхні останні зустрічі з близькими, що підкреслювало жорстокість злочинів Гейсі та викликало співчуття до жертв.

Образ «клоуна-вбивці»:

Одним з найбільш впізнаваних образів, створених ЗМІ, став образ Гейсі як «клоуна-вбивці». Гейсі часто виступав на місцевих заходах у костюмі клоуна, що робило його ще більш жахливим в очах громадськості, коли стало відомо про його злочини.

Фотографії Гейсі в костюмі клоуна були широко розповсюджені в медіа, підсилюючи ефект страху та відрази. Цей образ закріпився в колективній свідомості як символ лицемірства та прихованої небезпеки.

Книги та документальні фільми:

Після арешту та страти Гейсі було написано кілька книг, які досліджували його життя та злочини. Серед них варто відзначити «Buried Dreams: Inside the Mind of a Serial Killer» Тіма Кахілла, «The Man Who Killed Boys» Кліффорда Лайнедекера та «Killer Clown» Террі Саллівана.

Документальні фільми та телепередачі, присвячені справі Гейсі, також сприяли формуванню його образу в суспільстві. Вони часто підкреслювали його жорстокість та маніпулятивність, що лише посилювало стигматизацію.

Стигматизація реальної людини

Теорія навішування ярликів:

Теорія навішування ярликів пояснює, як суспільство через інститути, такі як ЗМІ, поліція, суди, створює та закріплює ярлики девіантності. У випадку Гейсі, ЗМІ активно використовували його образ як «клоуна-вбивці», що закріпило його ідентичність як небезпечного злочинця у свідомості громадськості.

Згідно з теорією стигматизації, як тільки ярлик «злочинець» закріплюється, це впливає на подальше життя людини. У випадку Гейсі, цей процес був особливо яскраво виражений, оскільки його образ у ЗМІ був настільки сильним, що він став одним з найбільш відомих серійних вбивць в історії.

Інтерналізація ярликів:

Стигматизація має значний вплив на самоідентифікацію людини. Хоча Гейсі не мав шансів на реабілітацію через серйозність своїх злочинів, його образ у ЗМІ вплинув на сприйняття серійних вбивць загалом. Це може призводити до упереджень та страхів щодо інших людей, які потрапили під вплив ярликів девіантності.

Соціальні наслідки:

Стигматизація Гейсі та подібних йому злочинців має довгострокові наслідки для суспільства. Вона формує суспільне уявлення про злочинність та девіантність, впливає на політику покарань та реабілітації злочинців. У випадку Гейсі, його образ сприяв формуванню стереотипів про серійних вбивць як про абсолютно жорстоких та безнадійних злочинців, що ускладнює дискусії про можливість реабілітації та психологічної допомоги.

Відображення біографії Джона Вейна Гейсі у ЗМІ та процес його стигматизації яскраво ілюструють вплив медіа на формування громадської думки про злочинців. Теорія навішування ярликів та стигматизації пояснює, як соціальні інститути створюють та закріплюють девіантні ідентичності, що впливає на сприйняття суспільством злочинців та формування їх самоідентифікації. Гейсі став символом жорстокості та лицемірства, і його образ у ЗМІ продовжує впливати на суспільне уявлення про серійних вбивць та кримінальну психологію загалом.

Дослідження біографії Джона Вейна Гейсі, одного з найбільш відомих серійних вбивць в історії США, виявило багато цікавих і складних аспектів його особистості та поведінки. Використання біографічного методу дозволило глибше зрозуміти, як його життєвий шлях, соціальні умови та психологічні розлади вплинули на формування його девіантної поведінки.

Гейсі демонстрував класичні риси антисоціальної особистості, включаючи відсутність емпатії, маніпулятивну поведінку та схильність до насильства. Його злочини відзначалися жорстокістю та садизмом, що підкреслює його психопатичні нахили. Він був дуже організованим і ретельно планував свої дії, що дозволяло йому тривалий час уникати правосуддя. Аналіз показав, що Гейсі використовував свою чарівність та соціальний статус, щоб отримувати довіру своїх жертв і уникати підозр. Його участь у громадських заходах та політичній діяльності була частиною стратегії створення позитивного іміджу, що дозволяло йому маскувати свої справжні наміри.

Злочини Гейсі відзначалися високим рівнем організованості та планування. Він ховав тіла своїх жертв у підземному приміщенні свого будинку, ретельно плануючи розташування могил та використовуючи вапно для зменшення запаху розкладання. Його здатність до планування була також видно у виборі жертв та методах їх викрадення, що дозволяло йому тривалий час уникати викриття.

Психологічний профайлінг Гейсі показав, що він мав високий рівень нарцисизму, що проявлялося в його бажанні бути в центрі уваги та отримувати визнання. Його сексуальні девіації включали використання насильницьких методів для задоволення своїх бажань, що свідчить про глибокі психосексуальні проблеми. Психопатія Гейсі, яка включала поверхнєве чарівність, відсутність емпатії, брехливість та маніпулятивність, дозволяла йому здійснювати жорстокі злочини без почуття провини або жалю.

ЗМІ відіграли важливу роль у формуванні громадської думки про Гейсі, створюючи образ «клоуна-вбивці», який закріпився у свідомості громадськості. Арешт та суд, а також

численні публікації та документальні фільми, сприяли створенню яскравого образу жорстокого злочинця. Теорія навішування ярликів та стигматизації пояснює, як соціальні інститути, такі як ЗМІ, поліція, суди, створюють та закріплюють девіантні ідентичності. У випадку Гейсі, ярлик «злочинець» закріпився настільки сильно, що він став одним з найбільш відомих серійних вбивць в історії.

Під час аналізу його біографії, виникали труднощі з об'єктивністю, адже його злочини викликають сильні емоції. Водночас, доступність численних джерел дозволила створити комплексний профіль. Використання наукового підходу допомогло мінімізувати вплив стигматизації, хоча повністю позбутися упереджень було складно. Вразила глибина психологічних та соціальних проблем, які вплинули на формування девіантної поведінки Гейсі, а також його здатність ефективно використовувати свій соціальний статус для маніпуляцій.

Фатальні помилки, зроблені Гейсі або умови, що призвели його на злочинний шлях, включають жорстоке поводження з боку батька, проблеми зі здоров'ям та ізоляцію від суспільства. Соціальні та психологічні фактори взаємодіяли, створюючи умови для розвитку девіантної поведінки. Злочинна кар'єра Гейсі демонструє важливість раннього втручання та підтримки осіб, які зазнали насильства, з метою запобігання розвитку девіантної поведінки.

Підсумовуючи, дослідження біографії Джона Вейна Гейсі показало складність взаємодії соціальних, психологічних та особистісних факторів, що призвели до його злочинної діяльності. Профайлінг злочинця допомагає зрозуміти ці механізми та виявити ключові моменти, які можуть стати основою для розробки превентивних заходів. Стигматизація, створена ЗМІ, значно впливає на сприйняття злочинців та формує суспільне уявлення про девіантність, що вимагає ретельного аналізу та перегляду підходів до висвітлення таких подій.

Висновки та рефлексія

Дослідження біографії Джона Вейна Гейсі за методом біографічного профілювання злочинця розкриває складний

взаємозв'язок між особистісними, соціальними та психологічними факторами, що призвели до його злочинної поведінки. Використання біографічного методу дозволило глибоко проаналізувати його життєвий шлях, виявити ключові моменти розвитку та формування його особистості, а також зрозуміти мотиви та механізми, які вплинули на його дії.

Загальний біографічний опис Гейсі показав, що він виріс у родині з жорстоким батьком, що значно вплинуло на його психоемоційний розвиток. Відсутність належної підтримки та любові у дитинстві призвела до формування антисоціальної особистості. З раннього віку Гейсі демонстрував ознаки девіантної поведінки, що надалі переросли у серйозні злочини. Його особистісний розвиток можна розглядати через призму моделі життєвого циклу Еріка Еріксона, де кожна стадія розвитку характеризується специфічною кризою. Гейсі не зміг успішно пройти через ці кризи, що призвело до формування нестабільної та агресивної особистості.

Аналіз етапів формування злочинної кар'єри Гейсі показав, що він пройшов кілька ключових стадій. Від ранніх проявів насильства та сексуальних злочинів до серійних вбивств, його кар'єра демонструє поступове посилення жорстокості та складності злочинів. Використання теорії кримінальної кар'єри дозволило зрозуміти, як його поведінка змінювалася з плином часу, адаптуючись до нових умов та можливостей. Він розпочав зі злочинів сексуального характеру, які поступово переросли в серійні вбивства, що відображає його зростаючі потреби у контролі та домінуванні.

Спеціалізація Гейсі у злочинах також відповідає його особистісним характеристикам. Він виявляв садистські нахили, отримуючи задоволення від катувань своїх жертв. Його злочини були ретельно сплановані, що свідчить про високий рівень організованості та інтелекту. Гейсі використовував свій соціальний статус та участь у громадських заходах, щоб маскувати свої дії та уникати підозр. Це дозволяло йому довго залишатися непоміченим та продовжувати свої злочини.

Профайлінг Гейсі, виконаний за методикою соціологічного профайлінгу злочинця, виявив три основні радикали його характеру: нарцисизм, сексуальна девіація та

психопатія. Нарцисизм проявлявся у його бажанні бути в центрі уваги та отримувати визнання, сексуальна девіація - у використанні насильницьких методів для задоволення своїх бажань, а психопатія - у відсутності емпатії, маніпулятивності та здатності здійснювати жорстокі злочини без почуття провини.

Відображення біографії Гейсі у ЗМІ та процес його стигматизації показали, як важливою є роль медіа у формуванні громадської думки про злочинців. ЗМІ створили образ «клоуна-вбивці», що закріпився у свідомості громадськості та сприяв стигматизації Гейсі. Теорія навішування ярликів пояснює, як соціальні інститути створюють та закріплюють девіантні ідентичності, що впливає на сприйняття суспільством злочинців та формування їх самоідентифікації.

Застосування біографічного методу виявилось складним через необхідність об'єктивного аналізу поведінки Гейсі, адже його злочини викликають сильні емоції. Водночас, доступність численних джерел дозволила створити комплексний профіль. Використання наукового підходу допомогло мінімізувати вплив стигматизації, хоча повністю позбутися упереджень було складно. Глибина психологічних та соціальних проблем, які вплинули на формування девіантної поведінки Гейсі, вражає.

Фатальні помилки, зроблені Гейсі або умови, що призвели його на злочинний шлях, включають жорстоке поводження з боку батька, проблеми зі здоров'ям та ізоляцію від суспільства. Соціальні та психологічні фактори взаємодіяли, створюючи умови для розвитку девіантної поведінки. Злочинна кар'єра Гейсі демонструє важливість раннього втручання та підтримки осіб, які зазнали насильства, з метою запобігання розвитку девіантної поведінки.

Дослідження біографії Джона Вейна Гейсі показало складність взаємодії соціальних, психологічних та особистісних факторів, що призвели до його злочинної діяльності. Профайлінг злочинця допомагає зрозуміти ці механізми та виявити ключові моменти, які можуть стати основою для розробки превентивних заходів. Стигматизація, створена ЗМІ, значно впливає на сприйняття злочинців та формує суспільне уявлення про девіантність, що вимагає ретельного аналізу та перегляду підходів до висвітлення таких подій. В цілому,

дослідження біографії злочинця за методом біографічного профілювання є важливим інструментом для розуміння природи девіантної поведінки та розробки ефективних стратегій профілактики злочинності.

Використані джерелі та література:

1. Berry-Dee C., Morris S. How to Make a Serial Killer: The Twisted Development of Innocent Children into the World's Most Sadistic Murderers. Ulysses Press, 2008. 276 p.

2. Cahill T. Buried Dreams: Inside the Mind of a Serial Killer. Open Road Integrated Media, Inc., 2014.

3. John Wayne Gacy Jr., famous Chicago serial killer – Bibliography – Crime Library on truTV.com. *Wayback Machine*. URL: https://web.archive.org/web/20120626145102/http://www.trutv.com/library/crime/serial_killers/notorious/gacy/bibli_8.html (date of access: 16.06.2024).

4. John Wayne Gacy the. About.com Crime /Punishment. URL: <https://web.archive.org/web/20120716233544/http://crime.about.com/od/serial/p/gacy.htm> (date of access: 15.06.2024).

5. Linedecker C. L. Man Who Killed Boys. St. Martin's Press, 1986. 228 p.

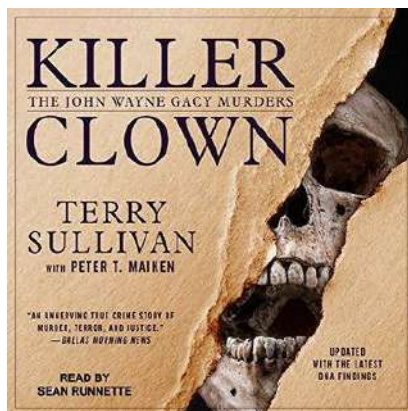
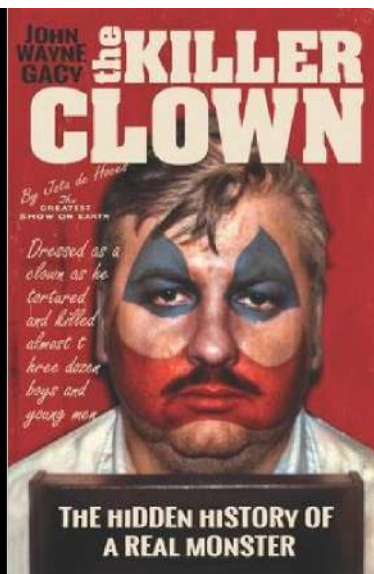
6. Mendenhall H. H. Fall of the House of Gacy. New Authors Publications, 1996. 267 p.

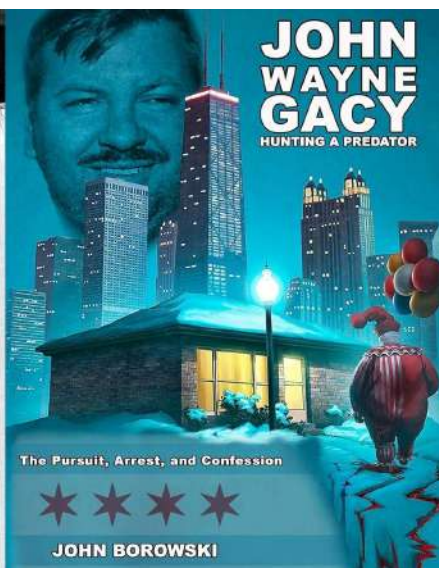
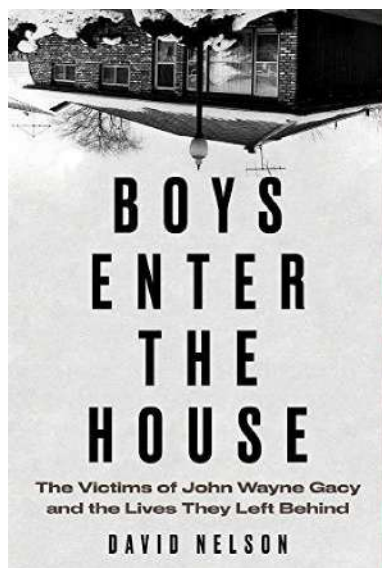
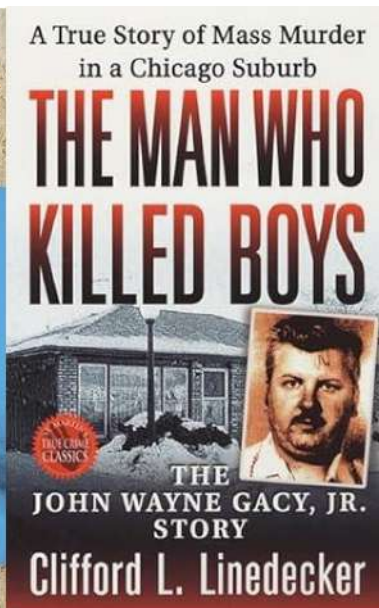
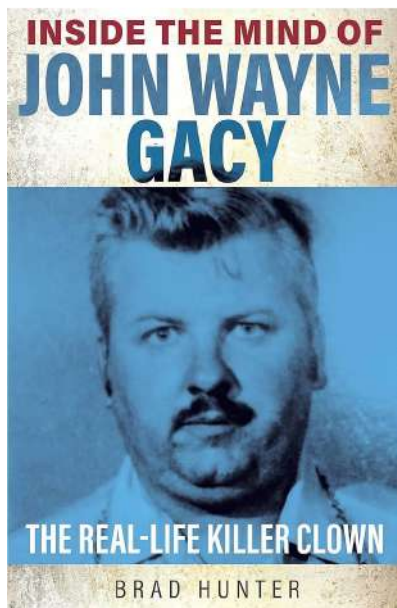
7. Michael N. The encyclopedia of serial killers. 2nd ed. New York : Facts OnFile, 2006. 515 p.

8. Sullivan T., Maiken P. Killer Clown: The John Wayne Gacy Murders. Pinnacle, 2013. 400 p.

9. Sullivan T., Olsen G., Maiken P. T. Killer Clown: The John Wayne Gacy Murders. Kensington Publishing Corporation, 2023.

10. Utopia Show. Реальна історія КЛОУНА-УБИЙЦЬ, 2019. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=x0MRL95IL0Y> (дата звернення: 14.06.2024).

188

Chicago Tribune
 Thursday, March 13, 1976
 5 Star Final

Gacy found guilty

Jury turns down insanity defense

Convicted of all 33 murders

Column 1
'Ugly Aunt'
 stereotype under attack

Column 2
Kennedy's hopes rely on Chicago and Byrne

Column 3
Bush to go on offensive in Illinois primary fight

Column 4
The victims...

Column 5
The relatives...

Chicago Tribune
 Thursday, March 13, 1976

'We, the jury, find John Gacy guilty of murder'

The Gacy victims

Gacy fighting death penalty

CHICAGO (UPI) — Attorneys who failed to convince a jury John Wayne Gacy was insane yesterday prepared their pleas to try to save the man convicted of the most murders in U.S. history from the death penalty.

Attorneys were to meet with Cook County Circuit Judge Louis B. Garippo to discuss who would decide Gacy's fate — the judge, or the jury that found him guilty.

Gacy, described as an intelligent, jovial man, a "workaholic" and a braggart, concealed seven years of killings from close friends and relatives until late December 1978, when 29 bodies were found under his home by authorities investigating the disappearance of Robert Piest, his last victim. Four other bodies were found in nearby rivers.

The jury heard graphic, tearful and sometimes complex testimony from 101 witnesses, including Gacy's mother, younger sister, friends, and 13 psychiatrists and psychologists.

The number of Gacy's murder charges was unparalleled in U.S. history. However, unofficially, Gacy's murder toll was surpassed by two other killers — also from Chicago, crime historian Jay Robert Nash said.

The bodies of more than 200 women were found under the South Side "Murder Castle" of Herman Webster Mudgett, alias H.H. Holmes, in the late 1890s.

Mudgett lured dozens of women to his home during the 1893 World's Fair, chloroformed them in his bedchamber, and dropped the bodies down a chute to a line pit in his basement.

Another Chicagoan, Johann Otto Rock, was suspected of slowly poisoning to death at least 50 women between 1887 and 1906.

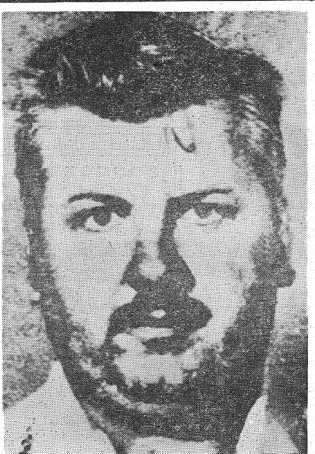
Defense psychiatrists linked Gacy's mental illness to his abusive father and said he projected hated feelings onto his male sex partners and then was compelled to kill them.

Prosecutors charged Gacy was the "worst of all murderers" for choosing the young and naive as his targets.

They said he stalked his victims, had graves dug for their burial, used an intricate "rope trick" to kill almost all, and then plotted his own insanity defense.

Prosecutor William Kunkle, in the state's final rebuttal arguments, pointed to Gacy yesterday and cautioned the jury, "If you allow this evil man to walk this earth . . . God help us all."

Lawyers plead for 'worst of all killers'

ROBERT PIEST
Gacy's last victim.

GACY THE KILLER . . . he murdered 33 youngsters.

Розділ 9

О.С. Корольова,
науковий керівник М.А. Лепський
Біографічне дослідження Сергія Ткача

Загальний біографічний опис

Сергій Федорович Ткач народився 15 вересня 1952 (м. Кемерово, Росія). Національність: українець. Освіта: Навчався в Новосибірській спецшколі міліції МВС. Професійний шлях: працював у правоохоронних органах та на підприємствах.

Серійний вбивця, народився в багатодітній сім'ї, батьки весь час проводили на роботі, щоб в сім'ї були хоч якісь гроші. Він четверта дитина в родині, був обділений увагою, ріс сам по собі, що сформувало замкнутість, скритність і жорстокість. Невисокий і худорлявий Сергій вирішив компенсувати фізичну слабкість посиленими заняттями спортом. У школі захопився важкою атлетикою, навіть домогся успіхів на змаганнях з важкої атлетики. Був чемпіоном Кисельовська серед юніорів, призером чемпіонату Кузбасу. Став кандидатом у майстри спорту, але одного разу порвав на тренуванні сухожилля на руці, і мрії про великий спорт довелося залишити В підліткові роки. Після школи Ткач не зміг поступити в інститут фізкультури через

отриману травму в Омську. Його призвали в армію. Він отримав військову професію дешифрувальника аерофотозйомки та потрапив служити на Крайню Північ, в бухту Тіксі. Був допущений до абсолютно секретних матеріалів повітряної розвідки дальньої авіації (там базувалися Ту-16).

На Півночі, за його словами, зробив першу спробу самогубства: випив оцтову есенцію, яку солдати використовували для дублення шкір браконьєрських убитих білих ведмедів (шкура забирали командири). Потім госпіталь, звільнення в запас, і Ткач залишився в Тіксі, влаштувався на криваву посаду інспектора з вилову бродячих і диких собак. Мабуть, уже тоді позначалися його садистські нахили, оскільки він вбивав тварин залізним прутом (мовляв, на 55-градусному морозі патрони до його «мелкашки», яку видали на роботі, замерзали і не стріляли). Йому виділили будиночок, там він жив і складавав трупи собак. За голову тварини йому платили 2 карбованці, але він знайшов підробіток: здирав шкури і продавав по 3 карбованці кушнірам, які шили унти, безрукавки тощо. Вбивав він собак сотнями, тому накопив чимало грошей. За кілька місяців накупив подарунки рідні й повернувся до Кисельовська. Насамперед звів рахунки з тими, хто, на його думку, ображав його ще в школі: кого побив, кого покалічив.

Далі пішло все просто. Його запросили в УВС і запропонували службу в органах міліції. Ткач хотів не в МВС, а в КДБ, але туди не взяли. Довелося йти в міліцію (за його словами, він таки став негласним, але платним співробітником КДБ і був таким багато років). Як армійський сержант отримав це звання і в міліції працював молодшим інспектором карного розшуку, потім закінчив курси експертів-криміналістів і прийняв на себе криміналістичну лабораторію УВС Кисельовська. Виїжджав на розбої і вбивства, виявляв відбитки лиходіїв і, очевидно, тоді навчився приховувати власні сліди. За його словами, тоді він «набачився трупів», брав участь в ексгумації, вивчив анатомію людини й зрозумів, як можна швидко вбивати [1].

В 1979 році його звільнили за фальсифікацію документів, згодом він зізнається, що вбиваючи дітей він карав МВС, тому що як його звільнили то йому не дали змогу закінчити школу

міліції і вступати в партію, а це кінець його життя, як він сказав. Сергій Ткач був травмований не тільки через МВС, а ще через нерозділене кохання до однокласниці на ім'я Ліда. Протягом дев'яти років він доглядав за нею, навіть після одруження. Одного разу, намагаючись встановити більш близькі стосунки, отримав від Ліди ляпаса, що залишило в ньому глибокий шрам. Через кілька років Ліда подарувала йому книгу Достоєвського про вбивць, натякнувши, що бачить в ньому щось подібне. Цей жест став для Ткача переломним моментом [2]. Відчуваючи глибоку образу та злість, він почав свою серію вбивств, бажаючи помститися. Ткач заявив, що його головною мотивацією була помста – як правоохоронцям за їхню неефективність, так і жінці, яка йому відмовила. Ця жінка, на його думку, стала каталізатором для його вбивчої діяльності.

Почав працювати на залізниці та пиячити, навіть на одному з інтерв'ю вихвалявся, що скоріш за всіх міг випити горілку за 13 секунд. На цьому фоні постійно свариться зі своєю жінкою, за версією Ткача жінка була з коханцем в їх квартирі, де він їх застав та спустив з 2 поверху чоловіка.

У 1980-х роках Ткач переїздить до Криму. Де він вперше створив своє вбивство дівчини, випивши дві пляшки вина, але тоді вперше він вирішив подзвонити на 02 та зізнатися в скоєному, але тоді черговий не представився та не сказав звання після чого Ткач розізлився, та повісив трубку. Скоївши вбивство, він вирішує, що йому потрібно зникнути з поля зору, тому він переїжджає до Павлограда [3].

У Павлограді знаходить нову жінку, одружується з нею та в них народжується дитина. Через деякий час він зрозумів що йому сподобались ті відчуття під час вбивства, і тоді його жертвою стала 10 річна школярка Оля Дмитренко 31.10.1984, яка йшла до музичної школи та несла в руках різні канцелярські речі для заняття. Ткач позвав дитину до себе, попросив відійти та повів дівчинку на закинутий завод. На заводі він її задушив і згвалтував, прихопивши на згадку зошит з нотами та її наручний годинник. Другою жертвою стала 8 річна Ольга Шувалова, яка шла зі школи, її навіть бачили біля під'їзду, але в під'їзді її перехопив Ткач, повівши дівчинку в підвал задушив та

згвалтував. Він і надалі вбивав дівчат. Коли в нього запитали чому саме школярки він відповів, що це в нього такі ігри.

Ткач завжди користувався презервативом щоб не залишати своїх слідів, також він завжди забирав ті речі на яких могли залишитися його відбитки, щоб люди його не запам'ятовували в одному образі використовував різні стилі, міг мати довгі волосся, а міг їх збрити, інколи експериментував з перуками та міг носити вуса. До речі, серійний вбивця Сергій Ткач вказував, що приймав окремі заходи по знищенню саме запахових слідів, за якими могли слідувати собаки. Він кожного разу після вбивства йшов з місця події по рейках вздовж залізних шляхів, адже працював експертом криміналістом і знав, що запах мастила коліс «перебиває» доріжку слідів. Так як він сказав, що мав 4 рівень допуску до абсолютно секретних матеріалів про вбивств тому знав, що будуть звертати увагу, та як будуть шукати. Навесні 1985 року коли відчув свою безкарність почав діяти активніше, тоді виявили тіло його 20 річної жертви. У 1987 році сирійник напав на Валю Осину, потім на 17 річну мешканку Павлограду. У червні 1988 році звірське вбив 12 річну дівчинку. 1989 року вбив двох п'ятнадцятирічних.

На той час у Сергія вже була напрацьована схема вбивств: випивав, сідав на велосипед, і їздив провінційними містами, переважно, коли темніло, звертався добре до жертв, обережно щоб не відлякати.

Липень 1989 року не стало Олі Светличної батьки відправили її за хлібом до магазину, збирались святкувати день народження її сестри, але Оля так і не повернулась, вже через декілька годин її знайшли вбитою. В Павлограді та прилеглих селах Ткач орудував з 1984-1999 рік. На початку 2000 переїхав до Запорізької області через підвищення своєї жінки, вона отримала роботу заступницею на заводі в місті Пологи. Після переїзду до Полог поставив свою діяльність на паузу та почав актив налагоджувати контакти з місцевим населенням, справляючи гарної та добродушної людини. 22 вересня 2002 року він вбив 9 річну Яну до якої часті приходив в гості, дорослим пляшку, а дівчинці солодке.

Яна йшла звичайною дорогою, як завжди через цигільний завод, тіло дівчинки знайшли наступного дня в очереті. Ткач

зробив вигляд ніби він засмучений цією новиною, допомагав батькам дівчинки, але в цей час у відділок забрали 14 річного Яшу Поповича, якого посадили за вбивство Ткача, але Ткач так і продовжив вбивати. Незабаром з 9 класницею, яка поверталась з комп'ютерного клубу він покінчив просто біля житлового будинку, тіло накинув залізним листом та пішов. Іншу 13 річну дівчинку задушив ременем її ж портфелю, згвалтував, а тіло кинув у місцеве гаю. Він завжди спочатку душив, а вже потім згвалтував, вважав, що так безпечніше для нього. За рік після вбивства Яни жажіття тривало. В літку 2005 року Ткач напав на 18 річну Ольгу Топалову, яка працювала на городі. Тоді він думав, що працював за старою схемою, але прорахувався дівчина вижила, її знайшли місцеві та доставили до лікарні, тоді ж до неї пришли правоохоронці. Ольга дала опис нападника, але не особо воно допомогло Ткач і надалі продовжував вбивати. У середині липня зникла 12 річна дівчинка, на початку серпня знайшли тіло наступної, а ще за день з води дістали 9 річної школярки - Катерини Харуджая. Вона стала останньою жертвою Ткача. В той день дівчинка купалася з подружка, що неподалік біля її будинку. Ткач побачив дітей і поліз з ними купатися, коли дівчинка зникла тоді діти пригадали біля неї був дідусь, і цього діда бачив місцевий мешканець, тож повідомив в поліцію. У серпні 2005 року Сергія Ткача затримали, він зустрів оперативників зі словами, що чекав їх 25 років. В помешканні знайшли десятки речей, які згодом стали доказами у справі - зошити, прикраси помади, сумочки.

Підчас слідства вів активну співучасть, детально описував, як і де проходило вбивство, єдине, що не пам'ятав їх вигляд. Інколи не могли в міліції і співвіднести вбивства до Ткача, незважаючи на зізнання самого Ткача. Було що співробітники міліції співвідносити зізнання з трупами, але виявлялося, що навіть справ не заводили. Судовий процес йшов майже рік, а матеріали справи склали майже 105 томів, його визнали осудним. У грудні 2008 року його засудили до довічного. Його посадили до Житомирській колонії №8, де він і помер.

Сидів в камері, де сидів раніше Онопрієнко, совість не мучила, апетит чудовий був і навіть зміг ще раз одружитися та зробити ще одну дитину. Він увійшов в 3 самих страшних

вбивць України [3]. Слідством доведено епізоди щодо 37 жертв, згідно з іншими джерелами – щодо 40. Водночас ця страшна справа мала ще й інший жахливий бік – 14 невинно засуджених (за іншими джерелами – 104): 1 – до смертної кари, інші – до 10–15 років позбавлення волі. Наймолодший із засуджених – восьмикласник Яків Попович, якого затримали 14-річним, забравши прямо з уроків, відбув 8 років позбавлення волі, зокрема 2 роки вже після того, як у злочині, за який відбував покарання Яків Попович, зізнався Сергій Ткач. Один із засуджених, Володимир Світличний – батько згвалтованої дівчинки, повісився в камері.

Перший із цих невинно обвинувачених – Ігор Рижков – первинно був засуджений до смертної кари у 1987 р. Засудження всіх цих невинних людей за злочини Сергія Ткача, наслідком якого стали зруйновані долі не лише засуджених, а й членів їхніх сімей, ушкоджене здоров'я тих, хто відбував тривалі строки позбавлення волі, було можливим завдяки тому, що, будучи неспроможними розкрити злочини, вчинені колишнім експертом-криміналістом Сергієм Ткачем, працівники міліції та прокуратури, застосовуючи насильство та погрози заподіяти шкоду рідним і близьким невинних обвинувачених, вибивали з них зізнавальні показання [4]. А також тому, що ці сфальсифіковані докази, вибиті із обвинувачених зізнання у вчиненні злочинів, яких вони насправді не вчиняли, були покладені судами в основу обвинувальних вироків. Наведений приклад дуже яскраво демонструє, що в нашій державі ніхто не убезпечений від несправедливого обвинувачення на підставі сфальсифікованих доказів.

Індивідуальний шлях, відносини у сім'ї, вплив вулиці

1. Дитинство

Сергій народився в багатодітній сім'ї, де батьки були постійно зайняті на роботі, тому йому не вистачало батьківської уваги. Це могло вплинути на його почуття довіри до світу (перша стадія: базова довіра проти недовіри) та автономію (друга стадія: автономія проти сорому і сумніву). Відсутність уваги з боку батьків, можливе відчуження від братів і сестер могло знизити його ініціативність (третьа стадія: ініціатива проти

провини) та сформувати почуття неповноцінності (четверта стадія: працьовитість проти почуття неповноцінності).

2. Юність

У підлітковому віці Сергій знайшов себе у спорті, захопився важкою атлетикою і досяг певних успіхів, що допомогло йому утвердити свою ідентичність (п'ята стадія: ідентичність проти рольової плутанини). Однак травма, яка змусила його залишити спорт, могла стати серйозною кризою, яка сприяла його подальшій замкнутості та скритності.

3. Молодість

Служба в армії та здобуття військової професії дешифровщика аерофотозйомки стали важливими подіями в житті Сергія. Цей період можна пов'язати з кризою інтимності проти ізоляції (шоста стадія), де він, можливо, відчував брак емоційної близькості через скритність та замкнутість, сформовані в дитинстві.

4. Середній вік

У цьому віці Ткач починає активно діяти як серійний вбивця. Відсутність стабільних соціальних зв'язків та емоційної підтримки призводить до розвитку антисоціальної поведінки. Злочини стають його способом самоствердження та вираження внутрішньої агресії.

5. Старість

На цьому етапі відбувається переосмислення життєвого шляху. Проте для Ткача цей процес має кримінальний характер, оскільки він продовжує свою злочинну діяльність. Він не відчуває каяття, що вказує на глибокі психологічні проблеми.

Вплив сім'ї та оточення

Сім'я: Відсутність батьківської уваги вплинула на розвиток Сергія, що сприяло формуванню його замкнутості та скритності. Можливо, взаємовідносини з братами і сестрами також не були близькими, що погіршило його соціалізацію.

Вулиця та інше середовище: Захоплення спортом і участь у змаганнях могли стати важливим фактором у розвитку його особистості, компенсуючи брак уваги в сім'ї та допомагаючи йому знайти своє місце в суспільстві.

Критичні точки (за Левінсоном)

20 років (1972 рік)

Служба в армії: Ткач служив у Північному регіоні, де за його словами, зробив першу спробу самогубства. Він пив оцтову есенцію, яку солдати використовували для дублення шкір.

Звільнення в запас: Після служби в армії він залишився в Тіксі, де почав працювати інспектором з вилову бродячих і диких собак. Це був період, коли він проявив свої садистські нахили, вбиваючи тварин залізним прутом. Початок жорстокої поведінки: Його робота з вилову та вбивства собак могла стати основою для подальшого формування його садистських тенденцій.

30 років (1982 рік)

Робота в міліції: Ткач працював молодшим інспектором карного розшуку, а потім закінчив курси експертів-криміналістів. Він очолив криміналістичну лабораторію УВС Кисельовська, що дало йому доступ до інформації та навичок, які він використовував у своїх злочинах.

Звільнення за фальсифікацію документів: У 1979 році його звільнили за фальсифікацію документів. Це стало початком його ворожнечі до МВС та бажанням помститися, що пізніше мотивувало його вбивства.

Переїзд до Криму: У 1980-х роках Ткач переїхав до Криму, де здійснив своє перше вбивство дівчини. Це був важливий період, коли він перейшов від садистських нахилів до серійних вбивств.

40 років (1992 рік)

Переїзд до Павлограду: У Павлограді він одружився та народилася його дитина. Проте його злочинна діяльність тривала. Він вбив свою першу жертву в Павлограді у 1984 році.

Активізація злочинної діяльності: У 1980-х та 1990-х роках Ткач активно вбивав дівчаток і молодих жінок у Павлограді та прилеглих селах.

Зростання кількості жертв: З часом кількість його жертв зростала, а його методи вдосконалювалися. Він використовував презервативи, щоб не залишати слідів, та змінював свій зовнішній вигляд, щоб уникнути впізнання.

Ключові події та вплив на злочинну кар'єру

Служба в армії та звільнення: Перші жорстокі дії та садистські нахили.

Робота в міліції: Здобуття навичок, які допомогли приховувати злочини.

Звільнення та переїзди: Формування ворожнечі до правоохоронних органів та перехід до серійних вбивств.

Активізація вбивств: Розширення діяльності, вдосконалення методів приховування слідів, зростання кількості жертв.

Судово-психіатрична експертиза у справі Сергія Ткача підтвердила його вміння розуміти і відповідати за свої дії. Експерти визнали його психічно здоровим, вважаючи, що його злочини виникли через індивідуально- психічні особливості, такі як егоцентризм, емоційна холодність, образливість, вразливість, мстивість та нездатність до довготривалих теплих відносин. Експерти також вказали на злобу, роздратованість і агресивність Ткача, а також його алкогольну залежність, яка, за їхньою думкою, сприяла перетворенню звичайної людини на серійного вбивцю

Етапи формування злочинної кар'єри.

1. Перші прояви садистських нахилів:

Госпіталь та звільнення в запас: Після госпіталю та звільнення працює інспектором з відлову собак, де проявляються садистські нахили.

2. Перехід до роботи в органах міліції:

Кисельовськ: Запрошений на службу в міліцію, стає негласним співробітником КДБ.

Карний розшук: Працює молодшим інспектором карного розшуку, закінчує курси експертів-криміналістів.

Криміналістична лабораторія: Приймає на себе криміналістичну лабораторію, вивчає анатомію людини та вбивства.

3. Перші серйозні злочини:

1979: Звільнений за фальсифікацію документів, починає мстити правоохоронцям та жінкам.

Крим: Перше вбивство дівчини, але тоді вирішив подзвонити на 02 і зізнатися, але передумав через співробітника.

4. Серія вбивств у Павлограді:

1984-1999: Переїзд до Павлограду, де вбиває багатьох дівчат. Першою жертвою стала 10-річна Оля Дмитренко.

Методи: Завжди використовував презервативи, забирав речі, щоб не залишати слідів, змінював зовнішність, застосовував заходи для знищення запахових слідів.

5. Переїзд до Запорізької області:

2000: Переїзд до Полог, де вбивство 9-річної Яни. Продовжує серію вбивств, ховаючи сліди.

6. Останні злочини та арешт:

2005: Вбиває кілька дівчаток, але одна з жертв виживає і дає опис. Затримання: У серпні 2005 року затриманий, вдома знайшли докази його злочинів.

7. Судовий процес та вирок:

Суд: Процес тривав майже рік, визнаний осудним, засуджений до довічного ув'язнення.

Жертви: Доведено епізоди щодо 37 жертв, з інших джерел – 40.

Основні персонажі та події:

Ліда: однокласниця, яка стала каталізатором для злочинів через нерозділене кохання та жест із книгою Достоевського.

Дівчата-жертви: Оля Дмитренко, Ольга Шувалова, Валя Осина, Ольга Топалова та інші дівчатка, яких вбивав.

Правоохоронці: не змогли відразу затримати Ткача, використовували насильство для отримання зізнань від невинних.

Інші засуджені: 14 невинно засуджених, зокрема 14-річний Яків Попович, який відбув 8 років ув'язнення.

4. Спеціалізація у злочинах та відповідність до характеру злочинця.

Основні види злочинів, які він здійснював:

Вбивства: Ткач спеціалізувався на вбивствах молодих дівчат і дітей. Його жертви були школярками. Він мав

особливий інтерес до дівчаток віком від 8 до 15 років, яких він зазвичай душив.

Згвалтування: Після вбивств Ткач згвалтовував тіла своїх жертв. Сексуальні злочини: Під час злочинів Ткач виявляв сексуальну агресію і жорстокість.

Підrobка документів та інші шахрайські дії: Ткач також відомий своєю участю в підrobці документів.

Розчленування тіл: У деяких випадках Ткач вдавався до розчленування тіл, що додатково ускладнювало ідентифікацію жертв та слідчі дії.

Фальсифікація доказів: Ткач, як колишній криміналіст, знав методи слідства і фальсифікував докази, щоб увести слідство в оману.

Відповідність характеру та поведінці злочинця:

Садистські нахили: Ткач виявляв садистські нахили з юних років, вбиваючи собак залізним прутом. Його задоволення від заподіяння страждань свідчить про глибокі психологічні відхилення.

Жорстокість і бездушність: Його злочини були надзвичайно жорстокими, що вказує на відсутність емпатії та глибоку психологічну травму, яка стала поштовхом до таких дій.

Високий рівень організації: Знання криміналістики та досвід роботи в міліції дозволяли Ткачу бути організованим та обережним у своїх діях. Він вміло приховував сліди злочинів і фальсифікував докази.

Маніпулятивність: Ткач використовував свої знання і навички для маніпуляції людьми та ситуаціями, що дозволяло йому довгий час уникати правосуддя.

Помста: Одним із головних мотивів Ткача була помста – як правоохоронцем, так і жінці, яка йому відмовила. Це вказує на глибоку особисту образу і бажання відновити свою владу та контроль.

Організована злочинна організація:

Сергій Ткач діяв один, використовуючи свої професійні навички та знання для вчинення і приховування злочинів.

Отже, Сергій Ткач був надзвичайно жорстоким і обережним злочинцем, який використовував свої знання криміналістики та

психології для вчинення серії жорстоких вбивств та зґвалтувань. Його злочини були мотивовані глибокими особистими образами та бажанням помститися. Його дії демонструють високу ступінь організації та маніпулятивності, що дозволило йому уникати правосуддя протягом багатьох років.

Профайлінг злочинця Сергія Ткача

Сергій Ткач демонструє кілька характерних рис, які можна класифікувати в межах соціологічного профайлінгу злочинця:

Жорстокість і безжалісність: Ткач скоював свої злочини протягом багатьох років, що свідчить про його холоднокрівність і нездатність відчувати співчуття до своїх жертв та, і сам він на себе казав в інтерв'ю, що він не людина, а звір, і для звіра саме жакливе це бути у клітці.

Систематичність і планування: Його дії були ретельно сплановані і організовані, що вказує на високий рівень самоконтролю і методичності.

Інтелектуальна хитрість: Він успішно уникав правоохоронців протягом тривалого часу, демонструючи здатність до маніпуляції і обману.

Три базові радикали

На основі курсу соціологічного профайлінгу злочинця можна виділити три основні радикали в поведінці Сергія Ткача:

Епілептоїдний радикал **Паранояльний радикал** **Шизоїдний радикал**

Гермес (бог хитрості та обману) **Арес (бог війни та насильства)**

Сергій Ткач проявляє риси епілептоїдного, паранояльного та шизоїдного радикалів. Його жорстокість і безжалісність, здатність до ретельного планування та маніпуляції, а також схильність до інтроверсії та відчуженості створюють комплексний образ злочинця. Ці характеристики дозволяють більш глибоко зрозуміти його поведінку і мотиви, що є важливим для ефективного соціологічного профайлінгу та подальшої роботи з такими особистостями.

Відображення біографії злочинця у ЗМІ. Стигматизація злочинця

Основні події:

Злочини та арешт: Сергій Ткач був арештований у 2005 році після тривалого періоду вчинення злочинів, які тривали майже два десятиліття. Його арешт став резонансною подією, яка одразу привернула увагу громадськості.

Суд та вирок: У 2008 році він був засуджений до довічного ув'язнення за вбивство понад 30 дівчат і молодих жінок. Судовий процес був широко висвітлений у ЗМІ, що ще більше закріпило його образ як жорстокого серійного вбивці.

Психічний стан: ЗМІ часто згадували про психічний стан Ткача, його спроби з'ясувати мотиви своїх вчинків та його поведінку під час слідства і суду. Це додатково підсилювало образ маніяка.

Образи, які використовуються у ЗМІ та літературі:

Жорстокий маніяк: Ткач зображується як неблаганний та безжалісний вбивця, який холоднокровно скоював свої злочини протягом багатьох років.

Психічно хворий: Його дії часто інтерпретуються як такі, що вказують на серйозні психічні розлади, що підкреслює його відмінність від нормальних людей.

Нелюд: Використання таких образів, як чудовисько чи нелюд, підкреслює його відчуженість від суспільства та моральних норм.

Стигматизація реальної людини

Згідно з теорією навішування ярликів, яка вивчає девіантну поведінку як результат соціальних реакцій, то можна побачити, що медіа створюють та підтримують образ злочинця. Сергій Ткач став об'єктом масової стигматизації, що підкріплювалось його злочинами та медійним висвітленням.

Стигматизація у ЗМІ вплинула не тільки на суспільне сприйняття Ткача, але й на його власну самооцінку. Образ звіра та маніяка закріпився у громадській свідомості, що підсилювало його власне бачення себе як відкинутого суспільством.

Біографічне зображення Сергія Ткача в ЗМІ мало на меті створити образ жорсткого і нещадного вбивці. Основні ЗМІ зосереджувалися на жахливих подробицях його злочинів, його

психологічному профілі та особистому житті. Це призвело до масової стигматизації як його особисто, як показує приклад Ткача, стигматизація злочинців є ефективним інструментом формування громадської думки. Це впливає не тільки на сприйняття правопорушника суспільством, а й на його власну самооцінку та подальшу поведінку. Повідомляючи про такі випадки в ЗМІ, важливо враховувати ці фактори, щоб уникнути несправедливого упередження та забезпечити об'єктивне та збалансоване висвітлення, щоб не обмовити безневинну людину, як наприклад це було з неправильно засудженими людьми.

Висновки та рефлексія відносно практики

Розглядаючи біографію Сергія Ткача через біографічний метод, ми можемо зробити кілька важливих висновків. По-перше, дитинство та молодість Ткача, мали труднощі та негативні впливи, через, що відіграли значну роль у формуванні його агресивної поведінки. Відсутність належного виховання, вплив вулиці та відчуття відчуженості сприяли його девіантному розвитку. По-друге, соціальні та психологічні фактори, включаючи відсутність підтримки та позитивних емоцій, поглиблювали його відчуття ізоляції та ненависті до суспільства. Це призвело до формування злочинного мислення та відповідної поведінки, яка пізніше проявилася у його страшних злочинах.

Рефлексія

Застосування біографічного методу виявилось складним через необхідність глибокого аналізу багатьох аспектів життя Ткача та пошуку причинно-наслідкових зв'язків між подіями його життя та його злочинною поведінкою. Легко було систематизувати відомі факти та використовувати існуючі теорії для пояснення його поведінки. Під час аналізу ми використовували думки літературних джерел, оскільки багато аспектів біографії Ткача вже були досліджені. Однак, спроба глибшого розуміння його психологічного стану та мотивації додала оригінальності до аналізу. Факти біографії є об'єктивними подіями, такими як дата народження, місце

проживання, вчинені злочини. А інтерпретація ж залежала від контексту, у якому ці факти розглядались. Наприклад, дитинство Ткача можна трактувати як головний чинник його майбутньої поведінки, тоді як інші можуть бачити це як менш значущу деталь або ми можемо сказати, що дитинство було складним, але головним чинником його майбутньої поведінки була нерозділена любов до однокласниці. Незважаючи на прагнення до об'єктивності, повністю уникнути стигматизації було важко. Сильний суспільний резонанс і емоційний заряд, пов'язаний із його злочинами, робили нейтральний підхід викликом. Найбільше мене вразило в роботі те, який вплив дитинство та соціальні ситуації мають на розвиток особистості. Випадок Ткача показує, що вплив дитинства може мати незворотні наслідки. Фатальними помилками Сергія Ткача можна вважати його відсутність належного виховання та підтримки. Вплив вулиці, відсутність позитивних моделей поведінки були основними умовами, що призвели Ткача до злочинного шляху. Мені сподобався біографічний метод тим, що він дозволяє глибше зрозуміти мотивацію та психологічний стан злочинця, допомагає виявити ключові фактори, що сприяли розвитку злочинної поведінки. Випадок Сергія Ткача демонструє, що раннє втручання до спеціалістів та підтримка можуть запобігти розвитку негативних сценаріїв.

Використані джерела та література:

1. Саїнчин, О.С., Барвенко В.К. Теорія та практика розвитку криміналістики в розслідуванні серійних вбивств в Україні та за кордоном. *Forensic Science 1* (2014): 111-117 (дата звернення: 20.06.2024).

2. Золотухіна І. Інтерв'ю с маньяком: «Я мстив ментам за то, что они не работают и никогда работать не будут». *Україна кримінальна*. URL: <https://cripo.com.ua/scandals/?p=43189/> (дата звернення: 20.06.2024).

3. Blogmayster. Чикатило, Ткач, Онопрієнко: темна історія України, 2024. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=HVjjQ3Cul2M> (дата звернення: 20.06.2024).

4. Брич, Л.П. Застосування практики Європейського суду з прав людини як джерела права для оцінки допустимості та

достовірності доказів у кримінальних провадженнях в Україні. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична.* 2, (2016): 253-266 (дата звернення: 20.06.2024).

5. Ковальський. Український серійний убивця Сергій Ткач, 2022. YouTube. URL: https://www.youtube.com/watch?v=VMC-b_r3clw (дата звернення: 20.06.2024).

6. Телеканал ICTV. Пологовський маньяк: ексклюзивное интервью кровожадного убийцы. *Больше чем правда*, 18.09.2017, 2017. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=5rCmp5CjZ6c> (дата звернення: 20.06.2024).

7. Криминалка. Ткач – павлоградский маньяк. Честный детектив: Маска смерти, 2016. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=qUXcYGIrOKU> (дата звернення: 20.06.2024).

За преступления маньяка ответили невинные

Сергей Ткач душегубствовал более 20 лет, убил 32 человека. Вместо него отсидели огромные сроки другие, один еще на зоне

1 **Валерий Коришун**

В 80-е годы — пять изнасилований в Павлограде, получил и отсидел 15 лет Валерия Коришун, после освобождения умер

2 **Владимир Светличный**

В 1989 году за разврат малолетних был арестован отец поппика от рук Ткача Оли Светличной — Владимир Светличный. Его зажалиписать явку с повинной на гибель дочери, но обвинение не успел предъявить — повесился в камере

3 **Яков Попович**

Убита Яна Попович, 7 лет, 23.09.2002. Пологи, отсидел 8,5 лет

4 **Виталий Каира**

Убита Оля Прищепа, 10 лет, 26.09.2003. Пологи, отсидел 4,5 года

5 **Максим Дмитренко**

Убита Светлана Старостенко, 17 лет, 24.09.2004. Пологи, сидит до сих пор

6 **Николай Демчук**

Изнасилована Илона К., 9 лет, 17.08.2003. Пологи, отсидел 4,5 года

7 **Николай Марусенко**

Нападение на Виталину К., 13 лет, 30.04.2004. Пологи, почти три года провел принудительно в психбольнице

Дзінж: Выпрощеностра Украины

«Сегодня» | Т.Т.

Розділ 10

Є.А. Полтавець,

науковий керівник М.А Лепський

Біографічний профайлінг Сергія Головкіна

Загальний біографічний опис

Прізвище та ім'я:
Головкін Сергій
Олександрович. Дата
народження: 26
листопада 1959 року.
Місце народження:
м. Москва, СРСР
(Росія).
Національність:
росіянин. Соціальний
статус: неодружений.
Освіта: вища.
Професійний шлях:
працював на іподромі,
згодом – зоотехніком
на Московському
кінному заводі №1.

Радянський та російський серійний вбивця, педофіл, садист, жертвами якого за матеріалами суду стали 11 хлопчиків у період між 1986 і 1992 роками. Усі вбивства, за винятком першого, вчинені на території Одинцовського району Московської області. До арешту отримав широку популярність під прізвиськом «Фішер». Більшість злочинів скоїв у підвалі власного гаражу, де вкрай жорстоко катував, гвалтував, вбивав своїх жертв та розчленовував їхні трупи. Засуджений до смертної кари і розстріляний у 1996 році.

Індивідуальний шлях, відносини у сім'ї, вплив вулиці.

Сергій Головкін народився 1959 року в Москві, з вродженим дефектом грудини. Батько страждав алкоголізмом,

мати, за спогадами слідчого прокуратури, була тихою, звичайною жінкою. Батьки розлучилися 1988 року.

В дитинстві часто хворів на застуду, бронхіт, неодноразово виникали кишкові інфекції, ентерити, диспепсії. Через його хвороби відвідування дитячих садків було ускладнено. Однією з головних проблем було розлучення з матір'ю, яку важко переносив. В першому дит. садочку через погане ставлення вихователем в Сергія були істеричні напади, нудота та проблеми із сечо виділенням.

За характером був спокійним, замкнутим, сором'язливим, завжди віддавав перевагу іграм на самоті. Батькам було дуже складно відправити його на вулицю грати з підлітками. Полюбляв гратись машинками, але грався довгий час лише однією, хоча мав багато інших видів машинок. З вище зазначених ознак, можемо бачити розвинення ранньої гіперфіксації.

Зі слів його батька: "його виховували згідно зі соціальними нормами: в сім'ї не було заведено показувати любов, публічних покарань або фізичних розправ не були присутні в виховному процесі Сергія». Як приклад коли Сергій бувши дитиною починав поводитись погано в трамваї, його батько виходив на дві зупинки раніше. Через це трьох річний дитині потрібно було вертатись додому самотужки поки він не зрозуміє, що так поводитись не треба.

З дитинства був прив'язаний більше до своєї матери, через це батько іноді ревнував та ображався. Як один з інцидентів довгий час батько насильно змушував Сергія приймати крижаний душ попри сльози та прохання самого Сергія припинити це. Мати не змогла терпіти це та через деякий час вступилась за свого сина та шляхом перемовин змогла досягти успіху в припиненні процедури. Через це в Сергія з'явилась травма приймати душ, навіть коли він був вже дорослим, після своєї роботи спокійно міг лягти в чисту постіль бувши брудним та спітнілим.

За спогадами однокласника Головкіна Армена Григоряна: «Сергій в старших класах був високий, міцний, при цьому сутулий і прищавий. Його зовсім не цікавили дівчата і взагалі щось інше». Інший однокласник згадував: «Дівчатам

подобалися хлопці добре одягнені і захоплені музикою. А він був сутулуватий, з прищами, і на нього ніхто не дивився»

Вчився добре, але без ентузіазму. Він був закритий у спілкуванні, його батьки не могли пригадати хоча б одного друга зі школи. Нічого не розповідав, коли приходив додому матері потрібно було "витягувати" якісь подробиці з життя Сергія. За словами батька він взагалі втратив з ним зв'язок, якщо раніше коли Сергій був ще дитиною, батько купляв йому іграшку і на фоні цього вони мають невеликі спільні інтереси, то зараз нічого такого немає.

Згідно із показанням Сергія, батька він взагалі вважав суворим та несправедливим до себе. Не підтримував свого сина, розповідав іншим людям об невдачах свого сина, спокійно міг почати жартувати та принижувати його, не слухав прохання свого сина зупинитись.

Займався музикою в школі, але лише рік, тому що самому Сергію це не сподобалось. У віці 10 років в нього з'являється сестра, яка хвора на шизофренію. Як зазначала потім вона, Сергій був неконфліктним та спокійний, проте спільних інтересів в них ніколи не було.

Під час допитів, підозрюваний зазначав, що не змінився з часів дитинства. Характеризував себе як: спокійний, впертий, наполегливий, чутливим до образ, фантазер. Мав змінну поведінку, в школі був слухняним, а вдома навпаки міг сперечатись та бути неслухняним, більше сперечався з жінками, уникав суперечки з батьком.

У віці 13 років почав багато палити, через що отримав прізвисько «Курець». Не цікавився протилежною статтю і навіть не намагався зустрічатися з жінками. Згодом почав мастурбувати, уявляючи, як він займається зі своїми однокласниками статевим актом, мучив їх. Іноді фантазував себе в ролі піонерів-героїв з літератури, яких катували нацисти.

Згодом у Головкина з'явився інтерес до коней, він неодноразово відвідував кінні заводи. Батьки не схвалили бажання сина працювати там, особливо батько, який після цього став ще більше цькувати сина.

У 1977 році вступив до Тимірязевської сільськогосподарської академії, яку закінчив 1982 року. Завдяки характеристики

Головкіна під час навчання в академії ми можемо побачити, що він проявив себе добре: був здібним та завжди все встигав. Н 4-му курсі був косморгом групи, його одногрупники поважали його. В 1982 році пройшов військові збори, після чого він отримав звання лейтенанта запасу. Як зазначив Сергій, завдяки кінному захопленню його садистські фантазії відійшли на другий план.

Під час навчання був жорстоко побитий компанією хуліганів. Зі слів самого Сергія, саме ця подія стала поворотною в його житті. Хоч під кінець навчання фантазії не залишили його, проте він розумів, що це погано і не досить нормально. Він вирішив з цим боротись, навіть він мав успіхи. І ось настав цей поворотний день в його житті, через побиття в нього з'явилися більш рішуче бажання вбивати та знущатися. Він хотів помсти, але не зміг знайти тих підлітків, через це під його ніж почала потрапляти будь-яка людина. На фоні цих переживань фантазування садистського характеру посилювалися і завжди супроводжувалося актами мастурбації. Головкін уявляв, як розправляється з кривдниками, гвалтує їх і вбиває. Під час садистських фантазій у Головкіна виробився образ ідеальної жертви – худенького, чорнявого хлопчика не старше 15 років, товариського, схильного до пошуку пригод.

Після закінчення академії він влаштувався працювати на іподром, потім зоотехніком на Московському кінному заводі №1. Попри те, що до цього часу зовні став симпатичним або навіть красивим чоловіком, до жінок інтересу не проявляв. Його характеризували як неохайного, замкнутого. Не вживав алкоголь, не був грубим та вимогливим, проте все так само був чутливим та сприймав критику досить близько.

Завжди сторонився жінок, у спілкуванні з ними він був безініціативним та намагався уникати прямих контактів. Через це жінки вважали його представником ЛГБТ. У роботі був безвідмовним та ідейним, наприклад, під час процесу штучного запліднення кобили він затримував руку в прямій кишці, в процесі співав пісні.

Етапи формування злочинної кар'єри.

Сергій Головкін почав свою злочинну діяльність у 1984 році, коли скоїв свій перший злочин. Протягом наступних десяти років він вчинив серію жорстоких вбивств, які характеризувалися особливою жорстокістю і садизмом. Його жертвами ставали підлітки та молоді люди, яких він піддавав тортурам перед убивством. Серія злочинів завершилася в 1992 році, коли Головкін був заарештований і засуджений до смертної кари.

Спроби вбивств

Ще дитиною він спіймав дворову кішку та намагався розробити її голову камінням, проте не зміг закінчити і через це кішка змогла втекти.

У 1982 році Головкін вирішив втілити свої збочені фантазії в реальність. Того ж року він спробував заманити у ліс 13-річного хлопчика, але той втік. Наступного разу він спробував накинутися на 14-річного підлітка, але і той злякався і втік [2].

Перший злочин скоїв 21 червня 1984 року. З 1982 року він неодноразово обстежував піонерський табір «Романтик». Побачивши за межами табору 14-річного підлітка Андрія Мініна, який залишив табір, щоб попалити, Головкін, погрожуючи ножом, повісив хлопчика на дереві, але пізніше зняв, вирішивши, що жертва померла. Однак хлопець вижив і місяць провів в лікарні. Також у нього залишився слід від мотузки на шиї. У 1993 році що вижив упізнав Головкіна [2].

"Статеве задоволення я отримав у той момент коли почав його душити, при підготовці до цього акту і сам процес мене порушили, я зачекав. Вирішивши, що дитина мертва, я спустив її на землю і зняв з неї одяг" – коментар Сергія про процес [1].

12 травня 1986 року, майже за місяць першого вбивства, Головкін вирішив вбити одного зі знайомих йому хлопців, який любив кататися на конях. Він вирішив заманити у ліс 14-річного Олега Паська, розповівши йому про скаרב в лісі. Зустрівшись, Головкін зав'язав хлопцю очі та повів у ліс. Зв'язав йому ззаду руки, посадив на пень та зібрався вбити, однак перед цим запитав у підлітка, чи розповідав він комусь про їхню зустріч. Підліток, запідозривши недобре, сказав, що про зустріч знає

його матір. Головкін злякався, що зможе потрапити під підозру, тому визволив хлопця і вони разом пішли з лісу. Однак після цього випадку Головкін неодноразово пропонував Олегу піти з ним у ліс, але той відмовлявся. За декілька років вже дорослий Олег Пасько дав інтерв'ю журналістам про той випадок.

У період з 1987 по 1988 роки Головкін запрошував до себе у квартиру декількох підлітків до 16 років і пропонував їм спирт. Одного разу він спробував зґвалтувати 17-річного Ігоря, коли той спав у нього в ліжку. Однак підліток прокинувся і помітив, що Головкін лежить поруч із ним на ліжку голим і торкається його статевого члена. Оскільки Головкін перестав вбивати в лісі, він спробував здійснювати злочини у себе у квартирі.

У червні 1990 року, коли Головкін вже здійснив три вбивства і мав готовий підвал в гаражі, він неодноразово намагався вбити знайомого йому хлопчика Романа. Одного разу вони вирішили пограбувати склад, але не вийшло, адже грабувати було нічого. Причина, за якою Головкін так і не вбив підлітка, невідома.

Початок серії вбивств

Перше вбивство скоїв у квітні 1986 року. Вийшовши з електрички на станції Катугар Савеловського напрямку, пройшов в лісовий масив, де познайомився з п'ятнадцятирічним Андрієм Павловим, потім, погрожуючи ножем, забрав у ліс, зґвалтував, задушив і поглумився над трупом.

Друге вбивство – липень 1986 року. Підкарауливши у піонертаборі «Зоряний» (с. Угрюмов, Одинцовський район) дванадцятирічного Андрія Гуляєва, Головкін, погрожуючи ножем, зв'язав його, відвів у ліс, зґвалтував, потім задушив. Після чого піддав труп різним маніпуляціям (відрізав статеві органи, голову, розрізав черевну порожнину, вилучив внутрішні органи) [2].

Через чотири дні після вбивства Гуляєва в Одинцівському районі був знайдений труп шістнадцятирічного підлітка. На його тілі нарахували 35 колото-різаних ран. Труп був розчленований. Пізніше Головкін не визнав своєї провини в даному епізоді, і він не фігурував в суді [2].

У 1988 році Головкін придбав автомобіль ВАЗ-2103 бежевого кольору. З його допомогою в 1989 році він здійснив третє доведене вбивство.

Далі в 1990 році в своєму гаражі обладнав підвал, де з серпня 1990 по вересень 1992 року вбив вісьмох підлітків у віці від 10 до 15 років, в тому числі двічі по декілька чоловік відразу.

У матеріалах кримінальної справи наводився опис такого епізоду: У вересні 1992 року Головкін згвалтував і вбив відразу трьох хлопчиків, яких заманив до себе в гараж, запропонувавши здійснити крадіжку зі складу. Останнього з них Головкін катував і гвалтував 12 годин, після чого повісив і пішов на роботу.

Спеціалізація у злочинах та відповідність до характеру злочинця

Основні види злочинів, здійснені Сергієм Головкіним

Сергій Головкін був відомий як серійний вбивця, що діяв у Росії в кінці 1980-х і на початку 1990-х років. Його злочини характеризувалися особливою жорстокістю, садизмом та ретельним плануванням. Основні види злочинів, які він здійснював, включають:

Серійні вбивства:

Головкін здійснив численні вбивства, які були надзвичайно жорстокими та садистичними. Він полював на молодих хлопців, переважно підлітків, яких катував перед убивством.

Відомо, що він вбив щонайменше 11 хлопців у віці від 10 до 16 років.

Вбивства супроводжувалися тривалими тортурами, що включали сексуальне насильство.

Катування та сексуальне насильство:

Перед вбивством Головкін катував своїх жертв, використовуючи різні засоби для нанесення болю.

Сексуальне насильство було одним із елементів його злочинів, що вказує на глибоку психологічну патологію.

Планування та маскування злочинів:

Головкін ретельно планував свої злочини, вибираючи місця, де міг би безперешкодно здійснювати свої дії.

Він намагався маскувати сліди своїх злочинів, аби ускладнити їх розслідування.

Організована злочинна організація

На відміну від багатьох інших серійних вбивць, Сергій Головкін діяв поодиноч і не належав до жодної організованої злочинної групи. Це підкреслює його індивідуальні психопатичні нахили і самодостатність у здійсненні злочинів. Його злочини не мали жодної економічної чи політичної мети, що характерно для організованих злочинних груп.

Основним мотивом його дій були психологічні та сексуальні девіації.

Відповідність характеру та поведінці злочинця

Сергій Головкін демонстрував усі ключові риси серійного вбивці з психопатичними нахилами.

Психопатичні риси:

Відсутність емпатії та співчуття до жертв.

Високий рівень агресії і схильність до садизму.

Егоцентризм і бажання домінувати.

Антисоціальна поведінка:

Проблеми у соціальних взаємовідносинах з дитинства.

Конфлікти в сім'ї та ізоляція від суспільства.

Схильність до порушення соціальних норм та правил.

Комплекс неповноцінності:

Прагнення компенсувати почуття неповноцінності через жорстоке поводження з жертвами.

Потреба у контролі і підкоренні інших.

Ретельне планування:

Головкін ретельно планував свої злочини, вибираючи час і місце для їх здійснення, що вказує на високий рівень обдуманості та підготовки.

Використовував різні засоби для нанесення болю, що вказує на садистичний характер його злочинів.

Головкін також мав психічні відхилення, що сприяли розвитку його злочинної поведінки. Його злочини були вираженням глибоких психологічних проблем, зокрема невпорядкованих агресивних імпульсів та сексуальних девіацій.

Ці характеристики є типовими для серійних вбивць з високим рівнем психопатії.

Профайлінг злочинця

Сергій Олександрович Головкін (1959-1996) був російським серійним вбивцею, який діяв під псевдонімом "Фішер". Його злочини, здійснені в період з 1986 по 1992 роки, вразили громадськість своєю жорстокістю та садизмом. Головкін був засуджений за вбивства щонайменше 11 хлопців у віці від 10 до 16 років. Він був одним із небагатьох серійних вбивць в Росії, страчених за свої злочини.

Психопатія та садизм:

Головкін мав явні психопатичні риси, такі як відсутність емпатії, холоднокровність, та патологічну брехливість.

Його злочини супроводжувалися садистичними методами катування та сексуальним насильством, що вказує на глибокі психологічні відхилення.

Проблеми в соціальних взаємовідносинах:

В дитинстві та юності Головкін був соціально ізольованим, мав проблеми у спілкуванні з однолітками та конфлікти у родині.

Схильність до усамітнення та замкнутості підштовхнули його до розвитку девіантної поведінки.

Ретельне планування злочинів:

Він ретельно планував свої дії, вибираючи ізольовані місця для вчинення злочинів, що ускладнювало роботу правоохоронців.

Використовував різноманітні методи катування, які детально продумував.

Три базові архетипи

На мою думку головними архетипами в Сергія є шизоїдний, паранойяльний, тривожний.

Як ми вже побачили Сергій дуже чутливий та досить закрита людина. Йому куди легше бути на самоті ніж в компанії друзів. Він спокійно може спілкуватись на теми про коней. Він був досить незграбним та вдома був безлад

Головними архетипами в нього є набутий Гефест , спалах Прометея, на мій погляд через його загони - Посейдон.

Він був достатньо потайним, досить тривожним з приводу своєї зовнішності. Його інтерес до коней символізує, про його волю емоціям. Як ми пам'ятаємо, що в Посейдона один з символів є кінь. Закрита людина, досить глибока, але коли дає волю емоціям то досить жорстока та руйнівна. В нього було важке дитинство, відчував себе "нелюбий син", суперечки з батьком він уникав.

Йому важко було знайомитись за хоч якимось контактувати з жінками. Навіть в жарт ніколи «не підкатував до дівчат». Він став професіоналом у візькій спеціальності.

Відображення біографії злочинця у ЗМІ. Стигматизація злочинця. Основні події та образи у ЗМІ

Висвітлення злочинів та арешту:

Арешт та розкриття злочинів Сергія Головкина: ЗМІ широко висвітлювали момент арешту Сергія Головкина у 1992 році. Його злочини, що включали численні вбивства дітей та підлітків, привернули увагу громадськості через свою жорстокість та тривалість.

Образ "Фішера": Прізвище "Фішер", яке він отримав за свої звірячі злочини, часто використовувалося у заголовках статей. Це прізвище підкреслювало його методи полювання на жертви, подібні до риболовлі, що додавало елемент жаху до його образу в очах громадськості.

У ході слідства на одному з допитів знайомий однією з жертв розповів, як зустрів чоловіка, який представився Фішером і мав татування на правій руці у вигляді кинджала, обвитого змією, і написи «Фішер». Згодом з'ясувалося, що це була фантазія підлітка, проте слідство довго розробляло неправдиву зачіпку, і кличка «Фішер» міцно закріпилася за маніяком, чутки про якого почали швидко поширюватися Москвою і Підмосков'ям. Широкий резонанс змусив Головкина на час припинити вбивства.

Судовий процес та вирок.

Судовий процес над Головкиним відбувся як один із найбільш резонансних судових процесів у Росії. ЗМІ докладно висвітлювали кожен етап судового процесу, включаючи

свідчення постраждалих родин та експертів, які аналізували його психічний стан.

Вирок про смертну кару, який було винесено Головкіну, отримав значний резонанс у ЗМІ. Висвітлення цього моменту підкреслювало суворість покарання для такого небезпечного злочинця.

Версію про маніяка взяли в розробку після вбивств в Дмитрівському і Одинцовському районах у 1986 році. Двічі слідчі відвідували Московський кінний завод №1, де працював Головкін. Однак обидва рази вони так і не вийшли на Головкіна, московська прописка якого допомогла уникнути підозри. Слідство припускало, що розшукуваний маніяк є місцевим.

5 жовтня 1992 року, через три тижні після вбивства, трупи останніх трьох жертв були виявлені грибниками. Встановивши особи загиблих, слідчі відвідали школу, де ті навчалися. Один з однокласників під час допиту вказав на Сергія Головкіна як на людину, що підвозила його і трьох останніх, одночасно убитих хлопчиків 14 вересня 1992 року від станції Жайворонки. За його словами, Головкін в той вечір натякнув на можливість вчинення пограбування. На наступний день свідок не зміг поїхати з друзями в Москву, і маніяк, що чекав в машині поблизу станції, умовив трьох хлопчиків пограбувати кіоск, зовсім забувши, що за день до цього підвозив ще одного хлопчика.

За Головкіним організували стеження. 19 жовтня 1992 його затримали. Для Головкіна це було несподіванкою, однак на допиті він вів себе спокійно і провину заперечував. Слідчі Костарев і Бакін вирішили відпустити Головкіна, встановивши при цьому за ним негласний нагляд. Але черговий міліціонер, порушивши наказ, посадив Головкіна в одиночну камеру. Ніч він провів на самоті, а вранці 20 жовтня попросився на допит і зізнався в останньому потрійному вбивстві. 21 жовтня 1992 року його гараж обшукали і, спустившись у підвал, виявили докази: дитячу ванночку зі згорілою шкірою і кров'ю, одяг, речі вбитих тощо.

Головкін зізнався в 11 епізодах і докладно показав слідчим місця вбивств і поховань. З 11 жертв не були знайдені останки лише одного хлопця, вбитого в серпні 1990 року – його череп Фішер зберігав у підвалі, але потім викинув. Під час

слідства поводився спокійно, монотонно розповідав про вбивства, іноді жартував.

Психологічний портрет.

ЗМІ звертали увагу на його психопатичні та садистичні нахили. Часті інтерв'ю з психологами та кримінологами допомагали формувати образ Головкіна як людини з важкими психічними розладами, що підсилювало його демонізацію.

Культурні та літературні образи.

Документальні фільми та книги. Про Головкіна було створено декілька документальних фільмів та написано книги, які розповідали про його злочини та життя. Ці матеріали ще більше підсилювали його образ як одного з найжорстокіших маніяків в історії Росії.

Аналогії з іншими відомими злочинцями: У літературі та ЗМІ Головкіна часто порівнювали з іншими відомими серійними вбивцями, такими як Андрій Чикатило, що додавало до його образу ще більше жаху та негативної слави.

Стигматизація злочинця

ЗМІ створили навколо Головкіна образ монстра та садиста, що формувало негативне ставлення до нього та популяризувало образ злочинця. У ЗМІ відбувалося «демонізація» злочинця, замість розгляду злочинної діяльності та психологічного захворювання людини.

Негативний контекст. Будь-яка згадка про Головкіна в ЗМІ супроводжувалася виключно негативним контекстом, що підсилювало його стигматизацію як абсолютного зла, що мало за мету сенсаційність та паніку.

Вплив на суспільство

Формування суспільної думки. У цьому контексті: ЗМІ активно формували суспільну думку про Головкіна як про особу, яка не заслуговує на будь-яке розуміння та формувало образ «абсолютного зла», «романтизації зі знаком мінус», що впливало на сприйняття схожих випадків у майбутньому.

Страх та недовіра. Образ Головкіна сприяв зростанню страху та недовіри в суспільстві, особливо до осіб з подібними психічними розладами або кримінальним минулим.

Стигматизація близьких та вплив на родину. Родина Головкіна також зазнала стигматизації через суспільну

асоціацію з його злочинами. Їх часто вважали частково винними або співучасниками, що ускладнювало їхнє життя після арешту Головкина.

Висновки та рефлексія.

Під час вивчення біографії Сергія Головкина, ми бачимо як його психіка та соціалізація руйнувалась з кожним роком. Все через булінг зі сторони батька, відсутність емотивного спілкування та не достатньої кількості відвертих етичних розмов. Потім ми бачимо як він боровся зі своїми фантазіями і ось наступив день X, а саме коли його побили, після цього «триггеру» він більше не захотів вести нормальний спосіб життя. Було важко застосовувати біографічний метод через недостатню кількість інформації. Разом з тим, біографічний метод надав можливість проаналізувати психобіографію серійного вбивці.

Використані джерела та література:

1. Faust21century. Последний маньяк СССР | Сергей Головкин | Удав | Кем был серийный убийца? Сериал Фишер, 2023. YouTube.
2. Sergey Golovkin, the Fisher, the Boa | The Scare Chamber. The Scare Chamber. URL: <https://www.thescarechamber.com/sergey-golovkin-the-fisher-the-boa/>.
3. The Scare Chamber. (n.d.). Sergey Golovkin: The Fisher & The Boa. URL: <https://www.thescarechamber.com/sergey-golovkin-the-fisher-the-boa>.
4. Toates, F., & Coschug-Toates, O. (2021). Understanding Sexual Serial Killing. Cambridge University Press. URL: https://assets.cambridge.org/97810090/45681/frontmatter/9781009045681_frontmatter.pdf
5. Bandura, A. (1973). Aggression : A Social Learning Analysis. New Jersey : Prentice-Hall. 390 p.

Дитяче фото С. Головкіна [2]

Доросле фото С. Головкіна [2]

Розділ 11

С.Г. Обілець,

науковий керівник М.А.Лепський

Біографічне профілювання Мануеля Нор'єгі

1. Загальний біографічний опис

Мануель Нор'єга (народився 11 лютого 1934, Панама-Сіті, Панама – помер 29 травня 2017, Панама-Сіті) – панамський воєначальник, командувач Панамськими силами оборони, який був де-факто правителем Панами з 1983 по 1989 рік. Він ніколи не був президентом Панами, натомість правив як необраний військовий диктатор через маріонеткових президентів. Був позашлюбним сином дрібного клерка, ріс без матері, батько вихованням сина майже не займався. Однак Мануель закінчив середню школу і медичний факультет Панамського університету. Але професія лікаря йому не сподобалась і він вступив у Чилі до військового училища «Чорільйос», яке закінчив в 1962 році. (Існує певна суперечка щодо того, коли він народився, оскільки сам Нор'єга повідомляє про свій рік народження як 1934 і 1936 роки, а в юридичних документах вказується як 1938 рік; більшість некрологів Нор'єги повідомляють, що він помер у віці 83 років) [1].

2. Індивідуальний шлях, відносини у сім'ї, вплив вулиці

Повернувшись до Панами, він отримав звання підлейтенанта Національної гвардії та дислокувався в Колоні, де піднявся по кар'єрній драбині та познайомився з капітаном Омаром Торріхосом. Нор'єга брав участь у військовому перевороті, який повалив уряд Арнульфо Аріаса та проклав шлях для приходу Торріхоса до влади. Нор'єга зіграв важливу роль у розгромі пізнішої спроби державного перевороту з поваленням Торріхоса. За свою лояльність Нор'єга отримав звання підполковника і був призначений начальником військової розвідки, на цій посаді він встановив контакти з розвідувальною службою США [1].

Мануель Норьєга. Джерело: <https://www.theguardian.com/world/2017/may/30/general-manuel-noriega-feared-panamanian-dictator-cia-asset>

3. Етапи формування злочинної кар'єри

Його допомога адміністрації Річарда Ніксона – допомога, наприклад, у звільненні двох екіпажів американського вантажного судна з Гавани – була забарвлена постійними повідомленнями про його причетність до торгівлі наркотиками. Як голова розвідувальної служби Панами, Норьєга також був відомий тактикою залякування та переслідування, яку він використовував проти опозиційних груп та їхніх лідерів; до кінця 1970-х років він вважався людиною, яку найбільше боялися в Панамі. Коли Торріхос загинув в авіакатастрофі в 1981 році, Норьєга змагався з іншими військовими та цивільними лідерами, щоб отримати перевагу. У 1983 році він став наступником командування Національної гвардії, об'єднав збройні сили в Сили оборони Панами і присвоїв собі звання генерала. Звинувачення проти Нор'єги висунуто в середині 1980-х років через події, пов'язані з відвертим і жорстоким убивством Уго Спадафори, гучного противника. Подальші докази відмивання грошей, отриманих від наркотиків, і продажу обмежених американських технологій і інформації призвели до

неминучого конфлікту з урядом США, особливо в світлі неминучої передачі влади, узгодженої в Договорі про Панамський канал. У 1989 році Нор'єга скасував президентські вибори і спробував правити через маріонетковий уряд [1].

4. Спеціалізація у злочинах та відповідність до характеру злочинця

Хоча Нор'єга допомагав у досягненні цілей зовнішньої політики США під час адміністрації Картера, він також глибше залучився до зростаючої торгівлі кокаїном. У 1979 році Нор'єга почав бізнес з найбільшою експортери кокаїну, колумбійський Медельїнський картель, знаменитий очолюваний Пабло Ескобаром. Нор'єга вже був бере участь у зростаючих можливостях відмивання грошей, які надаються в Панамі, і через зв'язок з а Кубинсько-американський бухгалтер Рамон Мілліан Родрігес, який проживає в Маямі, почав робити те саме для провідних члени Медельїнського картелю через Міжнародний банк кредиту та торгівлі (BCCI). На зустріч у Панама-Сіті, організовану панамськими банківськими зв'язками Родрігеса, колишнім державним міністром, Генрі Форд за гнучку плату Нор'єга погодився надати «повну армійську охорону» від п'ятдесяти до ста мільйонів доларів готівки, які Картель щомісяця ввозив до Панамі. Відносини Нор'єги з Торріхоса і його важлива посада керівника розвідки дала йому майже неперевершену владу в Панамі, за винятком самого Торріхоса. Так само, як і у випадку зі США, Нор'єга також погодився продати інформацію про картель. Нор'єга не зміг задовольнити усі вимоги картелів щодо розвідки, але він надав їм знання про берегову охорону патрулів, їхні радіочастоти, поточні операції та навіть імена активних агентів УБН та ЦРУ. Картель також отримав доступ до панамських політичних активів, таких як панамські паспорти та дипломатичні активи посилок. Під Торріхосом, Нор'єга комфортно працював у тіньовому світі, заробляючи гроші на революційних рухах, боротьбі Сполучених Штатів з комуністами та торгівлі наркотиками [6, ст. 31].

Протягом 1970-х і 1980-х років Нор'єга міг маніпулювати політикою США щодо своєї країни, вміло накопичуючи майже абсолютну владу в Панамі. Зрозуміло, що кожна державна установа США, яка мала стосунки з Нор'єгою, закривала очі на його корупцію та торгівлю наркотиками». Нор'єга дозволив заснувати «першу в півкулі нарко-клептократію».

Коли згодом Нор'єга розпочав жорстоку хвилю репресій, погрожував американському персоналу, який охороняв Панамський канал, і оголосив «стан війни» зі США, Буш накинувся. Економічні санкції та тиха дипломатія зазнали поразки. Контроль над стратегічно й економічно важливим каналом опинився під загрозою. А Нор'єга знав занадто багато. Надаючи підтримку зовнішній політиці Рейгана, Нор'єга зміцнив свої зв'язки з Медельїном Картель. У 1982 році деякі з партнерів Нор'єги у збройовому бізнесі, такі як Карлтон і Сезар Родрігес, почали перевозити кокаїн з Панами від імені картелю Медельїн з відома Нор'єги. У 1988 році Карлтон дав свідчення підкомітету з питань тероризму, наркотиків і міжнародних відносин Комітету Сенату з міжнародних відносин Операції під головуванням сенатора Джона Керрі, що в 1982 році, вилітаючи з Панами, «Ескобар запропонував заплатити Нор'єзі від 30 000 до 40 000 доларів США за вантаж кокаїну» [6, с. 38].

Нор'єга брав участь у військовому перевороті, який повалив уряд Арнульфо Аріаса та проклав шлях для приходу Торріхоса до влади. Нор'єга зіграв важливу роль у розгромі пізнішої спроби державного перевороту з поваленням Торріхоса. За свою лояльність Нор'єга отримав звання підполковника і був призначений начальником військової розвідки, на цій посаді він встановив контакти з розвідувальною службою США.

У грудні 1989 р. Буш наказав генералу Коліну Пауелу, тодішньому голові Об'єднаного комітету начальників штабів, розпочати операцію *Just Cause*, надіславши 26 000 військово-службовців для вторгнення до Панами для відпрацювання «доктрини переважаючої сили» Пауелла, яка наступного разу була застосована через два роки. У першій війні в Перській затоці. Вторгнення закінчилося швидко і відносно безкровно, хоча кількість загиблих серед цивільного населення в районі Чоррільо є спірною. Проамериканський уряд було встановлено належним чином, і Нор'єга був схоплений після дивної облоги посольства Ватикану в місті Панама, де він шукав притулку. Американська армія використовувала гучномовці, включаючи постійний шквал гучної рок-музики у сторону комплексу, доки Нор'єга (і папський нунцій) більше не витримали. Проігнорували вимоги судити його в Панамі, «останнього диктатора»

Латинської Америки було екстрадовано. Крім порушення прав людини та безпеки, Буш-старший мав багато особистих причин хотіти, щоб Нор'єга був усунений [2]. Як директор ЦРУ під час правління Рональда Рейгана до 1988 року, Буш-старший був причетний до часто незаконних таємних втручань у громадянські війни в Сальвадорі та Нікарагуа. У цей період Нор'єга, який піднявся до глави панамських сил безпеки, став високооплачуваним інформатором і «активом» ЦРУ.

Затримання Нор'єги у грудні 1989 року

Нор'єга допомагав США боротися з кубинським і, відповідно, радянським впливом у регіоні. Він діяв як посередник із підтримуваними США контрповстанцями, які боролися проти лівого уряду Даніеля Ортеги, а також з урядом і повстанцями Сальвадору. Ескадрони смерті, випадкові вбивства та тортури характеризували ці вбивчі конфлікти. Нор'єга також був тісно пов'язаний з колумбійським медельїнським наркокартелем Пабло Ескобара.

Кошти від наркоторгівлі використовували для купівлі зброї, оплати праці бійців та субсидії державних чиновників. Пізніше Нор'єга заявив, що саме його відмова допомогти підполковнику Оліверу Норту постачати зброю для повстанців-

контра в Нікарагуа стала причиною рішення США звільнити його. Протягом 1970-х і 1980-х років Нор'єга міг маніпулювати політикою США щодо своєї країни, вміло накопичуючи майже абсолютну владу в Панамі. Зрозуміло, що кожна державна установа США, яка мала стосунки з Нор'єгою, закривала очі на його корупцію та торгівлю наркотиками». Нор'єга дозволив заснувати «першу в півкулі нарко-клетократію» [5].

Після семимісячного судового розгляду федеральний суддя Маямі Вільям М. Хувелер засудив скинутого панамського лідера Мануеля Нор'єгу до сорока років ув'язнення за вісьмома пунктами звинувачення в торгівлі наркотиками, відмиванні грошей і рекеті. Суддя спочатку відмовив Нор'єзі у статусі військовополоненого, але його адвокат Френк А. Рубіно зрештою виграв суперечку, що означало, що його ув'язнили у в'язниці мінімального режиму. Через два десятиліття Нор'єга був ненадовго екстрадований до Франції, щоб постати перед судом, а потім повернувся до Панами в 2011 році, де він залишався ув'язненим до своєї смерті в 2017 році [4].

5. Профалінг злочинця

Мануель Нор'єга це типовий диктатор однієї з бананових республік у Північній Америці, який був “вирощений” ЦРУ для політичних ігор під час Холодної війни між США та сср. Нор'єга виступав так званою “маріонеткою” у руках Заходу, але коли він відчув смак влади та безкарності, та пустився берега.

Три базові радикали Мануеля Нор'єги:

Паранояльний радикал:

Травма: Відчуття постійної загрози і змов проти нього.

Захист: Підозрілість, недовіра до інших, створення складних систем безпеки.

Характеристики: Глибока недовіра, схильність до конспірацій, підозрілість до всіх оточуючих.

Специфіка поведінки: Прагнення контролювати кожен аспект життя і управління, часті репресії та чистки в уряді і армії.

Мануель Нор'єга

Джерело: <https://www.britannica.com/biography/Manuel-Noriega>

Епілептоїдний (збудливий) радикал:

Травма: Відчуття нестабільності і необхідність жорсткого контролю.

Захист: Жорсткість, агресія, прагнення до порядку через репресії.

Характеристики: Схильність до жорстких заходів, відсутність терпимості до опозиції, жорстке керівництво.

Специфіка поведінки: Використання сили і репресій для підтримання порядку, агресивна реакція на будь-яку загрозу.

Істероїдний радикал:

Травма: Потреба визнання і влади.

Захист: Харизматичність, маніпулятивність, прагнення до слави.

Характеристики: Демонстративність, прагнення до уваги, вміння переконувати і маніпулювати.

Специфіка поведінки: Використання харизми для здобуття підтримки, маніпулювання громадською думкою і союзниками.

6. Відображення біографії злочинця у ЗМІ. Стигматизація злочинця

Ось що пише Джон Лі Андерсон, журналіст видавництва The New Yorker, після інтерв'ю з Мануелем Нор'єгою: “У розлогодному інтерв'ю, яке я мав з ним у вересні 2015 року, першій розмові Нор'єги з журналістом за багато років, він показав, що він грубий, хитрий і часто з гумором співрозмовник. У той час він перебував у в'язниці в Панамі, і він висловлював нерозкаяну гордість за свою минулу кар'єру військового лідера країни, але він був сумним щодо своєї спроби протистояти супердержаві США, сухо сказавши, що це «не те, що я зроблю знову». Нор'єга був у червоній сорочці та червоній бандані на шиї. За його словами, він хворів на застуду, і трохи нахилився набік — результат інсульту, — але його коротке, жорстке волосся все ще було чорним, обличчя з квадратними щелепами, а шкіра така ж ряба, як і раніше. старі погані часи, коли його політичні опоненти називали його “Кара де Пінья” — Ананасове обличчя. Нор'єга сказав, що його стосунки з Ленглі почалися після зірваної спроби державного перевороту проти Торріхоса, яку, як він стверджував, було спровоковано ЦРУ. Він сказав, що це була ідея Торріхоса, щоб він, як його найбільш довірена людина, підтримував відкриту лінію зв'язку з Агентства, щоб запобігти майбутнім спробам. Коли я запитав Нор'єгу, як, незважаючи на його зв'язок з ЦРУ, він також зумів бути дружнім з Фіделем Кастро, він стверджував, що це американці підбурили ці стосунки. «Вони хотіли відкрити лінію зв'язку з Фіделем», — просто сказав він і погодився. Коли я запитав Нор'єгу, чи це правда про нього та Ескобара, він заперечив це, але визнав, що дозволив колумбійським наркоторговцям відмивати свої гроші в панамських банках — тому що американці просили його про це. "Вони хотіли стежити за грошима", — сказав він. Це було сказано наче напівправдиво.

У 1985 році панамський революціонер на ім'я Уго Спадафора вийшов із нікарагуанських джунглів, щоб сказати кожному, хто хотів його слухати, що його наступна битва буде проти Нор'єги. Спадафора був надзвичайно красивим чоловіком, колишнім лікарем із відомої панамсько-італійської родини, який раніше воював як партизан проти колоніальної Португалії в

Африці, а потім із сандіністами в Нікарагуа. Одного разу того ж року я зустрів Спадафору в готельному номері в Коста-Ріці, де він кілька годин різко говорив, намагаючись переконати мене, що Нор'єга – відвертий злочинець і торговець наркотиками, якого слід усунути від влади.

Незабаром після нашої розмови, коли він повертався до Панами, Спадафора був силоміць виведений з автобуса двома бійцями Національної гвардії, які відвели його і, мабуть, після катувань, відрізали йому голову ножом. Нор'єга заперечував будь-яку причетність до вбивства, але мало хто в це вірив. У 2015 році я запитав Нор'єгу про вбивство Спадафори. Він сказав мені, уважно дивлячись і знизуючи плечима, що він не мав до цього жодного відношення, і що, в усякому разі, він не міг мати, тому що він був «у поїзді до Лондона» в той час. Трохи шокований привидним алібі Нор'єги, я запитав, чи не намагалися деякі з його підлеглих зробити йому «непрощану послугу», позбувшись Спадафори. Нор'єга посміхнувся на це. Він сказав мені: «В цьому не було нічого такого романтичного», і припустив, що його люди вбили Спадафору не тому, що він виступав проти Нор'єги, а тому, що він носив гроші, і вони хотіли забрати їх собі.

Надзвичайно жорстоке убивство Спадафори стало переломним моментом для багатьох панамців, які почали протестувати проти правління Нор'єги та вимагати справедливості. Демонстрації зросли після того, як Нор'єга усунув президента Барлетту невдовзі після того, як він пообіцяв притягнути до відповідальності вбивць Спадафори. У міру зростання заворушень Нор'єга організував групи воєнізованих лоялістів, які часто володіли палицями та мачете, щоб атакувати демонстрантів. Він назвав їх своїми Батальйонами Гідності та сказав, що те, що насправді відбувається в Панамі це класова війна, у якій панамські бідні темношкірі метиси та чорні – такі ж люди, як він – протистоять білошкірим *рабібланкос* (білохвостим) вищого класу. яких підтримували американці. Зовні в заяві Нор'єги була частка правди, але правдою було й те, що під його контролем Панама перетворювалася на бандитську державу та страшне місце. У 1989 р. американці припинили свою військову

та економічну допомогу Нор'єзі, а також нібито виключили його зі списку зарплат ЦРУ.

Я запитав Нор'єгу, чому він здався. Він сказав, що не хотів «припалювати себе без потреби», і згадав Фіделя Кастро, який, за його словами, порадив йому спробувати пережити протистояння з американцями, сказавши йому: «Лідери не повинні бути вбитими». «У будь-якому випадку, він сказав із сталевим голосом, що він очолював опір кілька днів. Я віддав наказ обстрілювати американських десантників, коли вони спускалися з неба; багато з них померло. Я був там» [3].

7. Висновки та рефлексія

Використовувати біографічний метод було відносно не складно, оскільки він дозволяє отримати глибоке та багатогранне уявлення про життєвий шлях і особисті переживання індивіда, спираючись на детальний аналіз його власних розповідей та спогадів. Загалом для своєї роботи я використовував статті з таких видань, як: *Britannica*, *The Guardian* та *New Yorker*, а також розсекречені дані ФБР по справі Нор'єги та статті з книги “*Drugs, End of the Cold War and a New World Order*” авторства Крістофа Паск'ю. Також я опирався на образ Мануеля Нор'єги з гри *Call of Duty : Black Ops 2*, де він мав епізодичну роль у сюжеті та виступав як негативний персонаж. Під час роботи я зміг тільки частково позбутися стигматизації, оскільки це доволі тривалий процес з яким треба боротися. Найбільше у біографічному методі мене вразив підхід до роботи та кінцевий результат. Це дуже зручний інструмент для використання соціологом, який дозволяє зрозуміти “корінь” проблеми поведінки або деяких дій історичних діячів і не тільки. Я вважаю, що найголовнішою помилкою Нор'єги виходячи з його біографії, це те, що він покинув навчання у медичному університеті. Під час проходження практики я залишився задоволеним якістю та цікавістю завдання, а також здобув нові знання, які обов'язково підуть у мій “рюкзачок знань”.

У ході проведеної практики, з використанням біографічного методу, було досягнуто значних результатів у розумінні життєвого шляху і особистих переживань панамського диктатора кінця XX ст. – Мануеля Нор'єги.

Застосування цього методу дозволило глибше проникнути до психологічних та соціальних аспектів, які вплинули на його особистість, а саме: неблагополучна родина, (звідси й невпевненість у собі та потреба у визнанні іншими, жага до абсолютної влади), відмова від медичної освіти на користь військової справи.

Також цей метод дозволив визначити радикали, які присутні у даного індивіда, а саме: *паранояльний радикал*, який проявляється у бажанні повністю контролювати своє оточення; *епілептоїдний (збудливий) радикал* проявляється у вигляді агресивної поведінки на будь-який прояв непокори (використання сили і репресій для підтримання порядку) та *істероїдний радикал*, який проявляється у потребі визнання і влади за допомогою своєї харизми. Це особливо важливо для розуміння складних соціальних і психологічних процесів, які неможливо виявити за допомогою кількісних методів.

Загалом, проведена практика підтвердила важливість і цінність біографічного методу в соціологічних дослідженнях, відкривши нові перспективи для вивчення людського досвіду та соціальної реальності через призму особистих історій.

Використані джерела та література:

1. Manuel Noriega, Panamanian military leader. URL: <https://www.britannica.com/biography/Manuel-Noriega>
2. Manuel Noriega: feared dictator was the man who knew too much. URL: <https://www.theguardian.com/world/2017/may/30/general-manuel-noriega-feared-panamanian-dictator-cia-asset>
3. Manuel Noriega, a Thug of a Different Era. URL: <https://www.newyorker.com/news/daily-comment/manuel-noriega-a-thug-of-a-different-era>
4. Manuel Noriega on Trial. URL: <https://www.loc.gov/exhibitions/drawing-justice-courtroom-illustrations/about-this-exhibition/crime-corruption-and-cover-ups/manuel-noriega-on-trial/>
5. FBI: Dossier on Manuel Noriega. Part 01 of 02. URL: <https://vault.fbi.gov/manuel-noriega/manuel-noriega-part-01-of-02/view>
6. Panama 1989: Drugs, End of the Cold War and a New World Order By Christophe Pasquiou, Erasmus School of History, Culture, and Communication. URL: <https://thesis.eur.nl/pub/49964/Pasquiou-Christophe.pdf>

Розділ 12

А.Р. Турило,
науковий керівник М.А. Лепський
Біографічний профайлінг Нестора Махно

***Нестор Махно
у таборі для переміщених
осіб у Румунії***

1. Загальний біографічний опис.

Нестор Іванович Махно народився 26 жовтня 1888 р. у родині Івана Родіоновича Махна та Явдохи Матвіївни в селі Гуляйполе. Був п'ятою дитиною у родині. Навчався у другій гуляйпільській школі, з якої його вигнали через неповагу до вчителя та бешкетництво. Після умовного завершення навчання матір Нестора вмовила власника невеликого магазину в Гуляйполі взяти свого сина в учні, де він також через свою поведінку довго не провчився.

Нестор рано почав пити, битися навулачки з

ровесниками. Дуже скоро він набув кепської слави – такий, як захоче щось, обов'язково украде або відбере силою. Ставши верховодою серед одноліток, полюбляв перебувати у центрі найгучніших сільських подій. Був учасником аматорських спектаклів драмгуртка на чавуноливарному заводі Кернера [2].

Коли 22 лютого 1905 р. на місцевих підприємствах Кернера та Крігера спалахнув страйк, Нестор був серед робітників, які вимагали поліпшення умов життя та праці. А оскільки нечисленні робітники Гуляйполя добивалися лише підвищення зарплатні, скорочення тривалості робочого дня, зменшення штрафів, то вже тоді у свідомості молодого бунтаря цвяхом засіла думка, що для тих, хто працює на заводах та фабриках, найголовніші інтереси — економічні.

Махно став різноробчим. Між іншим, гуляйпільський напівпролетаріат, який був міцно зв'язаний з селянським життям, дещо спотворив уяву Махна про робітничий клас, його місце і роль у суспільстві.

У Гуляйполі діяла слабка й малочисельна меншовицька група, до неї і прибився Махно. З величезною відповідальністю старався виконувати нехитрі доручення: переносив під полою поношеного, отриманого у спадок від старших братів пальта книжки та газети, наклеював на паркани прокламації, які, втім, так і не спромігся прочитати.

14 жовтня 1906 р. вперше долучився до діяльності "Спілки бідних хліборобів", а саме до пограбування. До цього при висловленні бажання брати участь у їх діяльності отримував відмову.

Наприкінці 1906 р. він вирішив допомогти своєму приятелю, службовцеві місцевої земської лікарні, позбутися суперника. П'яний Махно відкрив стрілянину, але промахнувся. Найманим вбивцею йому стати не судилося, однак після цієї історії він потрапив в околודок за незаконне носіння зброї, щоправда, невдовзі був випущений [2].

19 жовтня 1907 р. було вчинено збройний напад на гуляйпільську пошту і вбито двох працівників. Заарештовані серед організаторів та виконавців цієї справи у числі перших назвали Махна. Очевидно, більшість членів "Спілки бідних хліборобів" вважала Нестора дрібною сошкою, тому й, не вагаючись, підставила його під удар. Як не дивно, але саме слідчий виступив на захист Махна. Прокурору Катеринославського окружного суду була надіслана телеграма: "Махно брати участь у нападі на пошту не міг, так як у цей час перебував в Олександрівській в'язниці згідно з моєю постановою від 5 жовтня 1907 р.". Звертаючись до матеріалів суду, було зазначено: "19 жовтня 1907 р. на дорозі між селом Гуляйполе та залізничною станцією того ж найменування скоєно розбійний напад на поштовий транспорт і вбито супроводжуючого листоношу Скорохода і поліцейського десятника Семенюка; 9 липня 1908 року в селі Новосілка було скоєно вбивство з метою пограбування сидільця казенної крамниці Трофима Дьяченка" [1, с.15]. Четвертого липня його

навіть випустили на волю під заставу у дві тисячі карбованців, які дав заводчик Й. Виглинський. Нестор одразу ж поїхав до Катеринослава, де знову поринув у діяльність анархістської організації.

26 серпня на станції Гуляйполе поліція влаштувала на нього засідку на чолі з Захаровим, де й було затримано Нестора Махна.

14 грудня 1909 р. Одеський військовий прокурор генерал-майор Заливський підписав звинувачувальний акт. Згідно з ним, 15 чоловік, серед яких був й Нестор Іванович, були віддані під суд. А оскільки злочини були скоєні в період, коли в губернії діяв надзвичайний стан, введений у роки першої російської революції, то й судити злочинців мав військово-окружний суд. Місцем його проведення визначили Катеринославо.

У кінці березня 1910 р. військово-польовий суд присудив Махна і його товаришів до смерті. З причини неповноліття на момент злочину страта була замінена довічною каторгою, яку довелося відбувати в Бутирській в'язниці. В екстремальних умовах каторги Махно остаточно сформувався як особистість, зазнав ідейного впливу анархізму, зокрема завдяки П. Аршинову [3].

Був тричі заарештовуваний за підозрою в причетності до ряду політичних убивств та експропріацій. Останній раз – 1908 р. Звільнений з ув'язнення у березні 1917 р. Лютневою революцією, Махно повернувся в Гуляйполе, де розгорнув публічну політичну діяльність, очолив кілька революційних організацій. 25 вересня 1917 р. Махно як голова повітової Ради підписав декрет про конфіскацію поміщицької землі та поділ її між селянами. На початку квітня 1918 організував загін, який чинив опір німецькому наступові. У травні–червні 1918 брав участь у конференціях анархістів у Саратові та Москві, а також мав контакти та вів дискусії з лідерами більшовиків В. Леніним, Я. Свердловим, Л. Троцьким, Г. Зінов'євим. Восени 1918 р. в Україні Махно організував терористичну групу, яка виросла в невеликий повстанський загін, що розпочав боротьбу проти влади гетьмана П. Скоропадського, місцевих поміщиків та австро-німецьких військ.

У серпні 1919 р. він проголосив про створення Револуційної повстанської армії України (махновців). Її зусилля були спрямовані насамперед на боротьбу з денікінцями, які в цей час захопили більшу частину України. У вересні Махно заключив короткотривалий союзний договір з Армією Української Народної Республіки про спільні дії проти денікінців. У бою під Перегонівкою біля Умані махновці розбили добірні офіцерські полки білих, після чого здійснили стрімкий рейд у тили білих у південній Україні, згодом у жовтні–листопаді 1919 р. практично повністю дезорганізували їх. Махновці за цей час захопили міста Бердянськ, Катеринослав, Олександрівськ, Нікополь, Маріуполь, Мелітополь. Улітку 1920 р. махновці здійснили три рейди Лівобережною Україною, загалом подолавши 1400 верст. Часто червоні частини переходили на їхній бік. Восени 1920 р. червоні знову використали махновців у війні з армією ген. П. Врангеля. Махновська кіннота здійснювала рейди в тили білих, брала участь у форсуванні Сиваша і зламі оборони Перекопу та Юшуні. Одразу ж після оволодіння Кримом червоні в режимі суворої таємності розгорнули нову операцію зі знищення повстанців. Однак і вона була малоуспішною. Махну вдавалося, незважаючи на величезну кількісну перевагу червоних, продовжувати боротьбу з ними до серпня 1921 р., коли, вичерпавши всі наявні можливості, він з невеликим загonom перейшов румунський кордон. Згодом через Польщу він перебрався до Франції, з 1924 р. останні свої роки прожив у Парижі, бідуючи та ідейно продовжуючи свою боротьбу з більшовизмом на сторінках своїх спогадів і публіцистики [4].

2. Індивідуальний шлях, відносини у сім'ї, вплив вулиці.

"Батька я не пам'ятаю, бо він помер, коли мені було лише 11 місяців. П'ятеро нас, братів-сиріт, один одного менше, залишилося на руках нещасної матері, яка не мала ні кола ні двора. Невиразно пригадую раннє дитинство, позбавлене звичайних для дитини ігор та веселощів, затьмарене сильними нестатками й прикростями, яких зазнавала наша сім'я, поки не піднялися на ноги хлопчики і не стали заробляти самі на себе.

На 8-му році мати віддала мене в 2-у Гуляй-Польську початкову школу. Шкільні премудрості давалися мені легко. Навчався я добре... Взимку я навчався, а літом наймався до багатих хуторян пасти вівці або телята. Під час молотьби ганяв у поміщиків в арбах волів, одержуючи за це по 25 коп. в день" [1, с.17].

Багатодітна родина Махна була типовою для південноукраїнського села. Працювали тяжко, вставали рано-вранці, ледь зоря займалась, і кожний займався допізна своєю роботою. Чотири брати – Карпо, Омелько, Савка та Григорій – поблажливо ставилися до молодшого, Нестора, жили дружно. Як і сотням тисяч інших ровесників-селян, довелося їм служити в царській армії. Савка брав участь у російсько-японській війні, Омелько та Григорій – у імперіалістичній. У роки громадянської, коли часто брат йшов на брата, а син на батька, усі вони, крім Карпа, брали активну участь у махновщині. Усі зрештою й загинули, причому від руки тих, з ким Нестор воював: Омелька розстріляли гетьмансько-кайзерівські карателі, Карпа замордували білокозаки, Григорія вбили денікінці, а Савку – червоні. З цього робимо висновок, що загалом для у їхній родині підтримували ідеї та позицію Нестора Махна.

Час і місце народження людини завжди позначаються на її вдачі, певною мірою пояснюють, чому вона обрала той чи інший шлях у життєвому виборі, тому варто звернути увагу на те, у якому середовищі зростав Нестор Махно. У багатому селі Гуляйполе, де за часів дитинства та юнацтва Нестора дістали розвиток не лише сільське господарство, а й промисловість, торгівля, значна частина селян багатішала, а ті, хто сьак-так перебивався, подавалися на шахти Донбасу, заводи та фабрики Катеринослава. Це було перше покоління українського пролетаріату, яке ще не розірвало міцних зв'язків із селом. Мала Гуляйпільщина й ще одну особливість: тут частенько згадували про козацьку вольницю – героїчну Запорозьку Січ. Тож закономірно, що саме тут дістали підтримку анархістські ідеї. Але не ті, що їх пропагували Бакунін, Кропоткін та інші "батьки анархізму", а деформовані, наближені до рівня затуркані селянської маси. Вбити поміщика, поліцейського, відтак хоча б на день-два дістати волю – було заповітною мрією [2]. Подібною діяльністю а також пограбуванням та розбоями й

займалась діячі "Спілки бідних хліборобів", до яких прагнув, і зрештою приєднався Нестор. Увагу Нестора Івановича вони привернули до себе завдяки пограбуванню, що сталось 6 вересня 1906 р. Тоді Гуляйполе блискавкою облетіла дивовижна новина: група розбійників пограбувала ввечері заможного єврея Б. Плешицера. "Бідні хлібороби" називали себе "анархістами-комуністами" і були виразниками прагнення селянських мас до безвладдя, що стало підґрунтям для формування ідейних поглядів Нестора Махна.

Під час відбування покарання в Бутирській в'язниці впродовж семи років писав на політичні та революційні теми, зокрема й вірші, увесь час займався самоосвітою, користувався багатою бібліотекою в'язниці. Улюбленими галузями знань у нього були: історія, географія та математика. Мав наставника – Петра Аршинова [1 с.17-18]. Але також ув'язнення у каторжній в'язниці мало негативний вплив на його стан здоров'я, адже там він захворів на туберкульоз відкритої форми, внаслідок чого йому видалили одну легеню.

Після звільнення з в'язниці повернувся в Гуляйполе, де був обраним на такі посади: голова селянської спілки, помічник голови громадського комітету, голова земельного комітету, голова професійної спілки металістів та деревообробників та голова лікарняної каси [1, с.22], що свідчить про його авторитет та визнання освіченості перед односельчанами, а також загальну довіру до нього.

У 1918 р. в зв'язку з німецькою окупацією рідного Гуляйпілля, яку мав на меті побороти, був вимушений шукати підтримки та поради у П. Аршинова, з яким познайомились ще у Бутирці. Пізніше зустрівся з П. Кропоткіним, але й від нього не отримав бажаного. Був на прийомі у Свердлова, пізніше у Леніна.

У період з 1918 по 1921 рік Махно воював майже проти всіх, у той же час виводив своїх бійців з оточення більше двохсот разів. У різні роки дії проти «махновських бандформувань» очолювали такі бойові командири, як Фрунзе, Пархоменко, Будьонний. Чекісти Дзержинського підготували сім замахів на анархіста, проте всі вони закінчилися невдачею.

З 1921 року і до своєї смерті знаходився в еміграції, під час перебування в Парижі почав писати й у своїх роботах розвивати та поширювати ідеї анархізму.

3.Етапи формування злочинної кар'єри.

Для діяльності Нестора Махна є характерною організована злочинність. Початком злочинної кар'єри Нестора Махна було приєднання до "Спілки бідних хліборобів". Це був своєрідний конгломерат традицій вольниці Запорозької Січі, які переплелися з бажанням шляхом вбивств поміщиків та державних чинів хоча б на деякий час відчутти незалежність і повну свободу. Керівники організації райдужними фарбами малювали перед гуляйпільською молоддю кінцеву мету їх боротьби – коли настане "час степовим орлятам погуляти на мирському полі за вільне життя, за волю та щастя". Спочатку організатори відмовляли Нестору у вступі у їх круги, але він все ж 14 жовтня 1906 р. Нестор досягнув бажаного. До початку чергової операції (цього разу жертвою "експропріаторів" мав стати Ісаак Брук) залишалося тридцять хвилин, коли раптом біля будинку, де зібралися спільники, Антоні побачив Махна. Зрозумів – цей не відступить, тому погодився на його участь. Під час пограбування вдалось присвоїти 51 карбованець, і окремо від того Нестор Махно серед різних паперів побачив сторубльову асигнацію, за це чекав, що Антоні похвалить його за кмітливість, але той лише мовчки забрав гроші і попередив новачка, щоб завтра обов'язково йшов на роботу.

13 листопада разом з Альтгаузенем, Орловим, Чернявським, Шевченком та Зуйченком Махно повинен був напасти на будинок купця Марка Кернера і "реквізувати" для потреб організації якомога більше грошей. Операція була складна й небезпечна, до того ж грабіжники, залишившись цього разу без свого ватажка Антоні, припустилися багатьох прорахунків та помилок. У касі виявилось 300 карбованців асигнаціями, 125 – сріблом, деякі цінності та квитанції, після чого забрали все перелічене. Бандити зникли так же швидко, як і з'явилися, навіть не попередивши Кернера, щоб не здумав скаржитися поліції. Антоні схвалив дії групи, а Махну навіть

подякував за суттєве поповнення казни "Спілки бідних хліборобів".

Були у його діяльності й замахы на кримінальні правопорушення. Один із прикладів трапився наприкінці 1906 року. Нестор Іванович вирішив допомогти своєму приятелеві, службовцеві місцевої земської лікарні, позбутися суперника. П'яний Махно відкрив стрілянину, але промахнувся. Найманим вбивцею йому стати не судилося, однак після цієї історії він потрапив в околודок за незаконне носіння зброї, щоправда, невдовзі був випущений. Інший випадок стався майже через рік, 26 вересня йому, Зуйченку та Бондаренку було доручено пограбувати багатія з села Гайчур Г. Гуревича, зрештою їм не вдалось реалізувати пограбування. Відсидівшись вдень на горищі, ввечері Махно з товаришами – Михеєм Маховським та Андріаном Ткаченком пішли на гулянку. Додому поверталися далеко опівночі, нервово збуджені після невдалої операції. Раптом із темряви вирости дві постаті стражників. Не розмірковуючи довго, Махно витяг з кишені зброю і двічі вистрілив у поліцейських, потім побіг навздогін Маховському й Ткаченку. Біля земської лікарні втікачів окликнув селянин Назаренко, який чув постріли. Не зупиняючись, Махно вистрілив і у нього, поранивши у праву руку.

Поліція недовго шукала зловмисників. "5 жовтня 1907 р., – докладав судовий слідчий прокурору Катеринославського окружного суду, – пристав 4-го стану Олександрівського повіту доставив мені затриманих ним Махна та Антоні разом з дізнанням, яким встановлено, що стражник Захаров упізнав в одному з тих, хто стріляв, робітника Вольдемара Антоні, інший стражник Биков упізнав другого, що стріляв, – Нестора Махна. На допиті Захаров, як свідок, у пред'явленому йому Антоні не впізнав того, хто стріляв у нього в ніч на 27 серпня 1907 р., а тому не притягнутий мною до слідства і звільнений з-під варті. Інший допитаний мною стражник — Биков засвідчив, що в показаному йому Несторі Махно він впізнає людину, яка у нього стріляла. Тому Махно притягнутий мною по цій справі як звинувачений".

Опинившись на волі, Антоні зробив усе, щоб врятувати свого товариша. Через кілька днів поранений Махном

Назаренко і стражник Биков заявили, що ніколи не бачили цього хлопця і він лише схожий на того, хто стріляв...

Та досвідчені слідчі не квапилися випустити Махна з в'язниці. Очікували подальшого розгортання подій. 19 жовтня 1907 р. було вчинено збройний напад на гуляйпільську пошту і вбито двох працівників. Заарештовані серед організаторів та виконавців цієї справи у числі перших назвали Махна. Очевидно, більшість членів "Спілки бідних хліборобів" вважала Нестора дрібною сошкою, тому й, не вагаючись, підставила його під удар. Як не дивно, але саме слідчий виступив на захист Махна. Прокурору Катеринославського окружного суду була надіслана телеграма: "Махно брати участь у нападі на пошту не міг, так як у цей час перебував в Олександрівській в'язниці згідно з мою постановою від 5 жовтня 1907 р."

Впродовж своєї злочинної діяльності був тричі заарештований за підозрою в причетності до ряду політичних убивств та експропріацій. Останній раз – 1908 р. Після відбування покарання до злочинної діяльності не повертався, а почав політичну, управлінську, військову діяльність на Гуляйпільщині [2].

4. Спеціалізація у злочинах та відповідність до характеру злочинця.

У різних джерелах зафіксовано лише два офіційних випадки злочину проти особистості до його потраплення у Бутирську в'язницю. Перший – замах на кримінальне правопорушення – коли у 1906 р. Нестор Махно стріляв у суперника свого приятеля, але промахнувся. Другий випадок теж трапився у 1906 р. – Нестор Махно вистрілив у руку селянину Назаренку.

Інші злочини у той самий період часу за своїм видом були яскравим прикладом організованої злочинності, йдеться про "Спілку бідних хліборобів", діяльність якої очолювали Олександр та Прокоп Семенюти і Вольдемар Антоні. Вони займались пограбуваннями багатих та заможних людей, також грабували банки й каси. Вважали себе анархістами-комуністами, награвовані кошти "експропріатори" залишали у себе, а не роздавали бідним. При розподілі ролей та обов'язків Нестор

Іванович став одним із тих, хто реалізовували розбійні напади та пограбування, був озброєний вогнепальною зброєю.

Дана діяльність лише частково відповідала характеру та життєвим цінностям Нестора Махна, що відобразилось на його подальшій військовій та політичній діяльності. Для нього була важлива ідея рівномірного розподілу майна, щоб кожен мав стільки, скільки необхідно для життя, тому трофеями щедро ділився з односельчанами й не тільки [2].

Через притаманну йому жорстокість, під час ведення політично-військової діяльності він вбивав велику кількість людей, хто не хотів підтримувати його ідеї, що, звичайно, теж є злочинною діяльністю.

5. Профайлінг злочинця.

Для проведення повного профайлінгу Нестора Махна необхідно визначити які архетипи та радикали були присутні в його особистості.

Для початку варто зазначити, що в ньому переважав анімус – із юного віку у поведінці Нестора відстежувався досить великий рівень агресивності, а у більш дорослому віці він займався управлінською діяльністю в абсолютно різних сферах. Це була і вдала війська діяльність, варто звернути увагу, що він навіть не проходив військової служби, і керівні посади в Гуляйполі, а саме голова селянської спілки, помічник голови громадського комітету, голова земельного комітету, голова професійної спілки металістів та деревообробників та голова лікарняної каси.

За архетипами Нестор Іванович бунтар, що під час своєї активної військової та політичної діяльності частково перетворюється у лицаря. Він використовував інших людей для досягнення власних цілей. Із ним можна було домовитись якщо або мати із ним рівні сили, або більше сил. Пізніше почав проявляти в певному розумінні гідну поведінку, продемонстрував, що має власні переконання та цінності, які не зрадить, і буде гідно боротись за них.

За вченням Карла Юнга Нестор Махно воїн, що впродовж свого життя зміг розвинути в собі короля, мага та кохання, тобто розвинув усі архетипи. Із самого початку й до кінця свого життя

він був мужнім борцем, що завжди прагнув подолати перешкоди, для діяльності якого була характерною агресія. Мав незламний дух. Під час перебування у Бутирській в'язниці він почав розвивати в собі мага, тобто тяжіти до знань, читав різноманітну наукову літературу, знайшов наставника в ідеях анархізму, активно працював над збагаченням власних знань. Після того, як підвищив рівень власної освіченості зміг розпочати добудову до вже розвинутих архетипів архетип короля, тобто перейшов до управлінської діяльності. Навіть у своїй ідеї створення вільної організації суспільства люди визнавали його владу та авторитет, і йшли за ним, підтримуючи його ідеї. Тобто він мав велику владу над народом, а влада це завжди про наявність архетипу короля. До того ж, мав чотири коханки, отже, користувався популярністю серед жінок, що підтверджує наявність архетипу коханця.

За іншими видами архетипів, Нестор Махно – Арес, а вже потім Посейдон та Гефест. Із початку його життєвого шляху можемо помітити його відважність і безрозсудність, адже він брав участь в революційній діяльності, приєднався до спілки з анархічно-комуністичними поглядами, брав участь у пограбуваннях. Також для нього була характерна імпульсивність, яку він із часом зміг частково приборкати. Про Аресів кажуть, що вони можуть стати як хуліганями, так і героями. І те, й інше було характерно для Нестора Івановича, адже починав він як хуліган, діяльність якого призвела його до ув'язнення, а вже після звільнення коли розпочав політичну та воєнну діяльність для багатьох людей він став героєм, бо боровся за їхню свободу. Вираз, що Ареси готові битись за своїх у даному випадку має найбуквальніше із усіх можливих значення, бо Махно протистояв режимам не для того, щоб підкорити собі частину співвітчизників, а для того, щоб вибороти їм волю організовувати своє життя так, як вони хочуть, без гніту та утиску влади. Ще один яскравий прояв архетипу Ареса у Несторі Махні те, що він для вдалої самореалізації потребував наявність у своєму житті авторитета. І коли для нього авторитетами були керівники “Спілки бідних хліборобів” – він був злочинцем, а коли під час перебування у Бутирській в'язниці для нього став авторитетом Павло Аршинов – тоді він

зміг переосмислити свою поведінку та скерувати її у менш деструктивне русло. Його діяльність стала більш продуманою та наведеною на досягнення вищих цілей.

Також присутній архетип Посейдона, бо для Нестора Махна характерне протистояння системі, це було одне із головних завдань у його житті. Він був доволі імпульсивною, емоційною людиною, яка влаштовувала бунт системі, що теж притаманно для представників архетипу Посейдону.

Гермес проявився у ньому, бо Нестор Махно комунікатор, що ставить під питання встановлені закони, правила, норми. До того ж він імпульсний та відкритий.

Головним радикалом Нестора Івановича є параноїальний, тобто цілеспрямований. Це сильний психотип. Що характерно, він із юного віку жив переважно своєю ідеєю, і впродовж усього життя боровся за неї, страждав, обстоював, намагався втілити у реальність. Для представників параноїального радикалу є загальнопоширеним гасло: “Хто не з нами, той проти нас”, і його реалізацію в житті Нестора Махна ми бачимо завдяки тому, що під час своєї воєнно-політичної діяльності він намагався боротись з усіма режимами, які певною мірою не відповідали його ідеології, доволі складно було знайти масштабну підтримку. Також відображення даного лозунгу у його діяльності спостерігаємо серед головних цінностей та ідей, за які боролись махновці, що навіть було зображено на їхньому прапорі.

Був вимогливим до себе та до інших, тому порушення встановлених ним правил завжди вимагали покарання. Такі люди йдуть по головам, тому для нього участь у Спілці бідних хліборобів була бажаною ідеєю, і розбійні напади й пограбування хорошим методом у досягненні рівності людей у їх матеріальних статках у той час, коли він не бачив інших варіантів реалізації бажаного. Він поважав силу та статус, але далеко не всіх, для нього це були головними, але не єдиними важливими характеристиками у інших. Для прикладу, тому говорячи про Леніна, Нестор перебуваючи перед ним відчував що починає глибоко благоговіти перед ним [1, с.34], а от до інших, нехай теж сильних та авторитетних особистостей він так не ставився, адже для нього не були настільки близькі їх ідейні погляди.

Другорядним радикалом виступає епілептоїдний, збудливий. Це сильний психотип. Він був твердою та жорсткою людиною, вже на початку свого життя схильним до асоціальних вчинків (участь у розбійних нападках, пограбуваннях, тяжіння до революційної діяльності). Зазвичай готовий вступити у бій, особливо коли був у юному віці, хоча й далі ця характеристика нікуди не зникла.

Ще одним радикалом, розгледіти який без детального вивчення літератури про життя Нестора Івановича майже неможливо був шизоїдний, тобто дивний, що є слабким психотипом. Він проявляється у вигляді захисного механізму – втечі у себе, про це відомо із розповідей людей із його близького оточення: “Перебуваючи у спілкуванні з товаришами, він часто йшов у себе і несподівано для оточуючих приймав швидкі, важливі в його житті рішення” [1, с.33]. Він мав тяжіння до творчої діяльності, тому Перебуваючи у Бутирці займався написанням віршів на революційні, анархічні теми, дещо присвячував повстанцям-махновцям [1, с.19]. До того ж, він сам вирішував яким правилам підкорюватись, тому навіть не всі аспекти анархізму чи їх інтерпретації визнавав та наслідував їм. Мав певним чином власну уяву про анархізм.

Найбільш слабо вираженим, але все ж частково присутнім радикалом є застрягаючий епілептоїд, що представляє слабкий психотип. Основною характеристикою цього радикалу, що проявляється у Нестора Івановича, є любов до своєї справи і відсутність бажання змінювати свою діяльність. Він все своє життя присвятив поширенню та реалізації власних ідей та цінностей, а також боротьбі проти всіх, хто хотіли панувати над ним та його малою Батьківщиною тим чи іншим способом. Він не бажав завершувати свою політичну та воєнну діяльність, тому навіть після еміграції продовжував працювати над створенням літератури, що просвітлювала людей щодо ідей анархізму.

6. Відображення біографії злочинця у ЗМІ. Стигматизація злочинця.

Існують версії, нібито Махно з дитинства разом з батьком різав свиней в Гуляйполі, що він убив свого брата, пограбував

його [2]. Але це все не більше, ніж міфи, які спрямовані на стигматизоване сприйняття даної історичної постаті. Адже, як відомо, батько Нестора помер, коли йому було лише 11 місяців, тобто ніякою діяльністю спільно з батьком він не міг займатись. І брата свого він теж ніяк не міг вбити, бо всі брати були вбиті його ворогами, як пише про це Валерій Волковинський: “У роки громадянської, коли часто брат йшов на брата, а син на батька, усі брати Нестора, крім Карпа, брали активну участь у махновщині. Усі зрештою й загинули, причому від руки тих, з ким “батько” воював: Омелька розстріляли гетьмансько-кайзерівські карателі, Карпа замордували білокозаки, Григорія вбили денікінці, а Савку – червоні” [2]. А ці міфи були створені лише для демонізації образу Махна, збільшення в очах народу його жаги до крові та вбивств лише через власну жорстокість. Серед вищедосліджених історичних фактів бачимо, що в основному пограбування були притаманні для діяльності Нестора Івановича, і не для власного збагачення, а для підтримання анархічного руху у вигляді “Спілки бідних хліборобів”.

Взагалі процес стигматизації Нестора Махна має початок від його народження, адже тоді йшли чутки, що коли його немовлям охрещував батюшка у церкві, то у момент проведення обряду на священнику раптом спалахнула ряса, що за думкою свідків мало свідчити про те, що ніби з цієї дити виросте бунтар та розбійник [1, с.7]. Хоча якщо розглянути ситуацію раціонально, то стає зрозуміло, що це лише наслідки необережного поводження з вогнем через використання у обряді хрещення підпалених свічок.

Хибним уявленням про Нестора Махна сприяла праця Н.В. Герасименка “Батько Махно”, що була опублікована півмільйонним тиражем у Москві у 1990 році. Розповівши, як Нестора вчили аршином у лавці, автор повідомляє, що це було в Маріуполі в одному з «галантерейних магазинів». Однак крамар, бажаючи позбутися непокірного Нестора, викликає з села батька, який з'явився, відшмагав сина і влаштував у друкарню вчитися «справі наборщика». У друкарні працював анархіст Волін, якому Нестор сподобався. Волін радить йому вступити до міського училища та скласти іспит на звання вчителя, після чого Нестор «отримав місце вчителя в одному із сіл Маріупольського

повіту». Отже, заперечення перше: ця історія трапилася в Гуляйполі, а не в Маріуполі; друге, як міг приїхати батько Нестора до Маріуполя, якщо він помер, коли синові було одинадцять місяців від народження? Третє: Махно ніколи в дитинстві не вчився друкарської справи; четверте: Махно не вступав до жодного міського училища; п'яте: він не складав іспит на звання сільського вчителя за порадою Воліна та Михайлова; шосте: Нестор не отримував місця вчителя в жодному з сіл Маріупольського повіту, сьоме: жодного дня в житті Махно не працював учителем; восьме: чи можливо, щоб підліток у п'ятнадцять років став учителем (1903 р.)? [1, с.9]. Отже, виходячи з цього ми можемо зробити висновок, що або при створенні даної праці автор брав за основу не достовірні джерела, або мав на меті підняти образ Нестора Махна вище у очах читачів, адже завдяки описаним неправдивим фактам у читача складеться враження, що Нестор був із повної родини, на нього мав вплив його батько, а також він контролював його діяльність, що Нестор мав певну освіту, а не незавершену початкову, а також, що він не був представником нижчого стану у тодішньому суспільстві, бо працював вчителем, що було дуже престижно.

У сучасних ЗМІ Нестора Івановича розглядають як легенду, військового самородка, не державного, а саме народного діяча, адже він завжди в першу чергу думав про інтереси простих робітничих селян, яких була більшість, і чії права були, на його погляд, урізані режимом. Хоча іноді також його діяльність розглядають у негативному ключі через те, що він, здебільшого, не підтримував Українську Центральну Раду, що спочатку була українським представницьким органом політичних, громадських, культурних та професійних організацій, а пізніше стала революційним парламентом України. Та все ж, найчастіше його висвітлюють як історичну постать у позитивному світлі через змогу самостійно отримати освіту завдяки бібліотеці у в'язниці, де він перебував не один рік, через те, що він без примусу міг зібрати велику армію, що буде битись за його ідеї, тобто був вдалим керівником, що, ймовірно, до того ж мав свій воєнний винахід – тачанку. Як для людини, що не мала освіти та досвіду служби в армії його

досягнення та загалом діяльність є такою, що вражає багатьох людей.

Висновки та рефлексія.

Узагальнюючи, після проведення біографічного дослідження злочинця за методом “Біографічне профілювання злочинця” можемо дійти висновку, що його злочинна діяльність розпочалась із експропріацій, тобто пограбувань та не зовсім вдалого використання вогнепальної зброї, а після ув’язнення, коли його діяльність перетворилась на політично-військову, продовжилась у жорстоких вбивствах тих, хто не підкорився його ідеям чи не підтримав їх. За архетипами він є воїн та король, маг і коханець, тобто до свого базового архетипу воїна він зміг побудувати й інші. Як сильна, імпульсивна особистість, здатний збирати навколо себе натовп та керувати ним, добре може впоратись із управлінською діяльністю, окрім того освічений, вміє вести переговори, має хист до воєнної діяльності навіть без досвіду військової служби, привертає до себе жіночу увагу.

Серед інших архетипів бачимо, що він Арес, у якому присутні архетипи Посейдона та Гермеса. Тобто він відважний, безрозсудний, імпульсивний, схильний до революційної діяльності. Був водночас і злочинцем, через пограбування та вбивства, і в той самий час був лицарем для тих селян, між якими поділяв поміщицьку землю. Як Посейдон він емоційний, піддається імпульсам, йде в опозицію владі, влаштовує бунт системі. А як Гермес чудово проводить переговори, вміє домовлятись, відкритий, ставить під питання встановлені норми, правила, закони. Більше того, навіть порушує їх та встановлює власні.

Серед радикалів основними можемо зазначити паранояльний та збудливий епілептоїдний, що є сильними психотипами, а також шизоїдний, що представляє собою слабкий психотип. Паранояльний проявляється у високих вимогах до себе та до інших, особливо коли йдеться про наслідування ідеології. Він мав жорсткий характер, йшов по головам заради цілі, тобто легко вбивав людей, що стояли на перешкоді реалізації його планів та ідей. Для нього були

важливими сила та статус, тому він поважав тих, хто цим володів. Для нього та його діяльності хараткрне гасло: “Хто не з нами, той проти нас”, відображення якого ми бачили навіть на одному з варіантів прапорів махновців: “Смерть всім, хто на перешкоді здобуття вільності трудовому народу”. Також у ньому присутній збудливий епілептоїд, особливо в юні роки, бо він жорстка та жорстока людина, що схильна до асоціальних вчинків – сварка, бійка, пограбування, вбивство. У цьому переліку є все, чим займався Нестор Іванович. Ще у його особистості присутній шизоїдний, дивний радикал. Бо захисним механізмом, за словами людей із близького оточення, була втеча у себе, після якої особливо часто приймалися певні особливо важливі рішення. Займався написанням віршів, жив у власному світі із власними правилами. Він сам їх створював, і лише їх наслідував.

Саморефлексія

У застосуванні біографічного методу було складно знайти літературу, яка ідеально підходила б для аналізу життя та діяльності особистості, але цілком реалізовувано, сам процес використання біографічного методу не викликав труднощів.

Використовуючи різноманітну літературу, таку як інтернет-джерела, звичайну друковану книгу я досліджувала деталі із життя Нестора Махна, при цьому факти аналізу не відрізнялись від їх інтерпретації.

Під час використання біографічного методу мені вдалось певною мірою позбутись ярлика кровожерливого убивці, який намагались навішувати на Нестора Махна. Але й так, у використаній мною літературі, автори теж займались розвінчуванням міфів про життя та діяльність Нестора Махна, адже головним завданням прочитаної мною книги Беспечного та Букреєвої було описати легенди та їх раціональне заперечення щодо життєвого шляху Нестора Махна.

При застосуванні біографічного методу мені було найцікавіше досліджувати умови, в яких зростав Нестор Іванович, та після загального дослідження його постаті й життєвого шляху намагались зробити профайлінг, визначити які архетипи та радикали присутні в ньому.

На мою думку, Нестора Махна призвела до злочинної діяльності відсутність належного наставника, який із самого початку надав би йому необхідні знання, особливо стосовно ідей анархізму, щоб юний Нестор знав у якому напрямку йому йти, щоб досягнути бажаного та як саморелізовуватись. А так він не бачив інших варіантів реалізації власного бунту проти системи, бажання її змінити та принести рівність у суспільство окрім як піти й забрати майно у тих, у кого його більше. А от вже після того, як Нестор у Бутирській в'язниці знайшов собі освіченого наставника – П. Аршинова, що ознайомив його із різними політичними ідеями, став провідником саме у світ ідеї анархізму а також Нестор Махно самостійно здобув знання у інших галузях наук – він вже не зміг після звільнення повернутись до тієї ж діяльності, бо почав розуміти свої помили, усвідомив що не таким шляхом реалізуються революції та впровадження анархізму. З тих пір він більш обдуманно, раціонально почав реалізовувати свої плани, і вже знав чого та яким чином він міг досягти.

Пропозицій та порад стосовно практики не маю, дякую за можливість здійснити біографічний аналіз історичної постаті, що мене цікавить.

Використані джерела та література:

1. Беспечний Т.А., Букреєва Т.Т. Правда та легенди про Махна. Донецьк : Донеччина, 1996. 286 с.
2. Волковинський В. Нестор Махно : легенда і реальність. URL: <https://exlibris.org.ua/machno/r01.html>
3. Верстюк В.Ф. Махно (Міхненко) Нестор Іванович. *Енциклопедія історії України*: Т. 6: Ла-Мі / Редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ : Наукова думка, 2009. 790 с. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Makhno_N_I
4. Енциклопедія історії України. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/node/4376>

Розділ 13

*А.А. Якименко,
науковий керівник М.А. Лепський*

Біографічний профайлінг Анатолія Онопрієнка

1. Загальний біографічний опис

Онопрієнко Анатолій Юрійович – один з найжорстокіших вбивць незалежної України та XX століття в цілому.

Народився 25 липня 1959 р. в с. Ласки, Житомирська область, на той час Українська РСР [1].

Був другою дитиною у родині. Коли Анатолію виповнився один рік, батько залишив сім'ю і пішов до іншої жінки.

Коли йому було 3 роки, його мати померла від серцевого нападу і вихованням дитини займалася переважно бабуса.

Ні старший брат, ні батько не захотіли забрати хлопчика собі: в кожного з них було своє життя, в якому не було місця для Толіка, тому було вирішено віддати дитину до дитячого будинку с. Привітне Малинського району Житомирської області. Там його ображали та кривдили інші діти. Він декілька разів втікав з сиротинця до рідного села, але його завжди ловили і повертали назад. Онопрієнка навідувала лише бабуса, чия смерть він переживатиме особливо важко. З часом, він почав бити своїх ровесників і штрикав їх гострими предметами. Багато крав, здебільшого дрібні речі. Після сиротинця, у 1976 році, він приїхав до батька, однак через конфлікти довго з ним не прожив.

Після сиротинця Анатолій вступив до Малинського лісового технікуму. Учився погано, натомість постійно бився і пиячив, скоював крадіжки. Провчився лише 2 курси, після чого пішов до армії. Там теж зіткнувся з насиллям.

Анатолій Онопрієнко

Після армії він вступив у морехідне училище, де активно займався спортом, зокрема карате. Під час роботи на кораблі, займався крадіжками та контрабандою, але жодного разу не був спійманий. У 1986 році припинив свою мореходну діяльність через конфлікт з керівництвом.

Онопрієнко став працювати пожежником, одружився, створив сім'ю, жив у достатку. Був членом товариства мисливців і риболовів. Все було добре, однак восени 1989 року Анатолій зненацька залишив родину і зник.

На початку 1989 року в місті Дніпрорудному Анатолій Онопрієнко познайомився з Сергієм Рогозіним. Онопрієнко переконав друга зайняти злочинним бізнесом. Після того, як його ледь не зловили, дав хабар міліції. Чоловік вирішить поїхати подорожувати Європою. Там він займався крадіжками, намагався різними способами стати громадянином Німеччини, однак навесні 1994 року його остаточно депортували в Україну.

31 травня 1994 року Онопрієнко був заарештований на Київському залізничному вокзалі за дивну поведінку. Його направили в міську психіатричну лікарню ім. Павлова. Звідти кілька разів він втікав, але його повертали. В цілому Онопрієнко пробув у психлікарні три з половиною місяці: виписаний з діагнозом «параноїдна шизофренія».

Після виписки він знову нелегально поїхав до Німеччини, де рік вів бродячий спосіб життя. Через недовгий проміжок часу

він знову був депортований в Україну. По поверненню, Анатолій поїхав в Народичі Житомирської області до брата Валентина, який дозволив йому жити у нього. Чоловік не працював, а з часом він починає вбивати.

14 квітня 1996 року Анатолій Онопрієнко був заарештований в місті Яворів Львівської області на квартирі його співмешканки Ганни Козак. Проти Онопрієнка були певні непрямі докази, які і призвели до його арешту. Чоловік заперечував свою вину, однак за справу взявся начальник управління кримінального розшуку Києва Віталій Ярема і Анатолій розповів про всі скоєні злочини, навіть ті, в яких його не підозрювали. Суд тривав 4 місяці. Серійного вбивцю засудили до смертного вироку, але ряд тогочасних подій склався таким чином, що смертну кару заборонили. У 2000 році її було остаточно заборонено в Україні, а тому вирок Онопрієнка змінили на довічне ув'язнення.

Під час відбування терміну поводив себе нормально, однак відмовлявся працювати, постійно читав книги. Незадовго до смерті він дав своє останнє інтерв'ю українському телеканалу ICTV. Помер від серцевого нападу 27 серпня 2013 р. у м. Житомир, відбуваючи покарання.

2. Індивідуальний шлях, відносини у сім'ї, вплив вулиці

У житті досліджуваної особистості однозначно можемо виокремити ключові етапи: дитинство; період, коли він був матросом; період, коли він мав сім'ю й жив як звичайна у нашому розумінні людина; період, коли сталося перше вбивство та поневір'яння по Європі (Німеччині); період повернення; період після затримання. Пропонуємо дослідити їх більш детально.

Варто розпочати з сім'ї Анатолія, а саме з батька: Юрій, воював під час Другої світової війни, проте мав дві судимості за крадіжки. Онопрієнко старший страждав на алкогольну залежність, виявляв жорстокість [2]. Після смерті матері хлопчика, батько не забирає хлопця до нової родини, яку він створив, коли Анатолію був рік. Частково можемо стверджувати про родовий сценарій: Анатолій теж крастиме, буде жорстоким

та не постійним у стосунках, однак під впливом життєвих обставин він зайде ще далі.

Дитинство Анатолія було достатньо важким і однозначно вплинуло на нього як особистість: матір померла, коли йому було 3 роки, а з годом його віддадуть у дитячий притулок, де він потерпатиме від психологічного та фізичного насилля з боку вихованців. Варто звернути увагу на те, що пізніше він сам перетвориться на кривдника. Тобто, важкі психологічні події пов'язані з батьками припали на кризу 3-4 років. До того ж, сильний вплив мав той факт, що батько та брат не захотіли забирати хлопчика в свої родини, а навідувала його лише бабуся. Припускаємо, що це сприяло розвитку дезорганізованої прив'язаності, адже дитина, а потім підліток, не знав що таке любляча сім'я, як це бути потрібним тощо. Також в нього була присутня піроманія, яка властива для людей з розладами імпульсивної поведінки. Отже, відсутність любові та відчуття потрібності, а також погане ставлення до Онопрієнка однозначно зробили його жорстоким, не здатним співчувати, посіяли зерно агресії та образи.

З випуском наступить етап юнацької кризи: з батьком Онопрієнко не уживеться, з навчанням не складається. Він в пошуках себе. Вже тоді почалися прояви девіантної та делінквентної поведінки (крадіжки, пияцтво тощо). Він йде до армії, де знову відчує на собі насилля. Після Анатолій стає матросом. В цей період він здійснює крадіжки та займається контрабандою. Припускаємо, що на нього могло вплинути те, що подорожуючи він побачив інше життя, яке було не доступне жителям радянського союзу, могла виникнути певна заздрість. З жінками у чоловіка проблем теж не було. Отже, однозначно бачимо травму спричинену відсутністю любові зі сторони батька, їхні погані стосунки сприяли розвитку злочинної особистості, а побачене інше життя, якого він не мав, могло підживити зростаючу в ньому злочинну особистість.

Після цього настане ненадовго період стабільності та затишшя у житті Анатолія. Він створить сім'ю, працюватиме пожежником. Різко Онопрієнко робить докорінні зміни в житті – прояви імпульсивності.

Варто звернути увагу, що наступний етап, коли він скоїть перші злочини і втече за кордон, припадає на кризу 30 років. В цей період Анатолій отримує сильне емоційне потрясіння: його нова пасія зраджує з його другом. Подвійна зрада однозначно добила Онопрієнка, який і так все життя зіштовхувався з тим, що не був потрібен близьким. Перші злочини він скоював з другом Рогозіним: рівень маніпулятивності серійного вбивці був настільки сильним, що він зміг створити емоційну прив'язаність до себе та вмовити людину на злочини, а інші не помічали в ньому «звіра». За кордоном він продовжить крадіжки.

Дуже сильним емоційним потрясінням однозначно була депортація в незалежну Україну, яка на той час була нестабільною, так звані 90-ті та перебудова. Тоді він почав серію своїх жорстоких та нещадних вбивств. Припускаємо, що це була проекція внутрішньої агресії на увесь світ за те, що в дитинстві від нього позбулися, через кривдників, які над ним знущалися, та тому що він нічого не досяг – інші жили краще.

Останній етап його життя він провів за ґратами. Онопрієнко перекидав відповідальність за свої вчинки на голоси в голові, якийсь вплив тощо, одночасно аналізуючи свої вчинки і шукаючи причину такої діяльності [3].

Отже, аналізуючи стосунки з родиною та індивідуальний шлях Анатолія Онопрієнка, підіб'ємо наступні підсумки. На чоловіка однозначно вплинуло дитинство, а саме смерть матері та погані стосунки з батьком. Життя у притулку продовжило «чорну смугу», кривда та пригнічення виростили в середині цілого ображеного звіра, який проєктуватиме свій стан на інших за допомогою девіантної та делінквентної поведінки. Криза 30 років остаточно зламала його як особистість. Фонові явища, такі як особисті переживання та переломний момент у світі сприяли його формуванню як злочинця.

3. Етапи формування злочинної кар'єри

Злочинна кар'єра Анатолія розпочалася ще у сиротинці це були крадіжки та знущання над іншими. Антисоціальна поведінка плавно перейшла у стиль життя, адже красти він буде завжди, а з часом почне вбивати заради наживи та задоволення. Отже, в ранній період свого життя він розвивав навички грабежу.

Основний етап його злочинної кар'єри тривав з кінця 1980-х до середини 1990-х років. Його умовно можна розділити на два періоди.

Перший етап припав на 1989 рік. Онопрієнко розпочав свою злочинну діяльність у 1989 році: скориставшись прив'язаністю друга Рогозіна, спочатку він підбиває його на бізнес та торгівлю, а потім на грабіж. Анатолій був керівником процесу. З вінчестеру він застрелив подружню пару заради наживи, пригрозив другу розправою над сім'єю, якщо той здасть його. Тут додається навичка застосування вогнепальної зброї, приховування доказів та слідів злочину, збуту наживи (вони поїдуть в Одесу збувати трофеї). На цьому етапі він вбив 9 людей.

Другий етап припав на 1995-1996 роки і відзначився серією жорстоких вбивств. Безробітний Онопрієнко використовуючи навички крадіжки добув мисливську рушницю ТОЗ-34Р, з якої зробив обріз [4]. Також він використовував сокири, молотки, ніж. Злочини були скоріше спланованими, ніж спонтанними. На даному етапі він вбивав сам, без помічників. Об'єктом його розправи ставали сім'ї. Вбивав він навіть дітей та тварин. Щодо перших, пояснював це тим, що краще вони помруть, ніж будуть сиротами. У цей період Онопрієнко здійснював вбивства в різних регіонах України, зокрема у Львівській, Житомирській та Київській областях. Після вбивств часто підпалював будинки своїх жертв, щоб знищити докази (вище було сказано про його піроманію). На цьому етапі ним було вбито 43 людини. Бачимо, що до старих навичок тут додалася так особливість як географічне переміщення: гастролування вбивці зазвичай ускладнює його пошуки.

Отже, злочинна кар'єра у досліджуваного нами серійного вбивці розпочалася ще у сиротинці, однак свого піку набула на двох етапах – в 1989 році та 1995-1996 роках. Протягом неї він розвивав різні навички.

4. Спеціалізація у злочинах та відповідність до характеру злочинця

Онопрієнко скоював злочини проти особистості – його вбивства супроводжувалися пограбуванням, а інколи

згвалтуваннями. Основним його знаряддям вбивства була вогнепальна зброя, проте інколи була задіяна холодна зброя. Він вбивав сім'ї, не залишав свідків, позбавляв життя навіть дітей і тварин. Припускаємо, що вбивство саме пар або сімей не є випадковим, тому що в житті Онопрієнка сталася низка подій, які нашарувались і стали тригером, який вистрелив у голові. На місцях злочину він влаштовував підпали для знищення доказів, однак як кримінологи дивитимемося на це глибше: піроманія, про яку згадано вище, відповідає його характеру. Таке вчинення злочинів відповідає його особистості: припускаємо, що маніяк мав потребу у проявленні агресії, і шляхом її вивільнення обрав деструктивні жорстокі дії.

На першому етапі його злочинної кар'єри були спроби організованої злочинності (коли він залучав друга до своєї діяльності). У згаданому випадку проявляється його маніпулятивність та певна схильність до домінації та контролю, адже в їхній парі головним був він.

Отже, все вище перелічене відповідає характеру злочинця: на фоні дитячих травм в Онопрієнка розвилася психопатія та антисоціальна особистість. Анатолій вбивав холоднокрівно та жорстоко, грабував та спалював, що цілком відповідає його характеру, адже чоловік мав такі риси як імпульсивність, рішучість, відсутність емпатії та сорому, озлобленість, агресію та заздрісність, певну домінантність.

5. Профайлінг злочинця

Зважаючи на вище викладену інформацію, створимо профіль обраного для дослідження серійного вбивці.

Перш ніж приступити до складання профілю Онопрієнка, пропонуємо звернути увагу на наступне. Дитиною Анатолій був шибайголовою, як то кажуть «проблемною дитиною», його було важко контролювати. Мав схильність забирати чужі іграшки [5]. Поки батько не пішов з сім'ї – діти страждали від фізичного насильства з його боку. Потім він пережив знущання та фізичне насилля у притулку. Дані фактори сприяли розвитку такої системи особистості як збудливий епіліптоїд, який є найбільш вираженим радикалом у серійного вбивці протягом усього життя.

Фото з інтерв'ю А. Онопрієнка для ICTV

Також звернемо увагу ось на що: сам Анатолій казав, що вбивства для нього звичайна справа, як для жінок посмажити котлети; він казав, що краще вбити дітей, аніж вони стануть сиротами, коли пояснював причину їхньої смерті; називав себе янголом, що пройшов школу сатани і виправдовував свої вчинки голосами у голові або ж іншим впливом. В цілому, він намагався відтворювати поведінку людини, яка має діагноз паранояльна шизофренія, однак більшість тих, хто приймав участь у тому розслідуванні, вважають, що він ніби грав образ, адже він був достатньо таки розумною людиною, яка планувала вбивства і втечу в разі затримання, цілком тверезо думав про певні речі (наприклад хвилювався за те, щоб його син не постраждав через «славу» батька). На допитах він намагався ошукати слідчих, однак потім приголомшив їх зізнавшись в тому, в чому його не підозрювали. В цілому, протягом життя він створював про себе більш-менш нормальну думку в головах оточуючих, ніхто навіть не думав, що він здатен на таке. Вже відбуваючи строк чоловік хотів написати книгу про свої вбивства, надати цінності своїм злочинам. За цим насправді криється бажання отримати визнання в очах загалу, певну славу. Бажання отримати статус особливого серійного вбивці, не такого як всі в очах загалу, відсутність емпатії й певна емоційна поверхневість, маніпулятивність це все прояви нарцисичного радикалу в ньому. Також за його поведінкою. В загальній

картині просліджується наявність психопатії. Онопрієнко мав достатньо таки розвинений інтелект, відбуваючи покарання увесь час читав. Припускаємо, що в певній мірі в нього був шизоїдний радикал, який розкрився пізніше: під час судового процесу він був наче занурений у свій світ, не піднімав голову, однак був дуже спокійним і холодним; під час ув'язнення постійно читав, відмовився від телевізора, був інакшим; також він мав достатньо непоганий інтелект, що властиво для даного радикала. Його владність, домінантність й бажання «володіти» й керувати свідчить про наявність параноїла як радикала.

Якщо використовувати методику аналізу за архетипами, отримаємо наступне: однозначно основним архетипом протягом життя в Онопрієнка був Арес. Особлива жорстокість, безпощадність, холоднокривність, відсутність відчуття провини та глибоких почуттів й емоцій вказують на те, що основний архетип був підсилений архетипом Кроноса, який, скоріше за все, добудувався внаслідок отриманих травм протягом життя. Також в чоловікові простежується наявність Гадеса (особливо під кінець життя). Всі ці архетипи були тіньовими.

Отже, ще з дитинства Онопрієнко мав достатньо таки нелегкий характер, негативні риси якого підсилили життєві обставини, а також сприяли на цьому підґрунті добудові інших, як от наприклад жорстокості та холоднокривності.

6. Відображення біографії злочинця у ЗМІ. Стигматизація злочинця

Пік інтересу ЗМІ до Онопрієнка припав на 2000-чні, а потім в перший час після його смерті. Наразі даний інтерес відроджується, адже існує популярний напрямок на просторах інтернету, що має назву «true crime» – жанр нехудожньої літератури, переважно у формі фільмів та подкастів, в яких автор займається дослідженням і описом конкретних злочинців/злочинних подій.

У відкритому доступі вдалося знайти інформацію лише про «Serial Killers: The Method and Madness of Monsters» Пітера Вронського, в якій Анатолію присвячений розділ. Однак її не так легко дістати. Можливо є й інші роботи присвячені злочинцю, проте інформації про них, нажаль, немає.

При відображенні біографії Анатолія, ЗМІ роблять акценти на його негативних вчинках починаючи з сиротинця, однак не оминають тему важкого дитинства. Також особливо підкреслюють його жорстокість та холоднокривність під час здійснення злочинів.

Широкий загал та ЗМІ називали його «Українським звіром», «Термінатором», «Поліським упирем», «Громадянином О». Також про нього пишуть як про найкривавішого маніяка України, або ж найстрашнішого українського маніяка, найжорстокішого серійного вбивцю, інколи навіть називають паразитом, мисливцем на людей. В цілому, в широкому загалі відбулася демонізація та міфологізація постаті Онопрієнка. В новинах після його смерті деякі жителі села, де Анатолій проживав, і люди в окрузі поширювали думку, що «якщо він насправді живий і повернеться до своєї діяльності». Інші ж видихали з полегшенням, адже також мали великий страх його нових вбивств.

Сприйняття суспільством Онопрієнка однозначно вплинуло на його самоідентифікацію: чоловік в інтерв'ю казав, що для нього вбивства звичайна справа, що він янгол, який пройшов школу сатани і т.д.. Також він мав бажання написати книгу про свою унікальну злочинну діяльність. Тобто, бачимо, що стигматизація вплинула на нього таким чином, що він підігрував суспільству граючи створений образ маніяка-демона.

Отже, однозначно бачимо стигматизацію серійного вбивці та її відображення у його самоідентифікації.

Висновки та рефлексія відносно практики

Хотілося б розпочати з того, що ще дитиною я обожнювала дивитися документальні фільми про злочинців, шукати зв'язок між їхнім минулим та тим, як воно вплинуло на майбутнє. Зважаючи на ці обставини, в мене майже не виникло проблем у застосуванні біографічного методу. Важко було з пошуком джерел, адже не так багато саме літератури та досліджень присвячених Онопрієнко; деякі джерела платні. З усім іншим було відносно легко.

Насправді, було важко знайти неупереджені джерела. Довелося плідно попрацювати, щоб дослідити історію

Онопрієнка. Однак, я дослідила особистість самотійно: на тлі біографічних відомостей, мною було створено нариси та нотатки з моїми думками та ідеями, які протягом дослідження були опрацьовані.

Певні відмінності у біографічних фактах та їхній інтерпретації були. На мою думку, це пов'язано зі стигматизацією злочинця: його життя подається поверхнево, не має причинно-наслідкового зв'язку між минулим та майбутнім. Тобто, акценти у біографії Онопрієнка стоять таким чином, що складається враження, ніби він природжений диявол-вбивця, відволікається увага від того, що саме зробило його тим, ким він є (ніби зосереджено увагу лише на наслідках). Мені вдалося позбутися стигматизації в ході застосування біографічного методу. Це не було важко, адже її легко помітити.

Застосування даного методу однозначно вразило мене. Під час його застосування, я зловила себе на думці, що за плечима кожного серійного вбивці або маніяка, біографія якого мені відома, стоїть не легке дитинство та проблеми в сім'ї. Також спало на думку те, що за допомогою біографічного методу можна робити прогнозування щодо особистості, що може допомогти запобігти злочинності. Даний метод вразив тим, що за злочинною діяльністю насправді криється певний сенс та зміст. Також під враженнями після дослідження, я зловила себе на думці про те, наскільки стигматизація та сприйняття людини суспільством може впливати на неї саму.

У випадку зі злочинцем, якого досліджувала я, все почалося, мабуть, до народження серійного вбивці. Все почалося зі створення нещасливої родини, в якій він згодом народиться. Моральні травми дитинства, на мою думку, посіяли оце злочинне зерно, а з часом призвели до обрання злочинного шляху. Онопрієнко з сиротинця зрозумів для себе, що треба бути сильнішим (в фізичному плані), щоб вижити, щоб тебе не ображали тощо. Також, на мою думку, сильним фактором впливу стала байдужість батька. Різні фактори у сукупності зробили його тим, хто він є, однак це не знімає з нього відповідальності за обраний шлях.

Використані джерела та література:

1. Хто такий Анатолій Онопрієнко. Довідка. *Кореспондент*. URL: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/ events/ 1596640-hto-takij-anatolij-onoprienko-dovidka> (дата звернення: 18.06.2024).
2. Українське радіо. Найжорстокіший маніяк України. *Психологія злочину*. №7, 2021. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=4PJ7zGEE4iE> (дата звернення: 18.06.2024).
3. Телеканал ICTV. Єдине інтерв'ю серійного маніяка Онопрієнко. *Надзвичайні новини*. 2013. YouTube. URL: https://www.youtube.com/watch?v=r0-fyKwaz_E (дата звернення: 18.06.2024).
4. Редакція Т. Смерть Онопрієнка: історія най кривавішого українського маніяка. *TCH.ua*. URL: <https://tsn.ua/ ukrayina/smert-onopriyenka-golosi-nakazuvali-potroshiti-zakomunizm-i-nacionalizm-308408.html> (дата звернення: 18.06.2024).
5. TCH. Смерть т кровавий шлях Онопрієнко, 2013. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=HFhWz1pln6U> (дата звернення: 18.06.2024).

Додаток А

Транскрипція інтерв'ю з Анатолієм Онопрієнко

Ведучий	Минуло 17 років: Онопрієнко живий і утримується у колонії на Житомирщині. У камері він знаходиться один: засуджені відмовилися ділити з ним свій життєвий простір. Якщо вони – такі самі довічники - , не хочуть бачити Онопрієнка, можна уявити, що він за людина. До Анатолія Онопрієнка їздила Юля Крук.
Журналістка	Житомирська в'язниця №8 відома тим, що за майже 100-тню історію тут не було жодної втечі. Саме тут відбуває покарання найнебезпечніший убийця століття – Анатолій Онопрієнко. На його рахунок 52 невинні жертви. Це один з найбільших секторів для тримання довічників. Камера Онопрієнка одразу біля входу, він сидить один вже майже 17 років.

Начальник сектора довічників	Такий специфічний засуджений, який ні з ким не уживається. В його безпеки.
Журналістка	Працювати Онопрієнко теж не захотів: він обмежив себе у прогулянках і попросив прибрати з камери телевизор начебто через поганий зір. Але від книг і газет серійний вбивця не відмовляється. Що правда у тюремній бібліотеці він вже все перечитав. Кореспондентів надзвичайних новин Онопрієнко попросив привезти йому інгалятор, щоб лікувати бронхіальну астму, але у тюрмі кажуть ув'язнений цю хворобу сам собі приписав.
Начальник мед. частини колонії	На даний час загальний стан здоров'я його задовільний.
Журналістка	На даний час Онопрієнко живе лише на тюремних харчах. За увесь час його ніхто так і не відвідав, і навіть не зателефонував. Писала листи одна жінка, але вона виявилася сатаністкою.
Т.в.о. заступника начальника установи із соціально-виховної та психологічної роботи	Спілкується сам із собою. Бувають такі моменти в нього. А так, поводить себе дуже добре. Спокійно. Зауважень до нього немає.
Журналістка	Це перше телевізійне інтерв'ю Онопрієнка за останнє десятиліття. Душегуб уникав камер, хотів, щоб його запам'ятали молодим. У цьому худому і блідому чоловікові навряд чи хтось одразу впізнає того самого серійного вбивцю, але виглядає Онопрієнко все ж таки непогано, попри свої скарги на здоров'я та 54 роки.
Онопрієнко	Ускладнення пішло на серце можливо, а можливо і на легені, тому що мені важко дихати чомусь. 54 роки вже не маленький вік.
Журналістка	Онопрієнко спілкується охоче, але як мантру повторює одне й теж: про своє виховання у дитбудинку і щирю віру в комунізм. Але головне питання – навіщо він позбавляв життя людей -, такі залишилось без відповіді.

Онопрієнко	Я не знаю чому я.. чому 52.. Це ж не один раз вбив людину: не сподобався вбив.. Хтось, на когось зуб мав, злий на когось був та вбив. Це з нічого 52 людини вбито. Я взагалі не знав цих людей. Я ж проста людина: я не є супермен, я не є якийсь маніяк – у мене немає цього нічого. Я казав на слідстві, що з ціллю пограбування, коли слідство йшло. Ні, я з ціллю пограбування не вбивав. Як вони могли піти з нічого вбивства. Ще хитрі пішли вбивства. 9 вбивств були зроблені ще при СРСР 9 вбивств. І я за кордон пішов. Я жив за кордоном з 9 вбивствами. Мене мормони хрестили за кордоном американська віра. Мене ЦРУ допитували, інтерпол. І після цих 9 вбивств ще 40 вбивств.
Журналістка	Він як і раніше списує усе на якісь потойбічні сили, немов ті його навіщось використовували, і хоче щоб це неодмінно дослідили вчені.
Онопрієнко	Коли на мене ось.. ось це роблю я – це є не нормально, це не мій стан, не людський. А коли це проходить – знову стаю людиною, попускає – знову стаю людиною. Я не знаю, на мене впливи якісь могли бути. Тільки я до сих пір цього не знаю. Вони хитрі якісь впливи. Є ж не мало сил всіляких на Землі, які можуть і в космосі впливати на людину. Я б сам на це ніколи не пішов. Може бути на мені якісь експерименти провести. Може якось усяпляють мене, може якимсь наркотиком мене, щоб я щось сказав таке, не по людськи. І ви знаєте, ви знаєте це. Це як пробити електорошоком.
Журналістка	Через 3 роки Онопрієнко має право просити президента про помилування, але Онопрієнко запевняє, що робити цього nebude, бо нібито з рештою усвідомив, що накоїв.
Онопрієнко	Я просити помилування не буду. Я вбивця, хочеш-не хочеш – я вбивця, і я знаю, що це дуже погано. І такі вже скільки вбивства, які я зробив, помилування не просять. Для мене краще б ростріл був, ну смертна кара була б краще. Я зараз хворію в тюрмі, я зараз не хочу померти: мені якось важливо дізнатися, я вже все таки стільки сиджу, чому це сталося? Як це сталося? Може колись це буде відомо. Не тому що вийти на свободу, щоб жити на свободі, а щоб це дізнатися. Бо я допускаю, що це можливо якось ну.. у мене може доля така, що я

	повторюю одне й те саме, одне й те саме. Повторюється доля. І я не хотів би це мати в наступній долі, або якось знову вбивства. Я звісно розкаююся. Більше 100%, що я розкаююся. Бо це не можливо таке робити.
Журналістка	Що це: уміло зіграний спектакль чи щире каяття? Відомо лише самому Онопрієнку. На допитах він теж щоразу обирав собі новий образ. На одкровення убивцю намагався декілька разів підштовхнути і священник, але розмова була короткою, та й те –через віконце у камері.
Священнослужитель вустанові	Не виказував бажання до сповіді або церковного таїнства.
Онопрієнко	Якщо мене простять – знову ж таки не бог, як ви кажете бог або священники відпустять гріхи, а спеціалісти простять, вчені вибачать, люди вибачать – от тоді я себе зарахую, що я вибачений. А якщо мені священник гріхи відпустить – я себе прощеним не зарахую.
Журналістка	Онопрієнко каже, що в бога вірить, але не певен, що той пробачить йому такі гріхи, тому кат воліє мовчати, ніби щось вичікує. У тюрмі кажуть, що якщо лише припустити, що душегуб вийде на свободу – буде вбивати. Такі як він не зупиняються.

ПІСЛЯМОВА

Монографія «Біографічне дослідження у кейсах дослідників» є другою частиною біографічних студій в ЗНУ і логічним продовженням монографії професора Максима Лепського «Біографічний метод: конструктор дизайну методології дослідження». Монографія призначена для досвідчених дослідників та студентів у напрямі використання досвіду біографічного дослідження на прикладах робіт науковців та кейс-стаді і науковому дебюті в біографічному методі студентів, що здійснюють методику «Біографічний профайлінг злочинця» в цій роботі.

Такий практично орієнтований підхід відкриває нові горизонти в застосуванні біографічного методу, демонструє його величезний потенціал у дослідженні та розумінні складних соціальних, історичних та індивідуальних процесів.

Основні висновки підкреслюють здатність біографічного аналізу виявляти значущі зв'язки між особистісними траєкторіями та соціальними структурами. У біографічному дослідженні через вивчення індивідуальної траєкторії життя можливо визначити ті процеси, що потребують соціальної політики, соціальних, економічних, політичних чи міжнародних заходів щодо розв'язання конкретних проблем, які можуть ігноруватися офіційним публічним управлінням, та вимагають надати голос стигматизованим, маргіналізованим чи дискримінованим соціальним групам чи індивідам. Це дозволяє не тільки спостерігати та розуміти історичні події, але й виокремлює психологічні та соціокультурні впливи, які формують індивідуальну поведінку задля захисту прав людини і сталого людського розвитку.

Вивчення досвіду провідних науковців та викладачів, які використовують біографічний метод, розкриває важливість цього підходу у розвитку академічних досліджень та навчальної практики. У цій монографії взяла участь історикня, яка зробила прекрасне дослідження у комплексному аналізі архівних документів та усної історії п'ятидесятників в Україні за часів радянської влади. Це прекрасна і досвідчена науковець української культури Тетяна Грушева, кандидат історичних

наук, доцент кафедри новітньої історії України Запорізького національного університету (ЗНУ) та її магістрантка 2 року навчання факультету історії та міжнародних відносин ЗНУ Дар'я Поняткова.

У міжнародних відносинах та історичних дослідженнях свою роботу представили історик-медієвіст та знавець Європейської історії та міжнародних відносин Ольга Маклюк, кандидат історичних наук, доцент, декан факультету історії та міжнародних відносин ЗНУ. Її співавтором є досвідчений історик та фахівець в міжнародних відносинах Станіслав Черкасов, кандидат історичних наук, доцент, завідувач кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин. Політологічну складову представляє політолог, знавець геополітики та міжнародних відносин Наталія Лепська, кандидат політичних наук, доцент, заступник декана з наукової роботи факультету соціології та управління ЗНУ, яка брала активну участь у розробці методики «Біографічний профайлінг злочинця» і працює над модифікацією напрямку біографічного профілювання стосовно біографічного дослідження політиків та лідерів змін.

Важливий кейс зі своєї «біографічної майстерні», багаторічного дослідження політичної та громадської еліти Запорізького краю, України та іноземних країн надав знаний дослідник індивідуальних траєкторій життя Руслан Шиханов, кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин ЗНУ.

Своє дослідження кримінальних героїв надав соціальний філософ та знавець соціальної роботи Олег Масюк, доктор філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи ЗНУ. У розробці методики «Біографічний профайлінг злочинця» та підготовки навчальної практики активну роль відіграв Володимир Сковорець, доктор філософських наук, доцент, завідувач кафедри соціології ЗНУ.

Особливий внесок до автоматизації збору, обробки та аналізу даних з використанням мови програмування *Python* у методиці «Біографічного профайлінгу злочинця», а здійснив Ігор Кудінов, кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри соціології ЗНУ.

Наші особисті студії та студії наших колег пропонують унікальний досвід використання біографічних даних, що відкриває перед студентами можливості застосування наукових знань у реальному світі, у прикладному дослідженні. Цей досвід і методи роботи демонструють, як наукові дослідження можуть бути пов'язані з практичними аспектами діяльності, такими як розробка політики, соціальної роботи та міжнародних відносин.

Приклади застосування біографічного методу через призму досвіду провідних науковців і викладачів у цій монографії відкривають позитивні можливості для академічного наукового та викладацького співтовариства. Кейс-стаді, представлені у другій частині монографії, особливо цінні завдяки їх здатності демонструвати практичне застосування теоретичних знань у реальних дослідженнях студентів, навіть з деякими студентськими вадами, що визначені самостійними пробами та практичними вправами дебютантів. Викладачі та дослідники, які беруть участь у написанні цих розділів, подають глибокий аналіз індивідуальних життєвих історій з метою розкриття соціальних, психологічних, і культурних факторів, що впливають на поведінку особистостей.

Кейс-стаді демонструють важливість міждисциплінарного підходу, де біографічний метод застосовується не лише у соціології та історії, але й у кримінології, психології, міжнародних відносинах, політології та навіть в медіа-дослідженнях. Таке різноманіття підходів дозволяє студентам та молодим вченим вчитися у визнаних експертів, інтегруючи класичні та сучасні методи дослідження для занурення у досліджувані теми, що позначає єдність традицій та новаторства.

Студентські кейс-стаді, представлені у монографії, слугують прикладом дослідження особистісної історії для збагачення теоретичних знань і практичних навичок у різних галузях, включаючи кримінологію, історію, міжнародні відносини, політологію та соціологію. У наших кейсах це була соціологія та кримінологія.

Через, наведені у монографії, приклади науковці не лише передають знання своїм студентам, але й активно розвивають методологію біографічного аналізу, забезпечуючи методичну підтримку та кураторство студентських проєктів. Це створює

умови для зростання нового покоління дослідників, які зможуть робити свій внесок у розвиток наукових досліджень. Застосування біографічного методу студентами, під керівництвом досвідчених науковців, не лише сприяє їхньому академічному розвитку, але й формує у них критичне мислення, необхідне для аналізу складних соціальних явищ.

Таким чином, вивчення досвіду провідних науковців і викладачів через кейс-стаді надає цінні уроки для подальшого розвитку біографічних методів в науковій роботі, а також відкриває шляхи для їх практичного застосування у багатьох галузях знань.

Методика «Біографічний профайлінг злочинця» продемонструвала свої сильні сторони у глибинному аналізі кримінальної поведінки. Студенти, які використовували цю методику, отримали значні професійні навички у сферах кримінологічного розслідування, аналізу даних, академічного письма та критичного мислення. Рефлексії (зворотний зв'язок) студентів вказує на високу оцінку ефективності біографічного профайлінгу для розуміння етапів розвитку особистості і факторів, що сприяють злочинній поведінці.

Методика «Біографічний профайлінг злочинця» виявилася однією з ключових інновацій, представлених у монографії. Цей підхід дозволяє глибоко аналізувати не тільки злочини, але й життєві шляхи та особистісні характеристики злочинців, з'ясовуючи причинно-наслідкові зв'язки між їхніми діями та біографічними подіями. Це, в свою чергу, сприяє кращому розумінню мотивації, що є рушійною силою їхньої поведінки, що сприяє впровадженню підходів до їх реабілітації чи профілактики поведінки інших потенційних злочинців.

Застосування цієї методики дозволило студентам розвинути важливі професійні навички, включаючи глибинний аналіз даних, кримінологічне розслідування, академічне письмо та критичне мислення. Студенти навчилися інтегрувати теоретичні знання з практичними навичками, аналізуючи життя індивідуумів, що спрямовано на зрозуміння того, як різні фактори – від сімейного виховання до соціального оточення – впливають на формування злочинної поведінки.

У зворотному зв'язку студенти також зазначали, що дослідження біографій злочинців збагатило їх розуміння комплексності людської натури та соціальних процесів, які можуть сприяти злочинній поведінці. Робота над реальними кейсами дозволила студентам покращити свої навички в плануванні дослідження, зборі даних, їх аналізі та представленні результатів, що є критично важливими компетенціями для будь-якого науковця або практика. Розвиток цих навичок в контексті біографічного профайлінгу підкреслює важливість інтегрованого підходу до освіти, який зв'язує академічне навчання з реальними практичними завданнями.

Таким чином, методика «Біографічний профайлінг злочинця» виявилася не тільки ефективним інструментом для наукових досліджень, але й важливим засобом для професійного розвитку студентів, відкриваючи перед ними широкі перспективи для подальшого освітнього та кар'єрного зростання.

На мою думку, ми маємо підкреслити перспективи підходу авторів монографії у подальшій науковій, освітній, методичній діяльності щодо впровадження біографічного методу.

Автори монографії відкривають нові перспективи для подальшого використання біографічного методу у науковій та освітній діяльності. Їх підхід сприяє розвитку методологій, які можуть бути інтегровані в навчальні курси та наукові дослідження, забезпечуючи студентам та науковцям потужні інструменти для аналізу індивідуальних і соціальних процесів. Подальше розширення цього підходу може також сприяти міждисциплінарним дослідженням, відкриваючи нові можливості для вивчення взаємозв'язків у глобальному контексті.

Перспективи їх підходу розгортаються в кількох напрямках, кожен з яких відіграє ключову роль у подальшому вдосконаленні та розширенні використання цього методу в академічних та практичних цілях.

У науковій перспективі автори пропонують продовжувати розвиток біографічного методу через міждисциплінарні дослідження, що залучають соціологію, психологію, кримінологію, політологію, міжнародні відносини та історію. Це може надавати рельєфне уявлення про взаємозв'язки між індивідуальною

історією та соціальними структурами, а також розробку нових методів для обробки та аналізу біографічних даних. Подальше інтегрування цифрових інструментів та штучного інтелекту до аналізу біографічних даних може значно підвищити точність і глибину досліджень.

В освітній перспективі репрезентується впровадження біографічного методу в освітній процес, що може відбуватися через спеціалізовані курси, семінари та майстер-класи, які зосереджені на практичному застосуванні цього методу у різних галузях науки. Розробка онлайн-курсів та відкритих освітніх ресурсів може сприяти ширшому розповсюдженню та доступності біографічного методу для студентів та дослідників усього світу.

Методичний напрямок впровадження визначений підлодами, що розроблені авторами, які мають подальший розвиток у підготовці методичних посібників та наукових публікацій, що є наступним кроком навчально-методичної роботи та мають стати важливими ресурсами для дослідників та викладачів. Ці ресурси ми плануємо спрямувати на допомогу іншим науковцям у впровадженні біографічного методу до своїх досліджень, а також формування орієнтирів для студентів щодо застосування біографічного методу в науковій роботі.

Таке активне впровадження та розвиток біографічного методу відкриває нові перспективи для його застосування не лише у традиційних академічних дисциплінах, але й у нових областях, таких як *цифрова гуманістика* і *комп'ютерно-заснована соціологічна аналітика*. Розвиток цих напрямків може значно збагатити академічну спільноту та практичну сферу, роблячи біографічний метод невід'ємною частиною сучасних досліджень.

Результати, представлені в монографії, є важливим внеском у розвиток біографічного методу, пропонуючи новітні підходи та стратегії для збагачення академічного співтовариства та поширення емпіричних якісних досліджень до освітньої та наукової практики аналізу індивідуальних траєкторій у соціальному та культурному контексті. Подальше використання і розвиток цих методів спрямоване на відкриття нових

можливостей дослідження історичних та сучасних феноменів, стимулюючи інновації у всіх галузях гуманітарних наук.

Монографія демонструє, як біографічний метод може бути застосований для різних типів емпіричних досліджень, від кримінальних розслідувань до культурологічних студій. Це розширення підходів збагачує методологічну базу наукових досліджень індивідуальних траєкторій життя у взаємодії особистості з соціальними чинниками.

Роботи, представлені в монографії, презентують яким чином біографічний метод інтегрує міждисциплінарні зв'язки. Історія, психологія, соціологія, кримінологія, політологія, міжнародні відносини, журналістика та навіть цифрові гуманітаристики можуть взаємодіяти, використовуючи спільні методи для аналізу життєвих історій, що збільшує потенціал відкриттів та інновацій у кожній з цих галузей.

Важливим напрямом кейс-стаді монографії є розвиток академічного письма. Через систематичний підхід до біографічного аналізу студенти та молоді дослідники вчаться структурувати свої наукові роботи, аргументувати та розвивати критичне мислення. Монографія слугує прикладом, як глибокий аналітичний матеріал може бути представлений у чіткій, логічній і доступній формі.

Однією з важливих функцій монографії є формування професійних компетенцій. Знання та навички, які студенти отримують, працюючи з біографічним методом, застосовуються не лише в академічному середовищі, але й у професійній діяльності, зокрема в соціальній роботі, психологічній підтримці, кримінальному аналізі, політичній аналітиці та навіть у журналістиці.

Під час підготовки монографії ми враховували той факт, що розвиток біографічного методу має вплив на публічну політику. Розуміння біографічних контекстів часто визначає основу формування ефективної соціальної та кримінальної політики. Висновки з біографічних досліджень надають розуміння причин та механізмів соціальних явищ, що визначає фактичну основу для розробки цільових програм, спрямованих на запобігання злочинності та соціальної ізоляції.

Серед основних завдань монографії є обґрунтування та ствердження біографічного методу як важливого інструменту у соціально-поведінкових та гуманітарних дослідженнях, що має великий потенціал подальшого розвитку та впровадження у багатьох сферах наукової та соціальної діяльності, доведення суттєвого значення особистісно-орієнтованих досліджень людської діяльності та поведінки, а також масштабних соціальних процесів.

Інформація про авторів

Грушева Тетяна Вікторівна – кандидат історичних наук, доцент кафедри новітньої історії України Запорізького національного університету.

Смельянова Карина Ігорівна – студентка 4 курсу факультету соціології та управління, спеціальності 054 «Соціологія» освітньо-професійної програми «Соціологія медіації та кримінології» Запорізького національного університету.

Калюжна Анна Олегівна – студентка 4 курсу факультету соціології та управління, спеціальності 054 «Соціологія» освітньо-професійної програми «Соціологія медіації та кримінології» Запорізького національного університету.

Корольова Олександра Сергіївна – студентка 4 курсу факультету соціології та управління, спеціальності 054 «Соціологія» освітньо-професійної програми «Соціологія медіації та кримінології» Запорізького національного університету.

Кудінов Ігор Олексійович – кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри соціології Запорізького національного університету.

Лепська Наталія Володимирівна – кандидат політичних наук, доцент, заступник декана з наукової роботи факультету соціології та управління Запорізького національного університету.

Лепський Максим Анатолійович – доктор філософських наук, професор, професор кафедри соціології Запорізького національного університету.

Маклюк Ольга Миколаївна – кандидат історичних наук, доцент, декан факультету історії та міжнародних відносин Запорізького національного університету.

Масюк Олег Петрович, доктор філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи Запорізького національного університету.

Обілець Станіслав Геннадійович – студент 4 курсу факультету соціології та управління, спеціальності 054 «Соціологія» освітньо-професійної програми «Соціологія

медіації та кримінології» Запорізького національного університету.

Полтавець Єлисей Андрійович – студент 4 курсу факультету соціології та управління, спеціальності 054 «Соціологія» освітньо-професійної програми «Соціологія медіації та кримінології» Запорізького національного університету.

Поняткова Дар'я Володимирівна – студентка 2 курсу магістратури факультету історії та міжнародних відносин Запорізького національного університету.

Скворець Володимир Олексійович – доктор філософських наук, доцент, завідувач кафедри соціології Запорізького національного університету.

Туріло Анастасія Русланівна – студентка 4 курсу факультету соціології та управління, спеціальності 054 «Соціологія» освітньо-професійної програми «Соціологія медіації та кримінології» Запорізького національного університету.

Черкасов Станіслав Сергійович – кандидат історичних наук, доцент, завідувач кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин Запорізького національного університету.

Шиханов Руслан Борисович – кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин Запорізького національного університету.

Якименко Анна Андріївна – студентка 4 курсу факультету соціології та управління, спеціальності 054 «Соціологія» освітньо-професійної програми «Соціологія медіації та кримінології» Запорізького національного університету.

Наукове видання

**БІОГРАФІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ
У КЕЙСАХ ДОСЛІДНИКІВ**

(з практики студій соціологів, медіаторів та кримінологів,
істориків, політологів, міжнародників) :
монографія

*Головний редактор
М.А. Лепський*

*Наукові редактори:
В.О. Скворець, Т.Ф. Бірюкова, О.П. Масюк, Р.Б. Шиханов*

*Технічний редактор
І.О. Кудінов*

Відповідальний за випуск Кудінов І.О.
Підписано до друку 17.03.2025. Формат 60х84/16.
Гарнітура Times.
Ум. друк. арк. 17,5. Обл.-вид. арк. 16,2.
Тираж 300 примірників
Зам. №17/03-1.

ТОВ «ЦНСД»

Свідоцтво серія ДК № 7612 від 02.05.2022 р.
info@cisr.zp.ua